

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KAJ BIRKET-SMITH

ESKIMOERNE

MED FORORD AF
KNUD RASMUSSEN

GYLDENDALSKE
BOGHANDEL
MCMXXVII

KAJ BIRKET-SMITH

ESKIMOERNE

MED FORORD AF
KNUD RASMUSSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL & NORDISK
FORLAG & KØBENHAVN & MCMXXVII

COPYRIGHT 1927 BY GYLDENDALSKE
BOGHADEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

—
OPLAG: 3000 EKSEMPLARER

—
PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

FORORD

Intet primitivt Folk i Verden har haft saa vidunderlig en Skæbne som Eskimoerne. Med en Kultur, hvis Oprindelse længe var hyllet i Taage, med et Sprog, der ikke ligner noget andet, har de spredt sig over Jordens halve Periferi gennem de mest øde og de mindst beboelige Egne. Overalt, hvor Opdagelsesrejsende trængte længst mod Nord, i Grønland, i Canada, i Alaska og i Sibirien omkring East Cape, traf de med Undren dette Polarfolk, der under de forskelligste Naturforhold havde forstaaet at skabe sig en Fangstteknik, saa genialt tilpasset Dyrelivet til Lands og til Havs, at det kun hørte til Undtagelserne, at de led Mangel i Egne, hvor andre vilde bukke under for Kulde eller Sult.

Og dog, tiltrods for den haarde Kamp for Tilværelsen, der fordrede alle Kræfter sat ind paa at skaffe den daglige Føde, var Eskimoerne saa langt fra henfaldne til gold Materialisme, at man tværtimod hos disse farende, jagende og fiskende Stammer mødte frodige og fantasifulde Sind med en højt udviklet Religion og en Rigdom af Myter og Sagn, Sange og Viser, der var som et Ekko af selve deres Liv og den Natur, som omgav dem.

Intet Under da, at enhver, der trængte ind til Eskimoernes Fortroelighed, her mødte et Folk med en Historie i mundtlige Traditioner, der formede sig som et spændende Eventyr om, hvorledes et Stenalderfolk fra vore Dage erobrede sig Fodfæste og Fangstfelter norden for alle andre.

Litteraturen har hidtil været uden et Arbejde, der gav en sammenfattende Skildring af disse Mennesker, saaledes at alle Stammer og alle Problemer toges med. Det maa derfor hilses med Glæde, at den unge Eskimoforsker, Magister Kaj Birket-Smith har taget denne Opgave op.

Denne Bog giver os da netop, hvad vi har manglet: Et samlet Billede af hele Eskimofolket, fra Grønland til Sibirien, og fortæller i populær Form om deres Opdagelsehistorie, Legemsbygning og Folkekarakter, Sprog, Levevis, Samfund, Religion, Herkomst og Udvikling. Og gennem de forskellige Afsnit har Forfatteren ikke blot givet et Billede

af Tilpasningen til de rent lokale Forhold, men har ogsaa paa en anskuelig og yderst illustrerende Maade søgt at gøre Rede for den udviklingshistoriske Sammenhæng. En Antydning af Muligheden for en Forbindelse med den palæolitiske Kultur aabner en vid Tumleplads for Fantasien.

Bogens Materiale er et Resultat af aarelange Studier og Rejser.

Kaj Birket-Smith møder saaledes med ganske særlige Kvalifikationer til Løsningen af den Opgave, han her har sat sig.

Han er ikke blot en grundig og veltrænet Videnskabsmand med en Horizont og en Kombinations-Evne, som kun megen Viden kan give. Han har ikke blot gennem gentagne Rejser til Grønland og som Deltager i Den 5. Thule-Ekspedition til Nordamerika skaffet sig den personlige Erfarings og de autentiske Oplevelsers Autoritet, som vejer tungere end al Verdens døde Viden. Men han har ogsaa — hvad der mere end alt andet gør hans Bog levende — den sande Kærlighed til sin Opgave. Hans Hjærte banker i Beundring for det Folk, han skildrer, og den Ærbødighed, han nærer for Emnet, præger Behandlingen saaledes, at Forfatteren paa en lykkelig Maade forener virkelig Belæring med baade Fantasi og Følelse — i et Sprog, der gør Bogen baade menneskelig og smuk.

Eskimoerne har fra de tidligste Tider staaet Danmark nær. Intet Land har gjort mere for at lære dem at kende. Ingen anden Nation har vist deres Kultur større Interesse, større Respekt. Gid da denne Bog maa faa mange Læsere.

Emnet og Forfatteren fortjener det.

Knud Rasmussen.

De trofaste hunde, der åbner adgang til Eskimoernes lande. (Forf. fot.)

Det gav et ryk i os alle, da vi pludselig opdagede, at hundene havde vejret noget, som vi i det svindende lys ikke kunde opdage.

Langsomt, alt for langsomt var de tungt læssede slæder gledet ud af den arktiske formiddags nattemørke, gennem de få, blege dagstimer og var nu atter ved at dukke ind i skumringen, der samlede sig over isen. Vi var nået til det tidspunkt, hvor benene bevæger sig mekanisk frem, mens tankerne flakker omkring og til sidst slår ned på forestillingen om en snehytte, et hvæsende primusapparat og tobak. Slædernes jærnskiner peb i den knastørre sne. Det lød, som om de blev trukket gennem sand, og var omtrent lige så tungt. Det er en lyd, der tager på nerverne og på hundenes humør, for den betyder tungt slid og ringe fremfart. Men det var før, vi havde lært af de canadiske Eskimoer at forsyne mederne med den vidunderlige, isklædte tørvesko-ning, der ophæver næsten al friktion. Det var jo netop disse mennesker, vi nu skulde ud at finde . . . og da var det, at det uventede indtraf.

En hund satte sin snude med vibrerende næsefløje op i vinden, og i samme sekund fo'r en elektrisk strøm igennem hele spandet, der fløj af sted i vild galopade.

Det andet spand efter dem!

Slæderne slingrede og stødte, og det var svært at holde dem på

ret køl gennem den ujævne is. Tæt ind på vor højre hånd havde vi hele dagen haft den lave klippekyst, sort og hvid, nøgent, isslebet urfjæld og blændende sne i ensformig gentagelse. Det var gennem skruesivoldene ved dennes fod, at hundene nu tog fart, og derinde, lige over strandkanten, stod en lille, hvid kuppel og ligesom krøb i læ under klippevæggen bagved.

Det var en snehytte.

I en fart blev hundene slået til side, ellers var de uvægerlig rendt lige op i huset. Med noget besvær blev de standset og de ophidsede sind bragt til ro. En seks meter lang piskesnært, der ruller sig ud med et lille smæld og ligesom tilfældigt rammer sneen en tomme foran en næsvis snude, har en dybt beroligende indvirkning. Et par lystne øjne i den forbudte retning, en tunge, der hænger ud af en pustende flab — så ruller man sig resigneret sammen og begraver næsen i den buskede hale for at snappe et par minutters hvile efter den halsbrækkende fart.

Imens går vi op til snehytten. Desværre, den var ubeboet, det var tydeligt nok. Ingen fremmede hunde var kommet farende løs på vort eget spand, ingen pelsklædte skikkelser var vokset op af sneen, og hytten lå kold og stille, uden at lampens milde skær trængte ud gennem isruden og hviskede om varme og om boblende gryder med rensdyrkød derindenfor. Men det var det første spor, vi havde truffet af de mennesker, blandt hvilke vi skulde tilbringe de kommende par år, og de snehytter, vi hidtil havde kendt, var kun dem, vore egne Polar-Eskimoer havde bygget.

Hytten var helt tom. Kun den nøgne, hvide hvælving åbnede sit gab over os, da vi krøb ind. Et farende folk havde boet her og havde atter forladt stedet, og alt var taget med. Sådan lever disse Eskimoer, dær hvor vi andre kun kommer efter tilstrækkelig mange og lange afskedsartikler i dagspressen, under slægt og venners stille bekymring og „fornuftige“ folks hovedrysten. Her er skuepladsen for deres daglige liv, en fortsat række polarekspeditioner, der ikke varer et år eller to, men fra fødselen og til graven. En harpun, hvormed sælen fanges, når den søger til sit åndehul i isen; en bredbladet kniv af rensdyrtak, med hvilken snehytten bygges; en flad vegstensskål med spæk, der brænder i lystigt spillende flammer langs kanten — så har de deres føde, deres hjem og deres varme, så blomstrer der en sorgløs oase midt i det sneklædte øde, der ligger ligesom uden for menneskehedens bagdør, langt nord for de egne, hvor skoven giver forøgede og mindre ugæstfri vilkår for livet . . . .

Det var tydeligt at se, hvilken retning vore forgængere havde taget.

Utallige aftryk af hundepoter og midt i dette virvar to parallelle striber — langt bredere og tættere ved hinanden end de spor, vore grønlandske slædemeder efterlod sig — talte et sprog, der ikke kunde misforstås. Kunde vi indhente dem? Sporene var ikke frosne endnu. Beboerne måtte have forladt hytten samme dag, måske kun få timer før vort komme. Mens mørket lagde sig tættere og tættere, styrede vi på ny slæderne ud over isen.

Den lave kyst trak sig tilbage i en stor bugt og forsvandt for os; men vi havde sporene at følge, og hundene var lige så ivrige som vi. I begyndelsen var det ikke svært, men efterhånden blev mørket dybere. Der var ingen måne, kun et tindrende hvælv af stjærner med enkelte viftende nordlysdrapeerier, og omkring os lå isens hvide flade, der til alle sider slugtes af mørket. Sporet blev vanskeligere og vanskeligere at se i det usikre lys. Af og til forsvandt det, men blev fundet igen. Til sidst kom vi imidlertid helt bort fra det, og vi måtte forsone os med den tanke, at i denne omgang indhentede vi alligevel ikke dem, vi søgte.

Det var midt i december og svidende koldt, mer end 40° frost. Forgæves ledte vi efter sne for at opføre en hytte for natten; men herude på den åbne bugt var isen fejlet næsten ren af den støtte nordvest, der om vinteren stadig stryger hen over disse egne. Så løste vi hundene og stillede slæderne på højkant i en ret vinkel ud fra en stor isblok og skabte derved et lunende hjørne, hvor primus'en kunde brænde. Siden krøb vi i soveposerne og trak klappen over hovedet, så kun et lille åndehul forblev åbent. Nogle meter under os var det dybe, sorte vand, og af og til lød der en stønnen og sukken, når det ude i mørket stemmede ryggen imod isen og skruede den op i volde og barrikader.

Men højt oppe over vore hoveder blinkede myriader af stjærner, og midt iblandt dem stod det himmelske rensdyr* og spejdede i tusindårig ro mod øst, hvorfra den første, grå lysning skulde glide ud over polarfolkets øde lande . . . .

Et andet billede, ikke fra vinteren, ikke fra Canadas arktiske sne-marker, men fra sommeren ved Grønlands forrevne fjældkyst, dær hvor den skyder sig frem i selve det stormpiskede, åbne Atlanterhav. Femten år ligger den lille oplevelse nu tilbage i tiden, men endnu står den for mig lyslevende, måske fordi det var første gang, jeg virkelig oplevede Eskimoernes tilværelse.

Vi var kommet fra Danmark om foråret; vi havde haft en ryger sydvest for Island, så skibet tumlede mellem søerne som en drukken

* Karlsvognen.

mand; vi havde den følgende morgen set det vilde alpeland omkring Kap Farvel hæve sig som et blændende åndesyn med isbræer og nysne i solen. Senere havde vi sommeren igennem med motorbåd berejst de vidtstrakte fjorde på Grønlands sydlige vestkyst og undersøgt det dyreliv, der rører sig hundreder af meter nede i deres grønne dyb. Vi var blevet standset af kalvisen i Kvanne Fjord, vi var nær forlist i en föhn ud for Arsuk, og i Brede Fjord havde vi oplevet dag på dag, hvor alt var søndagsstilhed og fred med enkelte isfjælde, der spejlede deres jomfruelige hvidhed i det silkeglatte vand, mens landet bredte sig med duftende, lyngklædte fjældkupler og ordentlig lod sig gennembage af solen. Og vi havde ført alle arktiske sommerrejsendes håbløse kamp med myggene, der stod som en dirrende sky over det hele.

Nu sang sommeren på sit sidste vers, og himmelen lå lav og grå over landet. Vinden kom susende ude fra det åbne Davis Stræde og piskede iskolde regnbyger hen over de skaldede øer, og søen gik tung og blyfarvet med hvide skumkamme. Inde i en vig bag ved en ensom skærgårdsboplads — en håndfuld græstørvshytter spredt om mellem de rundslebne klipper og så lave og usle, at man følte lyst til at skræve over dem, når de var i vejen — lå vor motorbåd og huggede i ankerkæden. Det var ikke vejr til at gå til havs, når ikke nøden tvang.

Da så jeg ude i fjorden to kajaker nærme sig. De mørke punkter dukkede op og forsvandt igen i den rullende sø; men efterhånden kom de så nær, at man tydeligt kunde skelne både de spinkle fartøjer, der tumlede sig i bølgerne med en sæls ynde, og mændene, der iført deres blankvåde vandskindspelse håndterede de dobbeltbladede årer som en leg. Vandet skyllede uafbrudt over kajakkernes skinddæk, hvor de elegant formede redskaber lå fastholdt under udspændte remme, hvert på sin bestemte plads, lige til at gribe i rette øjeblik. Vandet slog også undertiden op mod roerne; men ingen dråbe trængte ind. Den vandtætte pels var snøret fast om åbningen i dækket såvel som om mandens håndled og ansigt.

Nu var de allerede tæt inde ved stranden, hvor brændingen brølede mod klipperne — og så fik de øje paa mig. Et hurtigt blik til hinanden, men ikke et ord. De forstod. De vilde vise denne *qavdlunâq*, hvad en mand, en sælfanger her fra Qánguê, var i stand til. Og uden betænkning begyndte de bægge at rokke i kajakken. Midt mellem skærene, mod hvilke bølgerne slyngede sig med deres tusind kilos vægt, så fråden stod som en saltvandsregn ind over klipperne, dær begyndte disse to ganske stilfærdigt at lade sig kæntre. Bare sådan for fornøjelsens skyld. Et øjeblik lå kajakken og rokkede med bunden i vejret,

Til havs i kajak. I Syd-Grønland gælder det om, at drengene fra barnsben opøves i kajakeronings vanskelige kunst. (Maleri af C. Rasmussen).

så rejste manden sig med et ryk på den anden side, og båden var atter på ret køl. De blev ved. Gang på gang kæntrede de, gang på gang rejste de sig igen.

Omsider blev de trætte af legen, og bægge kajaker skød ind mod klipperne, som om de vilde fare tværs over næsset; men i sidste øjeblik, ved en næsten umærkelig bevægelse med åren, svingede de om og lagde til, mere præcist end nogen herregårdskusk svinger op foran portalen. Med et halvt forlegent smil i de brede ansigter, fordi de faldt for fristelsen til at prale lidt, kryber de ud af kajakerne, stikker armen ind under dækket og bærer dem op mellem klipperne, hvor søen ikke nå'r.

Hvad har de udrettet? Åh, vel i grunden ingen ting. Bare noget som enhver sælfanger kan komme ud for i dødelig alvor hver eneste dag, hvis havet rejser sig og vælter hans fartøj, eller hvis harpunlinen kommer i urede og den sårede klapmyds trækker ham ned.

Havisen om vinteren og havet selv, åbent, stormpisket eller hvilende i solvarm ro om sommeren, er to modsætninger i Eskimoernes liv. Den tredje er l a n d e t. Havet har sin uendelige flade; men ingen følelse af uendelighed overgår tundraens.

Tundraen, *Barren Grounds*, skal ses hen på foråret.

Med bølgende højdedrag og vide sletter breder ødemarkerne, *Barren Grounds*, sig vest for Hudson Bugten. (Forf. fot.)

Hvilket liv har ikke udfoldet sig med større og større fylde siden den allerede fjærne aprildag, da pludselig en snespurvs kvinden brød den dødsstille vinter og jog en varm forårsrislen gennem brystet! Rundt om smelter sneen. I lavningerne ligger den endnu, blød og knæhøj. Slæderne kan næppe komme frem, og vandet trænger ind gennem alle støvlesømme, så vi går med fødderne i konstant isbad. Men hist og her stritter sorte kviste af lav pil og dværgbirk op af sneen med små, hårdføre knopper, og bakketoppene står allerede brune. Skønt temperaturen først lige er krøbet over frysepunktet, kan man se luften dirre som på den varmeste sommerdag. Der er ikke tid til, at al den sne kan smelte. Den fordamper direkte, ædes op af den tørre luft.

Langt mer ugæstfri er disse lave, bølgende ødemarker end Grønlands fjælde; men fjærnt mod syd er der åben adgang fra skovene, og derfor er alligevel dyrelivet så meget rigere. Af sporene kan vi se, hvordan pølarharen om natten er sprunget rundt ved de snebare pletter og har nippet af de unge skud. Murmeldyr og lemminger dukker op af deres gange i de sandede bakkehæld og nyser mod alt dette flimrende lys. Flokke af fjældryper og pileryper klapper på tunge vinger hen over sneen og slår sig ned, tyve, halvtreds, hundrede i følge og fylder luften med deres brægen. Renspor tegner sig overalt, og hvert øjeblik er hundene næsten ikke til at styre, trods deres tunge slid.

Når vinden bærer fra renerne, kan man undertiden komme dem på ganske nært hold. Småflokke af dyr ses stadig i det fjærne. Som en uendelig, manglebenet række tegner deres mørke skikkelser sig på bakkekammen mod den klare himmel. Istiden, den palæolitiske kunst, Font-de-Gaume og Altamira ...! Tanken slår ned som et lyn og lader sig ikke afvise.

Det arktiske forår er kun en kort overgang. Dag for dag svinder sneen mer og mer, og umærkeligt glider man over i sommeren. Snart ligger der kun hist og her nogle snepletter ved morænebakkernes nordlige fod, og på de stille aftner står atter billedet fra istiden for mig. Dette er jo selve den store afsmeltning, da indlandsisen veg bort fra Frankrigs og Nord-Tysklands sletter og efterlod dem nøgne og med duft af våd jord, længselsfuldt rede til at skænke liv af deres skøds frugtbarhed. Disse højdedrag med deres jævne stigninger og fald, med deres lyng og tykke tæppe af gusten rensdyrlav, disse vanddrukne lavninger, hvor kæruld og star vokser og tørvemosset står med ranke sporehuse, er de ikke selve Danmark, dengang vældige smeltevandfloder slyngede sig gennem dalene og renflokkene om sommeren flygtede op til isranden i Ty og Himmerland for at søge ly mod myggene!

Dette er som at se rummets og tidens uendelighed ind i øjnene og svimle .... Da bøjer ydmygheden stille mit hoved fremover, og her i dette land, hvor hvert menneskes sang fødes på hans egne læber, vokser en tone frem, en tilegnelse af det arbejde, jeg har udrettet, og det, jeg endnu håber at gøre:

Hai — ajâjâ — hai!

Ofte vandrede jeg ensom over den store tundra

— histoppe nordpå. —

I den dæmrende sommernat blev landet levende omkring mig.

Fjældrypen skogrede.

Og langt, langt horte ved et blinkende vand

jamrede en ensom lom.

Hai — ajâjâ!

Ensom, ensom ....

Da græd min sjæl for dem, der ventede,

og dem, der var døde

i mellemtiden.

Man kan give en skildring af Eskimoernes land og deres udbredelse, men det er vanskeligt at gøre sig en fyldestgørende forestilling derom. Tænk på et folk, næppe 37 000 i tal, altså ikke flere end inbyggerne i en jævn, dansk provinsby, men fordelt over hele det uhyre område

fra Grønland til Bering's Havet, fra det nordligst beboede punkt på jorden til steder så sydligt som London og Leipzig! Intet under om man spørger, hvad der berettiger til at opfatte disse vidt spredte stammer som en enhed.

Fra Atlanterhavet til Bering Strædet kaldes Eskimoerne sig overalt *inuit*, flertal af *inuk*, hvilket i det sydlige Alaska og Sibirien ved assimilation af n'et bliver til henholdsvis *juit* og *juk*. Aleuterne, Eskimoernes slægtninge, betegner sig selv som *unangan*, der formodentlig er af samme rod. *Inuk* betyder menneske, beboer, ejer (beslægtet med ordet *ine*, et sted); thi som så mange primitive folk opfatter Eskimoerne sig selv som de egentlige mennesker til forskel fra alle andre. Kun på den mellemste del af Grønlands vestkyst benyttes *inuit* ikke, men er erstattet med *kalâdlit* (enkeltal *kalâleq*), hvori man har set en for drejelse af det nordiske „skræling“. En omdannelse i denne retning vilde i hvert fald stemme med de eskimoiske lydlove.

Ordet Eskimo kender de derimod ikke. Det er første gang anvendt af pater Biard i beretningen for 1611 om jesuitermissionen i „Ny Frankrig“ og siges i regelen at stamme fra Wabenaki-Indianernes betegnelse *eskimantsik*, der betyder råtkød-ædere. Hos Cree syd for Hudson Bugten har jeg hørt formen *eskimau*, flertal *eskimawok*, hvilket har samme betydning. At ordet er optaget i fransk fra en eller anden af de nordøstlige Algonkin-dialekter er derfor overvejende sandsynligt. Hvad betegnelsen Aleut angår, er afledningen mindre sikker; men man skal hos Tjuktjerne have et ord *aliuit*, øboer, som måske af Russerne ved en misforståelse er overført på befolkningen af den nyopdagede økæde, mens det vel egentlig gjaldt Eskimoerne på småøerne i Bering Strædet.

Intet forbinder mennesker i den grad, som at de kan tale med hverandre. Det er i første række det fælles sprog, som forener Eskimoerne. Både *inuit* og *eskimawok* er sproglige betegnelser, som strængt taget kun gælder dem, der taler eskimoisk sprog. De forskellige dialekter langs hele strækningen fra Grønland til Alaska står hverandre så nær, at deres samhørighed er indlysende så vel for Eskimoerne selv som for den mest overfladiske, fremmede iagttager. Men med Aleuterne stiller sagen sig noget anderledes, da der her, omend mere i ordforråd end i grammatik, er en betydelig forskel fra det egentlig eskimoiske. Den første, der på videnskabeligt grundlag har søgt at bevise slægtskabet mellem alcutisk og grønlandsk, er den store, danske sprogforsker Rasmus Rask, hvis lille afhandling om dette æmne dog først blev udgivet næsten hundrede år efter dens affattelse. Siden har der, især

af tyskeren Buschmann, været rejst tvivl om, at det omtalte slægtskab fandtes; men alle moderne avtoriteter (Uhlenbeck, Jochelson, Thalbitzer) anerkender dets eksistens og anser aleutisk som en særlig sidegren på den eskimoiske sprogstamme.

Nu er det imidlertid ikke fortrinsvis sproget, der skal behandles her, og man bør selvfølgelig ikke på forhånd gå ud fra, at den sproglige enhed hos Eskimoerne svarer til en enhed i legemsbygning og kultur. Vi vil dog få at se, at i det store og hele er det tilfældet. Mod øst falder eskimoisk sprog, racetype og kultur nøje sammen. Mod vest er grænserne derimod mere flydende; thi efterhånden udviskes det eskimoiske racepræg noget i Alaska, men til gengæld har kulturen kunnet brede sig til fremmede folkeslag, så at vi finder den optaget af Kyst-Tjuktjere og Kyst-Korjaker i Asien og, i al fald for en stor del, af Ingalik-Indianerne eller Kaiyuhkhotana ved nedre Yukon.

Her vil vi imidlertid holde os til Eskimoerne i egentlig forstand, d: de stammer, der taler eskimoisk (eskimo-aleutisk) sprog. Det er deres liv og, så vidt den kan skimtes, deres historie, der skal skildres på disse blade. At fremstillingen ingen steder gør krav på fuldstændighed, behøver næppe at tilføjes.

Fra de egne, hvor Erik den Røde landede: Helliseyar Fjord i Østerbygd, nær den nuværende boplads Igdlukasik. (A. Jessen fot.)

I. LANDET — DETS OPDAGELSE OG KULTURBETINGELSER

Omsluttet af uhyre landmasser breder det evigt frosne hav sig på alle sider af nordpolen. Amerikas og Asiens fastlande danner en næsten sluttet ring, som kun brydes ved, at Bering Strædet har overskåret fortidens bro mellem Tjuktjer Halvøen og Alaska. Alene mellem Amerika og Evropa er svælget større.

Et middelhav indesluttet af kontinenter har undertiden spillet en særlig rolle i kulturens historie. Det giver let og uhindret adgang til samfærdsel mellem folkeslagene, det åbner nye veje for kulturspredningen og kan virke befrugtende på kulturens vækst. Ikke alene de klassiske lande om det „rigtige“ Middelhav er et vidnesbyrd herom. Vi kender det også i mindre målestok fra vort eget land, hvor muligvis allerede den mærkelige blomstring i bronzealderen stod i forbindelse med beliggenheden ved porten til det „baltiske middelhav“, og hvor i hvert fald langt senere både det danske Østersø-vælde under Valdemarerne og hansestædernes magtudfoldelse skyldes de geografiske forhold.

Men når et middelhav ligger som en uendelig ismark, der kun ved sommertide bryder op langs kysterne for i nogle få måneder at forvandles til et med dravis fyldt farvand, da ophører i de fleste tilfælde dets betydning som kulturfremmer. Alle de europæisk-asiatiske polar-

folk har indrettet deres levevis mere eller mindre uafhængigt af havet. Når de om sommeren besøger tundraen, er det ikke for havets egen skyld, men for at deres renhjørde i nærheden af den svale kyst kan undslippe nåleskovenes myggehelve. Anderledes med det amerikanske polarfolk, Eskimoerne. Mere end noget andet folkeslag har de formet deres tilværelse uafhængigt af skov og anden plantevækst. Ødemarkerne ved Ishavet er deres hjem, og under træer føler de sig usikre og fremmede. Havet derimod er livsbetingelsen for den egentlige Eskimokultur, ikke på grund af samfærdselsmuligheder, men på grund af det rige dyreliv, som er knyttet til dets vande.

Og dog er Eskimoerne trods deres hjemstavns afsides beliggenhed og ekstreme naturforhold de første af den nye verdens stammer og — næst efter Lapperne — tillige det første polarfolk, som Evropa lærte at kende. I menneskeslægtenes lange historie er Amerika oprindeligt ikke det fjærne vesten, men det yderste østen, og Atlanterhavet var det gabende svælg befæstet mellem landene. For kulturgeografien er Amerika i flere henseender en slags halvø på Asien, og Grønland er da igen en slags halvø på det øvrige Amerika, leddet fast til det arktiske ørige ved Smith Sund. Knapt 450 km fra Grønlands østkyst dukker Island op af havet; derefter følger Færøerne og til sidst Nord-Europa. Dette er den række trædesten, som skridt for skridt ledede den nordiske sømandsæt over det åbne ocean. Og dermed kommer vi til et andet hovedpunkt vedrørende Eskimoområdets tilgængelighed: samtidig med at Grønland, dets yderste forpost mod øst, ligger isoleret og gemt bort fra kulturimpulser, betyder dets isolation en tilnærmelse, og endog en tilnærmelse til selve Evropa. Det trækker sig tilbage fra det ene sted kun for at række hånden ud i en anden retning. Hvis de Forenede Stater nu til dags er den mest europæiserede del af den nye verden, så er Grønland både i følge sin beliggenhed, sin natur og sin historie den mest europæiske.

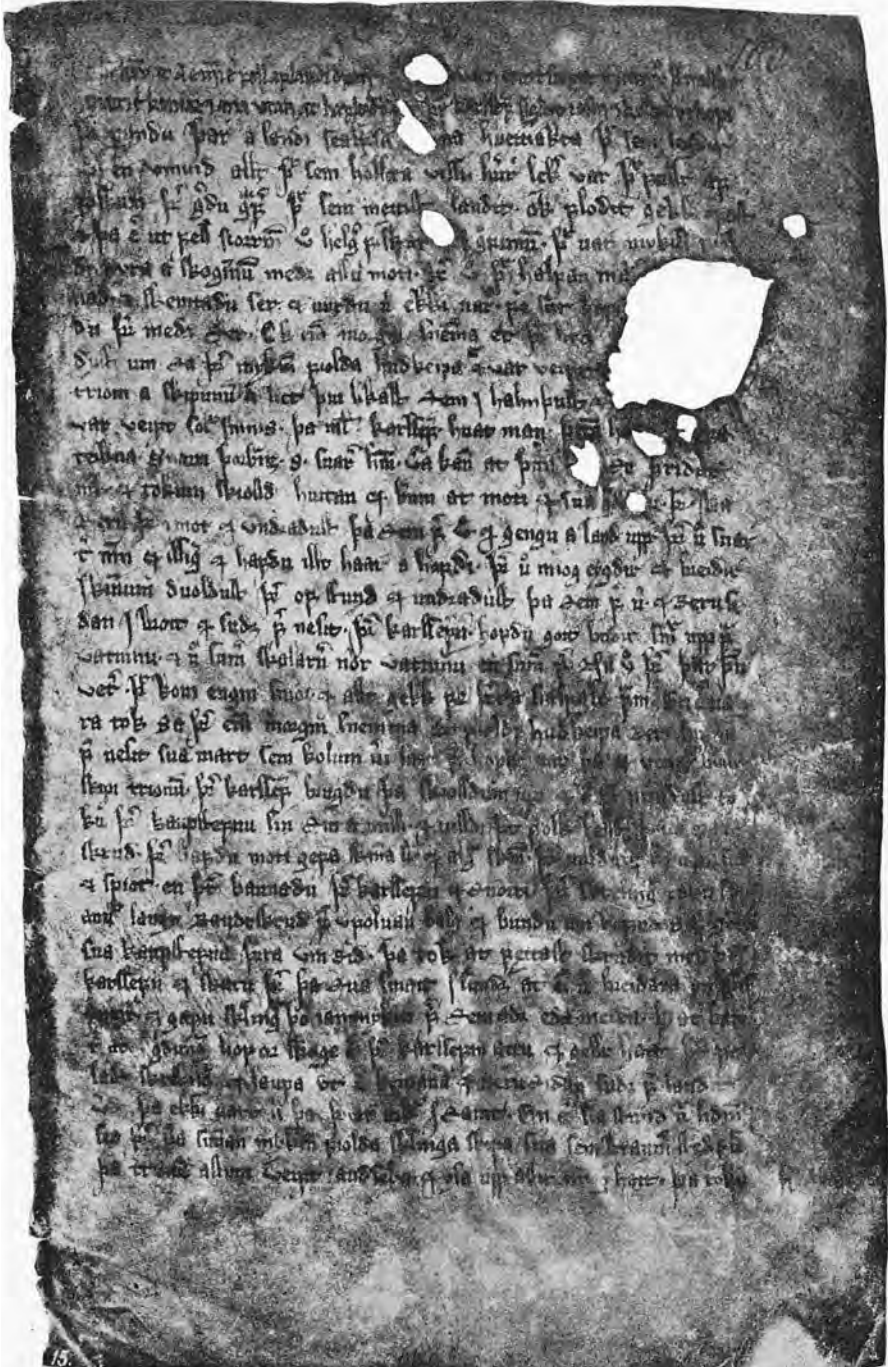
Enhver veed, at engang under vikingetidens kraftudfoldelse førte Grønlands beliggenhed til, at Nordboerne fandt fodfæste på dets kyst. I det 9. århundrede greb en mægtig udvidelsestrang de skandinaviske folk, der i løbet af kort tid grundlagde en række riger fra Irland og Normandiet til hjærtet af Rusland, fandt vejen til det Hvide Hav og til Konstantinopel, og da Norge nu samledes til eet rige og der så småt dæmmedes op for folkebølgen i syd, skete endnu i samme periode landnammet på Island. Næsten samtidig erhvervedes den første, usikre

kundskab om Grønland, idet Gunbjørn, Ulv Krage's søn, omkring 875 „blev forslået af storm mod vest forbi Island og fandt Gunbjørn's Skær“, som der står i *Landnámabók*.

Efter det forholdsvis rolige 10. århundrede blussede pludselig foretagsomhedens lue op på ny. Sydpå blev England tvunget i knæ, og mod nord fandtes vejen til Grønland og Vinland. Den islandske bonde Erik Thorvaldssøn med tilnavnet den Røde blev i 982 eller snarere 983 dømt fredløs i tre år på grund af manddrab og besluttede at op- søge det land, Gunbjørn havde set. Som han nu undersøgte Grønlands sydvestlige fjorde for dær at grunde et nyt hjem, fandt han „både øster og vester på landet brudstykker af både og forarbejdede stensager“. Således fortæller hans lærde landsmand Arc halvandet hundrede år senere i sin *Islendingabók*. Eskimoerne var altså allerede dengang nået til Grønland, men måske endnu kun få i tal. Vi vil senere få at se, at de rimeligvis var draget omkring Kap Farvel til den sydlige østkyst (jf. c. 206), og at dette var grunden til, at Erik ikke traf dem selv, men kun deres spor.

Det første møde med dem synes at have fundet sted på Amerikas fastland. I Erik den Røde's saga, hvor Thorfinn Karlsævne's rejse til Vinland 1003—06 er beskrevet, fortælles det, at Nordboerne traf „Skrælinger“ i Markland, hvilket sandsynligvis svarer til Labrador's skovklædte sydosthjørne. Skønt intet helt sikkert kan afgøres, er der stor sandsynlighed for, at disse Skrælinger var Eskimoer. De fire ord af deres sprog, som er bevaret i sagaen, kan i hvert fald tydes som eskimoiske. Langt mere usikkert stiller det sig med de Skrælinger, som besøgte Thorfinn's vinterplads Hóp sydligere i det egentlige Vinland. Hvis dette, som Steensby har gjort sandsynligt, må søges ved mundingen af St. Lawrence Floden, er der for beliggenhedens skyld intet i vejen for, at også disse Skrælinger kan være Eskimoer; men skønt Nordboerne tre gange havde samkvem med dem, først fredeligt og siden fjendtligt, er beskrivelsen af dem holdt i så vage og tvetydige vendinger, at en helt sikker afgørelse er absolut umulig.

Nogen nordisk bosættelse i Vinland blev der ikke tale om. Derimod gav Erik den Røde stødet til en efterhånden temmelig omfattende kolonisation i Grønland, som han netop i følge de gamle kilder havde kaldt således, „idet han erklærede, at det vilde lokke folk derover, hvis landet havde et kønt navn“. Landnamsmændene bosatte sig i to områder, Øster- og Vesterbygden, som lå henholdsvis omkring Julianehaab Bugten og Godthaab Fjord. Netop disse egne med deres forgrenede fjordnæt og ret betydelige, isfri strækninger, der klædes med en

En side af det ældste håndskrift, hvori „Skrælingerne“ omtales, den såkaldte *Hauksbók*, skrevet på pergament omkring år 1390. Skildringen af mødet med befolkningen i Vinland begynder i 9. linje for oven. (Den arnamagnæanske samling i Universitetsbiblioteket).

efter grønlandske forhold helt yppig plantevækst, byder de bedste vilkår for fiskere og kvægavlere som Nordboerne.

Den frodighed, som den rejsende om sommeren kan få indtryk af visse steder i bygderne, må dog ikke lede på vildspor. Det var et

Strudhætte, „den gotiske dragts mest ejendommelige træk“, fundet ved udgravningerne på Herjólfnes kirkegård. Den stammer fra det 15. århundrede og er således fra en tid, da Nordboerne i Grønland gik deres undergang i møde. (Nationalmuseet).

strængt og nøjsomt liv, vore stam-
mefrænder måtte friste i dette land;
hvor selv ikke den hårdføre byg nå'r
til modning. Om sommeren foretog
de vidtstrakte togter nordpå langs
vestkysten for at bjærge drivtøm-
mer — en kostbar vare i det skov-
løse land — og for at fange sæl og
hval. Fangstpladserne har måske lig-
get så langt nordpå som Disko
Bugten; men Nordboerne gik endnu
videre. Helt oppe i nærheden af den
nuværende koloni Upernivik har man
ved et par varder fundet en lille
runesten, som efter indskriften at
dømme må stamme fra omkring år
1300.

For opdagelsen af de grønland-
ske Eskimoer har disse fangstrejser
haft en særlig betydning. Ikke usand-
synligt er det ganske vist, at Nord-
boerne har truffet Eskimoer på

Grønlands østkyst omtrent samtidigt med opdagelsen af Vin-
land. I *Flóamanna Saga*, som rigtignok er meget upålidelig, for-
tælles nemlig, at Thorgills Orrabeinsfostre på en rejse langs
Øst-Grønlands kyst 1001—05 så to „troidkoner“, hvormed der
måske menes Eskimo-kvinder. Men ellers var det sikkert på de
omtalte fangstrejser, at man lærte „Skrælingerne“ at kende —
formodentlig engang i løbet af det 12. århundrede, skønt når og hvor
vides ikke. Henved et hundredår efter Are skrev den anonyme forfatter
af den saakaldte *Historia Norwegiæ*: „På den anden side, nord for
Grønlænderne [s: Nordboerne i Grønland], har jægere fundet nogle
meget små folk, som de kalder Skrælinger, og som, når de såres med
våben i levende live, dør uden blodtab, men hvis blod, når de er døde,
ikke vil holde op med at flyde. Men jærn mangler de fuldstændig og
bruger hval[ros]tænder til pilespidser og spidse sten til knive.“

Der er et morsomt vidnesbyrd af helt anden art om Nordboernes forbindelse med Eskimoerne i middelalderen. I Bergen, der var udgangspunktet for Grønlandsfarerne, er der ved udgravning af en hustomt fundet en lille hvalrosfigur, som utvivlsomt er eskimoisk arbejde. Den fandtes, så vidt det kan ses, meget dybere end et brændt lag, som lå under resterne fra branden 1413, og den kan derfor meget vel være fra det 12. eller 13. århundrede.

Siden har Nordboerne åbenbart ofte truffet Skrælingerne. De nævnes af og til; men som helhed er i øvrigt de islandske sagaer påfaldende tavse om dem, og selv det berømte *Konungs Skuggsjá* („Kongespejlet“) fra omkring 1250, som indeholder mange oplysninger om Grønland, nævner ikke Eskimoerne med et ord. Det er i grunden først den vågnende, europæiske renaissance med forfattere som nordens første kartograf Claudius Clavus (født i Salling på Fyn den 14. september 1388, to timer før solopgang, som han selv noterer med megen omhu for sit personlige værd) og den hundrede år yngre, svenske ærkebiskop Olaus Magnus, der interesserer sig for disse fremmedartede folk og bringer de ældste, rigtignok temmelig forvirrede oplysninger om deres etnografi. Men nu er de heller ikke mere en djærv bondeæts „Skrælinger“; for de klassisk dannede humanister bliver de „Pygmæer“, pynseligt præsenterede på latin og med mindelser om Homer og Herodot mellem linjerne. Eskimoerne er erobret af litteraturen.

En indviklet og endnu dunkel tragedie knytter sig til Eskimoernes fremrykning i Grønland og Nordboernes undergang. Det antages almindeligt, at ved midten af det 14. århundrede blev Vesterbygden ødelagt af Eskimoerne, som trængte frem fra nord. Ivar Bårdssøn, som var forstander for bispesædet i Garðar ved denne tid, beretter således: „Nu har Skrælingerne al Vesterbygden ud. Der er heste, geder, hornkvæg, får, alt vildt, og ingen folk, kristent eller hedensk“. Et andet sted hedder det i en islandsk annal for året 1379: „Skrælingerne hærgede Grønlænderne [s: Nordboerne] og dræbte af dem atten mænd og bortførte to drenge og gjorde dem til trælle.“ Hvis Vesterbygden allerede var ødelagt i Ivar Bårdssøn's dage, må det dreje sig om et overfald på Østerbygden, for så vidt det ikke har fundet sted under en af fangstrejserne nordpå.

Vi veed nu fra Poul Nørlund's udgravninger på det gamle Herjólfnes, at Nordboerne endnu sent i det 15. århundrede har stået i forbindelse med Evropa. Fodside kjortler og runde huer, som vi kender dem fra sent middelalderlige billeder, „strudhætter“ som dem, Paris' og Burgunds elegante verden bar i det 14. århundrede, er ved dr. Nørlund's

Ulden Kjole fra Herjólfsnes kirkegård, omhyggeligt lappet flere steder. Det samtidigt fundne skelet viser, at den har tilhørt en 30-40 årig, pukkelygget kvinde. (Nationalmuseet).

omhyggelige undersøgelser draget velbevaret frem fra Nordboerkirkegården i Grønlands frosne jord. Så langt ned i tiden peger moderne, at man i hvert fald ikke helt kan afvise den tanke, at de sidste Nordboer endnu levede på Grønlands kyst, dengang Columbus udfoldede Castiliens banner under palmerne på Guanahani. Men fundene fra Herjólfsnes taler også et andet sprog end parisermodernes. Vi ser af dem et folk, der vel i deres afkrog af verden søgte at holde sig på højde med deres samtid, men som trods alt var præget af fattigdom, og først og fremmest viser de fremdragne skeletrester, som professor Fr. C. C. Hansen har gjort til æmne for en minutiøs undersøgelse,

at det var et degenereret folk, en håndfuld dårligt byggede, påfaldende ofte ligefrem forvoksede mennesker, hvis marv var udsuget ved slet ernæring og hyppigt indgifte. Ofte har man ment, at de sidste Nord-

boer er smæltet sammen med den sejrige, eskimoiske nation. Dette bekræftes ikke af Herjólfsnes-fundene, der viser en ren, evropæisk race; men på den anden side er denne omstændighed naturligvis ikke afgørende, da de medlemmer af samfundet, der sveg deres tro og farve, selvfølgelig ikke vilde blive begravet i indviet jord. Det er tværtimod sandsynligt, at der er foregået en blodblanding mellem de to folk, en blanding, som imidlertid kun er kommet Eskimoerne til gode.

Også andre forhold har bidraget til at grave grunden bort under de afsides, nordiske bygder. Deres befolkning var jo ganske afhængig af moderlandet med hensyn til korn, jern og meget andet af det nødvendige, og eftersom den selv havde fuldt op at gøre med fangstrejser nordpå om sommeren, var den næsten helt henvist til fremmed besejling. Anlagte i en vældig udvidelsens tidsalder måtte bygderne nødvendigvis have ondt ved at klare sig, når slappelsen indtrådte, og en almindelig nedgang i tiden måtte ligefrem blive skæbnesvanger. Besejlingen tog uden tvivl af, efter at bygderne 1261 frivilligt havde givet sig ind under den norske krone og besejlingen gjort til kongeligt monopol. Endnu farligere var det, at den norske sømandsdygtighed temmelig sikkert gik tilbage under hansestædernes handelsvælde, som omtrent fra samme tid lagde sin døde hånd over den skandinaviske skibsfart. I 1349 hærgede den sorte død i Norge og særligt i Bergen, hvorfra „Grønlands-knarren“ udgik. Usandsynligt er det heller ikke, at Grønlands klima mod middelalderens slutning er blevet noget strængere, og i disse egne, hvor den daværende, evropæiske kultur stod ved den yderste grænse for sin eksistens, måtte den mindste svingning, der under bedre forhold ikke vilde sætte sig noget spor, kunne få vægtskålen til at synke.

Koloniernes endelige undergang er endnu hyllet i mørke. De eskimoiske sagn, om hvis pålidelighed i denne henseende der ikke er mindste grund til at tvivle, fortæller, at de sidste Nordboer blev dræbt i en kamp med Eskimoerne ved Qaqortoq, dær hvor den bedst bevarede kirkeruin fra Grønlands middelalder endnu står i ærværdig simpelhed, fjærnt fra de nuværende bopladser. Endog navnene på Nordboernes førere mindes: Üngortoq og Ulåvik, hvilket sikkert må tydes som Yngvar og Olav. Hvorom alting er, tog Eskimoerne hele Grønland i besiddelse. Da Sir Martin Frobisher igen landede på dets kyst i 1578, mødte han ingen Nordboer, men kun Eskimoer.

Den nye tid, som Clavus og Olaus Magnus indvarslede for det fjærne polarlands vedkommende, er nu fuldt vågnet med nye idealer

og nye krav. I Middelhavslandene med deres ældgamle, indiske handelsinteresser var trangen til nye opdagelser vågnet. Ved Sofus Larsen's undersøgelser i de sidste år er det nu blevet klart, at der i det 15. århundrede bestod et ejendommeligt og hidtil upåagtet samarbejde mellem Portugal, den fremadstræbende sømagt, der i Dom Enrique kaldet „Søfareren“ ejede en mand med utrættelig energi og genialt blik for sit lands maritime muligheder, og på den anden side Danmark som repræsentant for de gamle, nordiske søfartstraditioner. Danske adelsmænd deltog i mere end eet af togterne langs Afrikas kyst, og i et af årene nærmest før 1474 udsendte Christiern I en ekspedition under Pining og Pothorst sammen med to portugisiske adelsmænd, af hvilke den ene var den ældre (João Vaz) Corte-Real. Ekspeditionen besøgte Grønland, hvor man traf Eskimoerne; thi et par af Olaus Magnus' oplysninger om disse går uden tvivl tilbage til denne færd (mens derimod intet vides om, hvorvidt de også har truffet Nordboer). Imidlertid styrede man videre vestover for at søge nye egne og synes faktisk at have landet på Newfoundland, tyve år før Columbus lettede anker i Palos.

Det er da ingenlunde udelukket, at man kan have truffet Eskimoer på den amerikanske kyst, og det samme gælder de følgende togter, som Giovanni Caboto og de yngre brødre Corte-Real udførte til de samme egne. Hermed var der viist vej over oceanet. Allerede i det 16. århundrede lokkedes dristige fiskere fra Portugal, de baskiske provinser, Bretagne, Normandiet og England over til de rige fiskebanker ved Newfoundland, og det har da næppe kunnet undgås, at de ved lejlighed er stødt på Eskimoerne i det sydlige Labrador og på St. Lawrence Golfens nordkyst, som endnu mere end et århundrede senere var beboet af Eskimoer. I hvert fald fortæller Quebecs grundlægger, den lige så tapre kriger som fortræffelige etnograf Sam. de Champlain, om kampe mellem disse og franske fiskere i sit værk fra 1632.

Den ældre Corte-Real deltog i en dansk ekspedition, og Italieneren Caboto var udsendt fra England. De syd-europæiske nationer kom aldrig til at spille nogen væsentlig rolle for disse nordlige farvandes erobring. Mens fiskerne drog til deres årlige stævne på bankerne, åbnedes kampen for at finde nordvestpassagen, genvejen til østens krydderier og ædelstene norden om denne besværlige, nye verdensdel, der spærrede den direkte vej over havet. Verdenshandelen var allerede da ved at glide fra Spaniernes og Portugiserne's hænder over i de germanske nationers. Den løfterige brydningstid var indtrådt, da hin kultur, der var undfanget i en grå fortid ved Evfrats bredder, og hvis nutidspræg

Hvalsey Fjord kirke ved det nuværende Qaortoq, den bedst bevarede Nordbo-ruin i Grønland. Efter et eskimoisk sagn skal de sidste Nordboer være dræbt på dette sted. (Fot.)

var formet i Medicæernes veksellererboder og Michelangelo's arbejdskammer, tog et kæmpeskridt mod nord til Nordsøens kyster. Det var civilisationen, der fra en lokal kultur var vokset til en Middelhavs-kultur og derfra til verdenskulturen. Standsningen på Pyrenæer Halvøen betød kun, at den trak vejret, før den sprang over verdenshavet.

Mens hollandske skippere færdedes ved Svalbard og porten til nordøstpasset, der skulde føre dem norden om Evropa og Asien, overtog England ledelsen mod nordvest. Frobisher's genopdagelse af Grønland og dets befolkning var i virkeligheden kun en tilfældig hændelse, hvis betydning ikke engang stod ham selv klart, en blomstændighed på en rejse med nordvestpassagen som mål, og da han fra Grønland styrede videre mod vest, fandt han også Eskimoer i det sydlige Baffin Land. De senere, engelske nordvesttogter, kendetegnet ved navne som Davis, Baffin, Button, Hudson o. s. v. traf Eskimoer i Vest-Grønland helt op til det nuværende Upernivik Distrikt og på Hudson Strædet og Hudson Bugtens kyster.

Lad det i øvrigt blive tilføjet her, at Danmark-Norge efter ævne fulgte med i dette opdagelses- og handelskapløb. Christian IV hævdede selv rigernes nordlige interesser ved sin rejse omkring Nordkap og udsendte James Hall og Godske Lindenow til det genfundne Grønland, der aldrig, som man ofte tror, var gået egentlig i glemme siden middelalderen. Og mens Ove Gjedde fulgte den slagne landevej til Indien for at grundlægge det beskedne, dansk-indiske kolonirige, forsøgte Jens Munk nordvestpassagens blindgyde, hvor han løb panden

Det ældste eksisterende portrætbillede af Eskimoer, malet i Bergen 1654 og forestillende fire Grønlandere, der dette år førtes fra Godthaab Fjorden til Danmark. (Nationalmuseet).

Fra skovgrænsen ved Churchill Flodens munding. Et par kilometer fra dette sted overvintrede Jens Munk i 1619–20 på den ekspedition, fra hvilken kun han og to andre vendte levende tilbage. (Forf. fot.)

mod fastlandet i Hudson Bugtens sydvestlige hjørne, men dog efter uhyre lidelser kunde vende hjem med budskabet om opdagelsen af en stor flod, den samme som nu kaldes Churchill River, men som endnu på det 18. århundredes franske kært betegnes som *La rivière danoise*. Som de samtidige rejsende til disse egne havde han forbindelse med Eskimoerne ved Hudson Strædet, hvorimod han ingen traf under sit ophold i bugten.

Således havde man nu i begyndelsen af det 17. århundrede fået kundskab om Eskimoernes udbredelse ikke alene i Vest-Grønland, men over størstedelen af Amerikas arktiske kyster mod øst. Men derefter indtræder en stilstand på over hundrede år. Den væsentligste grund hertil er geografisk. De farvande, ved hvilke man hidtil havde truffet Eskimoerne, frembyder ingen særlige vanskeligheder for besejlingen om sommeren. Ved Hudson Bugten var man imidlertid nået til deres grænse. Videre vestover fører kun smalle, isfyldte sund gennem et øde arkipel. Ofte standses man af lukkede bugter. Ofte bryder vinterisen slet ikke op om sommeren, så der er sejlbart farvand. Man må indrette sig på overvintringer og være i besiddelse af en arktisk rejseteknik, som datiden slet ikke kendte. Før de næste skridt kunde tages, måtte man i landet skabe en fast basis, der kunde give fortrolighed med forholdene og tjene som rygstød for selve rejsen.

Et sådant støttepunkt erhvervede England ganske vist på den for Canada så betydningsfulde majdag i 1670, da Charles II underskrev privilegiet for det berømte *Company of Merchant Adventurers, Trading into Hudson's Bay*. Kompagniet fik suveræne rettigheder over hele det svævende begreb, der kaldtes Rupert's Land efter kongens fætter, kompagniets første „guvernør“, og som omfattede egnene om Hudson Bugten i så vid udstrækning, man kunde magte. Det hed også udtrykkeligt, at kompagniet skulde søge nordvestpassagen; men man måtte kende datidens merkantile hemmelighedskræmmeri dårligt, og ikke mindst det alle dage særdeles håndfaste kompagni, hvis man tror, at det brændte efter at kaste sig over en opgave, der eventuelt kunde lokke fremmede skibe i nærheden af dets private farvande. Tværtimod er der eksempel på, at det så sent som midt i det 18. århundrede nedlod sig til at tilbyde kaptajn Middleton en bestikkelse på £ 5000, hvis han, der var udset til at lede en privat ekspedition til nordvestpassagen, i stedet for vilde føre sit fartøj andetsteds hen.

Det er først længst mod vest, i Eskimo-områdets modsatte hjørne, at der igen findes let tilgængelige farvande. Bering Strædet er kun 92 km bredt, og i klart vejr kan man fra højderne ved Kap Deshnev (Østkap) skimte den modsatte kyst. Her har der fra ældgammel tid været en stadig forbindelse mellem verdensdelene. For Asien er det kun en ret ubetydelig bagdør, men for det oprindelige Amerika er det hovedporten, gennem hvilken mange nye tanker og opfindelser har fundet vej til de fjærneste afkroge. Længe før Evroperne kom til disse egne, havde nordvestkystens Indianere ved handel fra stamme til stamme fået jern fra Jakuterne, og både piber og tobak nåede fra først af Alaska fra Mongoliet, tværs gennem Sibirien — unægtelig en mærkelig omvej for en så udpræget amerikansk kulturerhvervelse som tobakken, men et så meget kraftigere bevis på, hvor nær egnene på begge sider af Bering Strædet var knyttet sammen.

Russiske pelsopkøbere havde længe handlet hinsides Ural Bjærgene, da det tatariske khanat Sibir, tæt ved det nuværende Tobolsk, i 1579 faldt i kosakkernes vold og dermed Russernes fremtrængen i Nord-Asien indlededes. Vældige, sejlbare flodsystemer, der står i let indbyrdes forbindelse, og en fåtallig, lidet modstandsdygtig indfødt befolkning gav Russerne let spil. I løbet af æventyrlig kort tid trak de en linje af kosakposter tværs igennem det uhyre fastland, og i 1639 grundlagdes Okhotsk ved Stillehavets kyst, 64 år før det første spadestik blev gjort til Leningrad ved Østersøen!

Kap Deshnev, Asiens nordøstligste punkt. Dette og det lidt sydligere Kap Chukotsk er de eneste steder, hvor Eskimoerne er nået over på den gamle verdens fastland. (Knud Rasmussen fot.)

Endnu nogle få år, og Russerne kunde se ud over Ishavet ved Kolymas munding, og 1648 sejlede kosakken Deshnev gennem Bering Strædet uden om Asiens nordøstlige spids. Ved denne og det lidt sydligere Kap Chukotsk ligger i vore dage i alt ni bopladser beboede af asiatiske Eskimoer — undertiden, men lidet heldigt, betegnede som Yuit eller Namollo — og det er muligt, at allørede Deshnev har truffet disse. I øvrigt begravedes hans dristige færd snart i de russiske arkiver for først langt senere at blive draget frem af glemselen, og desuden mødte Russerne her en uventet og sej modstand hos de krigerske Tjuktjere, som standsede deres fremtrængen for lange tider. Alligevel var opdagelsen af det nordvestlige Amerika nu kun et tidsspørgsmål, der for en væsentlig del afhang af den russiske sømagts udvikling.

Her møder vi da navnet Peter den Store og i forbindelse med dette de to landes, Hollands og Danmarks. Mange sømandsord i det russiske sprog vidner endnu om den bistand, som danske søofficerer ydede ved den russiske flådes skabelse, og blandt disse officerer har ingen nået et sådant ry som Vitus Bering. På sin første færd 1728 opdagede han den af Eskimoer beboede St. Lawrence Ø, og da han som leder af sin næste, stort anlagte ekspedition i 1741 påny besøgte disse farvande, nåede han selv Alaskas sydkyst, dær hvor St. Elias Bjærget hæver sig ved kysten til en højde, som overstiger Mont Blancs. Den tyske

naturforsker Steller, som har skrevet en meget værdifuld beretning om rejsen, gik i land for at søge efter lægeurter mod skørbug og fandt forskellige spor af Eskimoerne, som her har deres yderste grænse mod Indianerne. Senere på den samme færd, hvorfra Bering selv aldrig skulde vende tilbage, opdagedes de Aleutiske Øer og deres med Eskimoerne beslægtede befolkning.

Rygterne om de nyfundne egne pelsrigdom, først og fremmest mængden af den kostbare havodder, greb Russerne som en feber. I Okhotsk udrustedes i den følgende årrække båd på båd, elendige fartøjer, der mindst af alt egnede sig til at trodse det nordlige Stillehavs storme, og med dem følte man sig frem fra ø til ø i Aleuternes buche helt over til Amerikas fastland. *Promyshlenniki*, „erhvervsdrivende“, kaldtes deres mandskab, og der blev „drevet erhverv“, så det dampede som en blodsky af mord og brand, af voldtægt og slavejagter overalt, hvor de viste sig. Aleuterne blev delvist udryddede; andre slæbtes med til Stillehavs-kysten og den store, foran liggende ø Kodiak, hvis Eskimoer, der betegnedes som Konjager med en fordrejelse af det aleutiske navn *kanagikh*, ligeledes blev grusomt undertrykt.

Det nordlige Alaska var dog for lidet tiltrækkende for disse værdige picnerer. Opdagelsen af Eskimoerne langs Ishavet tilhører i alt væsenligt det 19. århundrede, omend begyndelsen dertil var gjort allerede noget før. I 1770 var det efter et par forgæves forsøg lykkedes Samuel Hearne, der var ansat i Hudson's Bay-Kompagniets tjeneste ved Churchill, at følge en skare Indianere over land til munden af Coppermine River, hvor han var et magtesløst vidne til sine rejsefællers brutale nedslagtning af en lille skare værgeløse Eskimoer af den gruppe, som senere efter dens udstrakte anvendelse af rent kobber til redskaber og våben er kaldt Kobber-Eskimoerne. Længst mod vest var ingen ringere end den store søfarer James Cook i 1778 trængt gennem Bering Strædet og havde fulgt kysten et stykke mod nordøst, og i 1789 nåede Alex. Mackenzie under sin rejse ned ad den efter ham opkaldte flod til dens munding, ved hvilken der lever en talrig, eskimoisk befolkning.

Men langt det meste af den amerikanske kyst vest for Hudson Bugten var endnu skjult i mørke. England var nu ved det 19. århundredes indgang mægtigere end nogensinde før, efter at det havde knust Napoleon's vælde. England var havets herskerinde. England vilde nyde den triumf at finde nordvestpassagen, selv om man selvfølgelig nu var klar over, at nogen praktisk betydning vilde den ikke få. I 1818 søgte John Ross derfor nordpå gennem Smith Sund, hvor han ganske vist

Angmagssalik Fjorden i Eskimoernes østligste bygd. En „konebåd“ er på vej mod fangstpladsen Qingåq ved fjordens bund. (W. Thalbitzer fot.)

ikke løste sin opgave, men fandt en lille, ukendt Eskimo-stamme, Polar-Eskimoerne, der er jordens nordligste mennesker.

Og nu følger rejserne og med dem den forøgede kendskab til Eskimoernes udbredelse med få års mellemrum. Parry og Lyon rejste 1821—23 fra Repulse Bay langs Melville Halvøens østkyst og gennem Fury and Hecla Strædet; deres skildringer af de dær boende Aivilik- og Iglulik-Eskimoer, som gensidigt udfylder hinanden på en fortrinlig måde, er langt de ypperste af hele denne tidsalders Eskimo-beskrivelser. Allerede året efter denne ekspeditions hjemkomst foretog Lyon et mislykket forsøg på atter at nå Repulse Bay, ved hvilken lejlighed han traf sammen med de senere uddøde, i mange henseender højst mærkelige beboere af Southampton Øen. Fra indlandet nåede i de nærmest følgende år Franklin og Richardson ud til Ishavet og kortlagde efterhånden kysten fra Kent Halvøen til Return Reef og forøgede derved væsentlig kendskabet til Kobber- og Mackenzie-Eskimoernes område. I 1826 opdagedes på Alaskas nordkyst Point Barrow, der er midtpunktet for en betydelig gruppe Eskimoer. John Ross overvintrede 1829—33 i egnen om den magnetiske nordpol og traf her for første gang den store Netsilik-gruppe, hvis indlandsafdeling samtidigt blev opdaget af Back.

Mindre end tyve år havde været nødvendige for at udfylde hullet i Eskimoernes udbredelse mellem øst og vest. Betydelige strækninger

var selvfølgelig endnu ukendte, og mange ekspeditioner, blandt hvilke ikke de mindst vigtige i geografisk henseende, måtte nævnes, hvis der her skulde gives en skildring af den almindelige opdagelseshistorie, lige fra den tragisk berømte Franklin-færd til Roald Amundsen's endelige besejring af nordvestpassagen med „Gjøa“. Men her har vi kun Eskimoerne for øje og skal ikke gå videre.

Kun eet større område står da endnu tilbage, en kyststrækning, hvis utilgængelighed ganske vist næppe kan stå mål med nordvestpassagens, men som dog volder så store isvanskeligheder, at den længe har fået lov til at ligge udforsket hen, og det skønt den af alle de omtalte egne er vor verdensdel nærmest. Dette er Øst-Grønland. Storisnen, en umådelig mængde af drivis, føres langs denne kyst sydpå af polarstrømmen, og kun enkelte steder og til bestemte årstider kan et skib gøre sig håb om at slippe igennem. Selv om landet således lukker sig af udadtil, stod dets beboere dog i forbindelse med Vest-Grønlanderne, og allerede Hans Egede hørte om Østkystens beboere. Mærkeligt nok var dog det første bud om deres eksistens kommet et par år før og på en usædvanlig måde. Den lille begivenhed, som først Th. Thomsen i nyeste tid har fremdraget af glemselen, bestod i, at der i 1726 skyllede tre kajakredskaber i land på Islands kyst, hvorfra de indsendtes til det Kgl. Kunstkammer i København. I betragtning af strømforholdene i det nordlige Atlanterhav kan det betragtes som givet, at disse sager må stamme fra Grønlands østkyst nord for 65° n. br., snarest måske fra egnen om Scoresby Sund.

Nogle østlændinger var vel truffet i egnene om Kap Farvel, men det var mærkeligt nok også langt nordpå, at de første gang mødtes i deres egentlige hjemland. Da Clavering 1823 landede på den lille ø, der nu bærer hans navn, opdagede han de eneste indfødte, der nogensinde er set i denne del af Grønland. I alt tolv personer levede her i et sælskindstelt. Efter kort tids forløb flygtede de, skræmmet af et tilfældigt skud, og siden er der overhovedet ingen mennesker set på nordøstkysten. Den første, der nærmere lærte Øst-Grønlanderne at kende, var Graah, som 1829—30 rejste langs hele den såkaldte Frederik VI Kyst. Først over et halvt århundrede senere, i 1884, lykkedes det Gustav Holm at trænge videre nordpå, og han traf her en ny og stor Eskimo-stamme i egnen om Angmagssalik. Denne opdagelse betød ikke alene, at det yderste led derved føjedes ind i kæden af Eskimoernes vidt omspændende bopladser; men under sin overvintring forfattede Holm desuden en glimrende klar og alsidig beskrivelse af Angmagssalik-stammens liv og kultur. Samtidig skrev den store, tysk-amerikanske

etnograf Boas sit grundlæggende værk om Eskimoerne i Baffin Land, og disse to arbejder, de første videnskabelige monografier fra Eskimoområdet, betegner et vendepunkt i den moderne eskimologi, der få år i forvejen var grundlagt af Rink.

Den videnskabelige uddybning af æmnet er siden fortsat i en række værdifulde arbejder dels af Boas selv (Baffin Land og vestkysten af Hudson Bugten), dels af Murdoch (Point Barrow), Nelson (Bering Strædet), Turner og Hawkes (Labrador), Stefánsson (Kobber-Eskimoerne), Jochelson (Alcutterne) og for Grønlands vedkommende af en stor mængde specialforskere som Porsild, Steensby, Thalbitzer, Thomsen og sidst, men ikke mindst, Knud Rasmussen. Af største betydning er Jenness' indgående studier blandt Kobber-Eskimoerne på den canadiske, arktiske ekspedition 1913—18. Den 5. Thule-ekspedition under ledelse af Knud Rasmussen havde sit vigtigste arbejdsfelt nord og vest for Hudson Bugten: som et af dens resultater, der fortjener omtale i denne sammenhæng, må det nævnes, at man først under denne blev helt klar over det egenartede liv, helt uafhængigt af havet, hos nogle småstammer på ødemarkerne vest for Hudson Bugten; som følge af renjagtens alt overskyggende betydning hos dem er de kaldt Rensdyr-Eskimoerne. Skønt den store, amerikanske Jesup-ekspedition ikke har foretaget undersøgelser i selve Eskimoområdet, kan den heller ikke forbigås her, da dens resultater har været grundlæggende for opfattelsen af kulturudvikling og folkeforskydninger på begge sider af det nordlige Stillehav.

H. Rink, grundlæggeren af den moderne eskimologi (1819—93). Som mangeårig embedsmand i Grønland og senere som direktør for den Kgl. Grønlandske Handel en utrættelig talsmand for den indfødte befolknings vel.

Vi har således fulgt Eskimoernes opdagelsehistorie langs Amerikas nordlige kyst. På hele denne strækning er der kun to afbrydelser. Den største findes mod øst, hvor Hudson Bugtens skovklædte sydkyst fal-

der inden for Creez og tildels Chipewyan-Indianernes område, og den er tilmed mere tilsyneladende end virkelig, fordi Baffin Land danner en bro norden om bugten og forbinder Labrador med Melville Halvøen. Den anden afbrydelse er på Alaskas sydkyst, hvor Khotana-Indianerne på en kort strækning ved Cook Inlet er trængt ud til havet. Til Eskimoernes amerikanske hjemstavn slutter sig de få bopladser, som åbenbart i ret sen tid er grundlagt af indvandrere til Asiens nordostspids. På denne måde bliver Eskimoerne det eneste folk, der er fælles for den gamle og den nye verden; men den store, man kunde fristes til at sige halvt mystiske, betydning, som undertiden tillægges denne omstændighed, er i virkeligheden fuldstændig ubegrundet.

Når man tager hensyn til Eskimoernes sædvanlige rejsemåde langs kysten, kan afstandene mellem de tre yderpunkter, Bering Strædet, Labradors sydøstspids og Kap Farvel, anslås til 10 000 km hver, i sandhed imponerende strækninger. Tilmed er grænserne ingeniunde faste. Således synes de asiatiske Eskimoer, skønt de uden tvivl som helhed er ret sent indvandrede, i tidens løb at være trængt noget tilbage af Tjuk-tjerne, og den østligste stamme af Stillehavs-Eskimoerne, de såkaldte Ugalagmiut, er efterhånden gået sprogligt og kulturelt helt op i deres indianske nabofolk, Tlingiterne. Vender vi os til Labrador, finder vi Eskimoernes nuværende grænse ved Hamilton Inlet; men endnu så sent som omkring år 1800 besøgte de lejlighedsvis nordspidsen af Newfoundland. I det 17. århundrede sad de inde med hele nordkysten af St. Lawrence Golfen, og hvis Vinlands-Skrælingerne har været Eskimoer, må de omkring år 1000 være nået til selve St. Lawrence Flodens munding. Derimod er den antagelse, at de tidligere skulde have levet i Nova Scotia eller endog i Ny England-staterne fuldstændig uden begrundelse.

Men heller ikke mod de ubeboede egne er grænsen fast. Ingen har lov til at trække streger på et landkært og tro, at der på denne måde kan sættes varigt skel mellem beboede og ubeboede egne. Det må stadig crindres, at vi her ikke alene befinder os ved den beboede, men også ved den beboelige jords udkant, hvor en årrække betyder fremstød i folketomt land, en anden årrække tilbagegang. En ringe begivenhed, en langvarig hungersnød, en epidemi, en ptomaineforgiftning fremkaldt ved et strandet hvalådsel, kan lægge en beboet egn øde. På den anden side er de ubeboede strækninger også et fattigt folks sparsomme reservekapital. De er de steder, hvortil man flytter ud, når en mere samlet levevis i en årrække har tæret på vildtbestanden, og de er først og fremmest de naturlige vildtreservationer, hvor dyrene får lov til at yngle i fred. Intet er mere skæbnesvangert, end når principper, hentede fra en evrop-

En boplads ved indlandsisens rand, Vest-Grønland. (A. Bertelsen fot.)

pæisk agerbrugskultur, uden videre lægges til grund for opfattelsen af et jægerfolks livsbetingelser i den naive tro, at dette har nok i den plet jord, hvorpå bopladsen tilfældigvis står.

I dette lys må vi se de talrige spor af eskimoisk bebyggelse i nu forladte egne. Langs hele Grønlands østkyst er der gamle hustomter og teltringe lige til sydkysten af Peary Land, og på vestkysten findes de langt nord for Polar-Eskimoernes nuværende jagtmarker langs de kanaler, der forbinder Baffin Bugten med Ishavet. Derimod vidner kun en enkelt kødgrav om, at der også har færdedes Eskimoer langs dette, og en tidligere bebyggelse på Grønlands nordkyst er derfor stadig noget usikker. I det arktiske arkipel er nu kun de sydlige øer beboede; men Polar-Eskimoerne har strakt deres fangstrejser over Ellesmere Øen, beboerne af Baffin Land besøger North Devon, og Kobber-Eskimoerne sætter over til Banks Land.

I hvert fald på Ellesmere Øen er der imidlertid også lævninger fra en langt ældre fortid. Til disse hører bl. a. de nordligste spor af fast menneskelig bebyggelse, som overhovedet kendes, nemlig ved Lake Hazen (82° n. br.). Også på Parry Øerne, hvor nu ingen Eskimoer kommer, er der ruiner. Her er der tale om en så omfattende tilbagegang

i område, at den vanskeligt kan forklares alene ved den naturlige bølgebevægelse ved bokredsens rand. Hvorfor ligger da alle disse bopladser øde? Intet sikkert svar kan gives. Vi veed imidlertid, at der gennem lange tider er foregaaet en betydelig landhævning i disse egne, og de nyeste undersøgelser i Grønland synes desuden til en vis grad at bekræfte den gamle tanke, at der også har fundet en forværring af klimaet sted. Sådanne ændringer i naturforholdene måtte nødvendigvis sætte sig spor i Eskimoernes udbredelse (jf. s. 207). Det må bemærkes, at det nordvestligste hjørne af arkipelet altid synes at have været ubeboet.

Med så vidt spændende grænser som her skildret er det intet under, at Eskimoernes område i visse henseender frembyder et stærkt veksellende skue. Længst mod øst udgør Grønland, jordens største ø, et bjærgland, hvis indre er helt begravet under sammenhængende indlandsis, så at kun en smal kyststrimmel med dybe og vidt forgrenede fjorde bliver tilbage for bebyggelsen. Baffin Land og Labrador Halvøen hæver sig med lignende høje fjælde, gennemskårne af dybe fjorde, men for Labradors vedkommende med store nåleskove i det indre. Billedet skifter til bølgende tundraer og lave fjældmarker, vildrenens forjættede land, på begge sider af nordvestpassagen. I det nordlige Alaska går flade, jævnt skraanende kystsletter over i et lavvandet hav, idet de ligesom indrammes af to vældige floder, Mackenzie og Yukon. Endelig hæver landet sig på ny og denne gang til Syd-Alaskas vulkankronede og bræfurede alpekæder, der fortsættes i Aleuternes øbue.

Det, der knytter alle disse højst forskelligartede landskaber sammen til et naturligt hele, er klimaet. Det er en udbredt fejltagelse at forveksle den arktiske klimaregion med polarbæltet, d: egnene nord for polarkredsen, hvor der en kortere eller længere periode om sommeren er midnatssol og om vinteren en tilsvarende mørketid. I Thule Distriktet, hvor jordens nordligste mennesker bor, varer ganske vist mørketiden henved fire måneder; men i øvrigt befinder en meget stor del af Eskimoområdet og langt den største del af den eskimoiske befolkning sig syd for polarkredsen. Grænsen for det arktiske klima er imidlertid ingen breddecirkel, men kan tilnærmelsesvis trækkes som en linje gennem de steder, hvor middeltemperaturen i den varmeste måned er 10° C. Overalt, eller i hvert fald praktisk talt overalt, i Eskimoområdet finder vi dette arktiske klima med lange, strænge vintre og korte, kølige somre. Overalt er der for koldt til skov — kun Stillehavs-Eskimoerne når ind i nåleskovens region — og øjet møder blot endeløse tundraer med mos og renlav, øde fjældmarker, hvor selve den nøgne klippe skin-

ner igennem, eller, når det kommer højt, alvorlige lyngheder og lave pilekrat.

Det er derfor et fattigt land, Eskimoerne kan kalde deres, og som det ligger gemt bort som menneskehedens yderste forpost mod nord, er det fjærnt fra kulturstrømningernes alfarvej. De påvirkninger, der udgik fra Amerikas gamle kulturcentrum i México og Guatemala, spores svagere og svagere, jo længere man fjærner sig mod nord fra disse egne, og den arktiske kyst lå uden tvivl uden for de yderste bølgeringe. Større betydning har Øst-Asien haft. De øbuer, der indeslutter det Japanske Hav, det Okhotskiske Hav og Bering's Havet, har dannet broerne for en ældgammel kulturvej, der skærer Eskimo-området vestlige hjørne. En tredje kulturkilde, hvis rigdom hverken kan måle sig med Øst-Asiens eller Méxicos, men som på grund af sin nærhed har haft nok så stor betydning, udsprang på Amerikas nordlige Stillehavs-kyst. Navnlig på Alaska-Eskimoerne har Nordvest-Indianerne udøvet en dyb og frugtbringende indflydelse.

Man må dog ikke tro, at en så særpræget kultur som den eskimoiske kritikløst optager alt nyt, der tilbyder sig. Den vrager i høj grad mellem, hvad den kan benytte, og hvad der ikke egner sig for forholdene. Derfor vil det siden ses under omtalen af kulturens historie, at det ikke alene er den afsides beliggenhed, men også selve den retning, som udviklingen er slået ind på, der bevirker Eskimoernes seje fastholden ved visse meget gamle elementer, som ellers er næsten forsvundne.

Med omtalen af betingelserne for ydre påvirkning er spørgsmålet om forudsætningerne for kulturen imidlertid ikke udtømt. Den arktiske natur sætter nemlig ikke alene en grænse for kulturens vækst, men den fordrer også et mindstemål. I disse egne er det ikke nok at møde op med et par bare næver og en god vilje. Vi tør roligt gå ud fra, at allerede Ur-Eskimoerne må have ejet en vis grad af kultur, som de kunde bygge videre paa, og når deres efterkommere efterhånden er trængt videre nordpå og frem til fattigere egne end noget andet folk, da er forudsætningen i første række den, at de forstår at jage sæl fra isen og kender spækklampen, som gør dem uafhængige af skoven.

Vest-grønlandsk ungdom : to småpiger og en dreng. Den gamle antagelse, at Eskimo-kvinderne føder få børn, er ganske ubegrundet. (Forf. fot.)

II. YDRE PRÆG OG INDRE EGENSKABER

I det store og hele er den eskimoiske legemstype overordentlig ensartet. Dette betyder dog selvfølgelig ikke, at alle Eskimoer ser ens ud. En så skolet og nøgtern antropolog som Jenness, der før sin deltagelse i den canadiske, arktiske ekspedition har arbejdet i Sydhavet, fandt blandt Kobber-Eskimoerne typer, der, bortset fra hudfarven, mindede ham om Melanesiere*! Det almindelige er, at nogle gør et mongoloïdt indtryk, mens andre leder tanken mere i retning af Indianere, navnlig visse nordlige stammer som Chipewyan, der har de traditionelle, „indianske“ træk mindre stærkt udpræget. Den omtalte type har et ret smalt, ovalt ansigt og lige, kort næse. I mange henseender minder den også om Evropæere, hvilke formodentlig er grunden til, at den let overses f. eks. i Vest-Grønland, hvor den forsvinder i mængden af blandinger. Kvinder har et mere mongoloïdt udseende end mændene; men det skyldes næppe anden grund, end at de er fyldigere i ansigtet og har mere tilbøjelighed til dannelsen af den ejendommelige fold af øjenlåget, der giver øjet sit skæve udseende. Så snart vi har at gøre med eksakte målinger, kommer ensartetheden imidlertid til sin ret. Kun i Alaska ebber — som før nævnt — typen ud og taber sig vistnok fuldstændigt på Aleuterne.

* Den negerlignende befolkning på en del af Ny Guinea og på øgrupperne nærmest nord og øst for Avstralien.

Blandt de mange, populære fejltagelser om arktiske forhold er også den, at Eskimoerne skulde være særlig små folk. Det er en misforståelse, som måske kan kaldes ærværdig ved sin ælde; thi allerede Claudius Clavus omtaler Grønlænderne som „små dværge af en alens længde“ — men urigtigheden springer rigtignok dobbelt i øjnene, når den sammenholdes med den ringe legemshøjde og den hele forkrøblede vækst, der netop udmærkede hans samtidige blandt Nordboerne i Grønland. Den gamle påstands uholdbarhed fremgår af talrige iagttagelser fra hele området. Fra Vest-Grønland foreligger der ved Søren Hansen's undersøgelser et meget stort antal antropologiske målinger, som for højdens vedkommende omfatter ikke mindre end omkring 2 500 personer af forskellig alder og køn. Resultatet har givet en middelhøjde af 162 cm for mænd og 152 cm for kvinder. Det kunde indvendes, at der netop her i tidens løb er sket en betydelig indblanding af dansk blod, og det kan virkelig påvises, at middelhøjden for personer med dansk fader eller bedstefader ligger lidt over gennemsnittet for hele befolkningen; men at dette alligevel ikke betyder stort for helhedsresultatet, fremgår af målinger fra en række helt ublandede stammer, hvor vi har en middelværdi for mænd svingende mellem 160 og 165 cm. Dette er en middelhøjde, som ikke med rette kan kaldes lille. I antropologien kaldes først folkeslag for små, når mændenes middelhøjde ligger under 160 cm som hos Japanere, Siamesere, Lapper o. m. a. Eskimoernes middelhøjde svarer til den, vi finder i det vestlige Frankrig og store dele af Italien og Spanien.

Gennemgående er Eskimoerne kraftigt byggede og fyldige uden at være fede. Kroppen har en forholdsvis betydelig længde, mens arme og ben er korte sammenlignet med højden. Hænder og fødder er små og velformede. Ganske unge kvinders bryster er ofte kegleformige, men begynder tidligt at hænge og er snart et par lange, slappe poser.

Hovedet har en så karakteristisk form, at den antropolog, der engang har faaet blikket åbnet for dets ejendommeligheder, altid let vil kunne genkende typen. Allerede den dansk-franske professor Jacob Winsløw (Jacques Winslow), der i 1722 beskrev et grønlandsk kranium — for øvrigt den ældste, raceantropologiske kraniebeskrivelse overhovedet — havde fat på dets vigtigste træk.

Det typiske Eskimo-kranium er stort og tungt. Set fra oven falder hjærnekassens lange og smalle form umiddelbart i øjnene, og der er bagtil en tydelig nakkebule, en *tuber occipitale*. Selv om hovedskallens længde er temmelig stor, er det dog ikke så meget denne som den ringe bredde, der bestemmer den særprægede form. Den såkaldte

breddeindeks, der udtrykker bredden i procent af længden, og som er et af antropologiens vigtigste kendetegn, er i Grønland gennemsnitlig 70.7 for mandlige kranier og 72.2 for kvindelige. Når et kranium har en bredde, der er under 75 % af dets længde, betegnes det som langskallet, mens en indeks på over 80 karakteriserer det som kortskallet; imellem de to værdier bruges betegnelsen middelskallet. De grønland-

Mandskranium fra egnen om Angmagssalik, Øst-Grønland. Man ser tydeligt hjærnekassens kam, nakkebullen og den svære underkæbe. (Universitetets normalanatomiske museum).

ske kranier er derfor udpræget langskallede, og kun 15.5 % af samtlige kranier er middels eller kortskallede. Hvad dette betyder, kan man se deraf, at i Sverige, hvis befolkning som helhed regnes for udpræget langskallet, og tilmed i dennes mest „langskallede periode“, var procenten af middels og kortskaller over dobbelt så stor.

Det ringe antal kranier fra Labrador og de centrale egne, af hvilke der foreligger målinger, stemmer ganske med de grønlandske. Først i Alaska begynder kortskallerne at optræde i noget større mængde, og Aleuterne er lige så kortskallede, som de egentlige Eskimoer er det modsatte, idet gennemsnitsindeks af deres kranium er beregnet til 82.1. Den naturligste forklaring på denne forandring af hovedskallens form synes at være den, at Eskimoerne er kommet østfra til Alaska og her har truffet en ældre, kortskallet befolkning, som de for en del har absor-

beret i sproglig og kulturel henseende, mens derimod den oprindelige, fysiske type har levet videre. Et fingerpeg i denne retning er det bl. a., at alle de omboende indianske og palæ-sibiriske stammer* ved Bering's Havet er middel- eller kortskaller.

Eskimo-kraniets mest iøjnefaldende ejendommelighed er måske dets tag- eller kamagtige form, og det kan ikke nægtes, at dette i forbindelse med de højt liggende, øvre tindingelinjer kan give indtrykket af noget „dyrisk“, noget der m e g e t fjærnt minder om gorillaen og dens vældige muskelfæster. Alligevel er der rejst tvivl om, hvorvidt disse træk kan opfattes som primitive, for hos en virkelig lavt stående type som Neandertal-mennesket fra istiden findes de ikke, og man har hævdet, at de ligesom hele kraniets sammenpressede form er forårsaget ved tygge-muskulaturens enorme udvikling. Når Neandertal-mennesket drages frem til sammenligning, må det dog også nævnes, at den opfattelse trænger mere og mere frem, som i denne type ikke ser en direkte stamfader til nutidens mennesker, men en særlig art, der danner en sidegren på den fælles stamme. Er dette rigtigt, kan man ikke uden videre bruge den til sammenligning.

Absolut det modsatte af primitiv er hjærnekassens rummelighed, som ganske vist veksler stærkt, men gennemgående er stor, f. eks. i Grønland 1 527 cm³ for mandlige kranier og 1 436 cm³ for kvindelige. Næsten en femtedel har en kapacitet af 1 600 cm³ eller derover. Vestfra anføres dog væsentlig mindre tal; men materialet er her så lille, at resultatet ikke kan betragtes som endeligt.

Set forfra kan kraniets også for et overfladisk blik synes at have noget primitivt, „dyrisk“ over sig. Under en smal pande springer et par vældigt udviklede kindbuer ud til siden, og underkæben udmærker sig ved en massivitet og styrke, som er frygtindgydende. Men også her er det, som om det primitive viser en tilbøjelighed til at svinde bort mellem fingrene, netop som man griber efter det; thi panden er nok smal, men tillige høj, og øjenbrynsbuerne er kun svagt udprægede. Heller ikke træder underansigtet stærkt frem, hvorimod der er en tydelig hage til stede. Trods den betydelige bredde, som kindbuerne bevirker, er ansigtet ingenlunde særlig bredt i forhold til højden; dets indeks, beregnet på tilsvarende måde som hjærnekassens, er for grønlandske kranier gen-

* Palæ-sibiriske eller palæ-asiatiske kaldes en række stammer, som menes at udgøre et ældre befolkningslag i Nord-Asien end de senere fremtrængte ural-altajiske folk (Tunguser, Jakuter, Ostjaker, Samojeder m. m.). De palæ-sibiriske folkeslag lever især østpå, hvor de omfatter Ainuer og Giljaker i det nordligste Japan og ved Amur Flodens munding samt de indbyrdes nær beslægtede Kamtjadaler, Korjaker og Tjuktjere samt Jukagirerne længst mod nordøst. Også de isolerede Jenisej-Ostjaker regnes med til denne gruppe.

nemsnitlig 87.2. Øjenhulerne gør nærmest et rektangulært indtryk og er temmelig høje; dette er et barnligt — og primitivt — træk, som dog genfindes hos mange mongoloide og amerikanske folkeslag. Med næsebenene kommer vi endelig til et af ansigtets mærkeligste kendetegn. Når vi forestiller os det populære billede af en „fladnæset Eskimo“, aner de færreste, at en undersøgelse af kraniet viser Eskimoerne som

Halvvoksen, polar-eskimoisk dreng. Bemærk det fyldige fedtlag om øjnene, der giver dem deres „skæve“ udseende. (P. Freuchen fot.)

det mest smalnæsedede folk, der findes. Hyppigere og i højere grad end hos nogen anden race-type er desuden næsebenene reducerede. Som forklaring på ansigtets egenartede præg har man også taget sin tilflugt til en ekstrem specialisering, den samme voldsomme udvikling af tyggemusklerne, som skulde have påtrykt hjærnekassen sit stempel.

Den samme specialisering er endvidere benyttet for at forklare underkæ-

bens massive form med de kraftige muskelfæster og den ofte stærkt udad bøjede, bageste del af kæbevinkelen. At virkelig tygning spiller en stor rolle hos Eskimoerne ved enhver, som har set dem på denne måde blødgøre skind og remme, eller som har studeret deres kranier, på hvilke tænderne ofte er så slidte, at kronerne kun rager lidt ud af tandhulerne.

Vi har hidtil kun talt om kraniet. Den levende befolknings hovedform genspejler selvfølgelig dets bygning. Vi finder hjærnekassens kam og de brede kæber udtrykt i ansigtets „femkantede“ form; men på den anden side bevirker bløddelernes tilstedeværelse, at vi ikke får helt de samme proportioner. Som venteligt ligger breddeindeksen et par enheder højere hos den levende befolkning, således at Grønlænderne og de

centrale stammer kun kan betegnes som middelskallede med tendens til langskallethed. Mens næsen målt på kraniet er udpræget smal, er den på levende middelbred. Det er sjældent at finde så flade næser som hos Mongoloiderne. I regelen er næsen tværtimod velformet og temmelig fremspringende. Korte, lige næser er almindelige og krumme næser langt fra sjældne.

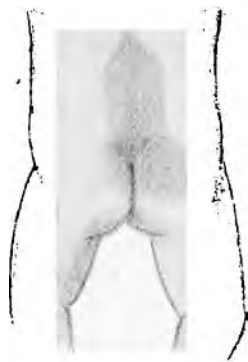
Når ansigtet ofte gør et fladt indtryk, omend aldrig så fladt som hos Mongoloiderne, skyldes det for en væsentlig del det fyldige fedtlag, som bl. a. øver en betydelig indflydelse på øjenregionen. I stærkt udprægede tilfælde udviser det næsten den fure, der findes mellem øjenbrynet og det øvre øjenlåg, så hele øjet bliver ligesom fladt. Samtidig danner det øvre øjenlåg en fold ned over den indre øjenkrog, og resultatet bliver det såkaldte „mongoloide“ øje, der flygtigt set gør indtryk af at være skævt. Så stærkt udpræget som hos mange mongoloide folkeslag findes denne dannelse imidlertid aldrig, og selv hos helt renblodede Eskimoer er det langt fra alle, som har den*.

Håret er næsten altid sort og temmelig groft og glat; men det synes dog, som om svagt bølget hår ikke altid er tegn på indblanding af fremmed blod. Skægvæksten er afgjort ringere end hos Evropæere, især på kinderne; men som så meget andet er også mangelen på skæg tidligere blevet overdrevet. Selv ublandede Eskimoer har, ligesom forresten mange Indianere, et ret respektabelt skæg.

Mens irisfarven hos ublandede personer praktisk talt altid er lysere eller mørkere brun, afhænger hudfarven både af kønnet, af det sted på legemet, der betragtes, og den årstid, på hvilken undersøgelsen finder sted. Om foråret og sommeren, når sollyset kastes tilbage med intens voldsomhed fra snemarker og hav, antager mændenes ansigter og hænder en barket, solbrændt farve, som atter svinder i mørketiden. Kvinder har altid en lysere lød end mændene, og rødmen kan farve unge Eskimo-pigers kinder så nydeligt som nogen evropæisk skønhedsplet. I det store og hele kan det siges, at hudfarven på dækkede dele, f. eks. overarmen, er gulbrun eller lys oliven — når den da er vasket! Spæde børn har over lænderne en forskellig formet, undertiden ret stor, blålig plet. Den blev opdaget i Grønland af Saabye allerede i slutningen af det 18. århundrede; men eftersom beretningen var skrevet på dansk, gik den i glemme, og først da en tilsvarende plet hundrede år senere var iagttaget på japanske børn, tildrog den sig almindelig opmærksomhed som „mongolplet“.

* Der er på grønlandsk et særligt ord for „mongoloide øjne“ (*qīngassut*). Hvis denne form var uden undtagelser, vilde et sådant ord næppe findes.

Det vakte stor opmærksomhed, da Stefánsson for nogle år siden meddelte, at han ved Coronation Gulf havde truffet Eskimoer med blondt hår og blå øjne, og offentlighedens interesse blev naturligvis ikke mindre, da han erklærede dem for efterkommere af Nordboerne i Grønland. Stefánsson er dog ingenlunde den første, der har omtalt „blonde“ Eskimoer. Ikke alene er de tidligere truffet i disse egne (Simpson, Miertsching o. a.), men „blonde“ individer kendes spredt fra Bering Strædet til Atlanterhavet. De nævnes så tidligt som ved midten af det 18. århundrede fra Labrador og havde allerede for

„Mongolplet“ på ryggen af en lille, henved 5 måneder gammel Iglulik-pige. (Tegnet efter naturen af forf.)

hundredre år siden fundet vej til skønlitteraturen. Da Chateaubriand i *Les Natchez* skulde give et karakteristisk billede af en Eskimo, skrev han om det „røde skæg, der blandede sig med hans sorte hår!“

Ved Jenness' omhyggelige undersøgelser må hypotesen om skandinavisk afstamning imidlertid siges at være henvist til den sensationsverden, hvor den rettelig hører hjemme. Der er i virkeligheden ikke tale om spor af påviselig fremmed og da navnlig ikke af skandinavisk indblanding. Det „blonde“ hår — som vel at mærke kun virker blondt på baggrund af de andre Eskimoers sorte — skyldes åbenbart som regel noget så simpelt som en affarvning. I de centrale egne er det mest gået ud over mændenes skæg og er forårsaget af den daglige nydelse af skoldhed blodsuppe, ligesom vi herhjemme kan se skæg affarvet ved megen tobaksrygning. I Øst-Grønland træffes „blondt“ hår derimod hos kvinderne, der dagligt vasker deres hår i gammel urin og således også uvilkårligt bleges det. Almindeligere udbredt end „blondt“ hår er „blå“ øjne. Ved disse „blå“ øjne er der imidlertid næsten uden undtagelse den mærkværdighed, at for det første findes de ikke hos børn og unge mennesker, og for det andet indskrænker den blå farve sig til en ring omkring iris, hvis midterparti har den normale, brune farve. Blandt stammerne på Hudson Bugtens vestkyst har jeg set mange sådanne tilfælde. Uden tvivl har vi at gøre med en rent sygelig affarvning, rimeligvis forårsaget ved hyppige anfald af sneblindhed.

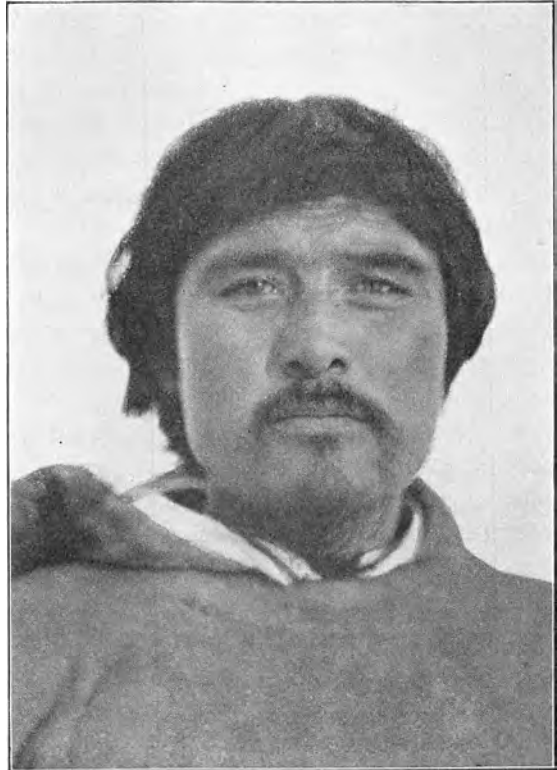
Det er dog ikke ganske udelukket, at der skulde kunne påvises tilfælde af lidt lysere pigmentering end den sædvanlige, uden at den kan henføres til nogen sædvanemæssig eller patologisk affarvning; men selv da er der ingen Grund til at give sig til at lede efter de gamle Nordboer

i egne, hvor det alene af geografiske grunde er udelukket, at de nogen-
sinde kan være kommet. Rent bortset fra muligheden for selvstændige
„spring“ (mutationer) inden for den oprindelige type, må det nemlig
erindres, at forholdsvis blonde individer ikke er ukendt i Central- og
Nord-Asien og især ikke hos palæ-sibiriske folk som Tjuktjere, Korja-
ker og Jenisej-Ostjaker, med andre ord hos stam-
mer, der også på anden
viis har berøringspunk-
ter med Eskimoerne.

Vi føres hermed na-
turligt ind på spørgsmå-
let om Eskimoernes ra-
ceslægtskab med andre
folk. Vi kan opfatte den
mongoloide, den negroi-
de og den eranske eller
„hvide“ race som yder-
punkterne for den men-
neskelige arts variation.
De er ligesom spidserne
i en trekant, der omslut-
ter hele menneskeslæg-
ten. Der er ingen tvivl
om, at Eskimoerne her
må anbringes nærmest
den mongoloide vinkel;
men dermed er ikke af-

gjort, at de uden videre kan indlemmes i den mongoloide race, som
den er repræsenteret af Kinesere, Japanere o. s. v.

Når det alligevel fra gammel tid har været god latin at gøre dette
— allerede Frobisher kaldte i det 16. århundrede Eskimoerne for „en
slags Samojeder“, og to hundrede år efter fandt Cranz lighedspunkter
mellem Grønlændere og Kalmykker — er det mere på grundlag af
enkelte, iøjnefaldende træk som de „skæve“ øjne og den gullige hud-
farve end ud fra en virkelig videnskabeligt begrundet overvejelse. Hvad
nu de mongoloide øjne angår, blev det nævnt, at de ingenlunde træffes

En udpræget type på de „blonde“ individer blandt Kobber-
Eskimoerne. Denne mand var i 1913 med til at myrde to
amerikanske videnskabsmænd, af hvilken den ene ved sin
ubeherskede adfærd havde vakt Eskimoernes vrede. (Leo
Hansen fot.)

hos alle individer; men desuden er de ikke indskrænket til Eskimoer og Mongoloider alene. De er påvist hos mange Indianere, ja endog hos Evropæere, blandt hvilke de er almindelige hos spæde børn, og måske også hos Hottentotter. Uden videre kan man derfor ikke bygge noget på et sådant træk. Hudfarven betyder heller ikke meget. Vor barndoms rødhuder er som bekendt hverken „røde“ eller „kobberfarvede“, men har fået deres poetiske tilnavn som følge af en misforståelse og har i virkeligheden i mange tilfælde en hudfarve, der ikke kan skelnes fra Eskimoernes. Med den såkaldte mongolplet er det som med det mongoloide øje: skønt mest udpræget hos Mongoloiderne er den ikke indskrænket til disse, men kendes også fra Indianere, Polynesiere, i nogle tilfælde fra Evropæere o. s. v.

Det er indlysende, at her fører ingen vej frem. Vi må gå anderledes rationelt til værks, langsomt trænge ind på livet af problemet, forberedt på at standse uden at være nået til vejs ende, men til gengæld klare over, hvor den faste bund hører op. Vi må da begynde fra grunden af med selve racebegrebet.

Når vi ser ud over den brogede menneskevrimmel med alle dens afskygninger i farve, i hovedform, i lemmernes proportioner o. s. v. og skal søge at tilvejebringe en fornuftig inddeling af dette kaos, er det simplest at vælge et eller andet almengyldigt inddelingsprincip. Med hudfarven som udgangspunkt får vi f. eks. de fem, populære racer: den hvide, den gule, den brune, den røde og den sorte. Hudfarven er imidlertid underkastet mangfoldige indflydelser, og man må derfor hellere søge et mindre påvirkeligt grundlag. Ligesom botanikeren foretrækker at opbygge sit system på blomsternes bygning frem for på bladenes eller røddernes udseende, således finder antropologen det mere rationelt at gå ud fra hårets bygning end fra hudfarven. Inden for de således fremkomne hovedgrupper kan man atter udskille mindre ved at vælge nye inddelingsgrundlag som hovedskallens form o. s. v.

Menneskeheden er som et broget tæppe, der først klippes i store stykker og derefter i mindre. Hvert stykke beskrives og nummereres og lægges til side, men kan påny sys sammen med de andre til det oprindelige mønster. Således går den gammeldags antropologi til værks. Ud fra dens synspunkter kan en af Amerikas førende antropologer, Aleš Hrdlička, med fuld føje hævde, at Indianerne udgør en samlet og enkelt race, fordi der virkelig hos dem er fællestræk, som skiller dem fra andre menneskegrupper.

Men der er også en anden fremgangsmåde, som synes mere rationel, men også er ulige vanskeligere. I stedet for at klippe menneskeheden

tæppe i stykker, kan vi prøve på at følge vævets enkelte tråde. Vi ser jo, hvorledes den samme tråd løber fra tavl til tavl. Det er ovenfor omtalt, at „mongolpletten“ optræder hos vidt forskellige folkeslag, som ellers ikke har noget tilfælles. Avstraliens urbeboere, som i hudfarve står Negrene nær, minder i hårets bygning og skæggets fylde mest af alt om Evropæere. Det, man ved den historiske metode i antropologien vil opnå, er at udrede, hvorledes de forskellige typer er fremkommet, som vi nu til dags møder jorden over. Vi må forstå, at menneskeracerne er ikke en skønne dag blevet til og straks sat i hver sit bur. De har udviklet sig, og de har blandet sig med hverandre. I stedet for det flade billede af en række pænt sideordnede racer søger den moderne forskning perspektivisk dybde, så at vi ser, hvorledes racerne er slynget ind i hverandre, hvorledes nogle træk er overført fra den ene til den anden, hvorledes ved blandingen nye racer er opstået, hvorledes nogle øjensynlig står urtypen nær, f. eks. Avstralierne, mens på den anden side de kendetegn, der fortrinsvis karakteriserer de tre største af dem alle, Eranere, Mongoloider og Negroider, i mange tilfælde er senere specialiseringer i hver sin retning.

Det er en opgave så stor, at den måske aldrig løses, og det kan i hvert fald kun ske i intimt samarbejde med den moderne arvelighedsforskning. Allerede nu giver denne uundværlige vink. Den har lært os at skelne mellem individernes anlægstype, der udelukkende betinges af nedarvede, indre forhold, og deres fremtoningstype, som skyldes de medfødte anlæg i forbindelse med de ydre kår. Det er fremtoningstypen, vi umiddelbart kan iagttage, og for at få rede på anlægstypen må vi først fjærne de træk, der skyldes kårene. Endvidere har arvelighedsforskningen kunnet påvise, at når to typer blandes, går nogle egenskaber af i øvrigt ganske ukendte grunde uvægerligt af med sejren, mens andre er vigende. Det er derved, at mulighederne for fremkomsten af nye former ved blanding opstår.

Vi skimter nu en udvej til forståelse f. eks. af Europas raceforhold. Visse træk er fælles for de fleste af vor verdensdels beboere, f. eks. hårvækstens art; men mellem den høje, blonde, langskallede Skandinav, den spinkle, mørke, ligeledes langskallede Sydbo og den lavstammede, brunette og kortskallede Mellem-Europæer er der ellers væsentlige forskelligheder, som tyder på forskellig oprindelse. Det er åbenbart den senere blanding, som har svejset dem sammen, fordi nogle egenskaber, som fra først af kun tilhørte een af grupperne, er overført til de andre og konstant har sejret over de tilsvarende, oprindelige træk.

Nøjagtigt således er det også i Amerika, som det i de seneste år

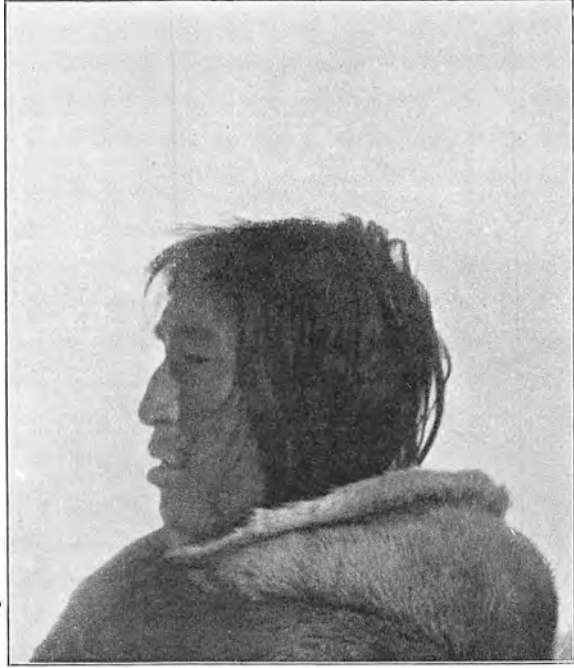
navnlig er betonet af de to franske forskere Vignaud og Rivet. Der er her overalt visse fællestræk, som stemmer med Mongoloiderne og derfor antagelig også stammer fra et mongoloidt element. Det synes også, som om dette mongoloide præg tager til i betydning, jo mere man nærmer sig de nordvestlige egne i Asiens nærhed, hvad der jo i og for sig er ganske naturligt. Men så at sige under denne overflade ligger der dybt gående forskelligheder skjult.

Langs Amerikas nordvestkyst og rundt om det amerikanske middelhav — i de sydlige Forenede Stater, México og det nordlige Syd-Amerika — finder vi således en udpræget kortskallet type. En anden slags kortskaller er udbredt i det indre Alaska og det nordvestlige Nord-Amerika. En af disse to typer hører rimeligvis nøje sammen med Tjuktjere og Korjaker på den asiatiske side af Bering Strædet; thi i mange henseender står disse stammer Amerikas folkeslag nærmere end Mongoloiderne. Endelig er der den ejendommelige type, som først blev fundet i Brasiliens knoglehuler af den danske naturforsker P. W. Lund i 1840 og de nærmest følgende år, og som senere efter sit findested er kaldt Lagoa Santa-racen. Det kan ikke bevises, at skeletdelene fra Lagoa Santa er særlig gamle; men denne omstændighed strider selvfølgelig ikke imod, at de i det hele taget har et primitivt præg. Det har imidlertid viist sig, at ganske den samme type endnu lever i store dele af den også kulturelt lavt stående befolkning i det sydøstlige Syd-Amerika. Det mærkelige er nu, at den også dukker op på Ecuadors højland, på den Californiske Halvø og de sydvestlige plateauer i Nord-Amerika, og den langskallede, algonkisk-irokesiske type i det nordøstlige af denne verdensdel står den i hvert fald overordentlig nær. Denne splittede udbredelse, der i alle tilfælde holder sig til kontinentets afsides liggende yderkanter og andre vanskeligt tilgængelige dele, kan kun forklares, når man i Lagoa Santa-racen ser et meget gammelt element i Amerikas befolkning. Det mærkeligste er dog, at næsten alle de antropologer, der overhovedet har syslet med denne type — de Quatrefages, ten Kate, Rivet, Søren Hansen — med stor vægt har fremhævet dens lighed med Melanesierne i Sydhavet. Rivet har i sine sidste arbejder dristigt draget konsekvensen og understreget muligheden af, at der i Amerikas befolkning indgår en bestanddel, som også optræder blandt Melanesierne, et synspunkt, som sikkert vil vække modstand, men som i hvert fald fra et biologisk synspunkt ingenlunde kan betegnes som umuligt.

Således rustet med forudsætninger fra arvelighedsforskningen og dens anvendelse på Amerikas antropologi vender vi omsider tilbage til det eskimoiske raceproblem. Det første spørgsmål må da blive, om

der kan påvises træk, som ikke skyldes selve anlægget, men derimod de ydre kårs indvirkning på individet. Det kan være svært nok at bestemme disses betydning, når man har at gøre med planter og dyr; men når det drejer sig om mennesket, bliver vanskeligheden fordoblet, fordi der ikke blot er en direkte påvirkning at tage hensyn til, men også en indirekte som følge af, at mennesket mellem sig og naturen har indskudt hele det komplicerede apparat, der hedder kulturen. Vi må da først tilstå, at spørgsmålet om omgivelsernes direkte indflydelse på mennesket endnu er et af de alderdunkleste problemer, omend det går så langt tilbage som til Hippokrates. Vi veed faktisk intet derom og må helt se bort fra det.

En mere indirekte påvirkning igennem kulturen kan derimod i nogle tilfælde påvises med en vis sandsynlighed. De anstrengende renjagter i fjældene og i det hele ta-

En Netsilik-Eskimo, som med sin krumme næse og de markerede træk nærmer sig stærkt til den traditionelle, indianske type. (Knud Rasmussen fot.)

get det meget udendørs liv gør Eskimoernes brystkasse bred, og armene er kraftige, som det kan ventes hos et folk, for hvilket roning og paddling, harpunkastning og skindskrabning er daglige sysler. I det sydlige Grønland, hvor kajakken bruges hele året, synes benmuskulaturen svagere udviklet, end hvor man færdes meget til fods o. s. v. Men alt i alt er der intet af disse træk, som kan siges at have større betydning for Eskimoernes legemsbygning.

Når vi forlader „fremtoningstypen“ og vender os til de træk, der skyldes selve de medfødte anlæg, kommer vi straks i en meget vanskelig stilling. Kan nogle af disse medfødte træk skyldes, at Eskimoerne i tidens løb har erhvervet en række egenskaber ved tilpasning til deres

ejendommelige levevis, og at disse træk efterhånden har fæstnet sig, således at de til sidst har fundet plads mellem selve de medfødte anlæg? Arvelighedsforskningen er mest tilbøjelig til at svare blankt nej på dette spørgsmål. Anlægstypen er fast og uforanderlig, hævder den, og ingen af de egenskaber, der erhverves selv af nok så mange slægtled, er i stand til at nedarves. På den anden side er der dem, som anser denne kategoriske afvisning for at være forhastet.

Hvad særligt Eskimoerne angaar, er det i det foregående flere gange omtalt, at der i deres kraniebygning er træk, som i hvert fald stemmer nøje med deres levevis. Således fører Fr. C. C. Hansen og Fürst næsten alle hovedskallens ejendommeligheder — hjærnekassens høje, smalle form, de reducerede næseben, den svære underkæbe m. m. — tilbage til tyggemusklernes enorme udvikling. De viger ikke tilbage for at hævde, at hvis man fjærner alle de træk, der skyldes denne specialisering, udviskes dermed kraniets karakterer i den grad i farveløs almindelighed, at man overhovedet ikke længer har grundlag for at drøfte Eskimoernes sammenhæng med andre menneskeracer.

Et så yderligt standpunkt kan dog næppe være holdbart over for arvelighedsforskningens energiske benægtelse af erhvervede egenskabers arvelighed. Selv om overensstemmelserne mellem levevis og legemsbygning er nok så påfaldende, er det foreløbig ikke alene en ret, men en pligt at prøve, om typen lader sig forklare ad anden vej.

Det kan da for det første ikke nægtes, at der er mange lighedspunkter med Mongoloiderne. Oetteking har, noget ensidigt ganske vist, påvist sådanne i ansigtets proportioner; betydningsfulde overensstemmelser findes tillige i lemmernes forholdsvis ringe længde, de lidet udprægede øjnbrynsbuer o. s. v. Til gengæld er der imidlertid også i kraniets form dybt gående forskelligheder fra Mongoloiderne, som fuldstændigt mangler den smalle, høje hjærnekasse med det kamagtige isseparti og den udprægede nakkebule. Nu er langskallethed sikkert ældre i udviklingshistorien end kortskallethed, og det er da ogsaa fortrinsvis de nævnte træk, som giver hovedskallen et vist primitivt præg. For så vidt kan det straks lyde meget tiltalende, når andre nok har erklæret Eskimoerne for Mongoloider, men af en særlig gammel type, en slags „Ur-Mongoloider“ (protoxanthodermer, som Stratz udtrykker det).

Så lige lader problemet sig nu heller ikke løse, for ved siden af de primitive træk optræder der konstant højt udviklede karakterer (de svagt udviklede øjnbrynsbuer, det lidet fremspringende underansigt m. m.), og selv om der aldeles ikke er noget i vejen for, at en urmongolsk type kunde have holdt sig et eller andet sted, så kunde den næppe

være af den beskaffenhed, at så at sige hverandet af dens kendemærker var primitivt og hverandet højt udviklet. Nu genfindes imidlertid de omtalte, primitive træk netop hos den før nævnte Lagoa Santa-race, hvis lighed med Eskimoerne allerede Søren Hansen har fremhævet. Så længe den kun var kendt fra et begrænset område i Syd-Amerika, kunde denne lighed synes gådefuld, men konstateringen af dens tilstedeværelse over store dele af den nye verden og tilmed under forhold, der tydeligt kendetegner den som en meget gammel type, stiller sagen i et nyt lys. Der er i hvert fald en mulighed for, at den indgår som en bestanddel i den eskimoiske befolkning ved siden af det utvivlsomme, mongoloide element.

Med en vis tilnærmelse kan forholdet udtrykkes således, at Eskimoernes ansigt er mongoloide og deres hjærnekasse amerikansk, „Lagoa Santa-agtig“, omend den overmåde smalle næse stiller dem uden for bægge kategorier. Stort mere kan foreløbigt ikke siges, især ikke så længe arvelighedsforskningen ikke er nået videre, end tilfældet er. Det er problemet om erhvervede egenskabers arvelighed, der volder den største besvær, og før dette er endeligt og afgørende løst, må også spørgsmålet om Eskimoernes tilknytning til andre racer stå åbent.

Før vi helt forlader omtalen af Eskimoernes legemlige egenskaber, må der siges nogle få ord om deres livsforhold. I ældre tider og ikke så sjældent endnu møder man den påstand, at eskimoiske kvinder er mindre frugtbare end europæiske. Dette er fuldstændig grebet ud af luften. Fra Grønland uden for Thule Distriktet er der nøjagtigt, statistisk materiale, som for årene 1912—21 viser et gennemsnitligt fødselstal på 40.2 ‰ årligt, og i det egentlige Danmark var det tilsvarende tal for tidsrummet 1910—19 kun 25.6 ‰. Det har også sin interesse at sammenligne med forholdene hos primitive, men nu europæisk påvirkede folkeslag under andre himmelstrøg. Fra Mosetene og Guarayú, to indianske stammer i Bolivias lavland, anfører Erland Nordenskiöld en nativitet af henholdsvis 83 ‰ og mellem 65 og 69 ‰, altså enormt store tal. Vest-Grønland slutter sig, hvad fødselshyppighed angår, nærmest til lande som Rumænien og Bulgarien.

Fra helt uberørte Eskimo-stammer har man selvfølgelig ingen statistik; men at fødselshyppigheden i virkeligheden er meget stor, fremgår af Knud Rasmussen's undersøgelser hos Netsilik-gruppen ved den magnetiske nordpol. I 18 tilfældigt valgte ægteskaber var antallet af fødsler gennemsnitlig lidt over 5. En ung kone på c. 20 år var den eneste, der kun havde fået eet barn, ellers var tre det mindste antal for kvinder

over 25 år. Af ældre koner havde to haft 10 fødsler, to 11 og een endog 12.

Børnenes opvækst foregår i hovedsagen på samme måde som hos europæiske børn. Mens danske drenge er lidt mindre end pigerne fra deres ellefte til deres fjortende år for så atter at få forspringet, varer den periode, hvori drengene er mindst, for Vest-Grønlandernes vedkommende lige til det sejstende år; men denne forskel skyldes rimeligvis kun, at Grønlander-drengene i en tidlig alder må tage del i strængt, legemligt arbejde, som sætter dem lidt tilbage i væksten. Pigernes mandbarhed indtræffer lidt tidligere hos Grønlandere end hos Skandinaver, men store sager drejer det sig ikke om. Stefánsson mener, at tidspunktet i Alaska indtil for få år siden lå ved elve-tolv års alderen, men er blevet forsinket ved, at husene nu er dårligere opvarmet. Dette kunde nok trænge til yderligere bekræftelse.

Når Eskimoerne trods den store fødselshyppighed kun undtagelsesvis tager til i tal og mange steder tværtimod bliver færre og færre, skyldes det en tilsvarende stor dødelighed. Heldigvis har den i Grønland i mange år været i stadig nedgang, så at den mod 36.9 ‰ i årene 1871—80 kun nåede 29.7 ‰ i 1902—11; en stigning til 32.0 ‰ i det følgende tiår kan for så vidt betragtes som abnorm, som årsagen er de voldsomme influenzaepidemier, der dengang hærgede disse fjærne egne lige så voldsomt som den civiliserede verden. Alligevel er der langt igen for at nå ned på en dødelighed som det egentlige Danmarks, der i 1910—19 kun var 13.6 ‰. Ikke des mindre er springet endnu langt større til den anden side hos de før nævnte, bolivianske Indianere, idet den her er 57 ‰ hos Moseterne og 52 ‰ hos Guarayú, vel at mærke i tidsrum uden epidemier!

Der kan ikke være tvivl om, at dødeligheden i Grønland var langt større før kolonisationen end under denne. Bertelsen har som et tankeeksperiment beregnet folkemængden i det 14. århundrede, da Vesterbygden blev ødelagt, ud fra den forudsætning, at den årlige tilvækst var 0.5 ‰. Der skulde da ikke engang have levet 1 000 Eskimoer i Grønland, hvilket uden tvivl er under det virkelige tal, og dette betyder, at tilvæksten må have været mindre. Da nu fødselshyppigheden næppe er undergået store forandringer, må forklaringen være en større dødelighed i gamle dage.

Dødeligheden er stor for bægge køn og i alle aldre, sikkert ikke mindst på grund af den tuberkulose, som måske er det grønlandske samfunds farligste fjende. I øvrigt præges forholdene af to omstændigheder, dels den meget store dødelighed blandt småbørn og dels en overvæl-

Vækst og dødelighed.

53

Kvinder og børn fra Angmagssalik. I det milde sommervejr soler man sig uden for teltet, kun iført den yderst sparsomme husdragt.
(Johan Petersen fot.)

dende dødelighed hos mænd i alderen mellem 20 og 35 år. På den nordlige vestkyst havde mænd i alderen 30—35 år i slutningen af det 19. århundrede en dødelighed, der var $4\frac{1}{2}$ gange større end i den tilsvarende aldersklasse i Danmark, og på den sydlige vestkyst var forholdet for aldersklassen 25—30 år endog 6 gange så stort. Det er indlysende, at denne uhyre dødelighed netop blandt unge mænd skyldes Grønlændernes farefulde erhverv. Sådan var det hos os i stenalderen. Da man undersøgte skeletdelene af næsten 300 individer fra danske stenaldergrave, viiste det sig, at den største dødelighed faldt mellem 20 og 30 år, og kun seks personer havde været over 60.

Hvad der for øvrigt vides om Eskimoernes fysiologi er praktisk talt intet. Noget, der ofte volder forbavselse, er deres ævne til dag ud og dag ind at leve omtrent af kød alene, bogstavelig talt uden spor tilsætning af plantestoffer. Selv nu efter at brød, sukker o. l. er indført alle vegne, hvor den hvide mand har viist sig, er det daglige kvantum af kulhydrater i kosten forsvindende mod mængden af æggehvite og fedt. Når den glykogenholdige lever og hvalhud (*mátaq*) er så yndede spiser, skyldes det dog formodentlig organismens ubevidste krav på kulhydrater. Jeg har selv efter at have levet udelukkende af kød i en fjorten dages tid følt den samme voldsomme sult efter sukker, som man i de magre krigsår kunde føle over for fedt. For resten er en køddiæt ingenlunde ubehagelig. Man føler sig ganske vist hurtigt sulten; men det er formodentlig dels på grund af „kulhydrat-hungeren“, og dels fordi kød i det hele taget er en så koncentreret næring, at man ikke kan indtage den i så store mængder, som en europæisk mave nu engang er vænnet til at arbejde med.

I øvrigt får man gennem blodsuppen og indvoldene en meget alsidig æggehviteernæring, og navnlig sødyrenes kød er rigt på vitaminer. Skørbug, der netop skyldes vitaminmangel, er nu en sygdom, man overhovedet ikke regner med, så længe man kan få frisk kød og ellers lever fornuftigt. Salt spiser Eskimoerne ikke, fordi den nødvendige mængde indeholdes i kødet. Rovdyrene spiser heller ikke salt; det er planteæderne, som opsøger de steder, hvor de kan slikke det i sig. En hvid mand, der lever som Eskimo, lærer med største lethed at undvære salt i måneder ad gangen.

Noget andet vedrørende Eskimoernes kost, som selvfølgelig er velgnet til at opvække sarte sjæles forfærdelse, er deres smag for kød med en tanke eller to. Dette kunde nok trænge til et par ord. For det første må det bemærkes, at det ingenlunde er alt råddent kød, som anses for skikket til menneskeføde. Det friske kød skal lægges hen på

en ganske bestemt måde med tilgang af luft, men uden at solen skinner på det. Følgen er, at det undergår en særlig omdannelse, så at f. eks. råddent hvalroskød mest af alt smager som gammel, skarp og fed ost. Som sådan spises det også af Eskimoerne. At leve ude lukkede af den slags føde i længere tid falder dem selvfølgelig ikke ind; men de tager det som en afveksling. Og her er vi ved den fysiologiske side af sagen. Eskimoerne kender i deres oprindelige tilstand hverken til alkohol, tobak, krydderier eller overhovedet stimulerende midler af nogen art; men alle afholdsapostle til trods synes det nu engang at være sådan, at en begrænset adgang til pirringsmidler er en fysiologisk nødvendighed, og for mænd i højere grad end for kvinder. Det er ikke usandsynligt, at Eskimoernes og andre polarfolks smag for råddent kød har sin rod i dette forhold.

Jeg har set et stort træfad svingende fuldt af nykogte, dampende renhoveder blive skubbet ind i et eskimoisk telt, og i løbet af nogle minutter var der ikke en pille kød tilbage på benene. Jeg har også set en Eskimo, der kom som gæst til vort hovedkvarter på Danske Øen og deltog i vort måltid, brede leverpostej ud over et stykke brød, lægge en sardin ovenpå og dække det hele med orangemarmelade, før han satte det til livs. Så synes man, at Eskimoerne er et folk af umådeholdne grovædere, og hvor mange gange har ikke rejsende gjort sig interessante på Eskimoernes bekostning ved at fortælle om, hvilke bjerge af kød og spæk, de satte til livs. I virkeligheden er der næppe det „civiliserede“ menneske, som deltager i en seks retters middag, uden at han er større frådser end Eskimoerne. De hårrejsende skildringer af deres grådighed stammer som regel fra ekspeditionskvarterer eller handelsstationer, hvor det selvfølgelig er god „sport“ at se, hvor meget sådan en vildmand kan rumme. Ofte handler Eskimoen også af uvidenhed, som manden med orangemarmeladen og sardinen. Jeg har selv ved et af mine første måltider blandt Grønlændere, sikkert til mine værtsfolks store forundring, af høflighed spist alt det spæk, der sad på sælkødet, hvad man ellers ikke gør; det meste af spækket koges kun med for at gøre suppen kraftig.

Endelig må det ikke glemmes, at kan Eskimoerne, når lejlighed gives, spise længe og kraftigt, så kan de sandelig også sulte med ophøjet ro. I Vest-Grønland har jeg engang udgravet en hustomt, formodentlig fra tiden lige før Hans Egede. Det fortæltes, at samtlige beboere var døde af sult, og uden tvivl talte traditionen sandt, for der lå fuldt op af menneskeknogler, og der fandtes en mængde redskaber urørt lige fra mandens fangstvåben ned til småbørnens legetøj. På Canadas Bar-

ren Grounds har jeg besøgt en lejr, hvor en mand og en ung pige kom ud af teltene, mens resten blev liggende derinde, for matte til at rejse sig på grund af sult. Før en uge var gået, var vi selv ude for fire dage uden at spise. Så er det, som rækker dødens skygge ude fra det tavse polarøde ind over menneskenes lande, og man lærer Eskimoens „grådighed“ at kende i sin sande skikkelse.

I virkeligheden vil vistnok enhver, der har levet blandt Eskimoer — 3: ikke på en handelsplads, hvor der også er Eskimoer, men ude iblandt dem som en af deres egne — villigt indrømme, at de til dagligdags gennemsnitligt spiser mindre end hvide mænd. Et lille måltid om morgenen og et rigeligt hen under aften er dem som regel nok. Kun på eet punkt viser de virkelig mangel på mådehold, og det er med hensyn til vanddrikken. Meget og iskoldt vand anses for en nødvendighed. På den anden side står dette rimeligvis i forbindelse med deres specialiserede køddiæt, og utvivlsomt frelser den stadige udskylning dem for megen gift på deres gamle dage.

Hvis vi hertil skal føje nogle bemærkninger om Eskimoernes indre egenskaber, deres folkekarakter, må man først gøre sig klart, at moderne, psykologiske undersøgelser aldrig er anvendt over for dem. Hvad der kan meddeles, er kun en række indtryk, som naturligvis altid til en vis grad vil være subjektive. Heller ikke må der lægges noget mystisk i det ofte misbrugte begreb folkekarakter, som kun på en nem måde skal udtrykke summen af alle de individuelle karakterer, for selvfølgelig er der hos Eskimoerne lige så mange forskellige karakterer som i et civiliseret samfund. Det vilde dog være tåbeligt at påstå, at der ikke kan være psykiske forskelligheder i raceanlægget så vel som fysiske, og ikke mindre sætter desuden levevis og omgivelser sig spor i sjælelivet. Selve de psykiske processer er naturligvis de samme hos primitive mennesker som hos os; men deres udslag kan, af de anførte årsager, være forskellige. Forskellen er imidlertid kun en grads- og ikke en væsensforskel. Det er trods alt feltetnografens rigeste oplevelse, at hans studieobjekter afslører sig som levende mennesker, som han i grunden kender så godt, mennesker med al deres mangfoldighed, med sorger og glæder, der til syvende og sidst er nøjagtig de samme som vore egne.

Der er i tidens løb fældet mange overfladiske domme over Eskimoernes karakter, fra de gamle, franske forfattere, som kalder Labrador- Eskimoerne for lige så vilde og glubende som de ulve, hvormed deres land er opfyldt, og indtil en så fremragende mand som Fridtjof Nansen,

der heller ikke kan sige sig helt fri, når han blot sammenfatter sin opfattelse i, at Grønlænderne er de skikkeligste og godmodigste mennesker under solen. Den mest nøgterne og fordomsfri bedømmelse af uberørt, eskimoisk folkesind, jeg overhovedet kender, er Jenness' skildring af Kobber-Eskimoerne. Den er stræng og ubarmhjærtig på flere punkter; men den er ingen steder uretfærdig.

Eskimoernes opfattelsesævne er skarp og hurtig, når de overhovedet har forudsætninger for at forstå, hvad de ser. I samme øjeblik, de får øje på en ren, er de klare over de hundrede detaljer i landskabets former, i vind og vejr og i vegetationen, af hvilke jagtens heldige udfald afhænger. Færdes de i deres land, opsuger de næsten ubevidst utallige indtryk, som tjener dem til orientering. Den hvide mand, der ikke i den grad er vant til at bemærke disse små forskelligheder i udseendet af en ensformigt bølgende tun-

Intelligens, hjælpsomhed og godt humør, alle tre typisk eskimoiske egenskaber, lyser ud af denne kobber-eskimoiske kvindes ansigt. (Leo Hansen fot.)

dra eller i snefygningens retning hen over isen, synes at stå over for en sjette sans, men kan selvfølgelig opdrage sig selv til det samme. Til gengæld har jeg set en udmærket begavet Grønlænder stå vildfarende i en storby lige ved siden af det hotel, vi boede i. Han havde endnu ikke vænnet sig til at associere arkitektur, oplyste butiksruder og lysreklamer på samme måde som vi.

På eet punkt er det imidlertid, som om erkendelsen klikker, om ikke af mangel på ævne, så af mangel på øvelse. Den del af den grønlandske

skoleundervisning, som det kniber mest med, er uden tvivl regning, og den dag i dag kan man i en grønlandsk butik se husmødre betale og få penge tilbage for hvert enkelt indkøb, til de samme småmønter er vandret over disken både fem og ti gange. Ellers kan de simpelthen ikke følge med i regnskabet. Det hænger sammen med Eskimoernes vanskelighed ved at arbejde med abstrakte begreber. Der er på eskimoisk almindelige talord til tyve, men hvor skole eller handelssamkvem ikke har bragt orden i opfattelsen, hersker der som regel den vildeste forvirring, så snart man kommer over ti, og undertiden behøver man ikke engang at gå så langt. Selv om gloserne kendes, forbinder de færreste mere forestilling med ord som sytten eller tyve, end vi gør med en billion. Det er simpelthen ufatteligt store tal. Dette træk er primitivt, og Eskimoerne deler det med de fleste andre uciviliserede folkeslag.

Jeness påstår, at Eskimoerne — her tales kun om de helt upåvirkede — er ude af stand til at følge en logisk tankegang. Når en af dem skal aflægge en beretning, siger Jeness, „begynder han midti, springer bagud for at forklare en eller anden hentydning, og svinger på denne måde frem og tilbage, til han er færdig med, hvad han har at sige. Direkte spørgsmål, der ikke er simple anmodninger om en udførligere forklaring på en ytring, han lige har fremsat, forvirrer ham næsten uvægerligt, så han bliver usammenhængende eller tavs.“ Dette er rigtig nok; men jeg tror ikke, det kan tilskrives mangel på logisk tankegang så meget som svigtende fremstillingsævn. Der er næppe noget i vejen med logikken, så længe den holder sig inden for deres forudsætningsgrænser.

Noget helt andet er, at udslagene af deres logik kan være os fremmede, fordi den etiske baggrund er det. Der var en mand, som blev vred på sin unge kone, fordi hun havde skænket en anden sin gunst. De andre kvinder på stedet blev da fornærmede — på ham, og det ikke på grund af revolutionerende, feministiske meninger, men ene og alene fordi mandens vrede kom bag efter hustruens fejltrin. Sket var sket! Havde det været før, så hans vrede havde forhindret hændelsen, havde den været berettiget; men nu bagefter var den kun en krænkelse af bopladsens fred.

Hvor mange gange får man ikke at vide af en eller anden rejsende, at dette eller hint naturfolk er „som børn“. I 99 af 100 tilfælde skyldes denne udtalelse enten den rejsendes egen barnagtige naivitet eller et tilsvarende dumt racehovmod. Men i en procent af tilfældene mener han noget alvorligt dermed. I et omfangsrigt svøb af misforståelser og overfladiskhed skjuler sig nemlig den lille, sande kærne, at på nogle punkter

er naturmenneskets sjæleliv primitivt, som barnets er det*. Eskimoernes vanskelighed ved at arbejde med abstrakte begreber som tal er som sagt eet udslag heraf, og det samme er tilfældet med andre abstrakte processer som at foretage en sammenligning mellem flere muligheder.

Vi kender det alle fra børn. Knud Rasmussen spurgte engang en Netsilik-Eskimo, hvilken af to veje der var den korteste. Skønt manden kendte dem bægsge og kunde fortælle, hvor lang tid de krævede hver for sig, var det ham umuligt at fastholde dem i bevidstheden på samme tid og foretage en sammenligning. Det behøver ikke at tilføjes, at sproglig misforståelse naturligvis er udelukket i dette tilfælde.

Intet vilde være mere urigtigt, end hvis man deraf sluttede, at Eskimoerne var sløve og uintelligente. Inden for deres begrænsede horisont er de tværtimod både kvikke og muntre. De er altid rede til en spøg og

virker derfor langt mere umiddelbart tiltalende end deres temmelig indesluttede og tvære, indianske naboer. Eskimoerne har en udpræget sans for humor, især den med et stænk af skadefryd over skæven i broderens øje. Vrangsiden af denne egenskab er rigtignok også, at i

En kvinde fra Rensdyr-Eskimoerne, hvis altid uimodståelige smil bødede ikke lidt på udseendets mangler. (Forf. fot.)

* Ganske vist må der også her gøres en indskrænkende bemærkning: For det voksne naturmenneskes vedkommende er mulighederne for udvikling af et højere sjæleliv til stede, men blot ubenyttede. Hos børn kommer mulighederne derimod først under væksten, efterhånden som hjærns ledningsbaner opstår.

de små samfund blomstrer ofte sladderer så giftigt som nogetsteds under mildere himmelstrøg. Deres gensidige nidviser er som regel blottede for takt og finfølelse, men ejer en ætsende hån og et sviende vid, der nok kan lamme en modstander.

Et primitivt træk er en ofte ret udpræget mangel på selvkontrol og en deraf følgende mangel på ansvarsfølelse. Jeg har set en ældre familiefader, der regnedes for en *primus inter pares* blandt sine landsmænd, blive i den grad besat af jagtiver ved synet af et par rener, at han bortskød sine sidste patroner på en aldeles vanvittig afstand, skønt han havde ti dages rejse til den nærmeste handelsstation, hvor han kunde skaffe sig ny forsyning af ammunition. Denne svigtende selvkontrol er også skyld i mange af de mord, der pletter de uberørte, eskimoiske samfund.

Et ejendommeligt udslag af det samme karaktertræk er den „arktiske hysteri“, om hvis forekomst i Sibirien frk. Czaplicka har skrevet en interessant afhandling, men som også er gammelkendt hos Eskimoerne. Ved en ganske ringe foranledning kan de, især kvinder, blive fuldstændig ude af sig selv. De gribes, som man træffende har sagt, af en „psykisk krampe“, under hvilken de udstøder meningsløse sætninger, knuser alt, hvad der står i nærheden af dem o. s. v. Anfaldene varer som regel kun ganske kort tid. De synes at være særligt almindelige hos Polar-Eskimoerne, hvor den lange mørketid slider på nerverne.

Til grund for menneskets hele sociale psykologi ligger en lille række primitive instinkter, som hos Eskimoerne er delvis stærkt udprægede. Når en gammeldags landsby udgør et ubrydeligt hele, som med mistro og vrede ser på den, der stiller sig uden for kredsen, og når en fagforening udøver en disciplin, der nærmer sig tyranni, skyldes det i første række aldeles ikke sociale overvejelser. Det er det ældgamle flokinstinkt, som rejser hovedet, det samme som holder aber og ulve sammen i flok. Sammenligningen er ikke tilfældigt valgt, for netop fra psykologisk side har man hævdet den mulighed, at mennesket er udviklet af en sådan, i flok jagende „ulveabe“ og ikke, som man hidtil har ment, af de ensomt eller næsten ensomt levende antropoider, der gemmer sig i de tropiske regnskoves dyb. Horden er højeste myndighed alene i sin egen skab af m a s s e, og den, der ikke er med den, er mod den. Er der noget, som kan ryste Eskimoernes sind, er det udsigten til at stå alene over for mængden. Deres retsafgørelser ved afsyngelse af gensidige nidviser er ofte fremhævet som et bevis på deres fredssommelige sindelag. Beviset er galt. Den, der i sangstriden får den offentlige mening imod sig, lider derved en straf, som ganske vist ikke er tilsigtet, da hele handlingen

ikke går ud på at øve retfærdighed (se nærmere s. 166 f), men som derfor ikke er mindre følelig. Det er kun de få givet at kunne ranke ryggen mod den offentlige menings vægt, og blandt primitive sind er det eet blandt tusinde.

Utvivlsomt står dette i forbindelse med en vis, åndelig træghed, som skyldes en understregning af, hvad McDougall kalder underkastelsesinstinktet. Det falder en gennemsnits-Eskimo svært at gøre sig gældende over for andre. Det kan aldrig falde ham ind at udstede en befaling, selv om den er nødvendig. Jeg mindes her en rejse ned ad Kazan Floden i kano med eskimoiske roere. Floden, der ikke tidligere havde været kendt på denne strækning, viiste sig at bestå af en lang række søer og bredninger forbundne med kortere løb, hvor vandet strømmede af sted med rivende fart under dannelse af snævringer og stryg. Det krævede den største agtpågivenhed at manøvrere kanoen gennem de skummende strømhvirvler, hvor ofte drivende isstykker og store klippeblokke truede det spinkle fartøj med øjeblikkelig ødelæggelse. Ikke des mindre faldt det styreeren overmåde svært at fatte en selvstændig beslutning. Mere end een gang besvarede han roernes spørgsmål om, hvad de skulde gøre, med et opgivende *âmai!* „det veed jeg ikke,“ hvorefter alle hvilede paddelårene for at diskutere, og vi fo'r afsted, drejende og svajende, til problemet omsider løstes uden menneskenes mellemkomst. Det tjener til Eskimoernes undskyldning, at de først i de sidste år har fået kanoer og endnu ikke er rigtig vant til dem. Jeg har set Cree-Indianerne i deres kanoer på Nelson Flodens strømhvirvler, og forskellen mellem dem og Eskimoerne er som mellem en kosak og en søndagsrytter. Men styrens måde at tage situationen på er typisk.

Eskimoerne lader sig let påvirke. Den, der udtaler noget med avtoritet, bliver let troet, hvoraf bl. a. åndemanernes store magt kommer. Der nævnes endog eksempler på den såkaldte tanathomani, ɔ: at en mand virkelig er død, blot fordi en anden har sagt, at det skulde ske. Det må i det hele taget erindres, at selv om skyhed for selvhævdelse er et grundlæggende karaktertræk — så udpræget at det fører til bevidst koketteri, som når en åndemane eller sanger uvægerligt før sin optræden fremhæver sin egen uduelighed — så er der altid personer, som har denne egenskab i mindre stærk grad og derved kommer til at spille en fremtrædende rolle. Dyrepsykologien lærer det samme. Sætter man to fugle sammen, er der altid een, som erobrer førerpladsen, og i et hundespand veed hver enkelt hund nøje, til hvilken plads mellem sine kammerater dens egenskaber berettiger den. En fremtrædende person i det eskimoiske samfund kan hævde sin stilling, fordi han

ikke stiller sig uden for den offentlige mening, men leder den. Den offentlige menings regering behøver ikke at være ensbetydende med demokrati.

Et primitivt træk, der bunder i den stærke udvikling af flokinstinktet, er også Eskimoernes udprægede medfølelse. Ordet skal læses medfølelse og tages i ganske bogstavelig forstand og må ikke forveksles med medlidenhed. Det ene menneskes følelser overføres ved ringe foranledning til de andre. Når en mand ler, smitter han øjeblikkelig de tilstedeværende, og begynder en at græde over en afdød slægtning, bryder de andre ofte ud i klager. Jeg har set en mand, der om morgenen havde mistet sin ene kone, med liv og lyst deltage i en trommedans om aftenen. At han sørgede alvorligt over hende, er der ingen grund til at tvivle om, men den almindelige munterhed i lejligheden greb ham uimodståeligt.

Der kan være virkelig kærlighed mellem ægtefæller, især måske når de bliver lidt til års, og over for børn viser de altid den største ømhed. Dette er naturligt, for ømhed og forældreinstinkt hører netop fra først af nøje sammen. Det kan heller ikke siges for ofte, at bedre og mere hjælpsomme rejsekammerater end Eskimoerne findes intetsteds, og en arktisk rejse betyder ikke en salonvogn og et luksushotel, men et dagligt og strængt slid, der undertiden bliver en kamp for livet. En mand, der havde mangeårig erfaring som handelsbestyrer blandt Eskimoerne og Naskapi-Indianerne i Labrador, sagde engang følgende: „Når man rejser med Eskimoerne, søger de at gøre alt så godt for en som muligt, fordi de veed, at man er fremmed og til en vis grad hjælpeløs i deres land. Når man rejser med Indianerne, søger de at gøre en livet surt på alle måder, indtil man har anerkendt deres overlegenhed. Derefter, men først derefter, er det muligt, at de ændrer deres opførsel.“ Da jeg senere hen rejste med Cree-Indianerne, tænkte jeg mere end een gang på disse ord.

Eskimoernes tålmodighed og primitive sky for selvhævdelse ligger for en stor del til grund for den fredsommelighed, som de fleste rejsende er enige om at understrege som en af deres mest fremtrædende egenskaber. En elskværdig, smilende godmodighed, der dog som før nævnt langt fra er blind for næstens svagheder, er noget af det, man først møder i omgangen med dem. Og dog er det ikke helt uforskyldt og ikke udelukkende bagvaskelse, når hvalfangere og fiskere i gamle dage talte om både Labrador- og Alaska-Eskimoernes grumhed. Hvad denne egenskab angår har der utvivlsomt været stedlige forskelle. Egnen om Bering's Havet, hvor Eskimoer i snævrere forstand, Aleuter, Tjuktjere og

adskillige indianske stammer mødes, er forudbestemt til arnested for krig og blodsudgydelse, og hele vejen langs den arktiske kyst har Eskimoerne ligget i evig fejde med Indianerne. Den slags sætter naturligvis sine spor i karakteren. Men endog Grønlænderne, der dog var henvist til sig selv, var før kolonisationen ingenlunde blot de fredsæle mennesker, som vi nu kender. Endnu for en menneskealder siden var mord talrige på østkysten, som de var det til for få år siden blandt Kobber-Eskimoerne i Canada og er det den dag i dag blandt Netsilikerne.

Mangelen på ansvarsfølelse kan gøre dem til koldblodige øjenvidner til mord, og blandt de helt uberørte er der et afskrækkende tal af mødre, som med den kærligste omhu værner om deres småbørns skridt, men hvis hænder alligevel er plettede af nyfødtes drab. Døden måles med en anden målestok end vor i disse egne, hvor man jævnligt må se den i øjnene. Man kan ikke skjule, at der fra Eskimoernes liv let kan hentes eksempler på tankeløs råhed. Men skal netop de hvide nationer, der udryddede eller forjog alle svagere racer med „biologiens“ eller „kulturens“ saakaldte ret og siden sloges som gale hunde om rovet, være dem, der kaster den første sten?

De geografiske og sociale omgivelser udøver naturligvis deres store indflydelse på Eskimoernes åndelige dispositioner og bidrager i høj grad til at forme deres folkekarakter. Der er ingen overklasse, hvis skamløse udbytninger avler misundelse og had. De små samfund og den ringe sum af erfaring trækker til gengæld en snæver horisont om deres ånd. Den, der kommer udefra, er nok genstand for nysgerrighed, men absolut ikke for beundring, for til syvende og sidst er det eneste rigtige, hvad man selv gør. En anden konservativ faktor er religionen, som ganske vist ikke er stivnet i døde dogmer og formler, men dog på forhånd giver en række forklaringer, der uden videre antages. For så vidt kan man godt sige, at skylden ikke er religionens som sådan, men må tilskrives den svigtende åndelige energi. Selv om også problemerne rejser sig, så virker den delthed i bevidstheden, som kendetegner tvivlen, ubehageligt på det primitive sind, der derfor enten hurtigt affinder sig med dem eller blot lader dem ligge og går uanfægtet videre. —

Det har ikke været tilstræbt at skildre Eskimoerne anderledes end de er. Så vidt muligt er lys og skygge fordelt retfærdigt. Om nogle folkeslag gælder det, at de først vinder ved nærmere bekendtskab. I den retning kan Eskimoerne ikke klage, for mange gange har de fået de fleste lovord fra dem, der kender dem mindst. Ikke des mindre vilde det være den største uretfærdighed at påstå, at omgangen med dem volder skuffelse. Tværtimod — først ved at trænge ind i deres sind, så

godt det nu lader sig gøre, når man til f o r s t å e l s e n, forståelsen af at de hverken er engle eller inkarnationer af udvandet skikkelighed, men levende mennesker. De er ikke gøglebilleder på en fortryllet ø, men netop derfor kan man med så meget større glæde sige, at

*... . . though they are of monstrous shape, yet, note
Their manners are more gentle-kind than of
Our human generation you shall find
Many, nay, almost any."*

To småpurke i den alder, hvor de begynder at beherske det vanskelige, eskimoiske sprogs mysterier. (Th. Mathiassen fot.)

III. SPROGET

Nogle bøger skal man smage på, andre skal sluges og nogle få tygges og fordøjes. Således udtalte en klog mand for tre hundrede år siden. Måske vil læseren af denne bog være af den opfattelse, at den stiller lovlig store krav til hans tyggeævnner. Det kan da kun siges, at et så fremmedartet æmne som det foreliggende, et folk, der i udseende og tankegang, i sprog, levevis og omgivelser er vidt forskelligt fra vort, nødvendigvis må føre ind på enemærker, der ikke alle er lige let tilgængelige. På den anden side er det, som det allerede før er nævnt, folkeforskningens løn, at den tværs gennem alt det fremmede, ofte bisarre og undertiden frastødende, formår at trænge ind til det, der griber os alle, fordi det er det gammelkendte, er os selv: det alment menneskelige. Derfor er arbejdet også møjen værd.

Læseren må dog ikke lade sig skræmme af disse bemærkninger. Her skal ikke doceres eskimoisk grammatik. Meningen med dette afsnit er kun i ganske korte træk at vise nogle ejendommeligheder ved sprogets bygning og påpege enkelte forhold af betydning for vor opfattelse af Eskimoernes historie. Selv er jeg lægmand på dette område i måske højere grad end på noget andet af dem, der strejfes i denne bog, og jeg

vil straks i taknemlighed fremhæve den gæld, hvori jeg for de grundlæggende spørgsmåls vedkommende står til forskellige arbejder af Otto Jespersen og Franz Boas.

Eskimoisk er det første, oprindelig amerikanske sprog og vistnok overhovedet det første naturfolks sprog, der er blevet undersøgt ud fra moderne, fonetiske synspunkter. De resultater, som Thalbitzer på dette område nåede til ved sit studium af forskellige vestgrønlandske mål i 1900—01 og siden har udvidet ved sine undersøgelser i Øst-Grønland, har på afgørende måde afstukket retningslinjerne for vor opfattelse af lydforholdene i sproget som helhed. I een henseende afviger lydssystemet nu straks en del fra de sprog, vi er vant til at høre. Vi plejer at betragte den rigtige anbringelse af trykket i et ord som mere væsentlig end de enkelte lydes længde i forhold til hverandre. Men kan man, som studenterne i Per Degns dage, skandere alle slags vers, vil man fra de klassiske verssmål med deres *arsis* og *thesis* kende noget, der minder om eskimoisk. I dette sprog kommer lydenes længde — og vel at mærke ikke blot vokalernes, men også konsonanternes — afgjort i række frem for betoningen, således at kvantiteten ofte kan være den eneste forskel mellem to ellers fuldstændig ens ord, f. eks *qivaoq*, han græder, men *qivaoq*, han fryser.

Det er en smagssag, hvad man kalder et smukt sprog, og personlige sympatier, den opmærksomhed, man skænker meningen af ordene, o. s. v. kan desuden let tilsløre opfattelsen af den blotte klang. Jeg vil imidlertid regne et sprog som Chipewyan-Indianernes for absolut uskønt. De mange snøvlende og læspende lyde og en række konsonanter, der sprutter som rene eksplosioner, kan selv ikke den kønneste pige-mund fri for en frastødende blanding af udflyden og hårdhed. Cree-sproget med sine klare vokaler og simple konsonanter er derimod både klangfuldt og smukt. Eskimoisk, som det tales af Grønlændere og de centrale stammer, indtager nærmest en mellemstilling*. Den hyppige forekomst af *q*, et med drøvelen udtalt *k*, der lyder som en sammensmeltning af *kr* eller *rk*, såvel som et ustemt *l* (skrevet *dl* på grønlandsk) tillige med den noget sjældnere brug af lyde, der svarer til de tyske *ch*-lyde, giver ofte ordene en vis barskhed; men dette opvejes nogenlunde af de bløde *g*'er og, hos de centrale stammer, de muljerede konsonanter, der minder lidt om russisk.

Det viser sig nu, at visse lydgrupper er undergået ganske lovmæssige forandringer i de forskellige dialekter. I Vest-Grønland er der åben-

* I det sydlige Alaska synes der at optræde en del, for de øvrige dialekter fremmede lyde, som dog næppe endnu er tilstrækkelig undersøgt. Om udtalen se i øvrigt tillæg 2.

bart sket en ret gennemgribende omdannelse af udtalen i de sidste par hundrede år. Det fremgår tydeligt af retskrivningen, der i sin oprindelse netop går så lang tid tilbage og her som overalt har stærke, konservative tilbøjeligheder. Således skriver man *auveq*, hvalros, men udtaler det nøjagtig som *åveq*, et stykke tagtømmer, med langt å og uden tve-lyd. I de ældste, grønlandske ordbøger skrives *tukto*, et rensdyr; nu kræver retskrivningen *tugto*, men man siger uvægerligt *túto* med langt t og uden spor af g- eller k-lyd. Man behøver dog ikke at gå længer end til Polar-Eskimoerne i Thule Distriktet for at høre både diftonger og konsonantgrupper udtalt med al ønskelig tydelighed, og det samme gælder de centrale dialekter. Nu kan den grønlandske retskrivning umuligt være påvirket fra denne kant, eftersom de pågældende stammer var næsten eller helt ukendte, da den ældste, grønlandske retskrivning så' lyset, og forklaringen kan da kun være den, at der i Vest-Grønland er foregået en sammensmæltning af visse lydforbindelser til ensartede, lange lyd.

Dette har som sagt fundet sted i løbet af de sidste to århundreder eller mindre. Andre lydforskydninger i sproget er langt ældre. I Grønland hedder „du“ *ivdlit*, i det nordlige Alaska *ilvit*; læbelyden *v* står således på forskelligt sted. I Labrador og de centrale egne er der sket særlige forandringer; men den form, hvorfra de er udgået, svarer til den vestlige. Der er ingen tvivl om, at den sidste i det hele taget er den ældre, og der er i Grønland sket det, som kaldes en tilbageskridende labialisering. Af langt større betydning er imidlertid en anden lydforskydning, den såkaldte tilbageskridende uvularisering, som går ud på, at et *r* har byttet plads med en anden konsonant. Til grønlandsk *tórnaq*, en hjælpeånd, svarer vestpå *tónraq*, til *mardluk*, to, svarer *malruk* o. s. v. På 5. Thule-ekspedition fandtes grænsen for denne lydforskydning ved vestkysten af Hudson Bugten, således at den har fundet sted i Grønland, Labrador og Iglulik-området, men ikke i de vestfor liggende egne.

Der er i det hele taget ikke tvivl om, at det er vestpå, vi i disse tilfælde finder de oprindelige former. Der er sket det, at man under udtalen så at sige har foregrebet begivenhedernes gang, idet man har flyttet den tidligere bageste konsonant hen på den førstes plads. Derved har man opnået at lette udtalen. Man behøver kun at fremsige de forskellige former for sig selv for at mærke, at de østlige falder mere mundret end de vestlige. Dette må dog ikke forlede til den opfattelse, at sproget i Alaska i alle henseender står på et ældre trin end de østlige mål. I hvert fald syd for Yukon er der foregået en særudvikling med det resultat, at *i* og *n* (eller *ng*) er faldet bort i visse forbindelser, f. eks.

shtaman, fire, svarende til de østligere *sitammat* eller *sisamat*, og *juk*, menneske, svarende til *inuk*.

Et sprogs ordforråd er selvfølgelig afhængigt af både dets geografiske og dets kulturelle omgivelser. Vi kan ikke vente at finde ord for „tropisk regnskov“ eller „generalpostdirektør“ i det eskimoiske sprog, men har derfor ikke lov til at stemple det som fattigt. For de begreber, der griber oftest og dybest ind i den daglige tilværelse, er der tværtimod en sand fylde af ord. Alene for det, vi rundt kalder for sne, er der på eskimoisk helt forskellige benævnelser på sneen, så længe den er i luften, mens den flyder, mens den ligger på jorden, og når den er grødet og gennemtrukket med vand; hertil kommer desuden afledninger af disse og af andre stammer, der betegner den som nyfalden, føjet ind i huset, hård, blød eller egnet til snehusbygning o. s. v. Dette kan just ikke kaldes fattigdom.

Noget andet er, at det med fuld ret kan betegnes som *p r i m i t i v t*; men fattigdom og primitivitet er ikke det samme i sproget — i visse retninger snarest det modsatte. Læg mærke til, at vi på dansk og nærstående sprog har ganske den samme umådeholdne ordfylde netop for nogle af de simpleste og mest primitive begreber, f. eks. når det drejer sig om et ældgammelt husdyr som oxen, hvor vi foruden ordet okse har de indbyrdes helt forskellige betegnelser tyr, ko, stud, kvie og kalv. De er en arv fra primitivere tilstande, hvor begreberne var færre og man derfor havde råd til at bebyrde sin hukommelse med en hel række særbenævnelser. Nu er vore begreber så mangfoldige og brogede, at en specialisering af betegnelserne for kænguruer og bavianer i smag med de gamle for oxen næppe vilde have nogen fremtid for sig. Et andet primitivt træk er det, at midt i vrimmelen af særnævne mangler det almengyldige, mere abstrakte ord. Der er f. eks. intet for sne i almindelighed; man er nød til at specificere. Når der imellem de endnu talrigere betegnelser for sæler af alle arter og aldre, i alle stillinger i vandet og på isen, nu i hvert fald i Grønland også er et fællesord for sæl, da er det sket ved at udvide betydningen af en af de særlige benævnelser, sælen idet den dukker op i vandet. Men netop det samme kender vi fra vort eget, indo-europæiske oldsprog, hvor ordet okse egentlig skal kendetegne trækdyret.

Med primitiviteten må ikke forveksles den omstændighed, at de ideer, som ligger bag ordene, ofte er forskellige fra vore og derfor virker fremmedartede. Den tankerække, som således giver sig udslag i ordenes indbyrdes sammenhæng, og som skinner særlig tydeligt igennem i eskimoisk med dets utrolige muligheder for afledning, giver ofte mor-

somme indblik i „sprogets“, ɔ: de talendes, psykologi. Tager vi som et tilfældigt valgt eksempel den grønlandske stamme *ake*, der egentlig betyder „det på den anden side af noget“ eller „det tværs overfor“, finder vi det først med en mere indskrænket brug i betydningen „vindusbriks“ (ɔ: det lige over for sovebriksen). Men så mylrer tankerne frem og sammenkæder en mængde ideer, som i forskellige retninger fjærner sig mer og mer fra grundbegrebet; dog tilsløres dette aldrig helt, selv om vi måske lige straks ved kun at se yderpunkterne forundret vilde spørge om sammenhængen. Af „det tværs overfor“ affødes betegnelsen „modhage“; dermed forbindes tanken om det fremragende, der tages ligesom hos os både i den ligefremme og den overførte betydning lig med ypperlig, vigtig. Men „det lige overfor“ kan også føre til forestillingen om det, der udgår derovrefra, til ideer som genskin og genlyd eller som svar og vederlag. Vederlaget kan være en erstatning, f. eks. for en afdød, og et så særpræget ord som at opkalde et barn efter en af sine afdøde sødskende er afledet af denne stamme. Men vederlaget kan også være en betaling og derigennem føre til en række handelsord som låne ud, stå i gæld, tage på kredit o. s. v., og vederlaget kan være en gengæld, en hævn, og „det lige overfor“ bliver da til „den lige overfor“ ɔ: en fjende eller modstander.

En række særlige ord bruges ofte af *angákoq*'erne, åndemanerne, under deres besværgelser. Det er dels sjældne og gammeldags ord, dels omskrivninger, som når bjørnen kaldes for „den stavrende“, jorden for „det store mørke“ e. l. Et tilpas mystisk farvet fagsprog er jo heller ikke ukendt for vore egne hjemlige *angákoq*'er, både dem på prækestolen og dem, der nødvendigvis må tale om ventrikel og underekstremiteter i stedet for mavesæk og ben.

De eskimoiske ord er gerne brede og fuldvægtige. To eller tre stavelser er regelen for stamordene; men i afledningerne mangedobles deres tal. Dette hænger nøje sammen med hele sprogets bygning. Det, der først og fremmest udmærker eskimoisk, er dets inkorporerende og polysyntetiske karakter. At det er inkorporerende, vil i dette tilfælde sige, at stedordene udtrykkes i udsagnsordet under bøjningen; derimod går man ikke så vidt, at styrede navneord indlemmes, således som det kendes fra visse andre sprog. Polysyntetisk er det, fordi det kan kæde en uendelighed af begreber sammen til eet ord, et sandt tusindbensord, mens vi vil behøve een eller flere sætninger for at udtrykke den samme tanke.

I nogle polysyntetiske sprog kan selvstændige ord føjes sammen; men dette er dog ikke tilfældet med eskimoisk. Her består sproget dels

af selvstændige ordstammer, dels af henved 200 tilhængsstammer eller suffikser, som aldrig kan optræde alene, men altid må knyttes til en af de selvstændige stammer. Af *igdlo*, et hus, kan man således danne *igdlorssuaq*, et stort hus, eller *igdluliorpoq*, han bygger et hus, eller endog forene stammen med bægge suffikser til *igdlorssualiorpoq*, han bygger et stort hus. Dette lyder meget fremmedartet, men er dog kun en yderlig udvikling af noget, vi selv har lidt af. Når vi f. eks. siger „vildskab“, „vildsom“, „vildelse“, så giver endelserne samme stamme flere forskellige betydninger, men de er i sig selv uselvstændige og kan også benyttes til helt andre forbindelser. I slaviske og romanske sprog kan brugen af tilhængsstammer være endnu mer udpræget end i de germaniske, f. eks. på russisk *devitsa*, pige, *devochka*, lille pige, *devchonka*, tøs o. s. v. Forskellen mellem indo-evropæisk og eskimoisk sprogbygning er således her ikke nogen væsens-, men en gradsforskel. Alligevel er den af største rækkevidde; thi mens der hos os kun er tale om en ganske rudimentær og knap nok bevidst anvendelse af suffikser, er hele den eskimoiske grammatik så at sige baseret på den utrolige lethed, hvorved begreb kædes til begreb. Rink har udregnet, at ordet *igdlo*, hus, kan modtage 80 forskellige suffikser; en enkelt, tilfældigt valgt af disse afledninger kunde danne 61 nye afledninger af anden grad; til en af disse kunde der yderligere føjes 70 suffikser, og ved stadig at vælge en enkelt af de ny afledninger kunde man nå til 8 af fjerde, 10 af femte og 10 af sjette rang. Selv om også det antal af suffikser, der samtidig kan føjes til en stamme, sjældent når op over ti, kan resultatet indgyde al mulig respekt. Man betragte således følgende, der består af stamme, syv suffikser og bøjningsendelsen:

igdlor — *ssua* — *tsiar* — *lior* — *fi* — *gssa* — *liar* — *qu* — *gamiuk*
 hus — stor — temmelig — bygge — sted — tilkommende — gå — byde — da han ham

ɔ: da han bød ham gå hen til det sted, hvor det temmelig store hus skulde bygges.

På denne måde minder eskimoisk om organisk kemi: i bægge kan man fra en ringe begyndelse opbygge imponerende komplekser alene ved en logisk anvendelse af ganske bestemte regler. Den røde tråd, der går gennem disse, er for det eskimoiske sprogs vedkommende dets passive eller rettere possessive karakter. Selv et så simpelt ord som „jeg“, *uvanga*, kan egentlig opløses i *uva-nga*, her(væren) med hensyn til mig, min herværen, ɔ: jeg. Af *igdlo*, hus, dannes *igdlua* (*igdlo-a*), hus med hensyn til ham, ɔ: hans hus, og *igdlora* (*igdlo-ra*), hus med hensyn til mig, ɔ: mit hus, og ganske sideløbende hermed er udsagnsordenes bøjning; således hedder det *tusarpara* (*tusarp-a-ra*), hans lyden med hensyn til

mig, ɔ: jeg hører ham. Derfor kan man heller ikke udtrykke en sætning som „kvinden ser hunden“, sådan som vi gør det. Det hedder *arnap qingmeq takuvâ*, egentlig: med hensyn til kvinden, hunden, dens tilsyneladelse for hende. Der er således i grunden ingen grænse mellem navne- og udsagnsord på eskimoisk.

Der var en tid, da man opfattede græsk og latin med deres syndflod af former som typerne på de fuldkomne sprog. Nu har man forlængst indset, hvad allerede Rask og Madvig anede, at hele denne vrimmel af køn, kasus, personer o. s. v., rigeligt isprængt med uregelmæssigheder og undtagelser, tværtimod gør talen tung og stiv. Et sprog som dansk og i endnu højere grad engelsk står i udvikling foran middelalderligt prægede sprog som tysk og russisk, for ikke at tale om græsk og latin, og udvikling vil her ikke sige et forfald, men et fremskridt i at udtrykke sine tanker smidigt, kort og abstrakt, uden at de tynges ned af overflødig formfyldte. Sammenlign, som Otto Jespersen siger, det drævende latinske *opera virorum omnium bonorum veterum*, hvor både flertal og ejefald til ingen nytte er udtrykt ikke mindre end fire gange, med det djærve engelske *all good old men's works*, hvor tal og kasus kun nævnes een gang og dog ikke er til at misforstå. Dansk står her midt imellem („alle gode, gamle mænds arbejder“).

Lige så primitiv som det vidt drevne krav på overensstemmelse i formen, noget, der f. eks. hos Bantu-folkene i Syd-Afrika skal være presset til sin yderste grænse, er ophobningen af ideer i et enkelt ord. I *cantavisset* på latin er sammentrængt ikke mindre end seks begreber, nemlig (1) at synge, (2) at sangen fandt sted før noget andet skete („før-datid“), (3) det betingede forhold, der udtrykkes med konjunktiv, (4) den aktive handling, (5) tredje person, (6) enkeltal. Springet er ikke stort til et eskimoisk ord som *tusarpago*, der på tilsvarende måde forener begreberne (1) at høre, (2) det betingede „hvis“ eller „når“, (3) aktiv, (4) tredje person, (5) enkeltal, (6) den eller det, vedkommende hører, der atter er betegnet som tredje person og (7) enkeltal.

Psykologisk er denne sammenhobning af ideer i eet ord let forståelig netop ud fra primitive forudsætninger. Vor moderne sprogtype forudsætter en ævne til analyse og abstraktion, der langtfra kan ventes af en uøvet hjærne. Tænk blot på et ord som „til“, der intet som helst udtrykker uden i forhold til noget andet, eller „og“, der svæver meningsløst i luften, når det ikke forbinder to led, altså bægge rene abstraktioner, som da også på eskimoisk meget naturligt gengives med uselvstændige suffikser. Selv når vi siger „et stort hus“, har vi jo i virkeligheden ubevidst foretaget en analyse. Vi ser ikke først huset og derpå det abstrakte begreb „stor“ som noget for sig selv ved siden af; men vi ser

noget, der s a m t i d i g t er et hus og stort. På dette punkt var de gamle Romere lige så moderne som vi; men Eskimoernes *igdlorssuaq* er afgjort mere primitivt. Det er nemlig meget usandsynligt — skønt en forsker som Bogoras mener det modsatte — at suffikserne nogensinde har været selvstændige ord, og Eskimoernes sammenfattende udtryksmåde kommer derfor til at svare mere umiddelbart til sanseindtrykket end vor. Det rammer i virkeligheden sømmet på hovedet, når Otto Jespersen sammenligner sprogets udvikling med udviklingen fra den håndgribelige billedskrift til den moderne, analyserende bogstavskrift.

På den anden side må man ikke uden videre opfatte alt i den eskimoiske sprogbygning som klodset og uhensigtsmæssigt. Den står i virkeligheden på højde med engelsk i sin mangel på køn; den kan fuldt så let som noget civiliseret sprog danne abstrakte begreber af alle udsagnsord, ja i hvert fald i een henseende overgår den både engelsk og dansk, idet den med hensyn til tiden viser en abstraktionsævn, der står i grel modsætning til dens stærke krav på stedsbetegnelse. Mens vi nemlig kun kan sige „manden er sulten“, eller v a r eller h a r v æ r e t det o. s. v. og derfor nødvendigvis må angive tidspunktet, lader Eskimoerne tidsspørgsmålet stå ganske åbent, så svaret i almindelighed kun fremgår af sammenhængen (*angut kâgpoq*, egl. kun „mand sulten“). En anden ting er det, om disse hensigtsmæssige egenskaber er erhvervet ved en udvikling, hvilket nok er temmelig usandsynligt. Snarere hører de med til sprogets oprindelige anlæg. Vi må erindre, at selv om sprogudviklingen stort set kan siges at være rettet mod samme mål, nemlig mod større og større lethed i at udtrykke følelser og tanker, så er ikke alene dens veje, men også dens udgangspunkter forskellige.

Inden for eskimoisk i snævrere forstand falder den vigtigste sproggrænse ved Yukon. Nord og øst for denne Flod lige til Grønland og Labrador står alle dialekter hverandre omtrent lige så nær som de danske mål indbyrdes. Der er faktisk ikke meget større forskel på sproget i Grønland og ved Bering Strædet end mellem sproget i København og Malmö. Dagen efter, at Knud Rasmussen kom til Point Barrow i Alaska, var han i stand til på grønlandsk at holde foredrag for Eskimoerne om sine rejser, uden at hverken udtale eller ordvalg voldte nogen som helst hindring for forståelsen. Når dialekten i Øst-Grønland har et lidt fremmedartet præg, er det mere tilsyneladende end virkeligt; i grunden står den meget nær mundarten på den sydlige vestkyst, og dens ejendommeligheder skyldes for en stor del en streng gennemførelse af den almindelige, eskimoiske regel, i følge hvilken et ord, der

benyttes som navn på en person, ved dennes død må udgå af sproget og erstattes i hvert fald foreløbigt med en omskrivelse.

Ved Yukon sker der imidlertid virkelig et brat omslag. Indbyrdes forståelse mellem Eskimoerne nord og syd for denne tilsyneladende mærkelig tilfældige grænselinje er udelukket, da sprogene afviger fra hinanden omtrent som dansk og tysk. Endnu mere vokser uligheden, når vi forlader Eskimoerne i snævrere forstand og går til Aleuterne. Vi har tidligere nævnt, at der mellem aleutisk og eskimoisk er så skarpt et skel, at man endog en overgang har tvivlet om deres indbyrdes slægtskab. At henføre forskellen i ordforråd til lignende årsager, som gjorde sig gældende i Øst-Grønland, er her umuligt. Utænkeligt er det derimod ikke, at Eskimoerne længst mod vest har bredt sig ud over et oprindelig fremmed sprogområde, således at Aleuterne og måske hele befolkningen i Syd-Alaska i grunden ikke er af eskimoisk rod, men kun mer eller mindre eskimoiseret. Som vi så' i forrige kapitel (s. 40 f.) peger raceforholdene i samme retning, og vi vil få noget lignende at se for kulturens vedkommende.

Vi standser således her foran det vigtige spørgsmål om det eskimoiske sprogs slægtskab med andre. Hvad der blev hævdet med hensyn til raceslægtskab gælder nu i lige så høj grad på det sproglige område: en blot og bar inddeling i ætter og mundarter er gold; vi vil hellere følge udviklingen, skabe det historiske udsyn. Forudsætningen for dette er imidlertid, at vi frigør os for den gamle forestilling om sprogætterne som en skov med hver æt som et uafhængigt træ, fra hvilket sprog og dialekter skyder ud som grene og kviste. Vi så', hvorledes en ny, særpræget racetype kunde tænkes opstået af uensartede bestanddele, og vi vil senere se, at også kulturerhvervelser fra vidt adskilte egne kan mødes og slutte sig sammen om at skabe en ny kultur med sin egen, særlige karakter. Lige sådan er det i sprogenes verden. Blandingsprog kan opstå. Det typiske eksempel er engelsk med dets uadskillelige væv af angelsaksisk med gammelfransk islæt og rigelig tilsætning af olddansk, latin m. m. Låneord kan vinde så fast fodfæste, at de udgør en væsentlig bestanddel af et sprog og knap nok føles som fremmede, som det er tilfældet med hele den nu ganske uundværlige sværm af plattyske ord, der ved middelalderens slutning trængte ind i vort eget modersmål. Så meget veed enhver; men det, der især må lægges mærke til, er, at ogsaa grammatiske former og enkelte lyd kan finde vej fra sprog til sprog, ja fra æt til æt. Selv helt forskellige sprogætter kan derfor have enkelte fællestræk, som har bredt sig fra den ene til den anden eller til bægge fra en tredje. Med andre ord, to sproggrupper kan

i nogle henseender ligne hinanden uden derfor at være af fælles rod. Dette er en kendsgerning af den mest vidtrækkende betydning.

Vi vil straks indse dette. Hvad de eskimoiske (eskimo-aleutiske) sprog angår, kan det nemlig fastslås, at de på vor videns nuværende standpunkt må opfattes som en særlig æt, der hverken i ordforråd eller grammatisk bygning indeholder tilstrækkelig begrundelse for, at de skulde have samme udspring som nogen anden gruppe. Sauvageot's forsøg på at finde slægtskab med uraliske sprog (∴ finsk og samojedisk) må nærmest betragtes som mislykket.

Alligevel er der enkelte overensstemmelser. Man har ofte peget på den eskimoiske dannelse af flertal og total ved endelserne *st* og *sk*, der svarer til ural-altajske former. I udsagnsordenes bøjning skal der endvidere være en vis lighed med tjuktjisk. Sådanne spredte træk kan dog meget vel tænkes at have bredt sig uden for deres oprindelige område og medfører ikke nødvendigvis, at man må antage fælles udspring for disse sproggrupper som helhed.

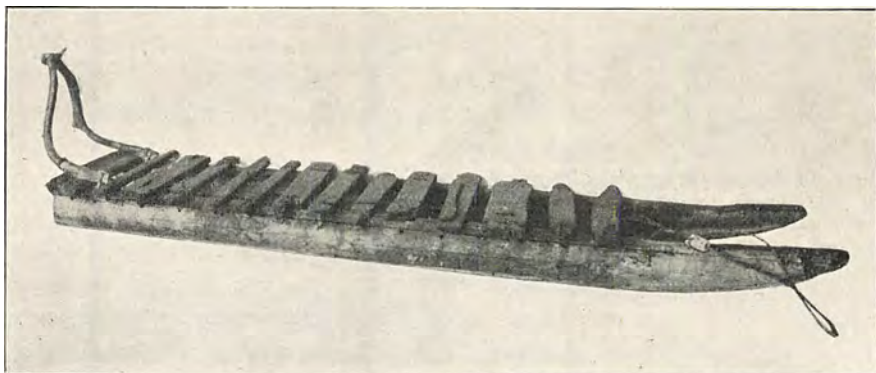
På lignende måde med enkelte lyd. Ligesom Syd-Afrika er „smæklydenes“ land, uanset at sprogene falder i tre ellers selvstændige ætter, således er Amerikas nordvestkyst bl. a. behersket af den overdådige udvikling af *k* og *l*-lydene, ligegyldigt om sprogene har nogen indbyrdes forbindelse eller ej. I tlingitisk er der f. eks. fire *l*-lyde, i Haida-sproget ikke mindre end fem. Vi har set, at eskimoisk har to af hver slags (*k* og *q*, stemt og ustemt *l*). Mens nu forskellen på *k* og *q* er grundlæggende for hele sprogets lydssystem, er sondringen mellem stemt og ustemt *l* langt mere overfladisk, og utænkeligt er det ikke, at det sidste i virkeligheden kun er en „lånelyd“ fra Nordvest-Indianernes sprog. Ustemt *l* spiller nemlig kun en meget underordnet rolle i de centrale dialekter, mens det er hyppigt i Grønland og vistnok også i Alaska; men netop denne i midten afbrudte udbredelse er ejendommelig for en mængde kulturelementer, der uden tvivl er optaget i Eskimo-kulturen henhørende vestpå, og det ligger da nær at opfatte lydforholdet på samme måde.*

Endelig har vi selvfølgelig i eskimoisk en del låneord, ikke blot de rent moderne som „kaffe“ og „te“, men formodentlig også enkelte af ældre oprindelse. Påfaldende er i hvert fald ligheden mellem enkelte grønlandske ord (*sava*, får; *nisa*, marsvin m. m.) og de tilsvarende oldnordiske (*sauðr*, *hnisa*), der kan være optaget i eskimoisk allerede i middelalderen. Af største betydning ikke mindst for kulturhistorien

* Efter at være kommet til denne opfattelse har jeg fået at vide, at min ven D. Jenness, *Canadian National Museum*, arbejder med de eskimoiske *l*-lyde, og jeg skal derfor ikke komme nærmere ind på denne sag.

vilde være en undersøgelse af låneord med henblik på amerikanske og sibiriske sprog; men her er man desværre ikke nået ud over den første famlen.

På anden måde har sprogforskningen imidlertid givet vigtige bidrag til kulturhistorien. Rink har påvist, at ordene for de begreber, der vedrører havet, sødyrene og deres fangst, er de samme overalt. Heraf slutter han, dels at Eskimoerne endnu dannede en sammenhængende gruppe, da de første gang kom ud til kysten, og dels at de også har udformet deres ejendommelige kultur under disse forhold og først sidenhen har spredt sig. I det første har han utvivlsomt ret. Ord som „saltvand“, „ebbe“ og „flod“ er sikkert lige så gamle som kendskabet til havet selv, og når de er fælles, tyder det afgjort på, at Eskimoerne fra først af kun er nået ud til kysten på et enkelt sted. Den anden slutning tør man derimod ikke uden videre drage. Benævnelseernes ensartethed viser ganske vist, at de hver for sig har bredt sig fra et bestemt sted; men dette behøver ikke at være det samme for alles vedkommende, og lige så lidt behøver tidspunktet at være det samme eller at falde sammen med det første møde med havet. Selv med denne indskrænkning er Rink's resultater dog af største interesse, og ikke mindre har deres historiske betydning været for eskimologien. Det var ved Rink's sunde, videnskabelige arbejde, at der først blev brudt en vej gennem den vildskov af fantasteri, der truede med efterhånden helt at begrave Eskimoernes ældste historie.

Simpelt formet slæde fra Iglulik-Eskimoerne. Opstænderne bagtil er to rentakker, forbundne ved roden med et lille stykke af pandebenet. De tjener til at holde på læsset. (Nationalmuseet).

IV. KAMPEN FOR FØDEN

Landjord og hav, vinter og sommer er de fire modsætninger, inden for hvilke Eskimoernes liv udspilles. De midler, de anvender i kampen for tilværelsen, må være afpasset efter disse faktorer, og det er værd straks at lægge mærke til, at i hovedsagen er de de samme overalt. Efter som den ene eller den anden faktor er fremherskende, træder ganske vist disse eller hine metoder i forgrunden, og derved opstår forskellige kulturfaser; men mellem faserne er der kun en grads-, ikke en væsensforskel.

Det er havet mere end landjorden, som i det store og hele præger Eskimoernes liv. Kun nogle ganske få stammer under særlige omstændigheder lever borte fra kysten, og af dem er atter endnu færre virkelig uafhængige af havet. De fleste steder sidder Eskimoerne kun inde med en smal kyststrimmel, enten med fjendtlige folkeslag eller med indlandsisen i ryggen og havet foran sig. De store sødyr, sæl, hvalros og hval, yder dem deres vigtigste føde, spæk til lamper, skind til klæder, bådetræk, fangeblærer og remme, til dels også sener til sytråd og knogler og elfenben til redskaber. De fleste får også deres træ helt eller for en del fra havet, selv om også næsten alle fastlandets Eskimoer henter noget fra nåleskovenes nordlige udløbere. Yukon og Mackenzie Floderne medfører uhyre mængder af drivved, som siden spredes over store dele af den arktiske kyst, og fra Sibiriens flodnæt føres tømmer af havstrømmene tværs over polarbassinet og ned langs Grønlands østkyst, omkring Kap Farvel og videre op langs vestkysten. Der findes i Nationalmuseet et gudebillede af træ, som er drevet i land ved Godthaab, men ganske svarer til et andet, der har stået i en ostjakisk gudelund ved Ob Floden i Sibirien.

Ligesom havet kommer før landjorden i Eskimoernes tilværelse, kommer vinteren før sommeren. Det er ikke yderligt lave temperaturer i og for sig, der kendetegner de arktiske vintre. I det nordøstlige Sibiriens skove synker temperaturen hver vinter lavere end den gør nogetsteds på Ishavets kyst, og en præriby som Winnipeg, verdens største hvedecentrum, har regelmæssigt kuldegrader, der kan måle sig med de arktiske. Det er vinterens længde i forbindelse med den ringe sommervarme, der betinger klimaet, og det er inden for vinterlivets tilpasning til havet eller rettere til dets is, at Eskimoerne har ydet deres ejendommeligste indsats i den samlede menneskeheds kultur.

Det gælder for Eskimoerne om at overvinde vinteren, og hovedbetingelsen for deres tilværelse bliver derfor, at de har adgang til at drive sødyrfangst på denne årstid. Lige fra Bering Strædet til det nordlige Grønland er netside (ringsæl) og remmesæl uden sammenligning de vigtigste jagtæmner. Netsiden ynder de dybt indskaarne fjorde, under hvis is den opholder sig om vinteren. Bægge arter holder åndehuller åbne i vinterisen, til hvilke de søger for at trække vejret; men under gammel is kan de ikke leve, undtagen hvor tidevand eller strøm fremkalder åbent vand. Hvalrossen, der mangler i nordvestpassagens sunde, kradser sig ikke åndehuller, men render sin solide pandeskal op igennem nyisen, selv om denne er mer end tyk nok til at bære en mand. Hvor Eskimoerne skal kunne leve om vinteren, skal der derfor være et jævnt islæg over ikke alt for lavt vand eller også strømvåger og tidevandsrevner, mens derimod ganske grunde kyster, hvor skrueisen tårner sig op, eller sunde, der pakkes fulde af mangeårig, svær drivis, sætter næsten uovervindelige skranker for deres udbredelse.

De andre sæler, som klapmyds og sortside i de atlantiske farvande og øresælerne ved Alaskas kyster, skyr den faste is og trækker derfor kun periodevis langs landet. Det samme gælder hvalerne, både ret- eller grønlandshvalen, de forskellige slags finhvaler og de mindre arter som hvidhval og narhval. Det er mest i yderområderne, hvor vinterisen ikke længere ligger fast, at disse dyr får nogen indflydelse på bebyggelsen, der her af samme grund ikke er knyttet til fjordenes is, men til sunde og øer ved det åbne hav.

Om vinteren ligger isen ved den arktiske kyst i regelen så langt ud til søs, at kun den sorte frostrøg i horisonten røber det åbne vands tilstedeværelse. Fjorde og sunde er frosset helt over. Det gælder da om for Eskimoerne, at de uden for store ulæmpen kan nå ud til fangstfeltet på isen, og i de centrale egne i snævrere forstand, hvor faste vinterhuse ikke kendes, skal desuden hele bopladsen med mellemrum forlæg-

ges til nye steder. Således bliver hundeslæden et vigtigt redskab ikke alene i den almindelige samfærdsels, men også i selve erhvervslivets tjeneste.

Undertiden bruger Netsilik-Eskimoerne simpelt hen at trække deres sager på et isbjørneskind, og dette kan måske opfattes som en forløber for en slags slæder af sammenbundne hvalbarder, i lighed med de nordlige Indianeres *toboggan*, der tidligere anvendtes i Nord-Alaska og på Southampton Øen. *Toboggan*-typen, der hviler med hele fladen på underlaget, er dog mindre egnet til brug på is og hård sne end slæder med meder, og mens den førstnævnte er uundværlig for Indianerne i skovenes løse og bløde sne, er det den sidste, som spiller størst rolle hos Eskimoerne. Der er dels en simpel type, dels en mere udviklet, kælke- eller kanelignende form; men grundprincippet i begge er for så vidt det samme, som alle dele skal være suret eller tappet sammen, for at slæden kan give sig i sammenføjningerne. Hvad dette betyder under kørsel i skrueis, kan enhver forstå.

Den simple type i sin primitiveste form findes hos Central- og Labrador-Eskimoerne. Den består kun af et par lige, svære meder forbundne med tværtræer, der surres fast med kobberemne. Især hos Rensdyr-Eskimoerne, som flytter ofte og langt, og som lever nær skovgrænsen, har slæderne en rent ud formidabel længde; nogle er over ti meter lange og kun omkring en halv meter brede! For at hundene overhovedet skal kunne trække den enorme vægt, som slæde og læs til sammen udgør, bliver medernes underkant beklædt med et tykt lag tørvedej, som hver morgen overstryges med lunkent vand. Derved dannes der en tynd isskorpe, som reducerer gnidningsmodstanden til et mindstemål. Forår og efterår erstattes tørvelaget med skinner af hvalben. Tørveskoningen betyder en så stor arbejdsbesparelse, at man gerne tager lidt ekstra manøvrering med i købet; for selvfølgelig kræves der forsigtighed. Grus eller snebar ferskvandsis slider øjeblikkelig isskorpen af, og tørner slæden mod en sten, risikerer man, at hele skoningen springer. Af den grund medfører Eskimoerne ofte en pose tørvesmuld på langfarter. Vi havde ingen tørvesmuld, men fandt ud af, at vaniljebudding egnede sig fortræffeligt. Manøvrering skulde synes besværlig med disse lange slæder; men i virkeligheden hviler mederne kun på en kort strækning på sneen, idet der er hugget bort af deres underkant både fortil og bagtil. Det sværeste læs anbringes da på de forreste tværtræer, 5: lidt foran midten af slæden, så hele den bageste del af denne kan svinge frit.

I de træfattige egne omkring den magnetiske nordpol er en træ-

Slæde fra Mackenzie - Eskimoerne. Denne gruppe var oprindelig den østligste, til hvilken den spinkle, sibiriske slædetype var nået. (Nationalmuseet).

slæde så stor en kostbarhed, at man kan købe en kone for den. I øvrigt må man hjælpe sig med det materiale, der er for hånden, således at mederne f. eks. laves af sammenrullede og frosne moskusokseskind. I Nationalmuseet findes en af denne slags slæder fra Pelly Bay, 3: kun mederne; tværstykkerne kunde ikke medføres — de bestod af frosset kød!

På Baffin Land og i Grønland er slæderne af samme type som hos Central-Eskimoerne, men kortere, bredere og, i hvert fald i Grønland, meget lettere bygget. Desuden har de bagtil et par opstændere af træ eller rentak, der holder på læsset og er en stor hjælp under styringen. På grund af slædens form anbringes det tungeste læs på dens bageste del, der ikke som på den central-eskimoiske type svinger frit. Mens den sidst nævnte er udmærket tilpasset til transport af tunge læs over jævn grund, er den vest-grønlandske slæde, som må kunne bruges lige godt i bjærgrigt terrain, i skruninger og på strømskåren og usikker is, fortræffelig til *all-round* brug. Øst-Grønlandernes slæder er ganske små — kun halvanden meter lange eller lidt mere — fordi de ikke bruges til langfarter, men på bjørnejagter og til at køre skindbådene ud til iskanten.

Den simple slædetype, der som ovenfor beskrevet kun består af meder og tværstykker, benyttes af Eskimoerne vest for Coronation Gulf udelukkende til bådtransport og til at slæbe byttet hjem på; til rejsebrug er den derimod fortrængt af den mere sammensatte, kælkelignende form, som åbenbart er kommet fra Sibirien, hvor den er almindelig hos alle nordlige stammer. Den har spinkle, stærkt opadkrummede meder, en gitteragtig fading hvilende på buede tværstykker samt sidelæn. Skønt jeg aldrig har haft lejlighed til at stifte nærmere bekendtskab med denne slæde, vil jeg næsten antage, at den i visse retninger står over den grøn-

landske; men dens bygning kræver rigtignok også langt større arbejde, og som helhed er den måske også lidt skrøbelig.

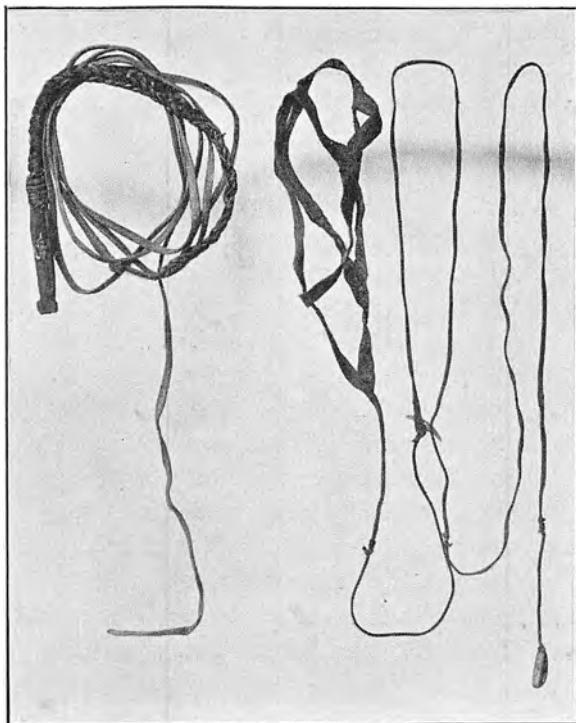
Hundene har et simpelt seletøj bestaaende af to skindløkker, der enten er krydsede eller, hvad der er mere forsmålstjenligt, parallele og forbundne med tværremme. Derved kommer dyrene til at trække med skuldre og bringe i modsætning til, hvad der er tilfældet med visse sibiriske folkeslags barbariske seler, som lader hundene trække med bagkroppen. Der er i øvrigt hos Eskimoerne to forspandsmåder, svarende til de to vigtigste slædetyper. Østpå har hver hund sin egen skagle, således at spandet spredes vifteformigt foran slæden. For at bøde på den uheldige virkning heraf gøres skaglerne i de centrale egne og i Labrador af forskellig længde, og denne er for resten især det sidst nævnte sted så imponerende, at det ved første øjekast virker, som om hunde og slæde slet intet havde med hinanden at gøre. En Labrador-skagle i Nationalmuseet er ikke mindre end henved nitten meter lang! En særlig betroet førerhund, ofte en tæve, har den længste skagle; i Grønland, hvor man ikke bruger fører, er alle skagler lige lange. Denne fører må i øvrigt ikke forveksles med „baasen“, spandets absolutte hersker, der selv tilkæmper sig sin stilling og hævder den med blodigt tyranni. Hos Vest-Eskimoerne findes der kun een lang skagle, og til den er hundene spændt parvis med korte remme.

De ser prægtige ud, disse rovdyr med den tykke pels, den spidse snude, de opstående øren og den krumme halebusk; men en glubsk, kamplysten og uregerlig horde er de, og intet som helst spiseligt, selv om det kun er remme og gamle støvler, er sikkert inden for deres tænders rækkevidde. Om sommeren må de hovedsagelig finde føden, som de selv kan, og endog om vinteren kan den til tider være sparsom nok, når der er småt med mad i lejren. De styres foran slæden udelukkende med tilråb eller pisken, for hvilken de har en dybt rodfæstet respekt; for selv om Eskimoerne ikke er så grusomme over for deres hunde som de nordlige Indianere, er de dog ikke meget blødsødne af sig.

Pisken, som for øvrigt er sjælden vestpå, hvor forspandsmåden gør den overflødig, er et frygteligt våben. Eskimoerne veed på en prik at ramme ikke alene den hund, men også det sted på hunden, de ønsker. Det hændte, mens 5. Thule-ekspedition opholdt sig ved Repulse Bay, at en kvinde, der krøb ud af sit snehus, uforvarende ramtes af en piske-snært i tilbage slaget og fik en dyb flænge over ansigtet. Labrador- og Central-Eskimoernes piske er så lange og svære, at snærten næsten må slynges ud med et kast. Ved de lette, grønlandske piske kommer

det mindre an på kraften end på et bevægeligt håndled. En dygtig hundekusk slår dog kun sjældent sit spand, og er han første klasses, vil han ikke engang gærne samtale på slæden for ikke at distrahere dyrene. Til gengæld er disse også lydhøre over for den mindste ytring. I det hele står Grønlænderne som hundekuske himmelhøjt over de centrale stammer, blandt hvilke ofte konen må løbe foran slæden for at opmuntre spandet til det arbejde, som en skylregn af tilråb og piskeslag ikke alene kan få dem til at udrette.

Efter nogle timers forløb er skaglerne ofte blevet så indfilstret i hverandre, at det er nødvendigt at standse og klare dem. I den strængeste vinter er det i bedste fald en kold fornøjelse, da det i regelen må gøres med bare næver; men undertiden må også tænderne tages til hjælp, og i betragtning af, hvad

Hundepisk fra Rensdyr-Eskimoerne og seletøj fra Iglulik-gruppen. (Nationalmuseet).

skaglerne jævnlige er udsat for fra hundenes side, forhøjer det ikke nydelsen. I det hele taget nærer mange her hjemme mærkelige forestillinger om, hvad slædekørsel vil sige. De tror, at man bare sætter sig på slæden, knalder med pishen, og så går det i strygende fart. De aner ikke, at det i virkeligheden er et jævnt, trælsomt slid, der sjældent på virkelige langfarter går hurtigere, end at man kan spadserere ved siden af slæden — hvad man da også gør for ikke at trætte hundene.

Og kommer man ind i skrueis med tunge læs, er det et helvede. Hundene aser og haler, men kan ikke rokke slæden. Alle mand tager et tag, et opmuntrende brøl til hundene, en susende pisk ... nej, vi sidder der! Spark den sne væk foran mederne! Langsomt, ganske lang-

somt hales slæden op over isbarrikaden, synes så et øjeblik at betænke sig på dens øverste top for derpå at fare ned på den anden side og bore snuderne ind under et fremspringende isstykke. En kniv her! Igen glider slæden lidt frem, igen standses den. Et ben jages ned i en spalte, der lumskelig har været dækket med løs sne. Op igen! Man må springe fra isblok til isblok. Hundene piber og hylér af anstrængelse. Sommetider har slæden for megen fart og sommetider slet ingen. Så, nu er vejen spærret her, og man må op på isvoldene for at søge en ny rute. Jeg kender en præst — jeg skal nok vogte mig for at nævne hans navn — som påstår, at eder, der udstødes under slædekørsel, tæller ikke med på dommens dag. —

Ligesom slæden er Eskimoens vigtigste middel til at nå ud på fangstpladsen, således er harpunen hans hovedvåben, når det gælder om at erobre byttet. I det væsentlige er isharpunen ens overalt. Den har en løs spids fastgjort til en temmelig kort line af kobberem, der holdes i hånden. Spidsen består af en stamme af rentak eller hvalrostand med et blad, der nu til dags er af jærn, men tidligere, såfremt det ikke helt manglede, var af sten eller hårdt ben. Den videst udbredte og vistnok ældste form har en ligesom sammentrykt stamme, der bagtil løber ud i en spore. Østpå er der også andre typer; men de virker alle på samme måde, nemlig således at de ved stødet løsnes fra stagen og stiller sig på tværs i såret, hvorved byttet så at sige „forankres“. Stagen er af træ, rentak eller narhvalstand og ender ofte bagtil i en kraftig benmejsel, med hvilken huller hugges i isen. I Alaska har isharpunen et løst „forskaft“, men dette hører egentlig hjemme på kajakharpunen.

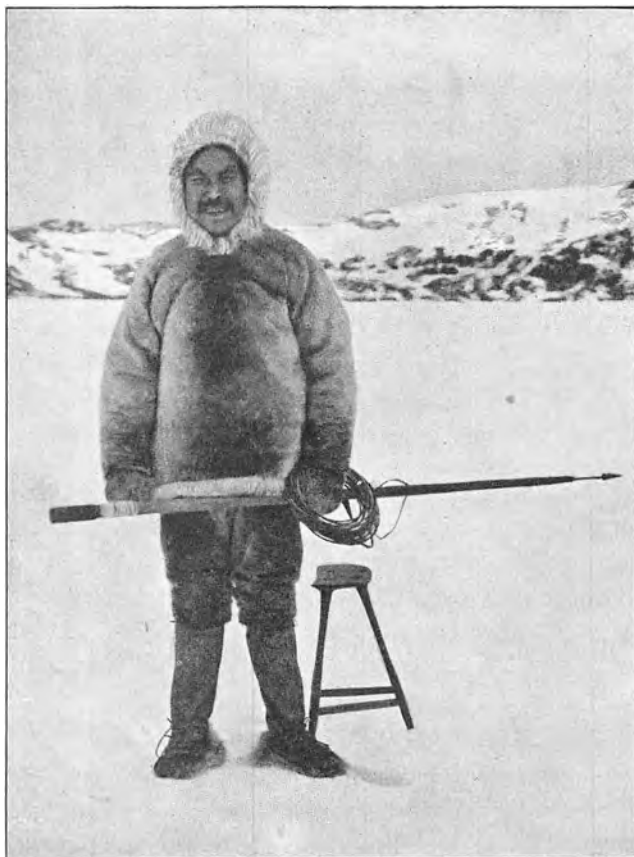
Hvis det om efteråret falder pludseligt ind med stærk kulde uden sne, kan isen i beskyttede fjorde lægge sig så glat og blank som et spejl. Så drives den såkaldte glatfangst, der betragtes som en af de fornøjeligste former for sødyrfangst overhovedet. Jægeren binder et par sandaler af isbjørneskind eller langhåret hundeskind under fødderne, for at han kan gå lydløst på isen. I stille vejr kan sælens prusten i åndehullet høres på lang afstand, og efter denne lyd retter jægeren sine skridt. Når sælen først trækker vejret, gør den det til gavns og bliver derfor nogen tid ved hullet. Hver gang lyden underretter jægeren om, at sælen ånder, iler han frem; hver gang den standser, står han stille, for at ikke den svage lyd af fodtrinene skal røbe ham, indtil han omsider når hullet og jager harpunen i sit bytte.

Hvalrossen, der som før nævnt ikke kradser sig åndehuller, holder til nær iskanten eller ved våger i nærheden af land, hvor der er mus-

linger. Så ses Eskimoerne færdes på isen med harpunlinen rullet op og isharpunen — der til denne fangst er særlig svær — i hånden. I samme nu det er lykkedes at sætte fast i en hvalros, jages harpunstagen ned i isen, en tårn af linen slås omkring den, og det mægtige dyr er således fortøjet. Men det er farlige sekunder; for den, der får en arm eller et ben indviklet i linen, trækkes uvægerligt ud i vandet og er dødsens. Hver gang dyret dukker op for at trække vejret, suser lansens ned over det, indtil det til sidst bukker under. For at sikre sig klossen, der kan veje op til en ton, anvender Eskimoerne en genial talje, idet de fører en stærk kobberem gennem et par huller i dyrets skind og et par tilsvarende i isen.

Hvalrossen er ikke så frygtsom som sælerne, og

derfor kan denne metode fortsættes, efter at sneen er faldet; men når dette sker, ophører glatfangsten, for den mindste knirken skræmmer sælerne bort. Sålænge isen ikke ligger længere ud fra kysten, end man let kan nå ud til det åbne vand med slæden, drives sælfangst fra iskanten, hvor jægeren lurar bag et skjul af isblokke eller søger at lokke den nysgerrige sæl til ved at fløjte ned i vandet eller skrabe på isen;

Angmagssalik-Eskimo på isfangst. Siddende på en lille, trebenet skammel og med harpunen rede må han ofte vente timevis i den stærkeste kulde paa det øjeblik, da sælen opsøger åndehullet. (Johan Petersen fot).

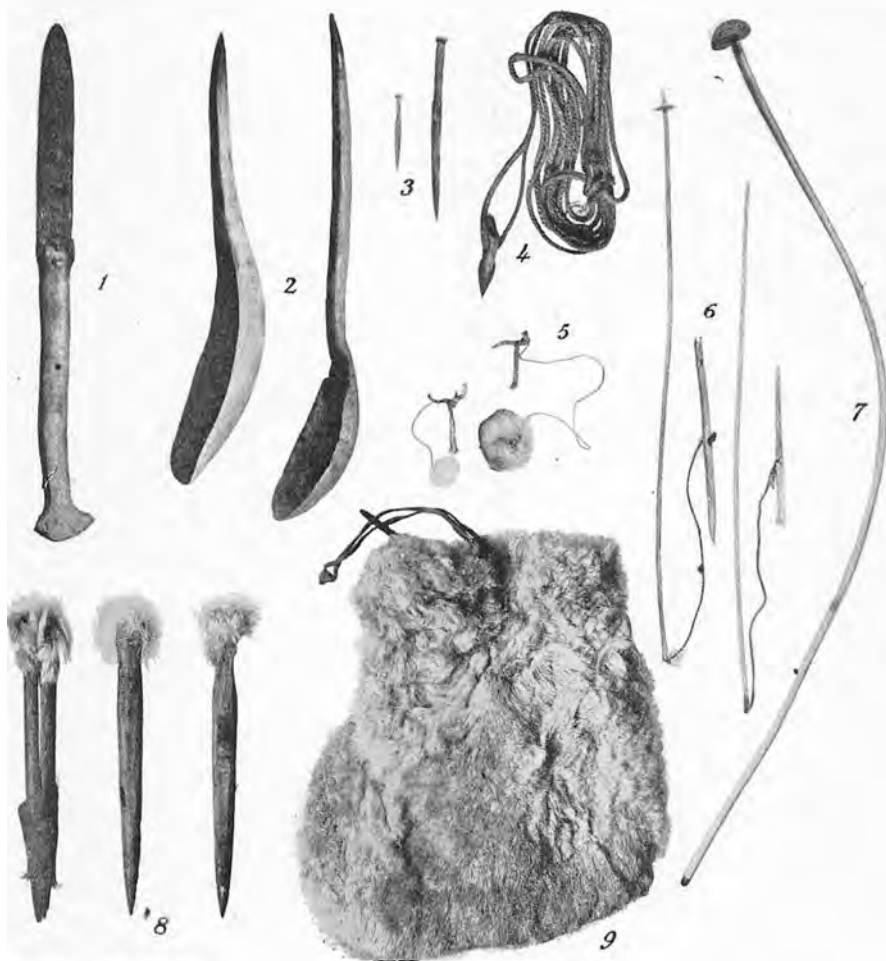
til dette bruger Alaska-Eskimoerne et særligt, lille redskab, der ligner en sælpote med klør.

Senere hen, når iskanten rykker længere og længere bort fra kysten, begynder den trælse lurefangst ved sælernes åndehuller. Denne fremgangsmåde, som er blevet kendt i litteraturen under navnet *máuppoq*-metoden*, kendes fra Grønland til Bering Strædet overalt, hvor naturforholdene tillader den; men i egnene om nordvestpassagen er den udviklet til størst fuldkommenhed. Jægerne forlader snehyttelejren ved daggry, hver med sin hund i en snor, for at den kan opsnuse sælernes tilholdssted. Så snart et åndehul opdages, løber alle jægerne til og søger at ramme det med harpunen; thi den, for hvem det lykkes, har retten til dette sted.

Sent på vinteren viser åndehullet sig kun i sneen som et muldvarpeskud, dannet af rim fra sælens åndedræt, og en lille åbning, som en femøre i tværmål, fører ned til et hulrum i snedækket, der hvælver sig over selve den vide kanal i isen, hvori sælen kommer op. Så snart sælen forlader åndehullet, lægger der sig imidlertid et lag tyndis over vandet, og det første, Eskimoen gør, er derfor med sin kniv at fjærne det øverste snelag og slå hul på isskorpen med mejslen bag på harpunstagen. Alle sne- og isstumper fjærnes omhyggeligt med en smal ske af moskusoksehorn, og med en lang, svagt buet sonde af rentak undersøges nu hulrummets form, navnlig om den øverste åbning er lige over kanalen i isen, for er dette ikke tilfældet, risikerer man at støde fejl. Når dette er gjort, må hele hvælvingen opbygges på ny, og hvis det er fygevejr, sættes en lille, rørformig skærm af skind over hullet for at hindre, at det fyldes med sne. Til sidst anbringer han i hullet en „føler“, enten en ganske tynd benspids, som med en snor er fastgjort til en anden, der stikkes fast i sneen, eller også et par svanedun, der lægges på et lille stykke forgrenet sene hængende frit i hullet. Den svage bevægelse af disse røber øjeblikkeligt, når sælen er kommet til stede. Alle de særlige redskaber — åndehulsske, sonde, skærm og „føler“ — kendes ikke uden for de centrale egne.

Når endelig forberedelserne er færdige, kan der gå time efter time uden resultat, for en sæl har altid mange åndehuller; men alligevel gælder det om at holde ud, og det trods en temperatur, der ikke sjældent synker til under -50° . Den mindste knirken i sneen skræmmer tilmed sælen bort. I Grønland og det nordlige Alaska sidder jægeren på en lille stol, ellers på en sneblok. . . . Så omsider rører føleren sig, og Eskimoen

* Egentlig et uheldigt navn. Dels er glosen sjælden i hvert fald i Grønland (*nigparpoq* er almindeligere), dels er den substantiviske form ikke *máuppoq*, men *máuneq*; *máuppoq* betyder „han driver åndehulsfangst“. Oversættelsen „han venter“, som undertiden gives, er gal.

Netsilik-Eskimoernes isfangstredskaber. 1, snekniv. 2, åndehulsøser af moskusoksehorn. 3, sårnåle af ben, med hvilke sårene hæftes sammen på den fangne sæl. 4, harpunspids med line af flettede rensener. 5, følere af svanedun. 6, følere af rentak. 7, åndehulssonde af rentak. 8, harpunstøtter, der stikkes ned i sneen, og på hvilke harpunen ligger rede i ventetiden. 9, jagttaske af svært renskind. (Nationalmuseet).

rejser sig forsigtigt, hæver harpunen over hullet, og ned farer våbnet gennem den snævre åbning. Stage og line beholder jægeren i hånden, og det er nu en let sag at gøre det af med dyret, som derefter trækkes op på isen.

Fra Grønland uden for Thule Distriktet og fra egnen om den magnetiske pol kendes en anden isfangstmetode, som kunde kaldes kiggefangst. Der hugges to huller i isen ved siden af hinanden. Ved det mindste står en mand med en harpun, der er ti meter lang eller mere, og

som holdes nede i vandet. Ved det andet ligger en mand med et dække over hovedet og kigger ned under isen, mens han med den ene hånd styrer den harpun, hans kammerat holder. Han fløjter og hvisker, og samtidig bevæges harpunen lidt op og ned, hvorved et par små benstykker, der er anbragt nær harpunspidsen på spaltede fjerskafter, sættes i dirrende bevægelse. Dette kan sælen ikke stå for. Et forsigtigt *kê!* eller *kêq!* lyder fra spejderen, når sælen er under harpunen, et stød — og den er fanget.

Når solen efter den lange vinter igen begynder at få magt, og sælerne føler forårsfornemmelserne vågne i sig, kradser de snedækket bort fra deres åndehuller, så de kan krybe op på isen og lade sig varme i solen. De ligger og sover, men omtrent hvert halve minut løfter de hovedet og spejder omkring. En sådan sæl kaldes *ūtoq*, og *ūtoq*-fangsten drives overalt, hvor forholdene tillader det. Jagten foregår med isharpunen, der undertiden også til denne brug udstyres med en umådelig lang stage, idet jægeren, som selv er iført en sælskindsdragt, forsigtigt kryber hen imod dyret, mens det sover; hver gang det rører på sig, efterligner han alle en sæls bevægelser med forbløffende færdighed, indtil han omsider når så nær til sit bytte, at han kan bruge harpunen. Vestpå benytter jægeren også den før omtalte, kunstige sælpote for at kradse på isen og derved berolige dyret.

Nu bruges de fleste steder riffel til denne fangst; men det gælder om at ramme sikkert, for er der blot en smule liv tilbage i sælen, vælter den sig ned gennem åndehullet og forsvinder. I Grønland skjuler jægeren sig bag et såkaldt „skydesejl“, et udspændt stykke hvidt tøj på en lille slæde, som han krybende skubber foran sig. I mere improviseret form kendes skydesejlet også fra Alaska.

Sælfangst fra isen drives også med næt, der imidlertid har en ejendommelig udbredelse, som vi vil genfinde for adskillige andre kultur-elementers vedkommende. Nættene anvendes dels hos de vestlige stammer, dels østpå i Grønland og Labrador, men kendes nu til dags slet ikke i de centrale egne. De sættes under isen, helst ved åbne render, hvor sælerne holder til. Skønt førevropæisk har garnfangsten i Grønland først taget opsving under den danske kolonisation, hvorimod den i Alaska fra gammel tid har nået en lignende fuldkommenhed som åndehulsfangst med harpun i de centrale egne. Vestpå anvender man desuden næt, som udspændes vandret under åndehullet. Denne høje udvikling gør det sandsynligt, at garnfangsten er ældst mod vest, — hvilket også bekræftes på anden måde.

Hvad slæden er for isfangsten, er kajakken for fangsten i åbent vand. Få fartøjer hos naturfolkene kommer på højde med den yndefulde, slanke kajak eller, som den kaldes i Alaska med et russisk udtryk, *bajdarka** — det skulde da være Sydhavsboernes bedste kanoer. Den er omtrent det element i Eskimo-kulturen, der tidligst gjorde indtryk på det europæiske sind. De skindbåde, som sagasen nævner fra „Skrællingerne“ i Vinland, var måske kajaker, og Claudius Clavus fortæller, at han har set de grønlandske pygmæer „fangne på havet i en lille skindbåd, som nu hænger i Trondhjem domkirke“. Da han samtidig omtaler en lang skindbåd, aabenbart en kønebåd eller umiak, må den første beskrivelse gå på kajakken.

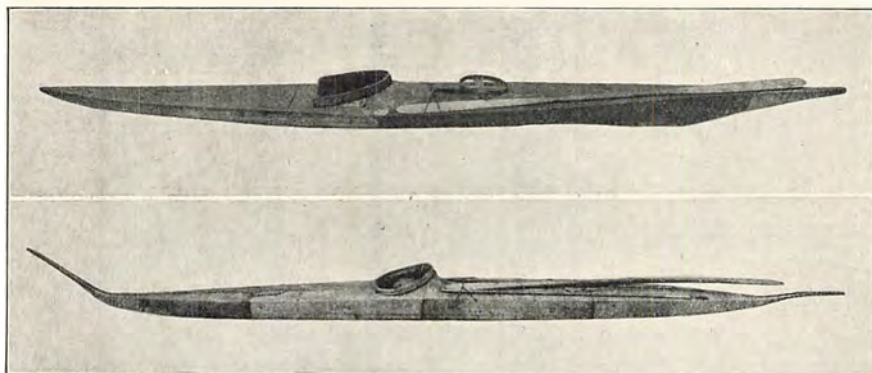
Kajakkens skelet består af en stor mængde buede spanter indtappede foroven i et par planker, der tjener som ræling. Disse er forbundne

for og agter, hvor stævntræer skyder sig frem, men er ellers spilet ud fra hinanden med tværstykker. Flere lange, tynde lister er surret fast indvendigt til spanterne med kobberem eller strimler af hvalbarde; selv den nederste er anbragt indvendigt, så nogen egentlig køl er der ikke. En længdeliste er de fleste steder anbragt oven på dækkets tværstykker.

Filbage fra en forgæves fangst. Manden er en af de få Rensdyr-Eskimoer, som driver sælfangst i et par måneder om året. Det stærke lysskær nødvendiggør brugen af snebriller. På ryggen bæres harpunen m. m. (Forf. fot.)

* Formindskelsesform af *bajdara*, Kamtjadalernes betegnelse for den store, åbne skindbåd, Eskimoernes umiak.

To forskellige kajaktyper. Øverst den plumpe form, som bruges ved Pond's Inlet på Baffin Land. Nederst Rensdyr-Eskimoernes slanke, med renskind betrukne kajak, som anvendes på Barren Grounds' indvande. (Nationalmuseet).

Dette spinkle træstel er helt betrukket med stramt siddende, afhårede skind, således at kun en af en træring omgiven midteråbning er fri. På Aleuterne og i det sydlige Alaska findes også kajaker med to åbninger, hvorimod sådanne med tre huller er en russisk opfindelse beregnet på, at en passager kunde rejse mageligt med to roere. Når sælfangeren ved Bering Strædet eller i Grønland har snøret sin vandtætte skindtrøje om kajakringen og om håndled og ansigt, er han i den grad eet med sit fartøj, at han med vilje kan lade sig kæntre, mens en særlig svær sø ruller over ham. Han rejser sig ved bestemte bevægelser med åren, og hvis den går tabt, er der nogle, der kan klare sig med armene alene. Den gamle missionær Cranz opregner ikke mindre end ti forskellige måder at rejse sig på.

Åren er en let dobbeltåre undtagen på strækningen fra Bering's Havet østpå til Mackenzie-deltaet, hvor almindelige paddelårer også er i brug. Da dobbeltåren imidlertid findes jævnsides med disse og igen bliver eneherskende hos Stillehavs-Eskimoerne og Aleuterne, må man sikkert opfatte enkeltåren som et redskab, der senere er trængt ind i området.

I øvrigt optræder kajakken i en stor mængde former, således at man med lidt øvelse straks kan afgøre, ikke alene fra hvilken stammegruppe en kajak hidrører, men f. eks. for Grønlands vedkommende kan stedfæste den til en ganske bestemt egn. Karakteristisk for kajakerne ved Bering's Havet og på Aleuterne er således, at dækkets tværtræer krummer opad, hvorfor dækket skræner tagformigt ned til bægge sider, og i forstavnen er der nogle steder en åbning, der kan bruges som håndtag. Ved nordvestpassagen og hos Rensdyr-Eskimoerne er kajakken

En Vest-Grønlænder i færd med at bære sin kajak fra fjord til fjord. Ikke mindst lethedens er en uvurderlig egenskab ved dette ejendommelige fartøj. (Forf. fot.)

umådelig lang og smal med ejendommelige, lange og spidse stævne, og således var den også tidligere på Hudson Bugtens vestkyst, hvor den nu — ligesom for resten hos de asiatiske Eskimoer — er gået helt af brug. Til gengæld er typen fra Labrador, Baffin Land og Thule Distriktet både bred og plump; når den det sidste sted ligner Baffinlændernes kajak så stærkt, at den overhovedet næppe kan skelnes fra den, skyldes det, at den også her på grund af særlige omstændigheder var gået af brug og først genindførtes så sent som i 1860'erne af indvandrere fra egnen omkring Pond's Inlet. I Vest- og Øst-Grønland er kajakken igen let og elegant, det sidst nævnte sted ligesom på den nordlige vestkyst med opadbøjet bagstavn o. s. v., o. s. v.

En Grønlænder vilde kun have et medlidende skuldertræk til overs for de uhyggelige pramme, der bæres med navnet kajak ved vore hjemlige kyster. At ro i en virkelig kajak er som at køre på cykle. I magsvejr og så længe den er i fart, kan enhver plaske rundt i den, når man blot vogter sig for at blive nervøs. Men i urolig sø, eller hvis man standser, giver dens rankhed sig til kende ved en uhyggelig tilbøjelighed til kæntring. Værst er vel nok Netsilik- og Rensdyr-Eskimoernes lange, smalle fartøjer, der tilmed er helt runde i bunden. En af vore polar-eskimoiske ledsagere på 5. Thule-ekspedition, der selv var en frem-

En Øst-Grønlander kaster sin harpun. Alt på kajakken har sin nøje bestemte plads, fordi den mindste uorden kan blive skæbnsvanger. Linen går fra harpunen hen til „kajakstolen“, på hvilken den ligger omhyggeligt opskudt, og derfra bagud til den store fangeblære. Bag manden til venstre ligger lansen og foran ham fuglespydet. Han er iført den saakaldte halvpeles, et slags skørt, der bruges i magsvejr i stedet for den varme helpels. (Johan Petersen fot.)

ragende kajakroer, vilde prøve en af disse fremmede former — og vendte øjeblikkelig rundt.

For øvrigt er det ikke alene den store hastighed og den lydløse fart, der gør kajakken til det ideale jagttredskab, men i lige så høj grad dens store lethed. De fleste steder vejer den ikke mere, end at en mand uden anstrængelse kan bære den på hovedet med kajakringen hvilende mod panden. På denne måde vandrer han over isen ud til det åbne vand eller over land fra fjord til fjord og sparer derved ofte lange omveje.

Fastholdt på dækket under udspændte tværremme ligger fangstredskaberne, af hvilke kajakharpunen er det vigtigste våben til sødyrfangsten. Den adskiller sig fra isharpunen ved ofte at være spinklere — beregnet som den er til kast — og ved at mangle ismejslen bagtil. Den vigtigste forskel består imidlertid i, at halsen eller forskaftet, en slank benspøle, hvorpå den løse spids anbringes, ikke sidder fast på stagen, men kun holdes i stilling af en stram rem. I virkeligheden er de to dele på denne måde forbundet ved et slags kugleled. I samme øjeblik, dyret

Vest-grønlandske kajakvåben. 1-2, lanser. 3, harpun med blære af et helt afkrænget sælskind. På (1) og (3) ses kastetræet knappet fast midt på stagen, hvorimod (2) er til at kaste med hånden. På (1) er desuden spidsen „knækket om“, som den bliver det ved sælens bevægelser i vandet. (Nationalmuseet).

rammes, knækker halsen derfor om, og mens harpunspidsen smutter af og bliver siddende i såret, flyder den frigjorte stage op til vandets overflade, hvor den samles op.

Spidsen er vestpå af samme, sammentrykte form som isharpunens, men længst mod øst som regel bred og flad, en type, der mærkeligt nok dukker op igen så langt borte som ved Amur Floden i Asien. Den er fastgjort til en meget lang og stærk line af kobberem, til hvis anden ende der er fæstet en stor, oppustet blære, dannet af et helt afkrænget sælskind. For ikke at komme i uorden, hvilket kunde blive skæbnesvangert for fangeren, ligger harpunlinen før kastet omhyggeligt oprullet på en slags bakke, „kajakstolen“, der i Grønland er hævet på tre lave ben over dækket, men andre steder hviler umiddelbart på dette.

Harpunen er i det hele taget et redskab, præget af utaltes lægtleds omtanke, og i Grønland, hvor kajakfangsten er et hovederhverv, er den særlig højt udviklet. Der er her to slags stager, den ene lang og smækker, den anden kortere og bagtil forsynet med et par flade „vinger“ af ben (rimeligvis oprindeligt et par virkelige styrefjer), og man er desuden gået over til at udslynge harpunen

med et kastetræ. Kastetræet er et mærkeligt redskab, som foruden hos Eskimoerne har været brugt pletvis i store dele af Amerika, bl. a. hos de gamle kulturfolk i México og Perú. Det anvendes endnu i Avstralien og på Ny Guinea, og franske fund viser, at det tillige kendtes af istidsmenneskene i Evropa. Det almindelige, eskimoiske kastetræ er et fladt brædt med en længderille på oversiden og en benhage bagtil. Våbenstagen hviler i rillen og støtter mod hagen, og idet man nu kaster således, at man beholder brædtet i hånden, kommer det til at virke som en forlængelse af armen og giver derved en betydelig kraftforøgelse.

Det er kun i Grønland, at kastetræet bruges til de store kajakharpuner, som andre steder udslynges med hånden alene. Derimod er det almindeligt anvendt ved en lettere og spinklere slags harpun, hvis spids i modsætning til de ovenfor omtalte ikke stiller sig på tværs i såret, men fastholder byttet ved en række modhager. Linen er her kort og fæstet til selve stagen, hvor der ofte er anbragt en lille blære, mens derimod den store blære mangler. Sådanne modhageharpuner eller „blærespyd“ bruges mest over for mindre sæler. De er især almindelige på Aleuterne og i det sydlige Alaska, hvor skaftet ejendommeligt nok bagtil har styrefjer som en pil.

Efter at jægeren har sat fast i sælen med sin harpun, såres den gang på gang med lansens, indtil den omsider bukker under. I modsætning til harpunen har lansens en bagtil afrundet od, oprindelig af sten, nu af jern, for at den let kan glide ud af såret, så at våbenet kan kastes på ny. Hos de østlige Eskimoer sidder odden i et løst forskaft af ben, der ligesom harpunens knækker om, når dyret er ramt, og Grønlænderne, der som sagt har foretaget mange små forbedringer med kajakudstyret, benytter i regelen ligesom til harpunen et kastetræ ved udslyngningen. Til sidst får sælen sit dødsstød med en kniv eller et kort spyd og bugseres hjem på siden af kajakken.

Den her skildrede sødyrfangst fra kajak har, ligesom den mindre anvendte fangst med næt i åbent vand, en udbredelse, der svarer omtrent til isgarnfangstens, σ : den mangler helt i nordvestpassagen, men findes både øst og vest derfor. Det samme gælder den sidste form for sødyrfangst, der skal omtales: hvalfangsten.

Hertil benyttes den store skindbåd, umiakken eller, med det russisk-kamtjadalske udtryk, *bajdara*'en. Når dette fartøj nu gærne i Grønland går under navnet „konebåd“, skyldes det, at det, siden de store hvaler næsten er udryddet, er sunket ned til udelukkende at blive et rejsefartøj. Umiakkens træskelet er noget lignende kajakkens; men den er fladbundet og helt åben foroven. En typisk, vestgrønlandsk „konebåd“ er

En umiak i en vest-grønlandsk fjord. Solen skinner gennem de skindbetrukne sider, så træværket ses. (Maleri af Carl Rasmussen).

næsten ti meter lang og kan tage en betydelig last. Det er et broget syn at se et af disse fartøjer på vej ind gennem en solblank fjord. Det er stuvet til rælingen med skindtelt, kasser, kogekar, skindposer med tøj eller spæk, store flænsestykker af blodigt sælkød, børn, hundehvalpe . . . Kvinderne ror med korte, hurtige åretag og letter ofte arbejdet med sang (mærkeligt nok aldrig i takt med roningen; det er ligesom med trommeakkompagnementet til deres viser). Er der medbør, hejses et tværsejl af tarmskind eller, ved Bering Strædet, af måtter, der gør et helt øst-asiatisk indtryk. Agter sidder husfaderen med styreåren, og mange mænd følger med i kajak som torpedobåde, der ledsager en dreadnought.

Ved hvalfangsten i gamle dage var alt anderledes. Hvalen gjorde bopladsen en ære ved at lade sig dræbe, og derfor „udruste de sig i deres største Stads ligesom til et Bryllup, ellers skal Hvalen skye for dem; thi han fordrager ikke U-reenlighed“, som Hans Egede udtrykte det*, og da jeg i 1922 overværede en hvalfangst blandt Aivilik-Eskimorne, bar alle kvinder et pandebånd med et stykke hvidt kvarts til ære for den sjældne gæst. For at vende tilbage til Grønland: til umiakkens ræling var der bundet flere blærer for at hindre den i at kæntré. Mændene var iført de såkaldte „springpelse“ (se s. 130) for at kunne holde sig oven vande, hvis ulykken alligevel skulde ske, og for at gøre så lidt støj som muligt padlede de stående i stedet for at ro med de sædvanlige årer.

* Det gamle Grønlands nye Perustration eller Natural-Historie.

Stenvarder på bredden af Søen Hikoligjuaq på Barren Grounds. Når rentrækket kommer fra landsiden, antager dyrene disse varder for mennesker og bøjer af ned mod et tætved lig-

I forstavnens stod harpuneren med sit våben, der var af samme princip som kajakharpunen, men selvfølgelig større og sværere, og som foruden med blære var forsynet med et drivanker. Ved Stillehavet bruges endda ingen virkelig hvalharpun, men en lanse med en lang, tynd skiferspids, der er beregnet på at brydes over i såret og blive siddende. Det er en kendsgærning, at hvaler dør forholdsvis hurtigt selv af ret små sår (ved en blodforgiftning?); men selvfølgelig er det et lykketræf, hvis ådselet driver ind netop på jægerens enemærker. Her stoler Stillehavs-Eskimoerne på heldet — og på deres tryllemidler; for i det hele taget er der intet dyr hverken hos disse eller andre Eskimoer, hvis fangst er i den grad omgærdet med strænge tabuforskrifter, trylleformularer og brug af amuletter. I betragtning både af byttets størrelse og dets farlighed er dette i og for sig forståeligt.

Livet i det arktiske stiller store fordringer, der på sin vis ikke er mindre over for dyrene end over for menneskene. Når vi søger rede på, hvilke pattedyr, der er i stand til at klare sig her, finder vi da også, at det er arter, der hører til de højest udviklede blandt deres slægtninge, og kun et fåtal har overhovedet bestået prøven. Dette forhold træder allerede frem med hensyn til havdyrene, men er endnu mere udpræget for landdyrenes vedkommende. Ved siden af sødyrfangsten er jagten på landvildt derfor gennemgående af ringe betydning, undtagen naturligvis hos de få indlandsstammer, der helt er henvist til den, og til en vis grad også hos Central-Eskimoerne som helhed. Det er ganske betegnende, at de nordlige Indianeres vigtigste samfærdselsmiddel på landjorden, sneskoen, aldrig rigtig har vundet borgerret hos Eskimoerne. Selv om de fleste stammer uden for Grønland undertiden har snesko, bruges de aldrig til jagt, og deres former viser, at de altid er lokale efterligninger af deres indianske naboers og ikke ægte, eskimoiske redskaber.

En slags overgang mellem sø- og landvildt danner den nu næsten udryddede havodder i Alaska, der jagedes med bue og harpunpile af

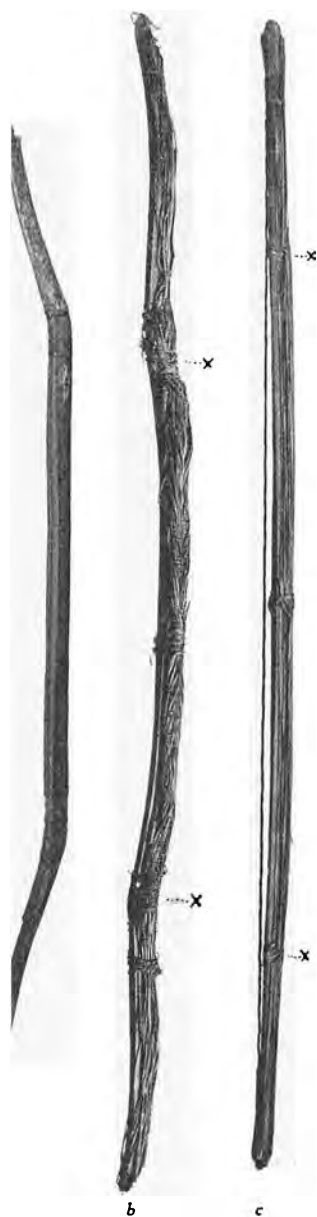
gende svømmested, hvor jægerne ligger på lur med deres kajakker. (Tegnet efter naturen at forf.)

mange tomands-kajakker i fællesskab, og en lignende overgangsform er isbjørnen, som i bygning er et landdyr, men i levevis nærmest hører havet til. Den holder til på isen, ofte langt fra land, hvor den lever af sæler, og kun til visse kyststrækninger kommer den i større mængde med drivisen, f. eks. Øst-Grønland, Southampton Øen i Hudson Bugten og Banks Land. Eskimoerne dræbte den før riffelens indførelse med lanser, efter at den var omringet og standset af hundene.

Ved omringning jages også moskusoksen, denne levende forstening fra en svunden tid, hvis udbredelse nu er indskrænket til det allernordligste Grønland og egnene ved nordvestpassagen med dele af det arktiske arkipel. På canadisk grund er den for øvrigt strængt fredet, og dette respekteres af alle Eskimoer, der har forbindelse med de hvide. Her er noget, vi burde tage lære af, nu da Scoresby Sund er bebygget, og den øvrige østkyst hærges af vindesygge skippere og såkaldte „sportsmænd“.

I Alaska forekommer bjærgged og bjærgfår; men i øvrigt nå'r intet landvildt i betydning op på siden af renen. Den findes praktisk talt overalt, omend nu mange steder sørgeligt aftaget i tal. Dog kan man endnu vest for Hudson Bugten opleve at se tundraen som et bølgende hav af takker, når de store vandringer finder sted. Om vinteren fanges renerne undertiden i faldgruber, der graves i sneen; til lokkemiddel tjener urin, hvis saltindhold renerne sætter stor pris på, som enhver Laplands-rejsende vil vide.

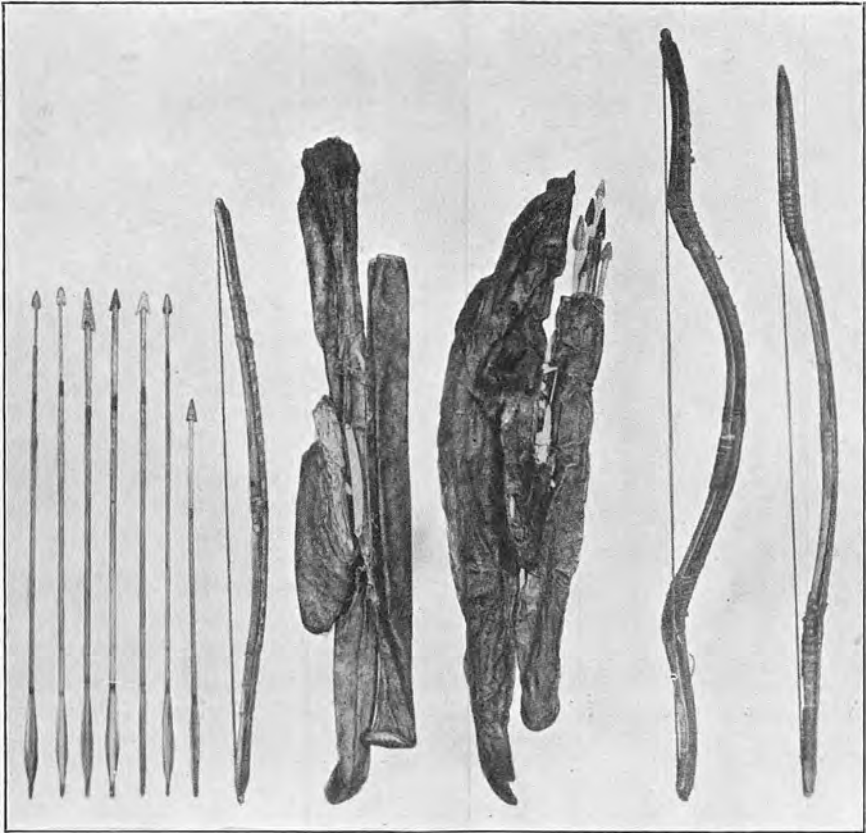
Vinterrenen er mager, og dens pels er så svær, at den ikke dur til ret meget. Derfor er den vigtigste jagttid ubetinget sommer og især efterår, når et tykt lag lækker talg breder sig over dens ryg og skindets jævne hårlag gør det egnet til klæder. Den søger da på sin vandring til bestemte svømmesteder for at sætte over floderne, der spærrer dens vej; men i nærheden af disse ligger Eskimoerne på lur med kajakker og lanser, og så snart flokken er vel ude i vandet, skyder bådene pilsnart ind mellem de værgeløse dyr, og et sandt blodbad tager sin begyndelse. Undertiden bygges en række stenvarder, der på afstand skuffende lig-

Gamle vestgrønlandske buer. a, af hvalbarde, fundet ved en grav. b og c, af træ med forstærkning af kobberem og flettede senesnøre; b hører til en samling jagtvåben, der delvis går tilbage til det 17. årh. (Nationalmuseet).

ner mennesker, for at skræmme renerne ned til et bestemt sted ved floden. Ofte nøjes man ikke med det, men rejser to sammenløbende, kilometerlange rækker af stenvarder eller af stænger med blafrende mågevinger; ad lange omveje og med største forsigtighed sniger kvinder og børn sig så bag de intet anende dyr, indtil pludseligt et helvede slipper løs med ulvehyl og viften af skindstykker. Sanseløse af rædsel flygter hele flokken i det karakteristiske, jordvindende trav, der er langt hurtigere, end det ser ud til, og selvfølgelig er det meget så, at den tager vejen ind mellem gærderne. Når den eengang er kommet her, vover den ikke at bryde ud til siden. I Alaska, hvor der i indlandet er let adgang til træ, ender dyrene i en indhegning af tømmerstaver; mellem disse hænger der snarer af snoede remme, i hvilke de skræmte dyr får hoved og takker indviklede og rystende afventer deres skæbne. Denne fremgangsmåde har man sikkert lånt fra Indianerne, som anvender den i stor udstrækning. Mere simpelt og oprindeligt er det, at jægerne ligger skjult med buer og pile, hvor stenrækkerne mødes.

Buen er et redskab, der i høj grad har sat Eskimoens håndsnille på prøve. I bedste tilfælde må han som regel nøjes med det drivtræ, som havet skyller op på hans kyst. Ligeså ofte mangler endog dette, og han må nøjsommeligt flikke buestaven sammen af flere stykker rentak. Men det afskrækker ham ikke, for både hans og hans familjes vel afhænger af, i hvor høj grad han kan stole på sit våben, og resultatet svarer virkelig ofte til anstrængelserne, hvad enten det nu viser sig som en af de mere almindelige, enkelt eller dobbelt krummede buer eller et af disse navnlig vestpå brugte eksemplarer, i hvis dristigt tilbagebøjede spidser der ligesom hvi-

Buer og pile fra Kobber-Eskimoerne. Buen til venstre er af rentak, de to til højre af træ, og alle er forsynet med en forstærkning af flettede senesnøre. Koggerne er af skind og har, foruden rum til buen og pilene, en lille pose med ekstra forsyning af pilespidser, styrefjer o. l. (Nationalmuseet).

ler en fortættet kraft, eller endelig som Alaska-typen med det smalle greb og de bladformige vinger, der røber et åbent blik for en næsten raffineret linjevirkning. Men spændkraften? Drivtræ mangler den fornødne elasticitet, og rentak er nok betydeligt bedre, men dog ikke i højere grad, end at der må træffes særlige foranstaltninger. Derfor dækkes hele buestavens ryg med stramt udspændte, flettede senesnøre, i nogle tilfælde østpå kun med eet lag, men hyppigere med to, af hvilke det øverste kun dækker midten af buen. Det gælder om, at senesnørene ikke bliver fugtige, så de mister kraften, hvorfor buen omhyggeligt gemmes, ligesom pilene, i et kogger af skind (hos Stillehavs-Eskimoerne dog af træ). Er snørene endelig blevet slappe, skilles de med et merlespir og snos med et lille S-formigt benredskab.

Vest-grønlandsk rævefælde. Polarrævene er langt færre i Vest-Grønland end i Canada, men til gengæld er en meget større procent af dem blå. Læg mærke til falddøren, som holdes i stilling af en udspændt snor. (Forf. fot.)

Kun i enkelte tilfælde kan denne forstærkning af buen undværes. Hvalbarde er et materiale, der i sig selv er elastisk nok, snarere for blødt end det modsatte. Hvor hvalfangst drives eller rettere er drevet op til vor tid, og i de to yderområder, men nu til dags ikke i de centrale egne, kendes buer, der er sammensat af to lag barde, og som i kraft af denne sammensætning minder noget om sibiriske buer, til hvilke der bruges to slags træ.

Pilene har træskaft og spids af ben, undertiden også od af kobber eller nu til dags jern. For en arkæolog vilde det have sin interesse at se, hvorledes benspidserne efter først at være blødgjort i varmt vand rettes og gøres fuldstændig lige med et redskab bestående af en afskåret rentak med eet eller flere huller. Sagen er nemlig den, at nøjagtig tilsvarende redskaber er fundet fra den franske istids-stenalder; men arkæologerne slæber endnu rundt med det latterlige navn „kommandostave“ for disse genstande, skønt vel næppe nogen tror på palæolitiske feltmarskaller, og skønt den rigtige tydning forlængst er fremsat. Bagtil forsyner Eskimoerne pileskaftet med styrefjer, oprindeligt to, tangen-

tialt stillede fjer, en type der dog vestpå er næsten helt fortrængt af den asiatiske skik at bruge tre radiære fjer. En blandingsform, to radiære fjer, findes hos Kobber-Eskimoerne.

Når en Eskimo skal skyde, holder han som regel buen noget på skrå og fatter om pilens bagende med de yderste led af pege- og langfinger, der samtidig spænder strængen. Nogen imponerende træfsikkerhed kan man ikke tale om. Ofte må man renerne næsten tyve skridt nær for at være sikker på sit skud, selv om pilen da også kan gå tværs igennem dyret, når den ikke støder mod et ben. Men tyve skridt og en vildren! Civiliserede jægere regner det for sport at jage vildrener med langtrækkende rifler.

Rævene danner grundlaget for hele Hudson's Bay-Kompagniets virksomhed i det arktiske Canada og betinger derved de canadiske Eskimoers forsyning med den store verdens produkter. Derfor er rævene steget uhyre i værdi i den eskimoiske husholdning, hvor de før indtog en meget beskednen plads. Stålsakse har da også allevegne afløst de gammeldags stenfælder, både knusfælderne, ved hvilke et stenskred faldt ned over dyret, de firkantede kamre, der lukkedes med en faldør, de ejendommelige tårnfælder, der ligesom en faldgrube kun var åbne foroven, så at ræven ikke kunde slippe ud efter at være styrtet ned i dem, o. s. v. Ulve jages derimod mest, når de bliver for nærgående ved bopladserne. Da jeg i vinteren 1921 opholdt mig ved Hudson's Bay-Kompagniets station ved Chesterfield Inlet, var en overgang de fleste mænd borte fra stedet med deres hundespand. I dette tidsrum turde man ikke lade børnene løbe ude og lege efter mørkets frembrud, fordi ulvene hver nat luskede om mellem snehytterne. De nedlægges bl. a. på yderst barbarisk vis med en skærpet strimmel hvalbarde, som rulles sammen og fryses ind i et stykke spæk. Når spækket tør i ulvens mavesæk, retter barden sig ud som en springfjer og flænger det ulykkelige dyrs indvolde.

Som landjordens pattedyr i betydning står langt tilbage for havets, således også dens fugleverden, af hvilken egentlig kun rypeerne jages. Ved kysten er der derimod hver sommer et sus af ænder, gæs, tejster, lomvier, måger o. s. v. Over for søfugle benyttes i stor udstrækning, især uden for de centrale egne,

Vest-grønlandsk fuglespyd, hørende til en samling jagtvåben, af hvilke de fleste hidrører fra det 17. årh. (Nationalmuseet).

det ejendommelige fuglespyd, der enten har tre udstående spidser eller også en enkelt spids fortil og tre sidegrene anbragt midt på stangen. Kastet virker derved som et haglskud. Til udslyngningen bruges næsten overalt et kastetræ.

Fuglejagt drives desuden med forskellige, temmelig simple snarer, med bue og pil og med næt. Således anvender Polar-Eskimoerne ved fuglefyldene posenæt på lange stænger, og Vest-Grønlanderne udsprender garn horisontalt i vandspejlet. Måger fanges også på „krog“, 3: et spidst ben indhyllet i spæk og fæstet til en lang snor. Det mest ejendommelige våben til fuglefangst er dog bolaen. Den, der kender

Hvorledes kastetræ og fuglespyd holdes lige før kastet.
(Tegning af Karl Jensen).

lidt til Syd-Amerikas Indianere, vil også have hørt om bolaen, som bl. a. er Patagoniernes vigtigste jagtredskab, når de forfølger strudsen og guanacoen til hest over græsstepperne. Det

er derfor ret mærkeligt, at den igen dukker op hos Eskimoerne. Den består af flere, tunge kugler af hvalrostand, rentak e. l., som hver for sig er fastgjort til en snor, hvorefter snorenes frie ender atter er samlet og bundet sammen. Når en bola med øvelse slynges mod en flyvende fugleflok, skulde det gå underligt til, om den ikke vikled sig om een eller flere og bragte byttet til fald. —

Fisk danner overalt et vigtigt og mange steder et uundværligt tilskud til føden. Der anvendes forskellige lystre, harpuner, kroge, næt og ruser. De arter, der kommer helt ind på grundt vand, altså især laks og ørred, fanges undertiden med en simpel snare, anbragt på enden af en stang; men langt almindeligere er lysteren bestående af en spids midterpig og to elastiske sidegrene af rentak eller moskusoksehorn. I eftersommeren, når ørreden stiger op i det ferske vand for at gyde, bliver elvemundingerne afspærret ved ebbetid ved hjælp af stendæmninger, inden for hvilke den let stanges med lysteren. Knud Rasmussen har opridset et livfuldt billede af en fiskerlejr blandt Netsilik-Eskimoerne på Kong William's Land, hvor en lignende metode anvendtes.

Det meste af tiden gik med leg, spisning og søvn. Arbejdet indskrænkede sig til ti minutter tre gange i døgnet, når signalet lød til at begive sig ned til fiskepladsen, som det ellers var forbudt at nærme sig.

Netsilik-Eskimoer stanger ørred med lyster. Fisken ledes med stenspærre ind i den runde dam, hvor fangsten foregår. (Knud Rasmussen fot.)

Tre forskellige slags lystre fra Angmagssalik. a-b til ørred, c-d til ulk. (Nationalmuseet).

„Dette råb blev besvaret med glade hyl fra alle telte, og nu blev der et vildt kapløb ned mod åen af mænd, kvinder og børn fra de ældste til de alleryngste, nogle fuldt påklædt, andre halvnøgne, de fleste barbenede, og det skønt vandet i elven var isnende koldt. Et lille stykke fra fiskestedet standsede alle; her havde man lystrene med de lange træskafter deponeret, og nu listede en fire-fem mand sig med deres lange lystre i hånden op mod den sø, hvorfra fiskene skulde komme. De måtte tage sig vel i agt for, at deres skygger ikke viste sig i vandet; 20 m fra den kunstige dam plumpede de pludselig ud i elven, og nu kunde man se, hvorledes de mange fisk, der havde samlet sig omkring stenspærret, stimedede hen imod dammen; nogle enkelte sprang over og fortsatte ud i den anden sø; men de allerfleste løb ind gennem dammens åbning. I samme øjeblik der ikke er flere fisk ude i elven, springer en mand til og lukker for dammen med en stor, flad sten. Dette er tegnet på, at fiskeriet kan begynde, og uden at ænse det kolde vand eller klæderne, der bliver drivvåde, vælter hele den utålmodige strøm af mennesker ud i elven og ind i dammen og begynder at stange løs på de fisk, der har samlet sig herinde og nu smutter ud og ind mellem benene på dem. Der stanges ganske uden system, det gælder blot om at være den, der får flest, og det var mig altid en gåde, at der i dette håndgemæng, hvor man støder lystrene omkring, tilsyneladende helt på må og få, ikke går adskillige tæer med i løbet ...“

Senere på efteråret, når isen lægger sig, bruges lysteren fra indsøernes is, idet fisken lokkes til overfladen med en lille, udskåren fiskefigur, der bevæges op og ned i vandet. Særlig mærkeligt er dog harpunfiskeriet fra isen, som nu kun kendes fra indlandsstammerne

på Barren Grounds og måske fra egnen om Colville Floden i Alaska. Det går for sig fra en lille snehytte, hvor Eskimoen holder udkig med fiskene gennem et hul i isen, og metoden minder således ikke så lidt om den før beskrevne kiggefangst på sæl. Når dette harpunfiskeri — der uden tvivl er en meget gammel metode, som vi i anden sammenhæng kommer tilbage til — nu kun er i brug et par steder, skyldes det formentlig, at det er trængt i skyggen af isfiskeri med pilk; dette benyttes nu overalt i de centrale egne, hvis indvandrede huser en rigdom på forskelligartede fisk (ørred, hælt, stalling, kvabbe, gedde, *tullibee* o. m. a). Pilken består af en jærnkrog uden modhage, anbragt i underkanten af en oval ben-sænke.

Fiskenæt kendes oprindeligt kun i de to yderområder, Grønland og Alaska; det er i hvert

fald tvivlsomt, om de er før-europæiske i Labrador. Ligesom for sælgarnenes vedkommende spiller de størst rolle vestpå, hvor man bl. a. bruger dem som våd, hvilket er ukendt i Grønland. Ruser af flettede vidjer har en lignende udbredelse, men er dog ikke helt ukendte i de centrale egne. Et af disse sjældne stykker fra Kobber-Eskimoerne findes i Nationalmuseet.

Egentligt havfiskeri på dybt vand træffes ligeledes kun i yderområ-

Vest-grønlandske pilke til torsk og ulk. Pilken længst til højre er et ældre stykke med en meget lang snøre af sammenknyttede hvalbardestrimler. (Nationalmuseet).

derne, Alaska på den ene side og Grønland-Labrador på den anden. Der er her store træk af torsk og helleflynder. Torsk pilkes med flere kroge anbragt i en benstamme med en aflang vegstenssænke. Helleflynderen, der kan blive så lang som en voksen mand og veje mer end 50 kg, tages med en særlig slags sammensat krog, som rimeligvis er et gammelt lån fra Nordvest-Indianernes kultur. Den har en lige, med modhage forsynet spids surret fast til en bøjet stamme af træ eller ben; snøren er af sammenbundne bardestrimler og meget lang, da helleflynderen holder sig til ret betydelige dybder. —

Plantelivet er for fattigt til at yde noget stort bidrag til kosten, og selv en af de mest yndede slags „grøntsager“ fås så at sige *viâ* dyreverdenen, nemlig det gærede, let syrlige indhold af renens vom, der alle vegne anses for en stor delikatesse. I øvrigt spises bær af rævling, mosebølle, multe og andre, højnordiske frugter, roden af visse planter, stængelen af den aromatiske kvanne, forskellige alger m. m. Selv en slags tyggegummi, bestående af hærddet tran og pilerakler, har man at forlyste sig med — thi som bekendt er der intet nyt under solen!

Et almindeligt sommerbillede i Vest-Grønland: sælen flænses, og børnene, som straks strømmer til, delikaterer sig med rå lever og råt spæk. (Forf. fot.)

V. KAMPEN FOR FØDEN

(Fortsat).

Stefánsson, som har en svaghed for at stille tingene på spidsen, er ikke langt fra at udmale det arktiske som et land, der flyder med mælk og honning og kun venter på nogle raske nybyggere for at opnå den plads i verdensøkonomien, der tilkommer det. Når man trækker godt og vel halvdelen fra, bliver den sandhed tilbage, at godtfolks overdrevne forestillinger om, hvor frygteligt Eskimoerne lever, ubevidst er dannet på baggrund af, hvilket savn et sådant liv vilde medføre for dem selv. Eskimoerne mærker intet til dette, og den, der kommer udefra og er i besiddelse blot af et mindstemål af tilpasningsævne, ærlig talt meget lidt. „*La vie, voyez-vous, ça n'est jamais si bon ni si mauvais qu' on croit.*“

I øvrigt er der betydelig forskel på, hvorledes Eskimoernes liv former sig. Vi har set, over hvilket uhyre område de er spredt. Det spænder fra egne med arktisk klima i så yderlig en form, som det overhovedet kendes uden for indlandsisens ørken, og så langt mod syd, at dets udløbere nå'r ind under tempererede himmelstrøg. Alligevel er det, som det blev fremhævet i begyndelsen af forrige kapitel, stort set

de samme erhvervsmetoder, som går igen overalt, selv om også en del af dem mangler i de centrale egne. Under disse omstændigheder bliver derfor de mest iøjnefaldende skillelinjer i erhvervslivet geografisk betingede, idet de skyldes modsætningen mellem indland og kyst og mellem de forskellige, klimatiske nuancer. I anden række virker kystens art, som har indflydelse på isforholdene og derigennem på fangsten.

Videst udbredt er kulturens kysttype, som jo egentlig er den karakteristisk eskimoiske; men den falder igen i en højarktisk, en arktisk og en subarktisk fase.

Den højarktiske kultur samler sig næsten helt om isfangsten. For at den skal kunne trives, må isen ligge praktisk talt hele året rundt, så at sødyrfangst i åbent vand eventuelt kan undværes. Under så ekstreme forhold lever kun een eneste stamme, Polar-Eskimoerne i Thule Distriktet i det nordligste Grønland. Da de blev opdaget i 1818, var hele sommersiden af deres erhvervsliv gået i glemme: kajak og umiak brugtes ikke mere, og såvel renjagt som ørredfangst med henholdsvis bue og lyster var opgivet. I ingen anden egn af den eskimoiske verden havde dette været muligt. Først i begyndelsen af 1860'erne blev de glemte kulturelementer genindført ved en indvandring af nogle familjer fra det nordlige Baffin Land, hvilket er grunden til, at formen af de pågældende redskaber i Thule Distriktet slutter sig nær til de central-eskimoiske typer.

Når det er på øst- og ikke på vestsiden af Smith Sund, at Polar-Eskimoernes lille stamme har slået sig ned, er dette ikke tilfældigt. Langs Ellesmere Øens kyst fører strømmen en ugæstfri masse drivis med sig; men på den grønlandske side åbner Inglefield og Wolstenholme Bugterne sig med store, jævne ismarker i læ af beskyttende småøer. Vinterisen er den dominerende faktor i erhvervslivet. I distriktets to yderfløje, omkring Kap York og ved Íta, er der næsten vinterforhold året rundt, og det er intet under, at de typiske sommermetoder sådanne steder kan være reduceret til intet og til sidst gå i glemme. Det er i de to store bugter, at kajakfangst atter er kommet til ære og værdighed.

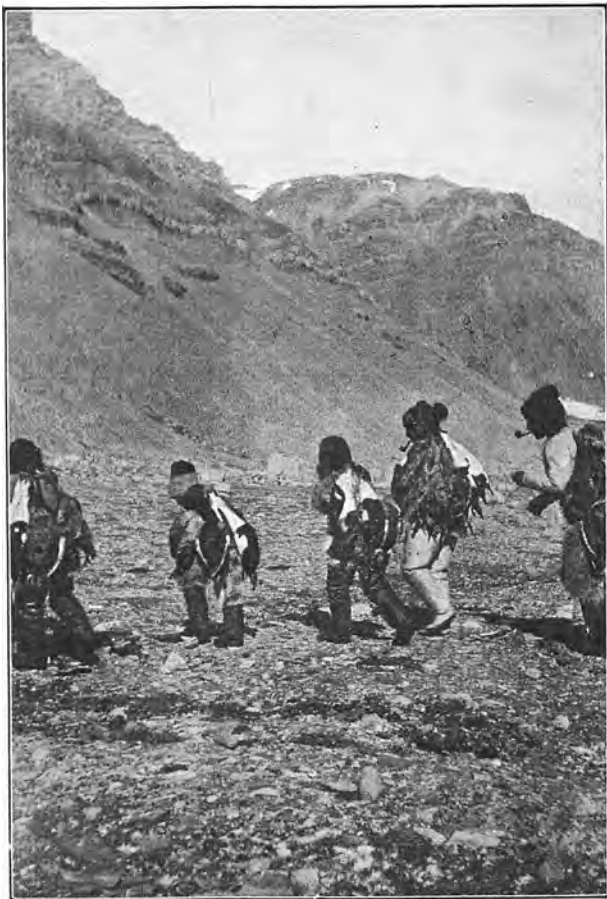
En anden vigtig faktor i den årlige turnus er mørketiden, som gør, at jagten står næsten stille i to måneder. Det gælder derfor her mere end andre steder i Grønland om at have køddepoterne i orden. Efter året med sine storme og sin usikre nyis er imidlertid ikke nogen pålidelig tid at skaffe kød på. Det er forårsfangsten, som skal fylde kødgravene. Den begynder i maj og juni, når sælerne kryber op på isen, og samtidig flytter Eskimoerne i snehytte eller telt, først ud på

isen ved fangstfeltet og senere ind på land til den plads, hvor sommeren skal tilbringes. I egnen om Kap York må man hovedsagelig lade sig nøje med sæler; men de er for små til at give rigtig store køddepoter, tilmed da Eskimoerne dette sted holder mange hunde af hensyn til bjørnejagterne i Melville Bugten. Derfor er det ikke så godt et madsted som Inglefield Bugten, hvor hvalros, narhval og hvidhval kan jages fra iskanten. Ikke for intet hedder en af bopladserne her Neqe, 5: Kød.

Fra slutningen af juli til slutningen af september er der åbent vand i Inglefield og Wolstenholme Bugterne, og i dette tidsrum drives nu kajakfangst. Tidligere var det nødvendigt at slå sig ned ved et af de store fuglefjælde, og da var det førstnævnte sted mindre heldigt, eftersom søkongerne her er lidet talrige.

Skønt fuglefangsten nu betyder mindre, må kvinderne dog heller ikke i vore dage forsømme den, da den giver materialet til de bløde inderpelse.

Når nætterne i september bliver mørke, når den lune vinterhytte kalder og nyisen begynder at dannes, kommer rævesakse og haresnarer frem. Hareskindet kan ikke undværes til strømper, og når Morten om natten hopper omkring og æder på de bevoksede steder, kommer han let til at stikke hovedet gennem de udspændte løkker. På denne årstid

Polar-Eskimoer vender hjem med fuld last fra fuglefjældet
(P. Freuchen fot.)

stanges også ørred. Det er dog først, når isen i oktober bliver sikker nok til længere slædeture, at storjagten tager fat igen. Hvalrossen jages på nyis, når den kommer op for at ånde, og så længe isen er snebar, drives glatisfangst på sæler.

Med det første snelag er det nødvendigt at gå over til lurefangsten ved åndchullerne. Det tiltagende mørke gør efterhånden jagten besværlig, og i december-januar standser den omtrent helt. Så må man falde tilbage på depoterne, og kun rævefangsten bringer lidt frisk kød ind i tilværelsen. Disse måneder er ferie; de er det hyggelige hjemmelivs, gæsterejsernes og ædegildernes tid, som varer ved, indtil det frembrydende lys igen muliggør åndehulfangsten. Så er det også, at Eskimoerne lægger ud på langfarter, Melville Bugten igennem efter bjørn eller op norden for Humboldt Bræen; tidligere, før den canadiske regering lukkede for moskusoksejagten, genlød fjældene af deres hundespands hylen helt ovre på Heiberg Land og sydpå ved Jones Sund. Disse langfærd har en økonomisk baggrund, for bjørneskind er nødvendige til dragten; men de er tillige en idræt og en fornøjelse. Kone og børn følger med; snehytten bygges om aftenen, hvor man har lyst. Det er de rejser, som har trænet Polar-Eskimoerne op til uvurderlige ekspeditions-kammerater, ligesom det er omgivelserne, der har skænket dem den økonomiske sans, som gør dem til noget af et særsyn blandt deres racefæller.

Det er tydeligt nok, at den højarktiske kulturfase skyldes en specialisering med isfangsten som midtpunkt, en udvikling, som er betalt med tabet af sommerens fangstmetoder. Føjes disse med ind i billedet, har vi den egentlig arktiske kystkultur, som blandt alle faserne har den videste udbredelse og egentlig er den typisk eskimoiske. Den kræver nok om vinteren et varigt isdække, som tillader slædekørsel og isfangst, men også om sommeren så meget åbent vand, at det kan betale sig at drive sæl- og hvalfangst henholdsvis fra kajak og umiak. Den eneste tilknytning, denne kulturform har til landjorden, er egentlig renjagten, der især drives om efteråret.

Vi vælger først at give et skitse af livet i Nordost Bugten på den nordlige del af Grønlands vestkyst. Denne vidt forgrenede bugt, som er omtrent enstydig med Umanaq Distrikt, er i flere henseender en sydligere gentagelse af Inglefield Bugten. En af de væsentligste forskelle mellem de to steder ligger ikke i, men uden for dem. Nordost Bugten mangler en Melville Bugt i syd, et Inglefield Land i nord, en Ellesmere Ø og et Sverdrup Arkipel i vest — kort sagt mangler de

Renjagten spiller en stor rolle for den arktiske kultur uden for Grønland, og i afsides egne drives den endnu med bue. Her ses en Netsilik-Eskimo opøve øje og arm til den anstrengende jagt. (Knud Rasmussen fot.)

store „overdrev“, som giver de lange jagtture efter bjørn og moskusokse. Kun to eller tre bjørne skydes årligt i Umánaq Distrikt. I øvrigt gør den sydligere beliggenhed sig gældende på forskellig måde. Vintermørket lægger ikke så store hindringer i vejen for jagten, og store køddpoter er derfor mindre nødvendige. Klapmyds og sortside, som ikke nå'r op til Inglefield Bugten, er her næsten de vigtigste jagtæmner om sommeren, og åbent vand varer så længe, at der ikke kan være tale om at tilsidesætte kajakfangsten.

Som sædvanligt kan foråret regnes fra den tid, hvor netsiderne i større mængde begynder at sole sig, indtil isen ikke længer er farbar, hvilket her vil sige april, maj og juni. Den vigtigste fangst gælder da dels de omtalte sæler, dels narhval og hvidhval ved kanten af den åbne sø og i de store våger i isen. Af hensyn til sælerne flytter nogle i telt; men i de indre dele af bugten er rejselivet nu minimalt og nå'r knap ud over 20 km fra bopladsen. Tidligere har det uden tvivl været langt mere omfattende.

Isens forsvinden betyder ikke blot en ændring i metoderne, men også i jagtæmnerne; thi med det åbne vand følger de store sæler, klapmyds og sortside. I hele juli og avgust fanges disse dyr fra kajak med noget fiskeri, lomvijagt og i avgust lidt renjagt som bierhverv. Det er kun på de allerinderste bopladser, hvortil de store sæler ikke nå'r, at Grønlænderne

derne må nøjes med netsider også om sommeren. Det åbne vand med kajakfangst vedvarer i efterårsmånederne september og oktober med den forskel, at de store sæler efterhånden tager af i tal, hvorimod hvidhval og senere narhval viser sig.

Med vinteren kommer isfangsten. Kajakfangsten trænges længere og længere mod vest, ud ad det åbne hav til, mens isen breder sig fra bugtens indre grene. I november kan man begynde at sætte garn under isen, og så længe den ikke er dækket med sne, drives glatisfangst med undertiden meget stort udbytte. På den anden side kan storme og dårlig is betyde nød. Hele vinteren drives garnfangst, som nu er denne års tids vigtigste erhverv, suppleret dels med fangst ved åndehullerne og hellefiskefangst, dels — især ved de ydre bopladser — med jagt fra iskannten. Efterhånden som isen bliver for tyk til garnfangst, får fiskeriet større betydning. Før den danske kolonisation spillede nættene kun en underordnet rolle, og de andre isfangstmetoder har da været mere i forgrunden.

Som livet former sig i Nordost Bugten finder vi det også andre steder i Nord-Grønland med de ringe ændringer, som stedlige forhold, f. eks. forekomsten af strømsteder med åbent vand, nødvendigvis må medføre, ikke mindst hvor man nærmer sig subarktiske egne. En sådan overgangstype, præget af strømsteder og drivis, er også Angmagssalik Distriktet på Grønlands østkyst. Denne egn er om ikke ligefrem en oase i en isørken, så dog det sted, der frembyder de bedste kår på hele den overordentlig ugæstfri strækning mellem Scoresby Sund og Lindenow Fjord. Kysten bøjer her på en kort strækning om i retning fra øst til vest, og een stor foruden to mindre fjorde skærer sig nordpå ind i landet. Derved får Eskimoerne deres chance. Langs hele Øst-Grønland fører polarstrømmen den umådelige mængde af drivis, der kaldes „storisen“. Oceanografiske forhold bevirker nu, at isen både nord og syd for distriktet ligger som en spærrende mur uden om landet; men netop i egnen om Angmagssalik medfører kystens forandrede retning en spredning og dermed muligheder for en rig fangst af de dyr, sæler og bjørne, der holder til i ismassen.

På det sydlige Baffin Lands og Labradors fjordkyster træffes den arktiske kulturfase på ny uden større ændringer, kun er man her langt mere end i Grønland afhængig af renjagten eller rettere, for Labradors vedkommende, v a r det; thi Newfoundland's regering har på en fuldstændig urimelig måde overført sine rigoristiske fredningsbestemmelser til Labradors kyst og derved afskåret Eskimoerne så at sige fra deres eneste erhvervs mulighed i den vanskelige forårstid, når isen er ved at bryde op.

En ung hval harpuneres fra iskanten. Alaska. (W. A. Thomas fot.)

Når vi springer helt vestover til Mackenzie-deltaet og det nordlige Alaska, optræder imidlertid den arktiske kystkultur i ny skikkelse. I stedet for de østlige egenes indskårne fjældkyster, der falder stejlt ned mod en dyb sø, møder øjet kun lave tundraer langs et fladvandet hav. Overgangen mellem land og vand udviskes yderligere af sandrevler og tanger, der ofte afskærer store strandsøer. Lange odder rager ud fra kysten, og blandt disse er Point Barrow, Alaskas nordligste spids, hvis befolkning er typisk for hele denne strækning. Ingen foran liggende øer skærmer denne åbne strand mod polarbassinets drivende pakis, når den om vinteren presses mod land; men den standses af revlerne, hvor den stuves sammen og tårner sig op til et mange kilometer bredt og næsten ufremkommeligt bælte. Kun hist og her bryder flager med jævn vinteris dette sammenskruede kaos, og det er forståeligt, at åndehulsfangsten under disse forhold er rykket langt ned i rangforordningen. Det er garnfangsten ved tidevandsrevlerne, som her har overtaget om vinteren.

Og dog vilde det sikkert ofte se mørkt ud for Eskimoerne, hvis de skulde stride sig gennem denne årstid ved isfangstens hjælp alene, for det hænder, at efterårsstormene presser pakisen ind over revlerne, så

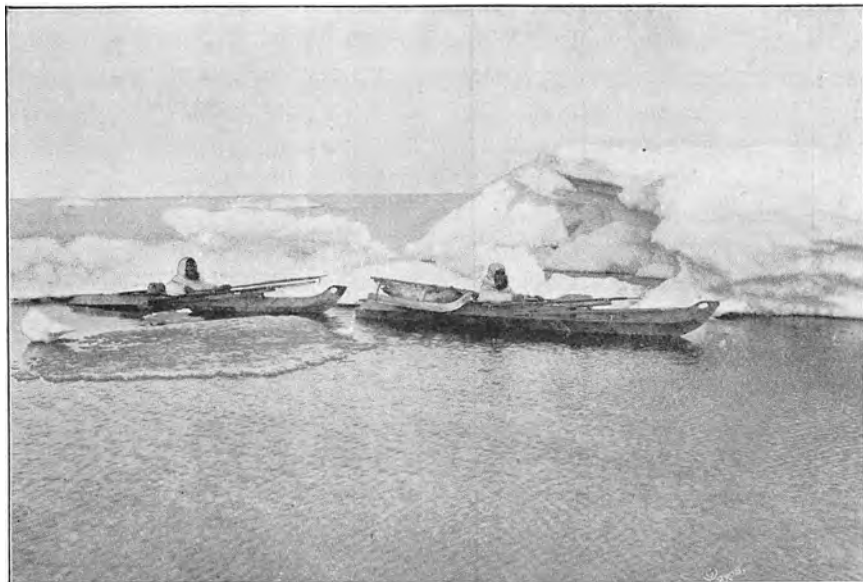
den jævne vinteris forsvinder, og da er der lukket af for sælfangsten. Ved siden af den lave kyst er der imidlertid en anden geografisk faktor, som griber dybt og på en for befolkningen heldigere måde ind i erhvervslivet, og det er rethvalens forekomst.

De store hvaler jages også eller rettere jagedes — for nu er de udryddelsen nær — i de østlige egne, i Grønland, Baffin Land og Labrador; men intet af disse steder er deres betydning tilnærmelsesvis nået på højde med den, de oprindeligt sad inde med i det nordlige Alaska. Når i april det åbne vand viser sig langs kysten, kommer hvalernes træk til Point Barrow; i højsommeren forsvinder de, fordi de da opholder sig længere østpå ud for Mackenzie-mundingen og ved det arktiske øriges vestgrænse; men efter august kommer de tilbage. I denne tid opholder mændene sig dag og nat med deres store skindbåde ude ved iskanten. Det er ikke bådejeren selv, der harpunerer byttet, for dette regnes ikke for jævnyrdigt med den kunst at styre umiakken og beregne, hvor hvalen vil dukke op. Derimod kunde harpunereren kræve, at bådejerens kønneste kone aflagde ham en visit natten før, man drog ud til iskanten; for hvalen er svag over for det smukke køn og vil gerne lade sig dræbe af en mand, der kommer lige fra en kvinde.

Hvalfangsten gav tidligere Eskimoerne det rygstød af kød og spæk, uden hvilket de ikke kunde se vinteren roligt i møde. Henved tyve af disse kæmper kunde lade livet i en enkelt saison, og man forstår da bedre, at det var rethvalens rivende aftagen, da hvide fangstmænd begyndte deres systematiske myrderier, som tvang de Forenede Staters regering til at indføre tamrenen i disse ellers næsten erhvervsløse egne.

I diametral modsætning til den højarktiske kulturfase står den subarktiske, som har specialiseret sig om sødyrfangst i åbent vand og derfor hører hjemme, hvor vinteren bliver for mild og stormfuld til, at varig is kan lægge sig ved kysten. Ligesom det ved specialiseringen i den højarktiske kultur gik ud over kajak og umiak, har ensidigheden her ramt hundeslæden, først og fremmest fordi den dårligt kunde klare sig, men desuden i nogen grad, fordi den er gjort overflødig.

Også her kan vi vende os til Grønland. Vi veed, at Grønland er jordens største ø; men eftersom dette betyder, at hvis nordspidsen lå i København, skulde Kap Farvel søges et sted nede i Tunis, er det mere forståeligt, at landet kan rumme alle tre, klimatiske betingede former for eskimoisk levevis. Det er netop Grønlands subarktiske kultur, som først blev almindelig kendt i Evropa gennem det 18. århundredes klassiske forfattere som Egede'rne, Glahn, Fabricius, Cranz o. a., og det er der-

Kajakmænd fra egnen om Bering Strædet på fangst mellem drivende is. Kajakkernes form med det høje dæk og gennemboringen fortil adskiller sig en del fra den grønlandske. (R. Lomen fot.)

for den, som — lidt med urette — har været normen for den populære opfattelse af Eskimoerne.

Overgangen fra den arktiske kultur er ganske jævn; men grænsen kan omtrent sættes ved polarkredsen, syd for hvilken hundeslæden ikke anvendes på vestkysten. Når vi kommer til Sukkertoppen Distrikt midtvejs mellem polarkredsen og Godthaab Fjorden, er den subarktiske levevis fuldt udviklet. I fjordene lægger der sig ganske vist hver vinter is; men da slæden ikke længere benyttes, er isen snarest en ulæmpe, og bopladserne samler sig derfor ved yderkystens sunde. Også her kan ganske vist tyndisen mellem øerne periodevis hæmme fangsten; men det er kun kortere tid ad gangen. Af drivis er der meget lidt. Der går år imellem, at storisen om sommeren nå'r så langt mod nord, og selv om den såkaldte vestis fra Baffin Bugten optræder noget hyppigere, er dog også den en undtagelse. Åbent vand det meste af året er derfor det vigtigste træk i dette distrikts kulturgeografi, og som følge deraf er sort-siden og ikke netsiden det vigtigste jagtæmne. Desuden er der ret betydelige mængder af fugle og af helleflynder, torsk, havkat og ørred, og der er nu iværksat rationelt fiskeri på nogle steder; men først i de senere år, efter at nedgangen i sælfangsten er blevet følelig, har fiskeriet vundet

nåde for befolkningens øjne, og de velhavende fangere, som ejer umiakker, foretrækker stadig at gå på renjagt i fisketiden.

Om foråret drives nogen fangst på netsider, der er krøbet op på isen. I øvrigt præges fangsten af, at sortsiden forlader kysten i marts, nogle steder dog først i april, hvorimod klapmydsen så til gengæld begynder at indfinde sig. April er en vigtig klapmydsemåned. I maj, når sortsiden så småt vender tilbage, flytter man ud af vinterhusene. Sommeren begynder i juni som overalt i Syd-Grønland med fiskeri af lodder eller, som de sædvanligvis kaldes med den stedlige betegnelse, *angmagssat*, små, fede laksefisk omtrent som slanke sild, der søger ind til Syd-Grønlands og for resten også til Labradors kyster for at gyde og ligefrem øses op i tusinder og atter tusinder for at tørres som vinterforråd. Når stimerne forsvinder, drager sortsiden for anden gang bort fra kysten, og det er da fra gammel tid skik at gå ind i fjordene med umiak for at tilbringe eftersommeren med at jage ren og fiske ørred.

I begyndelsen af september vender Grønlænderne tilbage fra deres sommerrejser, og samtidig kommer sortsiden igen for at blive ved kysten lige til marts det følgende år. I efterårsmånederne jages den fra kajak, skydes fra land i sundene eller tages i garn. I grunden kan der ikke tales om nogen særlig vinterfangst i dette distrikt. Det er efterårets kajakfangst, der fortsættes så vidt muligt, men ofte hæmmet af storme og tyndis.

Mærkeligt er det at se, hvorledes visse mindelser om arktisk levesæt dukker op allevegne, hvor der er mulighed for det, ikke alene derved, at den store mængde drivis, som hver sommer blokerer Julianehaab Bugten, giver fangsten fra iskanten et opsving, der ellers er ukendt sydpå, men også således, at en ægte, arktisk metode som åndehulsfangsten optræder sine steder. Både i det vidt forgrenede Godthaab fjordkompleks og visse steder i Julianehaab Distrikt ligger der enkelte bopladser fjærnt fra yderkysten under forhold, der peger i retning af en tidligere mere omfattende fjordbebyggelse af samme art som i det nordlige, og et par arkæologiske fund kan tilmed tyde på, at hundeslæden engang har været kendt i disse egne. Når alt lægges sammen, er det indlysende, at ligesom den højarktiske fase således er også den subarktiske en senere udformning af den egentlig arktiske kultur. —

Skønt Labrador-Eskimoerne nå'r meget længere mod syd end Grønlænderne, vil vi hos dem lede forgæves efter en ægte, subarktisk levevis. Der er tilnærmelser til den, men derved bliver det, for trods beliggenheden er klimaet her ikke så lidt strængere end ved Kap Farvel. Først

helt ovre i det modsatte hjørne af området fører Stillehavs-Eskimoer og Aleuter et liv, der på sin viis er lige så subarktisk som Syd-Grønlandernes eller endog mere. Indianerne lukker dem på fastlandet ude fra de indre bjærgegne, hvor ren, elg og bjærgfår holder til, og befolkningen er derfor helt henvist til havet. Men det er også rigt, rigest i farvandene omkring de Aleutiske Øer. Herfra kom vinter-gærdesmutteren, da den blæste ned i riggen på damperen til Japan og fortalte Kipling æventyret om den hvide sæl og det mylrende liv på søløvernes og søbjørnernes ynglepladser. Her kunde man fordum høre damp søjlerne blive snøftet til vejrs af alle dybets giganter: rethval, blåhval, kaskelot, californisk gråhval o. s. v. Hvalros optræder derimod kun pletvis, og næsten udryddet er havodderen, hvis skind i vore dage repræsenterer en lille formue. Isen lægger sig aldrig fast. Året rundt bruser et stormpisket og tågefyldt hav mod disse klippekyster, og kajakfærdigheden har nået en sådan højde, at man — som en gammel, russisk forfatter udtrykker det — ikke kan afgøre, om kajakken er skabt for Aleuten eller Aleuten for kajakken. Også hvalfangst fra umiak drives med held i den ejendommelige form, hvor harpunen er erstattet med et skiferspyd.

Vi kender egentlig talt ikke ret meget til disse egnes etnografi, og Russernes rå fremfærd i kolonisationens første dage er skyld i, at meget vistnok altid vil forblive ukendt. Det vilde således være interessant at have rede på, om der noget steds er forhold, der kunde kaldes relikter af en tidligere isfangst. Man har gjort opmærksom på forskellige træk i kulturen, der tyder på en indvandring nordfra i hvert fald til fastlands-egnene ved Stillehavet. Den anvendelse, man gør af skindbåde og af buer med forstærkning af senesnøre, dertil befolkningens udprægede forkærlighed for drivtræ midt i et skovklædt land skulde altsammen vise, at Stillehavs-Eskimoerne stammede fra nord. De skal også selv have traditioner i denne retning. At en sådan indvandring har fundet sted, er i virkeligheden hævet over al tvivl; men så klart som i Syd-Grønland stiller sagen sig ikke. Vi har allerede før nævnt, at racetype og sprog tyder på tilstedeværelsen af en ganske vist nu eskimoiseret, men oprindelig fremmed urbefolkning i disse egne; men før rigtigheden af denne formodning er nærmere prøvet, kan der ikke siges noget sikkert om den pacifisk-subarktiske kulturfases stilling til den øvrige Eskimo-kultur.

Vi har nu omtalt tre forskellige, klimatiske kulturfaser, som alle har det tilfælles, at de er udprægede kystformer. Hverken til den subark-

tiske eller den højarktiske type svarer nogen indlandsform, men anderledes med den egentlig arktiske. Allerede hos Kyst-Eskimoerne i nordvestpassagen har livet et tydeligt fastlandsagtigt præg og danner en overgang mellem kyst- og indlandstypen. Havet spiller for dem kun en rolle for vinterens isfangst, mens fangst i åbent vand slet ikke drives, idet de om sommeren vender søen ryggen for at gå på renjagt i landets indre.

Endelig træffer vi på tre forskellige steder inden for Eskimo-området ægte indlandsstammer. Dette er i Yukons og Kuskokwims flade, fiske- rige delta, på de store kystsletter omkring Noatak og Colville Floderne i det nordlige Alaska og endelig på Barren Grounds, tundraerne vest for Hudson Bugten. Nu viser det sig imidlertid, at denne indlandskultur ikke alle steder kan opfattes på samme måde. Det er tydeligt, at hverken Yukon- eller Colville-Eskimoerne er virkelig uafhængige af havet; thi de køber i stor udstrækning såvel spæk til deres lamper som skind til remme og bådbetræk af kystboerne. Deres kultur skyldes med andre ord en tilpasning (specialisering) henholdsvis til deltaets fiskerigdom og kystslettens renflokkede, og udviklingen er således i disse tilfælde lige- som for de klimatiske fasers vedkommende rent geografisk bestemt.

Anderledes med indlandsboerne på Barren Grounds. De ydre kår kan her ganske kort karakteriseres således: et lavt, isslebet land, hvor blødt rundede klipper rejser sig over vide sletter, og hvor endnu vild- renen færdes i umådelige flokke; overalt en overflod på vand, moser, smådamme og fiskerige søer af alle størrelser, som har afløb gennem flere ret anseelige floder; og endelig mod Hudson Bugten en sandet, ugæstfri kyst, så ensformig, at dens horisontlinje synes slået med en lineal, og så lav, at man ved ebбетid kan se rullestensrev rage op over vandspejlet i en afstand af ti kilometer fra land. Under disse omstæn- digheder oplever vi det blandt Eskimoerne cnestående, at der ikke fin- des en eneste vinterboplads ved kysten. De store søer i indlandet og de vest-østlige strækninger af flodløbene, hvor renerne har deres svøm- mesteder under de store træk forår og efterår, danner befolkningens brændpunkter, og kun henvед en tredjedel af den plejer hver sommer at tilbringe to måneder ved havet for at fange sæl og hvalros. For de fleste er og bliver det salte vand noget fremmed.

Da vi på 5. Thule-ekspedition blev klare over disse stammers egen- art, var vi ikke i tvivl om, at den mest rammende betegnelse for dem vilde være Rensdyr-Eskimoerne. Fjæld-Lappen er ikke mere afhængig af sin hjord, end disse Eskimoer er af vildrenen. Om efteråret lægges grundvolden til hele det følgende års økonomi ved de vigtige jagter, der

finder sted, når renflokkene under deres træk sydpå svømmer over flo-derne. Under ørredens efterårsvandring drives der ligeledes fiskeri, og på denne måde samles der et forråd af fødemidler, som strækker til for en stor del af vin-teren, samtidig med at der skaffes skind til nye vinterklæder.

Den gamle fore-
stilling, at alle rener
forlader tundraen om
vinteren for at søge
læ i skovene, er gan-
ske gal. Der bliver
altid en del tilbage,
som jages bl. a. med
faldgruber, selv om
der ikke er tilstræk-
keligt til, at de alene
kan underholde be-
folkningen. Moskus-
oksejagten er nu op-
hørt, hvorimod ræ-
vefangsten har fået
en fremskudt stilling.
Det erhverv, som er
underkastet færrest
svingninger, er vel
nok fiskeriet, der
først drives med ly-
ster, senere med
krog. Visse ytringer
hos den gamle, engl-
ske rejsende Hearne

tyder på, at man tidligere også kendte den mærkelige fangst med har-
pun fra snehytter på isen; men i vore dage skal man så langt som
til Back Floden for at finde den.

Rensdyr-Eskimoerne er dygtige jægere, men dårlige økonomer. Når
efterårets forråd mod slutningen af vinteren er opspist, indtræder som
regel en trangtid, indtil renerne begynder at komme fra syd. Næsten
hver vinter hænder det, at en eller to familjer bukker under for sulten,

På tundraerne vest for Hudson Bugten lever fire eskimoiske småstammer, som tilsammen kaldes Rensdyr-Eskimoerne. Da de fleste aldrig kommer ned til havet for at fange sæl og heller ikke indhandler spæk fra kystboerne, må de sanke lyng og mos til brændsel. (Forf. fot.)

og under saadanne omstændigheder kan kannibalisme finde sted. Det vilde dog være uretfærdigt at skyde skylden alene på deres svigtende ævne til at omgås forrådene. Trangstiderne synes at være blevet værre i det sidste slægtled, og herfor bærer vistnok indførelsen af moderne rifler både blandt Eskimoerne og Indianerne en ikke ringe del af ansvaret; men i lige så høj grad skyldes de vist den forcerede rævefangst, som gør Eskimoerne fuldstændig afhængige af butikken. Manden, der

Vegstensgryde og vegstenslamper fra Rensdyr-Eskimoerne. Hos de fleste af disse er lampen kun en naturlig sten eller en lille skål, hvorpå der anbringes en mosvæge og en klump rentalg. Rigtige spæklamper bruges kun af ganske få nær kysten og kun til belysning, ikke til kogning. Gryden er derfor ikke indrettet til ophængning, men har hanke for at kunne stilles over bålet. (Nationalmuseet).

dør af sult mellem ræveskind til en værdi af \$ 500, er næppe noget ukendt fænomen. I slutningen af april 1922 hørte vi ved Baker Lake meget om sult sydpå, og samtidig indtraf der fra vest et slædehold, som i fire dage intet havde haft at spise. Siden hørte vi hos min „plejefader“ ved den store sø Hikoligjuaq, at han og hans familie kun havde reddet livet derved, at hans ældste kone sammen med en dreng

var draget med trækslæde til en fjærrt liggende sø for at fiske.

Før rentrækket begynder om foråret må ofte rypefangsten holde den værste nød fra huse; men først renernes komme betyder det afgørende vendepunkt. Ved svømmestedet Nahiktartorvik ved den nedre Kazan Flod rejser der sig en lille klippeknode, hvorefter stedet har sit navn, o: udkigspladsen. Herfra opdages gærne de første renflokkene, når de er på vej nordover, og fra de omliggende lejre sendes ofte, når tiden nærmer sig, slæder til dette sted, for at også de straks kan delagtiggøres i den glædelige begivenhed. Vi opholdt os netop på en sådan boplads, da de udsendte slæder kom til syne og råbene „renerne kommer!“ allerede på lang afstand gjaldede mellem snelyene.

Renerne vandrer altid i hold, først de drægtige køer, siden køer med eet års kalve og først et godt stykke hen på sommeren de gamle tyre. Der er derfor stadig nye flokke for Eskimoerne at ty til. Måske er

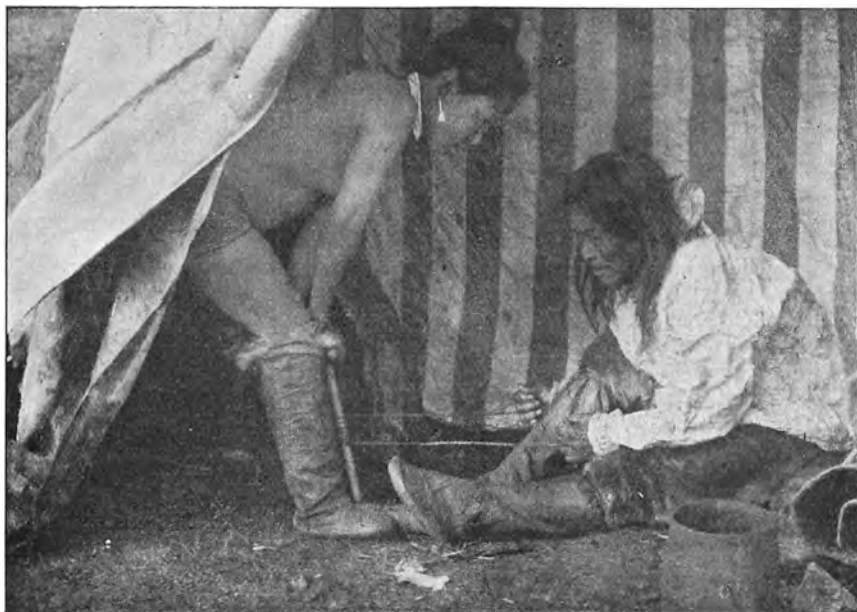
det netop bevidstheden herom, der forleder dem til at lade hver dag have nok i sin plage; men vist er det, at det undertiden hævner sig, så at det kan falde ind med nød selv midt om sommeren. På denne årstid er der som sagt en del familjer i nærheden af kysten, som flytter ned til havet, idet de benytter sig af den sidste sne i maj. Her fanges opkrøbne sæler på isen og sæl og hvalros ved iskanten. Allerede i begyndelsen af avgust gælder det imidlertid om at drage ind i landet igen for at udnytte renens efterårsvandring, så stort mere end to måneder varer dette årlige besøg ved kysten ikke, og det er tilmed de færreste, der overhovedet kommer der.

Hvorledes skal denne mærkelige, fra alle andre Eskimoer afvigende levevis opfattes? Har disse Rensdyr-Eskimoer oprindelig levet på normal vis ude ved kysten og er derfra vandret ind i landet, som det synes at være sket ved Colville og Yukon Floderne? Intet er mere usandsynligt. Rensdyr-Eskimoerne inde i landet bruger aldrig nogensinde spækklampen. Til belysning tænder de en mosvæge med en klump rentalg på en naturlig udhulet sten eller, når det kommer højt, en lille, flad skål. Al føde må koges, al sne smeltes over bål af lyng og ris, der sanke møjsommeligt under sneen, og da bålet jo ikke så godt kan tændes inde i snehytten, betyder det, at disse mennesker regelmæssigt tilbringer deres vintre, hvor temperaturen i mindst tre måneder er under -35° og ofte under -50° , i fuldstændig uopvarmede hytter. Man kan ganske simpelt ikke tænke sig, at mennesker, der engang havde levet ved kysten og dær kendt spækklampen, skulde bosætte sig i indlandet og ikke i det mindste sørge for at tilhandle sig spæk fra kystboerne, netop som det er tilfældet med indlandsbefolkningen i Alaska.

En vandring fra kysten ind i landet er således utænkelig. Tværtimod er der tydelige beviser for en bevægelse i den modsatte retning, idet den del af Rensdyr-Eskimoerne, som nu årligt besøger havet, åbenbart er indlandsfolk, der først i nyere tid har optaget denne skik. De har selv traditioner i denne retning, og desuden er der ved kysten husruiner fra en Eskimo-befolkning, som med sikkerhed kan siges ikke at være forfædre til dem, der nu færdes der. Til overflod er der i disse sidstes kultur talrige træk, som peger mod en tidligere tilværelse i indlandet. F. eks. er man ved kysten blevet ved med at betrække kajakkerne med renskind, skønt sælskind er langt mere stærkt og vandtæt. Man fanger nok sødyr, men det meste af deres kød går til hundefoder; selv spiser man det da heldigvis ikke, så længe man har renkød! Men hvad der næsten betyder mest, er, at endog af disse temporære kystboer bruger kun et ringe mindretal spækklampen. Også de tilbringer vinteren i uop-

varmede snehytter, og på et tidspunkt midt i sælfangstens højsaison, da hele lejren flød med spæk, har jeg ude ved kysten set kvinderne vandre kilometerlangt ind i landet for at sanke kvas til brændsel.

Denne særlige kulturtype hos Rensdyr-Eskimoerne kan derfor ikke på samme måde som de andre opfattes som resultatet af en geografisk tilpasning til de stedlige naturforhold. At vi her tværtimod har at gøre med rent kulturhistoriske årsager, kan ikke drages i tvivl. Rensdyr-Eskimoerne indtager derfor en særstilling, som vi senere vil få lejlighed til at lære nærmere at kende.

Varmen er et hovedproblem i det arktiske. Her ses to Angmagssalik-Eskimoer i færd med at bore ild ved indgangen til teltet. Konen, iført sin „husdragt“, presser borepinden ned mod underlaget, mens manden drejer den rundt med en rem. (Johan Petersen fot.)

VI. KAMPEN MOD KULDEN

Eskimoernes liv er ikke blot en kamp mod sulten, men også en aldrig hvilende kamp mod kulden. For intet folk er en lun og fuld-
stændig dragt mere nødvendig end for dem, der ikke engang som skovenes polarstammer har bålets luer at varme sig ved.

Kaster vi et blik ud over de mange forskellige former for beklædning rundt om på jorden, finder vi nogle, som i deres oprindelse er et værn mod kulden; der er andre, hvor hensynet til pynten er det afgørende, og endelig er der nogle, som skyldes blufærdighed — de sidste er de færreste. Blufærdighed er en egenskab, hvis udvikling afhænger mere af dragtens tilstedeværelse end omvendt. På den anden side stemmer den så godt med kvindens hele erotiske taktik, at den i sin rod vel nok er primitiv, i hvert fald for kvindekønnets vedkommende.

For Eskimoernes dragt spiller blufærdigheden en underordnet rolle, hvilket ses deraf, at Grønlænderne ligesom deres stammefrønder i Alaska og på Aleuterne oprindelig klædte sig næsten nøgne af i de kvælende varme vinterhuse. Deres form for kønslig blufærdighed er anderledes end vor, fri for alt bornert hykleri, men tilsat en vis frygt for magi. Selve kønslivet opfattes alene som noget naturligt, så natur-

ligt, at det unægtelig kan falde lidt for brystet, de første gange man er vidne til den ligefremhed, hvormed det omtales selv i mindreåriges nærværelse. Når vi vender os mod den legemlige side af kønslivet, kommer der imidlertid et nyt moment til: man kan ellers være nøgen; men selve kønsorganerne, sædet for den hemmelighedsfulde avlekraft, anses for en slags tabu og må derfor holdes skjult, åbenbart fra først af ud fra den forestilling, at de er særlig udsat for magisk påvirkning. Just ved de yderste grænser for Eskimoernes udbredelse, i Øst-Grønland og ved Stillehavet, brugtes hertil et meget gammeldags og primitivt klædningsstykke, et diminutivt, trekantet forklæde, holdt fast med en snor om livet og en anden mellem benene.

Luft er en dårlig varmeleder. Når man kan skabe sig et isolerende luftlag, er det ikke svært at holde på varmen. Dette ligger til grund for dobbelte ruder og Eskimoernes dragt er netop lavet efter dobbeltrudeprincippet, den består af et indre og et tilsvarende ydre lag. I varmt vejr bæres alene underklædningen. Et uvurderligt materiale har de i skindene af de arktiske dyr. Gennemgående står så mange slags skind til deres rådighed, at de kan tillade sig at være kræsne i valget. Sælskind er stærkt og skyr til en vis grad vandet; men i meget hård kulde er det ikke varmt nok. Bjørneskind er overordentlig varmt, og man kan falde i vandet med et par tilbundne bjørneskindsbukser uden at blive våd under dem; men til gengæld er de også umådelig tunge. Den samme ulæmpe har moskusokseskind, hvortil kommer, at det er næsten umuligt at holde dem rene for blod og snavs. Hare-, cderfugle- og ræveskind forener stor varme med overordentlig lethed; men det er alt sammen så skørt, at det må omgås med største varsomhed. Renskind er derfor uden sammenligning det bedste dragtmateriale til stræng kulde. Det er forholdsvis stærkt og tillige meget let og varmt, fordi der i hvert hår er et luftfyldt hulrum. Følgen er ganske vist også, at hårene nemt knækker, og i en snehytte, der bebos af en familie renskindklædte Eskimoer, drysser det overalt med hår; de klæber fast til de trannede renskaber og svømmer rundt i suppegryde og vandspand. Men står man over for at fryse eller få et par hår i maden, er valget ikke så svært.

Den eskimoiske dragt er idealet af en arktisk klædning, fordi den slutter så løst, at der findes et lag opvarmet luft mellem den og legemet, samtidig med at den tillader dettes fugtighed at fordampe. Man kan i denne påklædning være drivvåd af sved og fem minutter efter tør igen uden at mærke noget ubehag. En hovedbetingelse for at have den fulde nytte af skinddragten er imidlertid, at den er tør, og hvis nogen skulde nære den tro, at Eskimoernes manglende renlighedssans ved-

rørende deres personer også udstrækker sig til ligegyldighed med dragten, vil det være nok for ham at overvære, hvor omhyggeligt hvert snefnuk og hvert spor af rim bankes af pelsen, før den tages med ind i huset. De fleste steder har man oven i købet til dette brug en særlig snebanker, en flad, sværdformig træstok. Vanter og strømper lægges for natten til tørring på en hylde af tremmer eller udspændte snore over lampen.

I det hele taget viser Eskimoerne omhu med deres dragter. En mand er som fanger, hvad hans kone gør ham til, siger Polar-Eskimoerne, fordi de veed, hvad en velsyet dragt betyder for en jægers uafhængighed af vejret og derigennem for hans fangst. På udseendet pyntes der på mange måder og med held. Hvis man har lejlighed til at be-

Mandsdragt fra Iglulik-Eskimoerne. De centrale stammers vinterdragter er udelukkende lavet af renskind og vistnok verdens varmeste klædning. (Nationalmuseet).

søge et museum med en større Eskimo-samling — og i den henseende er vort eget Nationalmuseum nr. eet i Evropa og for visse grupper

En Rensdyr-Eskimos perlebroderede inderpels. Det tilsyneladende umotiverede ornament tværs over ryggen har sit forbillede i amuletterne, som sædvanligvis bæres på dette sted.
Sml. afb. s. 185. (Nationalmuseet).

vedkommende i hele verden — bør man lægge mærke til, hvor meget der er opnået med små midler, hvorledes skind af forskellige farvenuancer er afstemt smukt mod hinanden, og hvor festligt f. eks. Central-Eskimoernes pelse virker med deres hvide indlæg og frynser på den kastanjebrune baggrund af renernes fløjlsbløde sommer-skind. Aleuternes broderier med de gamle rentyres sølvhvide skæghår er overordentlig smukke. De står som den højeste udvikling af en teknik, af hvilken der i det centrale område og i Grønland kun er svage spor, skønt den oprindelig ikke er ukendt noget af stederne. En hovedgrund til, at den er forsvundet i Grønland, er formentlig den opblomstring af skindmosaikken, som indførelsen af europæiske farvestoffer bevirkede.

Oprindelig synes man kun at have farvet rødt, idet skindet kogtes med barken af drivtræ. På lignende måde bruger Kobber-Eskimoerne den dag i dag kun rød farve

(okker) til deres primitive skindmosaik. Nu er Vest-Grønlønderne i besiddelse af talrige farvestoffer; med en lille kniv udkæres skindet i smalle strimler og firkanter, der med den største nøjagtighed sys på hver for sig til mønstre, der formes ud af hovedet, men som regel med den sikreste smag.

Dragtens udsmykning fremhæver kanterne og de naturligt fremkomne sømme; når der undtagelsesvis findes et andet ornament, kan man gå ud fra, at det har en særlig historie, som f. eks. det bånd, der findes tværs over ryggen på nogle af

Rensdyr-Eskimoernes mandspelse, og som har sin oprindelse i de ellers på samme sted bårne amuletter. Følgen er da også, at pynten holder sig inden for den gode smags grænser. Eskimoerne kender intet til de fantastiske udslag af en ekstravagant forføngelighed, som får visse

Negerkvinder til at slæbe rundt på 20 kg jærnsmykker. Ægte primitiv smag er aldrig dårlig. Barbarismen begynder for Eskimoernes vedkommende først længst mod vest, hvor de har været under indflydelse af den overlegne, nordvest-indianske kultur.

Med hensyn til pelsens snit er der en betydelig forskel mellem Stillehavs-Eskimoerne og Aleuterne på den ene side og alle de øvrige

Kvindeskjorte af skarveskind, fra Stillehavs-Eskimoerne. Pelsen har den for disse og Aleuterne ejendommelige, lange form uden hætte. (Nationalmuseet).

stammer på den anden. Hos de først nævnte er pelsen næsten altid af smådyrs skind, enten af søfugle eller murmeldyr, hvoraf der først er syet vandrette bæltter, som så atter føjes sammen til en lang, fodsids kjortel (russisk *parka*). Skulderpartiet danner en slags bærekrave, og halsåbningen er kantet med en stiv, opstående linning af sælskind eller en svær pelsbræmme. Hætte findes ikke på disse pelse, hvorfor hovedet dækkes med en skindhue eller en kegleformig hat af strå eller tyndt træ, pragtfuldt malet med rødt og grønt og prydet med udskårne figurer af hvalrostand og søløvens lange skæghår.

Det mest karakteristiske ved både mands- og kvindepelse i hele det øvrige område er, at de er forsynet med hætte, og at for- og bagsiden består af hver sit skind, således at pelsen er syet sammen i siderne. Vi møder her det interessante tilfælde, at vi er i stand til at følge, hvorledes denne ejendommelige dragttype er blevet til. Dens historie, ligesom for øvrigt også de senere omtalte klædningsstykkers, er blevet klarlagt af Gudmund Hatt. Hos adskillige Indianer-stammer i det vestlige Amerika såvel som hos nogle af den gamle verdens polarfolk (Voguler, Syrjæner og Lapper) bruges et meget simpelt klædningsstykke, som er bedst kendt under den sydamerikanske benævnelse poncho. Det er i virkeligheden kun et frit hængende skind med en åbning for hovedet. Størrelsen af en sådan poncho er nødvendigvis begrænset til skindets omfang, og det bliver derfor en fordel at lave den af to skind, som sys sammen over skuldrene, således at en åbning bliver tilbage for hovedet. Hvis denne toskindsponcho yderligere sys sammen i siderne og forsynes med ærmer, har vi en skindskjorte, som den ligeledes bæres af mange Indianere, og forsynes den til sidst med en hætte, er grundsnittet i den eskimoiske pels fuldt færdigt.

I øvrigt har naturligvis hver egn netop, hvad pelsen angår, sine ejendommeligheder. Ved Hudson Bugten er mandspelsen slidset op for nederen i siderne og nå'r omtrent til knæet, mens den ved nordvestpassagen ikke er ulig en moderne spidskjole. Desuden er den i de centrale egne som regel kantet med frynser. Her er der for øvrigt lejlighed til at iagttage, at meningsløse moder ikke er indskrænket til os alene. En kobber-eskimoisk pels, der sidder, som den skal, stumper både ved håndleddene og over maven, og hættten dækker ikke meget mere end baghovedet. Både østpå og i det nordlige Alaska er mandspelsen kort og har i stedet for frynserne en pelsbræmme.

Kvindepelsen udmærker sig ved, at dens underkant både for og bag løber ud i en stor tunge eller snip, af hvilke den bageste hos Central-Eskimoerne vokser til et bredt skøde, der nå'r lige til hælene. I det nordlige Alaska synes snittet kompliceret ved, at der er syet et kort

skørt fast forneden. Et iøjnefaldende træk de fleste steder er den enormt vide hætte og den udposning på ryggen, hvori de spæde børn tilbringer de første par år af deres levetid. Her sidder de lunt og godt op ad moderens nøgne ryg, først med kun en lille hue, siden iført en trøje af fløjlsbløde renkalveskind, og når sulten melder sig, er der rigelig plads under den vide pels til, at de kan tages om til brystet uden at komme ud. Men når naturen på anden vis gør sin ret gældende, kan man se mødrene lynsnart trække deres nøgne poter frem i både 30 og 40 ° kulde. Intet under, at slægten er hårdfør!

Ved Hudson Bugten ses undertiden inderpelse, der er overbroderede med perler i sådan overflod, at de står i en værdi af henved \$ 60. Mønstrene er tydeligt nok lånt fra Indianerne, som tidligere end Eskimo-

Perlebroderet kvindedragt fra Iglulik-Eskimoerne. Mønstrene er uden tvivl indiansk påvirkede. Bemærk den vældige hætte og vidden over skuldrene. (Nationalmuseet).

erne fik perler og i forvejen havde en ornamentik baseret dels på simple, geometriske figurer, dels på en slags dobbeltkurver. Disse elementer

Gammel kvindedragt fra Frederik VI Kyst, den nu ubeboede del af Grønlands østkyst syd for Angmagssalik. (Nationalmuseet).

er hos Indianerne nu for en meget stor del gået til grunde under halv-evropæiske blomsterprydelser, men er med færre ændringer bevaret hos Eskimoerne.

Mere afdæmpede i virkning, men endnu langt kostbarere er de pelse af blåræv, som bæres af kvinderne og forøvrigt også undertiden af mændene i Thule Distriktet i Grønland. Mange verdensdamer har ikke nogen kostbarere dragt end en sådan lille, polar-eskimoisk pige. Samtidig bæres underpelse af fugleskind. I Vest-Grønland er nu til dags ederfugleskinds-underpelsen blevet forsynet med en høj, stiv halslinning og et broget overtræk af bomuld eller endog silke, uden på hvilket en stor perlekrave falder løst ned over skuldrene. Det er et dejligt syn i Grønland at se en flok unge piger til fjælds. De farverige dragter lyser som blomster i den mørke lyng, og deres bærere bevæger sig med den lette sikkerhed, som øvelse fra barndommen, de blødsålede, hensigtsmæssige støvler og mangelen på hæmmende skorter forener sig om at skænke.

Aleuterne og Stillehavs-Eskimoerne bar sjældent bukser, som gjordes delvis overflødige af de lange pelse. Ellers bruges de både af mænd og kvinder, og de synes i følge deres snit udviklet ved sammensyning af et par *leggings*, de lange gamasjer, som endnu benyttes af mange Indianerstammer.

Virkelige *leggings* kendes også som bestanddel af kvindedragten på Baffin Land. I Grønland er kvindebukserne ganske korte, svarende til de langskaftede støvler, og de nå'r foroven ikke engang op over lænderne. Den, der første gang ser en Grønlænderinde bukke sig, frygter

uvægerligt en katastrofe. På østkysten er der mellem dem og støvlens overkant et blottet stykke, som kun i stræng kulde ombindes med et stykke skind, unægtelig en luftig og ikke særlig hensigtsmæssig mode i dette klima. Mens bukserne i Thule Distriktet er af blåræveskind, er de længere sydpå af ren eller sælskind og meget smukt udstyret med broget skindmosaik.

Fodtøjet består af pelsstrømpe og støvle, der til sommerbrug er afhåret sælskind. Hertil

kommer undertiden, især i de centrale egne, særlige overtræksko. I modsætning til de nordlige Indianeres bløde mokkasiner har Eskimoernes støvler en særskilt sål, som historisk set vistnok repræsenterer en oprindelig sandal; støvlen er åbenbart opstået ved forening af en sandal og en skindstrømpe. Løse sandaler bæres endnu i nogle tilfælde af Eskimoerne, f. eks. ved glatfangsten. Ejendommelige er de grønlandske, især de

Eskimoerne

Mandsdragt fra Angmagssalik bestående af tarmskindspels og bjørneskindsbukser. (Nationalmuseet).

polar-eskimoiske kvinders lange, ret snævre støvler, for ikke at tale om kvindestøvlerne vest for Hudson Bugten, til hvis overkant der er fastsyet en *legging* med en temmelig formålsløs og alt andet end pyntelig udposning på benets yderside. I forvejen har de central-eskimoiske damer ikke nogen yndefuld gang. De vralter og går næsten uvægerligt med tærne indad. Når så deres ben yderligere iføres disse fantastiske hylstre, og det lange pelsskøde dækker dem om hælene ved hvert skridt, sender man en længselsfuld tanke tilbage til Grønland. Aleuterne og Eskimoerne i det sydlige Alaska går gerne barfodede. Dog har man også her fodtøj, der må opfattes som særformer af den almindelige, eskimoiske type; navnlig mandsstøvlerne er monstrøse og giver benet et fuldstændig elefantagtigt udseende.

Vanter bæres selvfølgelig overalt, men fingerhandsker synes indført.

Det lyder mærkeligt, men er ikke des mindre en sandhed, at på de steder inden for Eskimo-området, hvor klimaet er mildest, har man brug for den største mangfoldighed af klædningsstykker. Der er to årsager hertil: for det første, fordi man kun i yderområderne kender sødyrfangsten i åbent vand, som stiller ganske bestemte fordringer til vandtætte dragter, og for det andet det rent geografiske, at i de koldeste egne er man i forvejen så varmt klædt på, at der ikke trænges til særlige dragter for isfangsten, som man har det i Grønland.

Som værn mod regn og bølgesprøjt under fangsten i åbent vand anvendes uden for de centrale egne en trøje eller skjorte af tarmskindsstrimler. I det sydlige Alaska og på Aleuterne er denne *kamlejka* lang ligesom pelsen og som denne syet af vandrette strimler, mens den længere nordpå såvel som i den østlige del af området er kort og af lodrette strimler. Sammesteds har man også den såkaldte „halvpels“, et slags skørt eller bredt bælte af afhåret sælskind, der foroven snøres under armene og forneden om kajakingen. Iført tarmskindstrøje og halvpels er kajakmanden i stand til at trodse bølgerne uden frygt for, at vandet skal trænge ind i fartøjet. I Grønland er tarmskindspelsen blevet en mere speciel regnvejrdragt, mens man til kajakbrug har en særlig trøje af afhåret sælskind, „helpelsen“. Her benyttedes desuden i gamle dage til hvalfangst de såkaldte „springpelse“, af hvilke et eksemplar, vistnok det eneste, der eksisterer, findes i vort Nationalmuseum. Denne dragt var af vandtæt skind og bestod af pels, vanter, bukser og støvler i eet stykke, således at den snøredes sammen i brystet. Luftlaget indenfor var nok til at holde bæreren oppe i vandet. Dragter af dette snit synes at være en gammel form; de anvendes hos de fleste Eskimoer til børn og desuden som underdragt for kvinder hos

den asiatiske gruppe (ligesom af de nærstående Tjuktjere og Korjaker).

Ved åndehulsfangsten bruges undertiden i Øst-Grønland fuldstændige dragter af bjørneskind. De er varme, men også meget tunge, hvad der dog gør mindre til sagen, fordi man står eller sidder ubevægelig på isen.

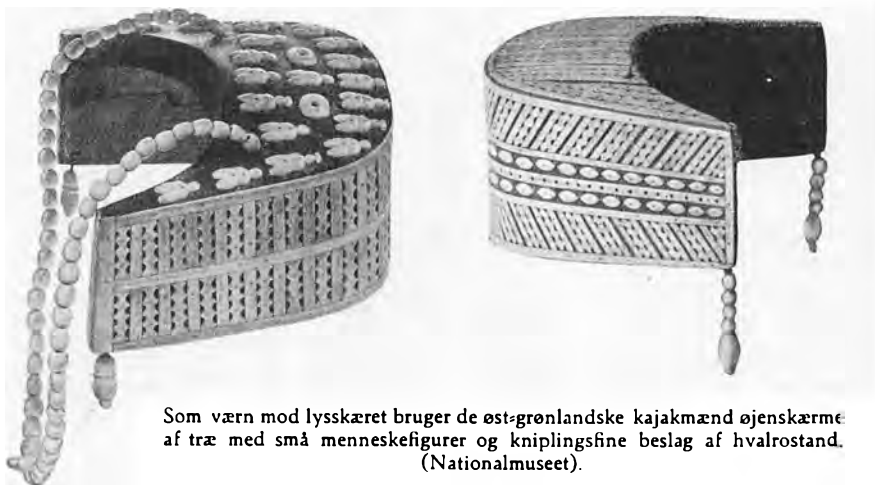
Een form for beskyttelse står endnu tilbage at omtale; den er lige nødvendig overalt, men kun om foråret. Når man på denne årstid træder ud i fri luft, er det, som man får et næveslag i synet, i den grad voldsomt virker det skærende lyshav, der kastes tilbage fra snemarkerne. Passer man da ikke på, bliver følgen den overordentlig pinefulde sneblindhed, og snebriller er derfor ganske uundværlige. Som regel laves de af træ med en smal spalte for øjnene. Af anden

art er de øjenskærme, der dels i Alaska, dels ved Hudson Strædet og i Grønland bruges ved kajakfangsten. De er ofte prydet med udskårne figurer af hvalrostand, der gør dem til hele små kunstværker.

„Springpelsen“, den gamle hvalfangerdragt i Vest-Grønland. Manden krøb ind gennem åbningen i brystet, som derpå snøres vandtæt sammen. Det afbildede stykke er vistnok det eneste, som eksisterer. (Nationalmuseet).

For ikke mange år siden blev en dansk husmoder i Grønland overrasket ved, at den indfødte pige, hun lige havde fået i sin tjeneste, beklagede sig over de danskes urenlighed — „fordi,“ sagde hun, „når I skal spise, skal hver af Jer i det mindste bruge to tallerkener; men i min faders hus spiser vi alle af samme fad.“ Sagen er, at selv Eskimoernes bedste venner ikke kan skjule, at det står såre småt til med deres renlighed. Det er galt mange steder i Grønland, selv om der ikke des mindre nu er adskillige hjem, som kan måle sig med et hvilket som helst evropæisk; men hvor Eskimoerne lever i

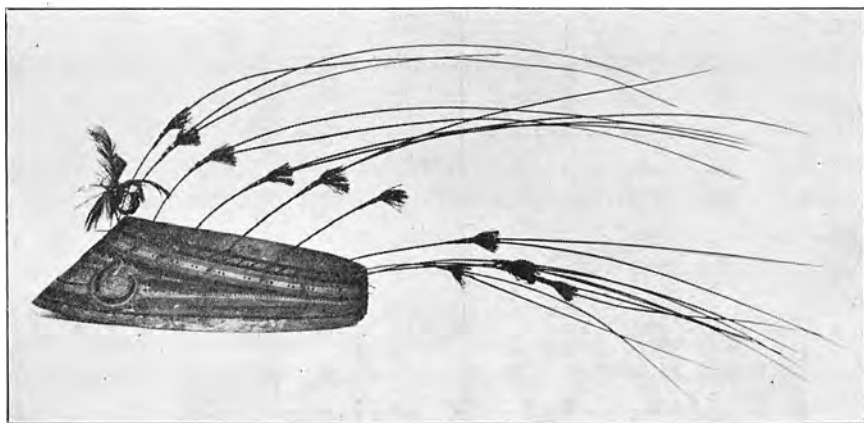

deres oprindelige tilstand, hersker der mildest talt med personer, med brugsgenstande og med mad et svineri, der går over alle grænser.

Nu er det selvfølgelig let nok at slå sig til ridder på dette; men forældre behøver jo blot at kaste et blik på deres eget søde afkom for at indse, at renlighed ingenlunde er noget medfødt, men en kultur-erhvervelse, som efterhånden skal læres, og i den retning frembyder det arktiske ikke mange muligheder. Om vinteren skal som regel hver eneste dråbe vand først smøltes, og det koster spæk, som kun kan skaffes ved lange og anstrængende jagter, og selv på den varmeste sommerdag er havet for koldt til badning. Mærkeligt nok er der forskel på renligheden endog hos ganske nærboende stammer. De såkaldte Utku-higjalik-Eskimoer ved Back Floden er absolut de rene- ste og pilneste Eskimoer, jeg har set uden for de mere civiliserede egne, hvorimod deres nære stammefrænder, Netsilikerne i snævrere

forstand, kommer ind som et flot nummer eet fra den modsatte side.

Uden at gå Eskimoernes ære for nær tør det nok siges, at i deres oprindelige tilstand kommer kroppene ikke godvilligt i berøring med vand. Alaska-Eskimoerne har optaget en afart af Indianernes svedebade, som ganske vist ikke virker særlig appetitligt, da fremgangsmåden simpelt hen er den, at man i de ekstra ophedede huse indgnider sig med en blanding af sne og — gammel urin. I virkeligheden ejer samme væske nemlig udmærkede, fedtopløsende egenskaber og åbner

Stillehavs-Eskimoernes øjenskræmme er ikke prydet med elfenbensfigurer som de grønlandske, men malet med brogede farver og kantet med sølvens lange skægborster. (Nationalmuseet).

derved porerne, så sveden kan strømme frit. Også i Grønland vaskede man tidligere i hvert fald håret i urin; det hørte med til at „dufte som en ung pige“. For etnografen er det nu lærerigt at se, at selv et så tilsyneladende ubetydeligt træk som urinvasken, der i og for sig skulde synes at kunne forekomme overalt, alligevel er en særlig „opfindelse“, der hører hjemme i et ganske bestemt kulturmilieu. Dette fremgår af dens ejendommelige udbredelse. Der er allerede i det foregående nævnt flere eksempler på, at andre eskimoiske kulturelementer kun forekommer i de to yderområder. Urinvasken genfindes desuden hos Nootka-Indianerne så langt mod syd som på Vancouver Øen, hvor der desuden er en hel del andre træk i kulturen, som minder om Eskimoerne (hvalfangst m. m.).

Det er intet under, at de talrigste insekter i Eskimoernes land — næst efter myggene — turde være utøjet. Fra først af var dettes mængde en af grundene til, at mange satte så stor pris på europæiske

skjorter: på dem var de små snyltere så nemme at opdage.* Den diskrete kløpind er heller ikke, som nogle måske tror, en skabning af allongeparykkernes og de tårnhøje hovedsæts tidsalder. Den kendes af alle Eskimo-stammer og oven i købet med et særligt raffinement, en dusk bjørnehår, der tjener som „fælde“, når pinden stikkes inden for klæderne. Jagtens udbytte går ikke til spilde, for — som Grønlænderne i gamle dage udtrykte det — „de bider og må derfor igen bides!“

Håret kæmmes med benkamme af forskellig form. Mændene bærer det gerne frit eller studset rundt som en kalot og i egnene vest for Hudson Bugten skåret tæt af på issen som en slags tonsur. I Grønland binder kvinderne håret i en top, men de fleste andre steder samles det i et par ved ørerne opbundne fletninger eller i to piske, der i det centrale område ofte yderligere stives af med træstave og omvikles med strimler af skind eller perlebroderet tøj.

Tatovering kendes af alle Eskimoer, men bruges praktisk talt kun af kvinderne. Almindelig er tatoveringen på hage, pande og kinder; men hos Netsilik-gruppen, hvor den måske nå'r sin højeste blomstring, fremtræder også arme, ben og bryster med de karakteristiske, blåsorte mønstre. Hvad selve teknikken angår, er der den mærkelighed, at priktatoveringen forekommer almindeligt i det centrale område, men kun pletvis uden for dette, hvorimod man her i regelen syr linjerne under huden med en sodet tråd. Denne metode findes blandt Indianerne kun hos nogle få stammer mod nordvest og er sikkert oprindelig trængt ind fra Sibirien, hvor den er så almindelig, at russisk *vyshivat*, udsy, bruges enstydigt med at tatovere. Behagelig er næppe nogen af formerne, men man lider for stadsen; thi som Hans Egede sagde om Vest-Grønlænderne i gamle dage: „Hvis Ansigt ey saaledes er *borderet*, dens Hovet. sige de, bliver til en Thran Bøtte, som skal sættes under Lampen, naar de kommer i Himmelen eller Siælens Land.“** Netsik-Eskimoerne mener, at utilstrækkeligt tatoverede kvinder efter døden kommer til „hængehovedernes land“ (se s. 177 f.).

En så fuldstændig dragt som Eskimoernes sætter naturligvis visse grænser for smykkerne, der jo ellers udgør et felt, hvor naturfolkens fantasi fejrer grotteske triumfer. De egentlige smykker er færrest i de

* Både hoved- og kropslus er overmåde almindelige, mens *Phthirus pubis* næppe forekommer. For at blive ved dette delikate æmne kan det tilføjes, at lopper ikke findes hos de centrale stammer, hvis snehuse og telte ikke afgiver noget udklækningssted for æggene. I Grønland findes lopper kun et par steder, hvortil de åbenbart er bragt fra Evropa. Hvorledes det forholder sig i Alaska, veed jeg ikke. De nordlige Indianere er lige så urenlige og befængt med lus som Eskimoerne, og lad os ikke tale om, hvad man selv er udsat for. *Et hæc olim meminisse juvabit!*

** Det gamle Grønlands nye Perustration, eller Naturel-Historie.

mere primitive egne mod øst, hvor man nøjes med øreprydelser eller arm- og halsbånd af skindstrimler og perler, der oprindeligt fremstilledes af fiskehvirvler, til dels farvede i blod, af sæltænder eller fodrodsben af ræve. Hos de vestlige stammer males ansigtet ved højtidelige lejligheder eller før store begivenheder som hvalfangst og jagt på havodder, og ved fester strøs ørnedun i håret. Ganske simple pandebånd

En Netsilik-kvindes ansigts- og armtatoveringer. Operationen udføres ved mandbarhedens indtræden og anses for nødvendig for en lykkelig tilværelse i det hinsidige. (Tegnet efter naturen af forfatteren).

med fjerprydelser kendes også. Mændene bærer her desuden knapper af sten eller hvalrostand i mundvigene, og hos Aleuter og Stillehavs-Eskimoer kulminerede endelig den barbariske pragt i rækker af perlesnore i ørekanten, pløkke i mundvige og underlæbe og en bempind eller *dentalium*-skal gennem næsebrusken.

Med husbygningen har den ubarmhjertige, arktiske natur stillet Eskimoerne over for et nyt problem. Selv om murene forholdsvis let kan opføres f. eks. af sten og græstørv, kniber det med tagkonstruktionen, som kræver understøttelse af en eller anden art. Træ findes de fleste steder kun sparsomt, og man må da hjælpe sig, som man kan. Til gen-

gæld byder den lange vinter på et stof, som ikke andetsteds kan benyttes i den udstrækning som her, nemlig sneen.

Hos Central- og til dels hos Labrador-Eskimoerne er snehytten den eneste vinterbolig, mens den i Grønland og Alaska, hvor huse af mere solidt materiale benyttes, kun er en rejse- og fangsthytte, der i øvrigt anvendes praktisk talt overalt, hvor klimaet tillader det. Netop til

Iglulik-Eskimoer i færd med at opføre et snehus. Bygmesteren står selv inde i huset, mens hans hjælpere skærer blokke udenfor og skyder dem ind til ham gennem en åbning fornedet i muren.
(Th. Mathiassen fot.).

fangsthytte egner den sig fortræffeligt, fordi den lige så let bygges på isen ude på selve fangstfeltet som inde på land.

Særlig simpel er snehytten hos indlandsboerne ved Colville Floden, hvor den i virkeligheden kun er et kuppelformigt skindtelt dækket med sne, åbenbart en særdeles primitiv form, der, efter hvad professor Bogoraz i Leningrad har meddelt mig, også bruges af visse Korjaker (Kerek-stammen). Andre steder mangler derimod enhver støtte for vægge og tag. Som byggeredskab tjener en kniv af hvalben eller rentak. Man udsøger et sted, hvor sneen er tilstrækkelig hård og ensartet, hos Central-Eskimoerne ved hjælp af en særlig „snesøger“, og derefter udskæres store, rektangulære blokke, som føjes sammen i spiral. Den udgravede fordybning danner selve det forsænkede gulv. Hver blok indpasses med kniven i den foregående og de underliggende blokke og skubbes til rette ved et kraftigt stød med hånden. Forbavsende hurtigt skrider arbejdet frem. Idet kredsen efterhånden indsnævres og blokkene samtidig bringes til at hælde mere og mere indefter, dannes der til sidst en regelmæssig kuppel, som kun behøver at tættes i fugerne for at være færdig til indflytning.

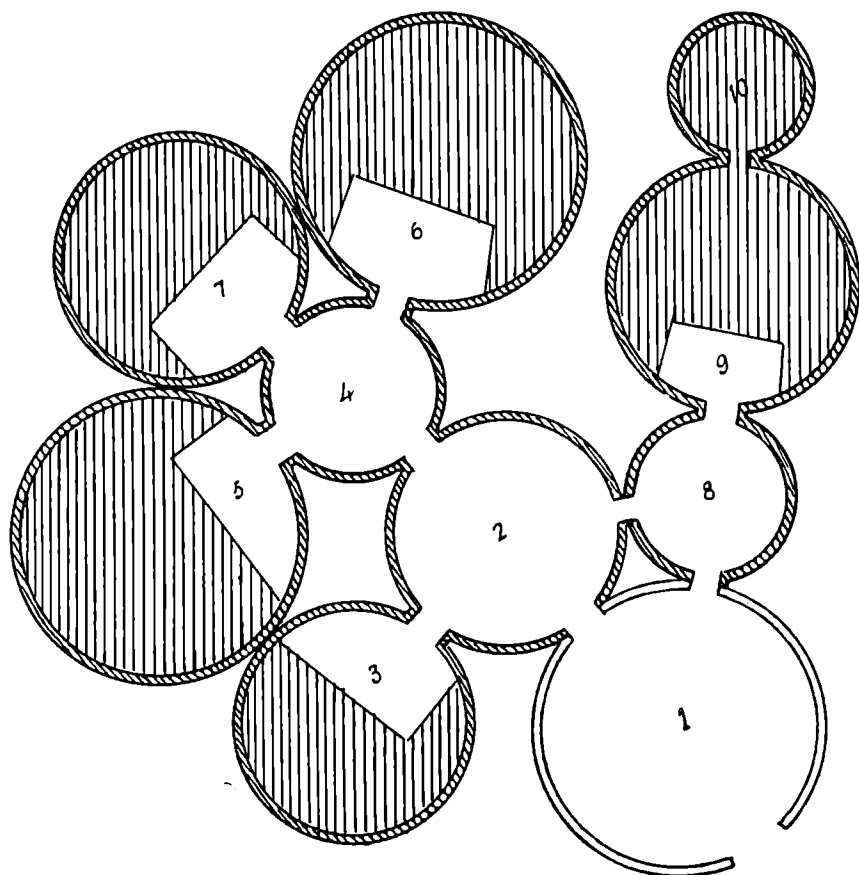
Tidligere europæiske rejsende, der med beundring så' Eskimoerne i løbet af en time eller to rejse en lun og festligt skinnende bolig, har i nogen grad overdrevet den teknik, der udkræves til bygningen. I virkeligheden er snehytten nemlig kun en hvælving efter sin form, men ikke i følge sin konstruktion. Den sidst indføjede blok i toppen er ingen slutblok, der holder bygningen sammen; tværtimod er det muligt at standse

Snehusbyen Iglulik. Til højre ses en skindbåd på store sneblokke, hvor den og dens indhold er uden for hundenes rækkevidde.
(Th. Mathiassen fot.).

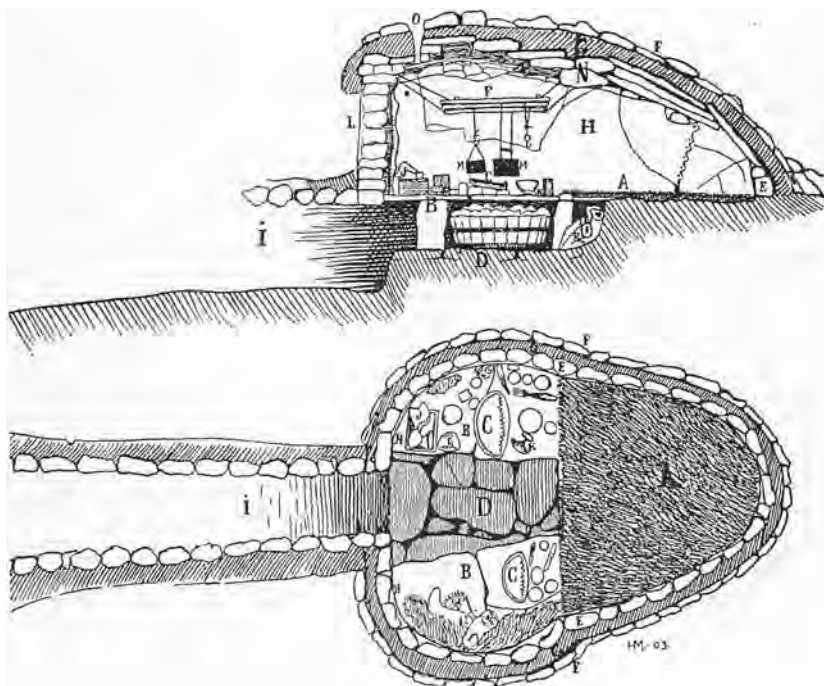
på et hvilket som helst trin under opførelsen, uden at muren derfor vælter. Inde i hytten laves brikse af sne, og en plade af klar ferskvandsis sættes i væggen som en rude. Den største af briksene, over hvilken der først breder en måtte af sammenbundne lyngkviste og derover skind af ren, bjørn eller moskusokse, er familjens sædvanlige opholdssted, bord og stol om dagen og seng om natten. På de mindre sidebrikse står lampen og andre husholdningssager. Foran boligen opføres under længere ophold flere mindre kupler, der tjener som oplagsrum og opholdssted for hundene, og som tillige forhindrer den kolde luft i at trænge umiddelbart ind i hytten, hvis gulv ligger et par decimeter over forrummenes. Et helt kompleks af snehytter kan opstå, når flere familjer slår sig sammen om en fælles indgang. Man kan så aflægge besøg hos naboen uden at skulle ud i snestormen. Skal huset bruges til fest, kan det opnå imponerende dimensioner. Stefánsson nævner fra Kobber-Eskimoerne en snehvælving, der var ti meter i tværmål og kunde rumme hundrede mennesker.

Selvfølgelig er der en grænse for, hvor højt temperaturen kan stige

Grundplan af et snehyttekompleks hos Iglulik-Eskimoerne. 1, forrum uden overdækning. 2, 4 og 8 oplagsrum for seletøj, skind o. l. 3, 5, 6, 7 og 9 beboelsesrum. eet for hver familie. De skraverede dele betegner briksene, de hvide felter gulvfladen. 10, forrådskammer til kød med indgang fra briksen.

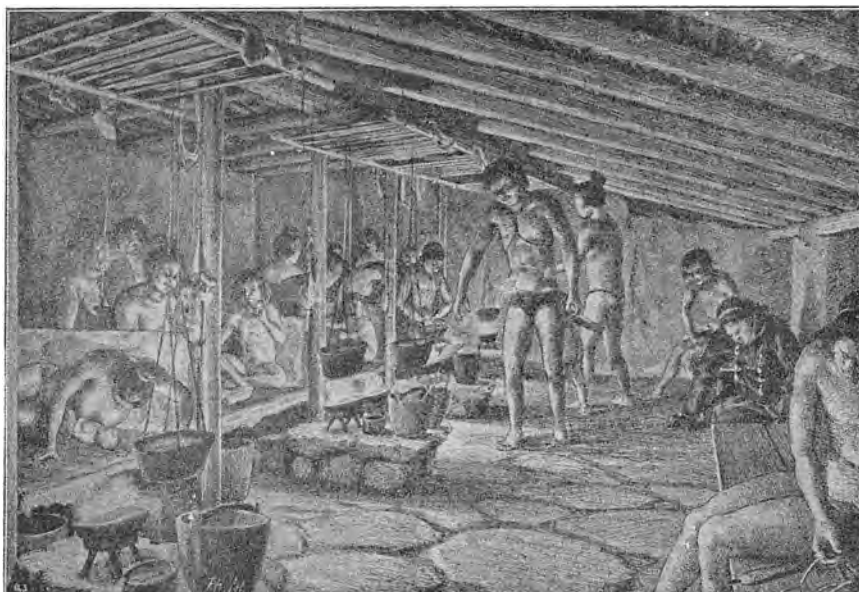
indvendig, før tag og vægge begynder at dryppe; men modsætningen til den bidende kulde udenfor er så stor, at selv et par graders varme føles som en behagelig stuetemperatur. Sidenhen når væggenes blændende hvidhed er skjult under et lag sod, og de ved gentagen tøning og frysning er delvis omdannet til is, er hytten både koldere og mindre tiltrækkende; men udenfor mangler der jo hverken plads eller sne til at bygge en ny. En stor forbedring, som mærkelig nok synes indskrænket til Baffin Land og Iglulik-gruppen, er det at klæde hytten indvendig med et skindtapet. Man kan da virkelig opleve alle jordens klimabælter på en gang: ved fødderne er temperaturen stadig arktisk, mens mavens omgivelser nærmest er tempererede, og hovedet undertiden rager et godt stykke ind i troperne.

Snit gennem et polar-øskimoisk hus. A, sovebriks. B, sidebriks. C, lamper. D, gulv. E og F, stenmur. G, græstørv. H, rum over briksen. I, husgang. J, kasse med kød. K, kvindekniv. L, tarmskinsrude. M, gryder. O, ventil. P, tørrehække. R, rum under briksen. (Tegning af Harald Moltke).

En hustype, der udviklingshistorisk set står snehuset nær, er den kuppelformige jordhytte, som er gravet lidt ned i jordsmonnet og støttes af hvalkæber eller ribben. Under særlige forhold er der benyttet andet materiale end knogler til støtte for væggene, således sten på Southampton Øen og i Thule Distriktet i Grønland. Som en forfatter træffende har sagt, ligner disse polar-øskimoiske huse mest af alt kæmpestore skildpadder, hvilende på jorden med hoved og hals strakt langt frem foran den hvælvede skal. Gennem en lav og snæver husgang, som er omkring tre meter lang og fra indgangen skråner svagt nedad, kryber vi op over et trin og befinder os på det stenlagte gulv i husets eneste rum. Det er kun lille, knap fire meter dybt og tre og en halv bredt fortil, men yderligere indsnævret bagtil. Hele rummets baggrund er opfyldt af den lave stenbriks, som er belagt først med et lag duftende hø og derover med bløde skind af ren og bjørn. Foran den er der på hver side, hvor huset er bredest, de sædvanlige sidebrikse til lamperne.

Det mest beundringsværdige ved denne bygning er måden, hvorpå den er opført, idet Eskimoerne selvstændigt har udfundet det samme

Det indre af et øst-grønlandsk hus. Til venstre er hovedbriksen og foran denne lamper og køgekar; under loftet hænger tørrehækkerne. Til højre ses en mand, der lige er kommet ind, afføre sig sine pelsklæder. (Tegning af K. Jensen).

cantilever-system, som benyttes i moderne brobygninger: flere steder rager store stenheller ind over de lave mure; deres yderste ender er tyngtet ned af store sten, der virker som modvægte, mens de indadtil bærer en stor stenplade, der lukker taget foroven. Det er indlysende, at de konvergerende sten har deres forbilleder i tidligere tiders hvalknogler. Hele hvælvingen dækkes med græstørv og mindre sten. Over husgangen er der en rude af sammensyede tarmskind, som tillader et blødt, dæmpet lys at trænge ind i huset. Det siger sig selv, at luften i disse små rum, ophedet af spækklamper og beklumret af mange mer eller mindre påklædte og mer eller mindre rene menneskers uddunstninger, just ikke er for en sensibel natur, og dog er det ikke så galt, som man skulde tro. Frisk luft trækker ind fra husgangen, og i taget er der et hul, „husets næsebor“, gennem hvilket den dårlige luft strømmer ud i kulden som en hvid damp.

Det kuppelformige jordhus kendes fra hele Eskimo-området lige fra Grønland og Labrador til Asiens spids, men anvendes ikke mere, skønt dette for de sidst nævnte steders vedkommende ikke ligger mange år tilbage i tiden. Fra Grønland nævnes „hvalknoglehuset“ allerede af renaissancens forfattere (Erik Walkendorf, Olaus Magnus); men det blev dær sidste gang truffet i brug 1652. Fra det centrale område,

Det indre af et aleutisk hus. En mand er ved at stige ned fra loftsåbningen ad en træstamme med udhugne trin. Til højre sidder en moder med sit barn i en af de ejendommelige bærevugger, som ellers ikke bruges af Eskimoerne. (Efter Cook & King: *Voyage to the Pacific Ocean*).

hvor nu til dags snehytten anvendes om vinteren, kendes talrige ruiner af hvalknoglehuse.

Mens det i de centrale egne er snehytten, som har trængt hvalknoglehuset af marken, er det i yderkanterne faste jordhuse med firkantet grundplan. Vi har allerede i det foregående set flere eksempler på, at det samme kulturelement dukker op mod øst og mod vest, men mangler i det centrale område. Med hensyn til de firkantede huse må det imidlertid bemærkes, at den overfladiske lighed, grundplanen giver mellem disse huse i Grønland og Alaska, vistnok ikke som i de andre tilfælde skyldes direkte slægtskab mellem typerne. En del taler for, at overgangen fra kuppelformige til firkantede huse i Grønland er et af de — for resten yderligt få — resultater af Nordbo-påvirkningen i middelalderen, selv om husets indretning og hele „ånd“ ellers forblev ægte eskimoisk.

Til ind i det 19. århundrede på vestkysten og lige til nutiden på østkysten var disse huse store, firkantede fællesboliger, hvis bagmur ikke sjældent var gravet ind i en bakkeskråning, så at taget bagtil gik i flugt med jordsmonnet. Murene er af sten og græstørv og formuren gennembrudt af tarmskindsruder, af hvilke den ene er anbragt over den lange og lave husgang. Taget hviler på en lang åsbjælke af drivtræ, der atter bæres af en række stolper. Indvendigt er huset udstyret på lignende måde som i Thule Distriktet, kun med den forskel som størrelsen giver.

På de stejle småøer i Bering Strædet rejser Eskimoerne ejendommelige pælebygninger, som forstøjes med stærke liner af hvalroshud for at modstå vinterens voldsomme storme.
(R. Lomen fot.).

Der er et fælles rum med stenlagt gulv og skindklædte vægge. Langs bagvæggen hæver sig, opført af sten, græstørv og planker, den store sovebriks, som er inddelt i familjebåse ved hjælp af udspændte skind. Stor plads har familien ikke at råde over. Holm fortæller, at en brikseplads på 1.25 m i bredden var nok til en mand med to koner og seks børn!

I det vestlige område er de firkantede huse sikkert ægte amerikanske og har sandsynligvis bredt sig til Eskimoerne fra deres sydlige naboer, Tlingit-Indianerne. Drivtræ forekommer i stor mængde, og husene er derfor helt af tømmer (en undtagelse danner det træfattige Yukon-delta), omend udvendig beklædt med græstørv. Et simpelt, firkantet plankehus, som sædvanlig udstyret med husgang og tarmskindsrude, findes ved Point Barrow og enkelte andre steder i Nord-Alaska. Det temmelig store fælleshus, der anvendes ved Mackenzie Flodens munding, og som har givet anledning til flere uholdbare gisninger, må i virkeligheden opfattes som en korsformig sammenbygning af tre Point Barrow-huse med fælles husgang. Men kommer vi til Bering Strædet, møder vi dær og

Skærmformigt sælskindstelt fra Angmagssalik. I forgrunden sidder en mand og borer ved hjælp af et buebor. I baggrunden ses en af de små, lette slæder, der er ejendommelige for Øst-Grønland. (Johan Petersen fot.).

i egnene syd derfor en hustype, som i en vis henseende betegner et afgørende brud med alt, hvad vi ellers opfatter som typisk eskimoisk. Ikke at forandringen i og for sig er særlig stor: husformen er den samme firkantede som længere mod nord, men briks benyttes ikke og — dette er det afgørende — der er midt i huset et ildsted, hvis bål opvarmer boligen i modsætning til andre egnenes spækklampe, der her kun tjener til belysning. Vinduet sidder midt i taget og er samtidigt røghul, og nogle steder er der en overjordisk husingang til sommerbrug og en underjordisk til benyttelse om vinteren. Hos Stillehavs-Eskimoerne og Aleuterne var husingangen forsvundet, og selve indgangen var ad en træstamme med udhugne trin gennem taget ligesom hos flere andre folkeslag i nærliggende egne (Korjaker, Kamtjadaler, plateaustammerne i Britisk Columbia). Vi er her kommet helt bort fra den egentlig eskimoiske hustype. —

Snehytten og til dels også de spækdrivende, sumpede jordhuse er ubeboelige om sommeren, og da flytter Eskimoerne i telt. Kun ved Bering's Havet, hvor så mange kulturveje mødes og har fremkaldt en række indviklede forhold, hvis løsning vi næppe endnu overser, benyttes ikke teltet, men en slags letbyggede træhuse. Mærkelige er de skindklædte pælebygninger, som bebos af Eskimoerne på de næsten utilgæn-

Foråret er kommet, snehusene begynder at synke sammen, og Rensdyr-Eskimoerne ved Kazan Floden går i gang med at rejse deres kegleformede telte, hvis form synes lånt fra Indianerne. (Forf. fot).

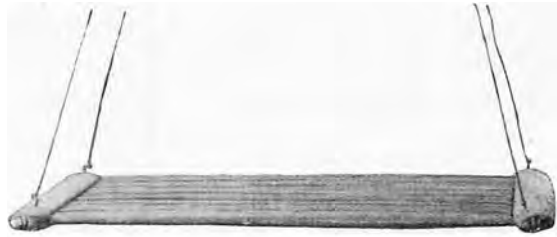
gelige klippeøer i Bering Strædet. Også fra Aleuterne nævnes pælebygninger, og på fastlandet bruges de til forrådsskure. Uden tvivl står de i forbindelse med lignende typer i Kamtjatka.

Når der hos samme folk optræder en hel række af forskellige boligformer, kan man gå ud fra, at der enten er foregået en udvikling eller en påvirkning udefra eller måske begge dele. Et i ordets egentligste forstand primitivt folk møder ikke op med en sådan mangfoldighed, som vi hos Eskimoerne har set både for vinterhusenes vedkommende og nu også for sommerhytterne i de vestlige egne. Også teltformerne frembyder en rig afveksling og har i grunden kun det tilfælles, at de er dækket med skind af sæl eller ren, en sjælden gang hvalros. Simplest er de kuppelformige telte. De bruges, især af indlandsstammerne, i det nordlige Alaska og ved Mackenzie Floden og danner, som før nævnt, uden tvivl udgangspunktet for den ældste snehytte. Alene dette er nok til at kendetegne dem som ældgamle. En anden gammel, men dog formodentlig noget yngre type er afledt af en simpel vindskærm og hører hovedsagelig hjemme mod øst, f. eks. i Grønland, men kan vestpå spores hos Aleuterne (og Tjuktjerne). Den har typisk en åsstang, som hviler på opstående stolper, og mod hvilken et

antal skråt stillede stænger læner sig. I de træfattigste egne nøjes man med een eneste stolpe, der bærer en ganske kort åsstang, og skråstængerne er erstattet med en udspændt rem. Yngre end de omtalte typer er vistnok det kegleformede telt, som forekommer dels mod vest, dels undertiden hos Central-Eskimoerne. Afvigende enkeltheder i konstruktionen tyder dog på, at det hos de centrale stammer er et lån fra de nordlige Indianere, mens det til Alaska er kommet andetsteds fra (Asien?). Endelig er de asiatiske Eskimoers tunge dobbelttelt, der nu også bruges om vinteren, ganske sikkert optaget fra Tjuktjerne. Som man ser en mængde forskellige typer, der lader ane, at Eskimokulturen har en lang og indviklet historie bag sig.

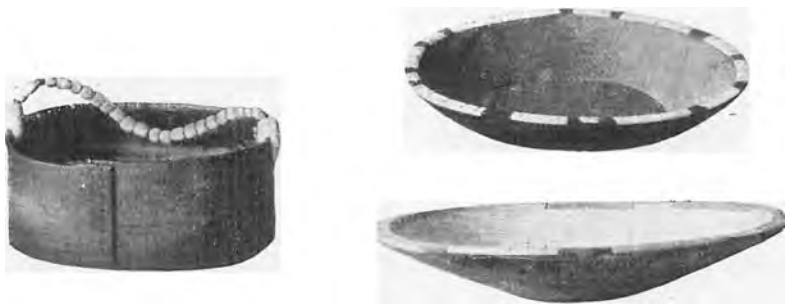
Hvis vi for en menneskealder siden krøb ind i et af de store huse i Øst-Grønland ved Angmagssalik, vilde vi finde et udstyr af husholdningssager, der vel var begrænset i art, men både velegnet til sit formål og virkelig smukt forarbejdet.

Ved hver „bås“ står den pågældende husmoders spæk lampe. Den er

Vegstenslampe anbragt på den trebenede „lampestol“, hvori dryppet opfanges. Derover hænger vegstensgryden og øverst den firkantede tremmehylde til tøjtørring. Alt fra Angmagssalik. (Nationalmuseet).

så at sige familjens midtpunkt og mer end det. Ganske vist så' vi, at Eskimoerne syd for Bering Strædet opvarmer deres huse med bål og kun bruger lampen til belysning, ligesom også indlandsbefolkningen på Barren Grounds koger over lyngbål og i stedet for andre stammers højt udviklede spæk lampe nøjes med en næppe tildannet eller blot naturligt udhulet sten. Men der er umådelige strækninger, hvor der hverken er drivtræ eller lyng nok, til at man kan klare sig på denne måde. Her er lampen en absolut nødvendighed, uden hvilken al bosættelse vilde være umulig. Lampen og isfangsten, som skaffer spækket til veje, er derfor

Spånkar og fade af træ, fra Angmagssalik. (Nationalmuseet).

de to hovedhjørnesten, hvorpå størstedelen af Eskimo-kulturen er opbygget, det grundlag, der gør den uafhængig af plantevæksten og sætter den i stand til at brede sig over egne, hvor al anden kultur vilde gå til grunde. Til lampens fundamentale betydning svarer ganske vist ikke dens temmelig uanseelige ydre. Den kan opnå en ret betydelig størrelse, men i øvrigt er den overalt med forholdsvis ringe ændringer en bred, mer eller mindre halvmåneformig skål udskåret af blød vegsten; kun i det sydlige Alaska og på Aleuterne bruges mere runde former af ler eller en hård, krystallinsk bjergart. Bagtil i skålen lægges spækket, og langs forkanten anbringes en væge af mos. Lampen brænder hele dagen og det meste af natten; den udsender et blødt og behageligt lys og betydelig hede, og når den tilses ordentligt, oser den aldrig; men pasningen kræver ganske vist en del øvelse.

Ild tændes oprindeligt med et ildbor, der er forsynet med remtræk, eller, hvad der mest gælder de centrale egne, ved at to stykker svovlkis slås mod hinanden.

Men tilbage til Angmagssalik-huset! Over lampen hænger vegstens gryden, hvori kødet koges. Også den er i det væsentlige ens overalt, men afløses i Alaska af lerkrukker. Vegsten forekommer ikke i fjæld-

grunden vestligere end i Kobber-Eskimoernes område, og selv om der åbenbart tidligere har været en stor eksport af lamper vestover, har mangelen på naturligt forekommende vegsten åbenbart haft en vis stimulerende indflydelse på Alaska-Eskimoernes i øvrigt yderst tarvelige pottemagerkunst.

Når kødet er kogt, bliver det fisket op med et benspids og lagt på skåle og fade af træ af forskellig størrelse og form, men hver for sig udskåret af en enkelt blok og i regelen forsynet med smukt benbeslag langs overkanten, for at træet ikke skal flosse. Angmagssalik-Eskimoerne kender dog ikke de overordentlig nydelige skåle i dyreform, som deres håndsnilde stammefrønder i Alaska åbenbart har lært at snitte af Nordvest-Indianerne. Af træ, eller andetsteds af moskusoksehorn og bjærgfårets horn, udskæres skeer, store sleve og suppeøser. Ved siden af lampen står den uundværlige vandspand, der ved Angmagssalik og i Vest-Grønland er af fortræffeligt bødkerarbejde og ikke blot forsynet med benbeslag, men på siderne er prydet med en mængde udskårne og pånaglede elfenbensfigurer af mennesker og sødyr. Bødkerteknikken skyldes sikkert en gammel, europæisk påvirkning. Den kendtes ellers ikke i hele det oprindelige Amerika, men går i Danmark i hvert fald tilbage til folkevandringstiden. Uden for Grønland bruges ofte vandspande af skind. Spæk opbevares i ovale kar med flad bund og kant af en tyndskrabt træspån eller, hvor hvalfangst drives, af barde, idet de overskydende sider er syet sammen. Vandøser af træ og skind kendes, men om vinteren, når spanden er fuld af is eller hårdt frossen sne og vandet samler sig på bunden, eller om foråret når læberne er tilbøjelige til at sprække, bruges et sugerør af træ eller ben.

Over hver lampe hænger en stor tremmehylde — i de centrale egne en ring med et groft nætværk — hvorpå fugtigt tøj lægges til tørre. Sager, der ikke bruges i øjeblikket, gemmes i skindposer. Andre steder kendes en slags primitive æsker af oprullet græs eller pilerødder, og i Alaska er der en virkelig, omend ikke særlig fremragende kurvefletning. Synålene, som oprindeligt var af fugleknogler, hvalrosstand e. l., måtte man på grund af deres vanskelige tilvirkning vise

Vandpøs af træ med den for Øst-Grønland karakteristiske pålægning af benfigurer i form af sødyr og mennesker. (Nationalmuseet).

særlig omhu, hvorfor de ved Angmagssalik blev stukket i nydeligt broderede, trekantede nåleskind, mens man næsten alle andre steder har smukt formede nålehuse af hvalrostand.

Inde under briksen er der pulterkammer. Dær skubbes kødfade og spækbakker ind, når de ikke bruges; dær står mændenes kasser med værktøj og småsager; dær er sammenrullede skind og ikke at forglem-

Stor suppeøse af moskusoksehorn, fra Rensdyr-Eskimoerne. Når måltidet nærmer sig sin afslutning, går øsen på omgang mellem de tilstedeværende, og enhver tager en slurk suppe af det ene hjørne. (Nationalmuseet).

forlod den, og da han omsider engang lod sig bevæge til at foretage en rejse, greb gensynet ham så voldsomt, at hans hjærte brast, da han fra sine gamle fjælde så' solen hæve sig over havet og dens stråler brødes i horisontens isbjærge. Der er i dette lille sagn en så inderlig hymne til hjemstavnen, som få vil tiltro et „naturfolk“; men der er tillige en tøvende forundring over noget fremmed, dette at en mand kan gro i den grad fast til et sted. Eskimoerne — her taler jeg ikke om vore dages Vest-Grønlændere — er et færende folk. Selv hvor der er faste vinterhuse, var det oprindeligt en undtagelse, at en familie boede på samme boplads mer end nogle få år i træk. Selve husene tilhørte alle og ingen: den, der ved telttidens ophør udbedrede et hus og flyttede ind

vellugten i det overfyldte, hede rum. Urinen bruges, som vi har set, i visse egne til vask og er som nogle steder nødvendig af hensyn til en særlig form for skindberedning. Det kan også hændes sig, at der under briksen ligger en tævehund med hvalpe, som endnu er for små til at modstå vinterkulden, foruden alt det forbavsende skrabsammen, som en eskimoisk husmoder nødig skiller sig ved.

Der fortælles i Grønland om en storfanger, som i den grad elskede sin boplads, at han aldrig

Sælsskindet skræbes rent for spæk, før det beredes: et hverdagsbillede fra Vest-Grønland.
(Forf. fot.)

i det, havde ret til at bo dær den kommende vinter. Alligevel er boligen for Eskimoerne mere end det tilfældige sted, hvor de sover. Kulden om vinteren og myggeplagen om sommeren gør den til et virkeligt hjem.

Naturligvis er det mest kvinderne, som opholder sig inden for dettes vægge. Man står tidligt op; de store folkehelte i sagnene er altid morgenmænd, så det kan forslå, og som regel før daggry har manden sat en hastig frokost af frosset kød e. l. til livs og er af sted til fangstpladsen. Kvinderne er altid vågne før mændene for at tænde lampen; men nu har de dagen for sig selv. Lad det være sagt med det samme, at den gamle forestilling om Eskimo-kvinderne som mændenes „slaver“ og „arbejdsdyr“ er i bund og grund falsk. Selvfølgelig er der brutale ægtemænd her som allevegne, og i betragtning af det primitive sinds mangel på selvkontrol kan det ikke undre, at en ægtemands vrede engang imellem kan munde ud i en dragt prygl til konen; men en statistisk opgørelse vilde sikkert vise en større procent tøffelhelte hos Eskimoerne end i et civiliseret land (de Forenede Stater måske undtaget!): de fleste Eskimoer har en dybt rodfæstet respekt for deres kones tunge!

Samme tunge bliver brugt flittigt i dagens løb, når sladderens går

under visitter i hinandens huse eller telte; men det vilde for resten være synd at beskyldte kvinderne for dovenskab. Bortset fra kogning er deres vigtigste arbejde flænsning af byttet, undtagen af store dyr som hval og hvalros, beredning af skind og syning. I Alaska kommer hertil kurvefletning og forarbejdelsen af de grove og dårligt brændte lerkar; hvad keramikken angår, viser fund af potteskår fra 5. Thule-

a

b

c

Skindskrabere. a, af en røknogle, hvis gennemskårne ledhoved danner et naturligt greb. b, af sandsten, men tydeligt efterlignende benskrabers form. c, med blad af den meget hårde og seje jade. a og b fra Rensdyr-Eskimoerne, c fra Netsilik-gruppen. (Nationalmuseet).

østpå som til Kong William's Land og Repulse Bay, hvor den nu er gået fuldstændig til grunde.

Egentlig skindgarvning er ukendt i den oprindelige Eskimokultur, men i hvert fald sødyrs og søfugles skind indeholder så meget tran, at behandlingen, selv om den for en stor del går ud på at fjerne dette, alligevel får karakteren af en primitiv fedtgarvning. Skindene renses

for vedhængende kødtrævler og skrubes og blødgøres med sten- og benskrabere af forskellig form, men for størstedelen med det fælles træk, at de holdes med een hånd. Tohånds skrabere har en overordentlig stor udbredelse i Sibirien og blandt Nord-Amerikas Indianere, men bruges kun hist og her og som oftest rent undtagelsesvis af Eskimoerne. Skind af landdyr behandles udelukkende ved skrabning. Det er et strængt arbejde at berede et stort renskind på denne måde, og ofte rækker mændene deres koner en hjælpende hånd; men resultatet er også, i hvert fald hos de centrale stammer, der er eksperter på dette felt, et skind så mygt og indbydende, som man næppe andre steder finder mage til. Fugleskind kan naturligvis ikke tåle skrabning, men tygges delvis fri for fedt, hvorved man på en nem måde forener det nyttige med det behagelige.

Når det gælder skind af sødyr, navnlig hvis man ønsker de afhærede, vandtætte skind, finder der foruden den rent mekaniske proces også

en meget simpel kemisk behandling sted; men på dette som på så mange andre punkter er der en betydelig forskel på de centrale egne, hvor skindet behandles med varmt vand, og yderområderne mod øst og vest, hvor de lægges i urin. Hvide sælskind, 5: skind på hvilke ikke alene hårene, men også den mørke narv er fjærnet, fås enten ved at skolde skindet eller lade det ligge sammenrullet med spækket på, til dette syrner; en særlig slags tørres i frost, hvorved de får en smuk, flødcagtig farve, forskellig fra de andre, hvidgule skind. I Alaska kendes en virkelig garvning med fiskerogn, ligesom der et par steder bruges indgnidning med hjærnemasse og røgning af skindet; men disse metoder er optaget fra nærbefolk.

Syfærdigheden står højt. Af de ikke så ganske få klædningsstykker fra alle eskimoiske egne, som jeg efterhånden har haft mellem hænder, er kun et forsvindende mindretal dårligt syet, hvorimod stingene ofte ligger så tæt og regelmæssigt som maskinsøm. Tråden spaltes ud af sener, og man bruger de også herhjemme anvendte sting: forsting, kastning og „blindsting“, ved hvilke nålen kun føres halvt gennem skindet. Derimod er må-

den at sy på forskellig fra vore damers; Eskimo-kvinderne sætter deres syring af tykt skind på pegefingern og syr fra højre til venstre. For øvrigt er syfærdigheden ikke alene beundringsværdig rent teknisk set; men det smagfulde farvevalg og de nydelige mønstre sætter ofte arbejdet i rang med de ypperste frembringelser af primitiv ornamentik.

Når den tid på dagen nærmer sig, da kvinderne venter deres ægte herrer tilbage fra jagten, skubbes gryden hen over lampen. Den, der kommer hjem efter en udmattende dag i bidende kulde, holder som regel ikke af at vente på maden. Dagens hovedmåltid, der bortset fra den sparsomme frokost er mændenes eneste, falder derfor ved deres hjemkomst hen ad aften. Stor afveksling byder spisesedlen vel ikke på. „Dog har“ — fortæller den prægtige, gamle købmand Dalager i sine *Grønlandske Relationer* fra 1752 — „en riig Grønlænder tracteret mig og trende andre ærværdige Grønlændere, hvoriblant de tvende vare

Pose til opbevaring af småting, et eksempel på Angmagssalik-Eskimoernes nydelige skindarbejder. (Nationalmuseet).

Angekøker [ɔ: åndemanere], med ti suffisante Retter, som jeg venligst udbeder den gunstige Læser ikke væmmes over, at jeg her efter Ordenen specificerer: 1) Fik vi smaa tørrede Sild [ɔ: lodder], hvilke alletider udgjøre den første Ret. 2) Fik vi tørret Sælhunde-Kiød. 3) Kaagt Dito. 4) Raaden Dito. 5) Kaagte Alliker [ɔ: „alke“, den populære, dansk-grønlandske betegnelse for lomvier]. 6) Et Stykke raa Hvalfiske-Stiert. Paa dette vare vi alleene indbudne, ligesom hos os, hvor man inviterer Gæsterne til de største Festins, blot paa en Dyr-Kølle, alligevel Bordet

To øst-grønlandske former for kvindeknive. Den ene, med håndtag af bjørnetand, viser, hvor sparsomt jærnet var i disse egne endnu for godt en menneskealder siden. Den anden er prydet med simple boreornamenter. (Nationalmuseet).

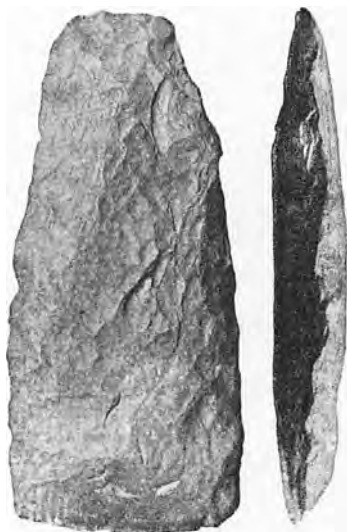
i det øvrige bliver overstrøet med nogle Dosiner differente Retter. 7) Fik vi tørret Lax. 8) Tørret Rens-Dyr-Kiød. 9) og 10) vare Confecturerne. Samme bestode af Krække-Bær, indmenged med Rens-Dyr Mave-Skarn og Tran. Dette var just ikke min Confect, hvorføre jeg ogsaa ikkun nød lidet deraf, og endda, for ikke at spilde det forrige gode Maaltid, holdt for raadeligst, at slukke efter med et Glas Fransk Brændeviin.“

Hvis manden har bytte med hjem, påhviler det konen at flænse det. Til arbejdet benyttes den uundværlige kvindekniv eller *ulo*, der tidligere havde et stenblad som et cirkeludsnit, hvilken form er bibeholdt for de senere metalblade vestpå, mens det mod øst er mere ankerformigt. Flænsningen går rask og sikkert fra hånden med en færdighed, der fortæller om utallige slægtleds øvelse og anatomiske indsigt. En Grønlænderinde kan, blot med opsmøgede ærmer, flænse en sæl, uden at der kommer en dråbe blod på hendes tøj eller på gulvet.

Efter måltidet er tiden inde for mændene til at drøfte dagens hændelser, ryge en pibe (tobakken er nu allevegne indført) og bøde deres

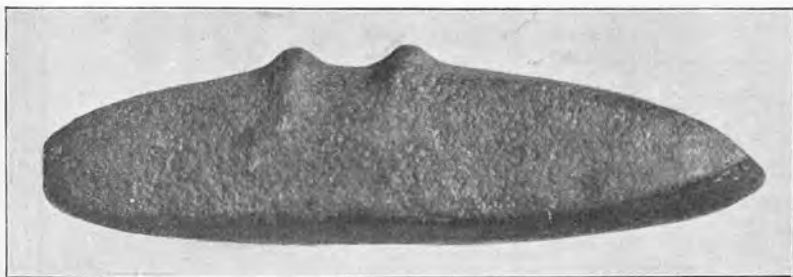
redskaber eller forfærdige nye. I deres oprindelige tilstand er Eskimoerne et stenalderfolk. Vi veed alle, hvilket umådeligt fremskridt for den kulturhistoriske forskning der er knyttet til den berømte tredeling af den forhistoriske tid i sten-, bronze- og jernalder; men vi må gøre os klart, at for det første er denne inddeling et skema med alle et skemas gode og dårlige sider, og for det andet tager det særligt sigte på europæiske, mere specielt sydskandinaviske forhold. Det er et skema, og derfor må skillelinjerne nødvendigvis blive kunstige. De senere års undersøgelser har viist, at stenredskaber er blevet brugt i det daglige liv hele bronzealderen igennem i Danmark og efter en endnu større målestok i Norge; først jernalderen med dens anvendelse af indenlandsk myremalm i stedet for det kostbare, indførte metal betød det endelige og afgørende brud med stenen. Hertil kommer nu, at en udstrakt anvendelse af sten selvfølgelig er afhængig af materialets forekomst. I den henseende har intet land været bedre stillet end vort eget med dets udtømmelige forråd af første klasses flint; men f. eks. på de uhyre flodsletter i Sydamerika forekommer sten så at sige ikke, og hårdt træ, ben og snegleskal må træde i dens sted — og kan man her tale om en „stenalder“? Og endelig det allervigtigste: anvendelsen af dette eller hint stof til ægværktøj o. a. behøver ikke at sige noget om kulturtrinnet som helhed. Det er en uomtvistelig kendsgerning, for at blive ved vore hjemlige forhold, at der er langt større spring i kultur mellem køkkenmøddingernes jægere og jættestuernes agerdyrkende og kvægavlende folk, end der er mellem disse sidste og bronzealdersfolket, og hvilken afstand skiller ikke i nutiden Polynesierne i Sydhavet med deres agerbrug, deres enestående sømandskunst, deres højt udviklede samfundsordening og religion fra f. eks. Ildlandets fattige og frysende småhorder!

Derfor, når vi betegner Eskimoerne som et stenalderfolk, da betyder dette, at de til deres skærende redskaber o. l. anvender et bestemt materiale og en bestemt teknik, men hverken mer eller mindre. Vil man have et mål for, hvor højt kunstnerisk sans og århundredgammelt hån-

Økseblad af sten fra Vest-Grønland, tilhugget og slebet ved æggen. Dens usymmetriske form viser, at bladet har været skæftet som tværakse.
(Nationalmuseet).

delag kan hæve flintarbejdet, er der to steder inden for vor kulturkreds, hvorhen vi kan vende blikket, Ægypten og Danmark. Se f. eks. på de papirstyndt udfligede pilespidser eller de skønt formede dolke fra vor stenalderes slutningstid med deres flimrende lysspil i overfladens parallelhugning. Noget blot tilnærmelsesvis lignende vil arkæologen lede for forgæves efter i en samling af eskimoiske oldsager. Sjældent, såre sjældent fanges øjet af et stykke, der rager op over det hæderlige jævnmål; man har været fuldt tilfreds med at fremstille et brugbart redskab og har ikke lagt synderlig vægt på udseendet. Materialet er også tarveligere, flinten er grov og sparsomt forekommende, og de beslægtede

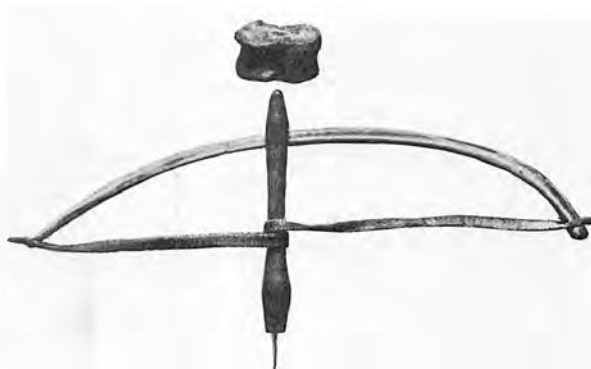
Økseblad fra Stillehavs-Eskimoerne. Både formen og den ejendommelige fremstillingsmåde („prikhugning“) stiller den nærmest ved nordvest-indianske typer. (Nationalmuseet).

mineraller som kalcedon, jaspis og agat, der har et lignende muslet brud som flinten, er mere lunefulde og genstridige at arbejde med. Fremgangsmåden var den, at kærnen først blev tilhugget i rå omrids eller udspaltet til skiver og flækker og derefter udarbejdet ved tryk. Fra de vestlige egne og Southampton Øen, hvor stenalderen varede ind i historisk tid, kendes trykstocken, et lille redskab af rentak eller hvalrostand indsat i et greb; med trykstocken pressesedes spåner af stenæmnet, som holdtes i venstre, af vanten beskyttede hånd. Med større forkærlighed har Eskimoerne vendt sig mod de mindre sprøde stenarter som sandsten og især skifer, der forarbejdedes ved slibning og kunde minde om yndlingsstofferne: ben, rentak og hvalrostand. Højest i teknisk henseende står inden for denne gruppe sagerne af den smukt grønne, men umådelig seje og tidsrøvende jade, som forekommer i Alaska, men derfra er spredt ved handel østover lige til Hudson Bugten.

Mens de eruptive bjergarter så godt som aldrig er benyttet af Eskimoernes hovedmasse, er det anderledes med Stillehavsgruppen og Aleuterne, der på dette som på så mange punkter indtager en særstilling. Dette hårde, krystallinske materiale lader sig ikke behandle som de andre sten, men kræver en særlig tildannelsesmåde, den såkaldte prikugning eller afknusning, som udføres med en oftest noget

aflang, ægformig hammersten. Prikhugningen kendes fra vor hjemlige stenalder og har især i Norge spillet en umådelig stor rolle. I Amerika er dens klassiske område netop den nordlige vestkyst; men om den derfra er indført til Stillehavs-Eskimoerne, eller om den betyder en oprindelig kulturforskel mellem disse og deres stammefrændre, er endnu et åbent problem, som kun arkæologiske undersøgelser på stedet kan løse.

To forskellige Eskimo-grupper, Kobber-Eskimoerne og Grønlænderne, har tillige behandlet metal, nemlig henholdsvis kobber og jern, ved hamring i kold tilstand, altså på lignende måde som enhver anden „sten“; men spørgsmålet om, hvorledes de er kommet ind på dette, er kun tildels afgjort. Jenness har dog givet gode grunde for, at kobberteknikken i de centrale egne er temmelig ny og optaget fra

Ruebor fra Vest-Grønland. Buen er dannet af ribbenet og mundstykket af rullebenet af et rendyr. (Nationalmuseet).

de nærboende Indianere, der levede i en slags kobberalder. Kobberet forekommer flere steder frit i egnen og lader sig let forarbejde. I Grønland benyttede Polar-Eskimoerne jern fra de store meteoriter i nærheden af Kap York, og Vest-Grønlænderne behandlede det telluriske jern, der indesluttet i basalten på den nordlige del af deres kyst. I hvert fald det sidste er dog af så sprød og uheldig beskaffenhed, at Eskimoerne efter al sandsynlighed fra først af må have lært jernets egenskaber at kende fra bedre kvaliteter, og i så fald ledes tanken naturligt hen på de gamle Nordboer. Eskimoerne kunde ikke undgå at se metallet i deres besiddelse, „och grafuer de endnu dagligen effter söm och jern, som at de Christnes huuse hafuer standet“, hedder det meget betegnende fra en rejse ved det 17. århundredes midte.* Noget af en gåde bliver det imidlertid, at Frobisher allerede ved sit første besøg på Baffin Land (1578) fandt enkelte jærnsager. Er det fra Baskerne, disse uforfærdede fiskere og hvalfangere, som fra Newfoundland kan have forvildet sig så langt mod nord?

* Christian Lunds Relation til Kong Frederik III om David Danells tre Rejser til Grønland 1652-54. *Danske Magazin*. 6. række, bd. II.

Det sparsomme materiale har ført med sig, at Eskimoerne med hensyn til arbejde i træ er nået videre end i stenteknikken. Omhyggelig sammensurring, nagling og laskning er gammelkendte fremgangs-

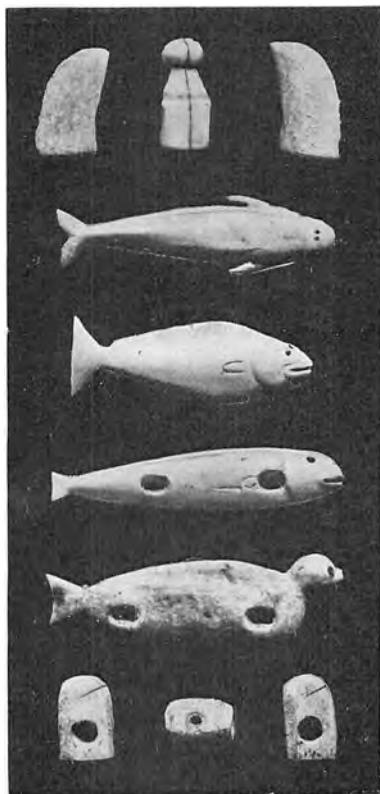

Øst-grønlandsk
snittekniv med jærns-
blad indsat i et perle-
pydet træskaft.
(Nationalmuseet).

måder, og også en simpel form for tapning kendes. Falsning, sinkning og ægte tapning er derimod oprindelig fremmede li- gesom også den før nævnte bødkereteknik. Den første, grove tilhugning sker med tværsæksen, der i de fleste tilfælde har en temmelig lille stenskarpe indsat i et hoved af rentak, omtrent som vore stenalderøkser fra Mulletiden. Huller børes med et bor, der støttes ovenfor mod et mundstykke og drejes ved hjælp af en bu. Tidligere tjente det også som en slags sav, idet store træ-

stykker spaltedes ved, at der først børes en række tætsiddende huller. Den finere tildannelse sker med den samme slags snittekniv med bøjet blad, som har så stor udbredelse i Øst-Sibirien og det nordlige Amerika. Arkæologiske fund både fra det eskimoiske og indianske område har viist, at den ældre form havde et stenblad indsat i et bøjet skaft; men hvor og hvorledes omdannelsen til det moderne jærnrøds- redskab har fundet sted, er endnu ukendt.

I udskæringen af ben, hvalros og narhvalstand nå'r håndværksdygtigheden endelig sit højdepunkt; men mærkeligt nok er der selv på et område som kunstsansen en udpræget forskel mellem de centrale stam-

Knapper og spænder på kajakkens tværramme er i Vest-Grønland ofte udskåret med virkelig kunst. Her ses hvidhval, flynder, torsk og sæl. (Nationalmuseet).

mer og befolkningen i udkanterne. Allerede i begyndelsen af det 17. århundrede fandt Baffin det påfaldende, at de siger, han så' på nogle af småøerne i Hudson Strædet, var så meget tarveligere forarbejdet end dem, han lige havde lært at kende i Grønland. Den dag i dag står Central-Eskimoernes redskaber, hvad udseendet angår, dybt under Grønlænderes og Alaska-Eskimoers, skønt den ødelæggende, europæiske indflydelse hos disse er lige så gammel eller ældre. Ud over ganske simple, indridsede stregmønstre præsterer de centrale stammer intet i ornamentik, mens man vestpå finder indridsede eller malede billeder af dyr og jagter til lands og til vands, af trommedanse og kampe og scener fra det daglige liv i sammenhængende fremstilling, der nærmer sig en primitiv billedskrift. I skarp opfattelse og livfuld gengivelse står de bedste af dem ikke tilbage for den palæolitiske kunst i Frankrigs og Spaniens huler.

Især i Alaska, men også i Grønland møder man visse ornamentale former; kamme, spænder o. l. afsluttes f. eks. med en figur, der forestiller halefinnen af en hval eller bagkroppen af en sæl. En særlig retning er man slået ind på i Øst-Grønland, hvor øjenskærmene ofte er fuldstændigt dækket med et kniplingsværk af elfenbensbeslag i forskellige mønstre, og hvor træet i vandspænde og kastetræer næppe skimtes mellem pålagte figurer af mænd og kvinder, sødyr og mytiske væsner, uden at denne ødsle dekoration nogensinde virker overlæst. Trangen til udsmykning har ogsaa ført til en skulptur i det små, som vi finder både ved Bering's Havet og i Grønland. Knapper og spænder til kajakremme laves i form af sæler, hvidhvaler, fisk og andre fangst dyr, tersen til et vantespænde bliver en rype, skaftet på en sykniv en ørred, og nålehuset formes som et menneske; en søfugl sidder som spænde på kajakpelsens nakkerem o. s. v. Måske ligger der i nogle tilfælde magiske tanker bag; men i hvert fald er det en kunst, som vidner om, at selv under den hårdeste kamp for livet blomstrer sansen for det skønne.

Del af en bue fra det sydlige Alaska. Med sort farve på rød grund er der malet billeder af fangst dyr og jagt-optrin. (Nationalmuseum).

Hos Kobber-Eskimoerne som hos deres stammebrødre er festerne et af de bånd, der holder samfundet sammen. Iført festdragt med store indlæg af renens hvide bugskind og bærende den ejendommelige kyse, hvorfra et lomnæb stikker til vejrs, optræder danserne i rækkefølge til egen sang og trommeledsagelse. (Leo Hansen fot.)

VII. SAMFUNDET

„Der eksisterer intet eskimoisk samfund“ og „Eskimoerne lever i kommunisme“ er slagord, man ofte møder; men bægge er i virkeligheden fejlagtige, omend det første mer end det sidste. Det er indlysende, at de umådelige ødemarker og den fåtallige befolkning af sig selv forbyder et højt organiseret samfund. Den arktiske natur har tvunget Eskimoerne ind på en næsten raffineret fuldkommengørelse af deres erhverv, både direkte gennem selvstændige opfindelser og indirekte ved lån udfra af sådanne elementer, som faldt i tråd med deres levevis; men samtidig har naturen ladet samfundet som sådant stå i stampe. Det er en af den slags ensidigheder i udviklingen, som ikke er enestående hos naturfolkene. Den samme ensidighed, blot i stik modsat retning, møder vi hos Australiens urbefolkning, hvis fantastisk udviklede sociale system næsten skulde synes uforenelig med den yderst fattige, materielle kultur. Her er det vel sådan, at ørkennaturen har sat uoverstigelige skrænker for erhvervslivet, mens den ikke har kunnet hindre indtrængen af højere samfundsformer.

Selv om nu det eskimoiske samfund næsten overalt og i næsten alle henseender står på det lavest tænkelige trin, eksisterer det dog ligefuldt. Det kan for så vidt ikke undre, som samfundsdannelsen næppe er menneskelig i den forstand, at den først er begyndt efter udformningen af menneskets artspræg. Den stærke understregning af det rent dyriske flokinstinkt taler for psykologen det samme sprog som for antropologen de kendetegn, der peger i retning af menneskets udspring bag om de højere, antropoide aber mod lavere stående og rimeligvis flokkevis levende væsner. Hverken individet eller arten er født som en ubeskrevet tavle.

Den faste kerne i det eskimoiske samfund er den ældste af alle sociale indretninger: ægteskabet. Der var en tid, da man tænkte sig urmennesket levende i horder, hvor alle parredes i flæng. En sådan tilstand er næppe sandsynlig. Det værk af den store, finske sociolog Westermarck, der afgørende brød med den gamle opfattelse, hedder betegnende nok *Det menskliga äktenskapets historia* for dermed at understrege, at ægteskabet ikke blot findes hos mennesket, men også i rudimentær form hos mange dyr. Både mandens primitive skinsyge og kvindens forholdsvis hjælpeløse tilstand under det lange svangerskab og den endnu længere diegivning er umiskendelige tegn på, at ægteskabet strækker sine rødder dybt ned i rent dyriske tilstande.

Det er derfor kun, hvad der kan ventes, når Eskimoerne betragter ugift stand som noget unaturligt for voksne mennesker, og regelen er, at ægteskab indgås for mændenes vedkommende, så snart de kan fange til en hustru underhold, og for pigernes ved mandbarhedens indtræden. Der kan endnu træffes spor af det ældgamle rovægteskab. Det hænder stadig blandt de primitive Netsilik-Eskimoer, at en mand røver en kone fra en, der er svagere end han selv, og min „plejefader“ på Barren Grounds, en af Rensdyr-Eskimoernes mægtigste åndemanere, havde med koldt blod udryddet hele sin ældste kones familje, da den satte sig mod partiet. I øvrigt er brudekøb det almindelige, og når det er bragt i orden, flytter de nygifte sammen uden nogen som helst ceremonier.

Nogen indskrænkning i valget af hustruen er der praktisk talt ikke. Der er ingen fordringer om, at bruden skal hentes fra en fremmed boplads, ingen klaninddelinger, som skal respekteres, og de eneste regler, der overholdes, er, at parterne ikke er nær blodsbeslægtede eller bærer samme navn; dette er nemlig muligt, fordi Eskimoerne mange steder ikke skelner mellem mands- og kvindenavne, samtidig med at navnet opfattes som en slags sjæl, så at to navner derved anses for at stå i særlig intimt forhold til hinanden. Hertil kommer i Alaska ægteskabs-

forbud mellem folk med samme amulet, noget der minder om totemisme uden dog helt at være det (se s. 186). Hvis de gamle, russiske forfattere er rigtigt underrettet, herskede der blandt Aleuterne og Stillehavs-Eskimoerne den mærkelige skik, at fætre og kusiner altid skulde gifte sig indbyrdes; men dette kendes ikke fra andre Eskimoer.

Flerkoneri er allevegne almindeligt blandt de dygtigste fangere, skønt det er sjældent, at konernes tal overstiger to. Det er heller ikke ukendt, at samme kvinde har mer end een mand; men normal folkeskik er dette kun hos Netsilik-stammerne. Hos dem er pigemord så almindelige, at en pige, der ikke forloves allerede ved fødselen, som regel er dødsdømt, hvilket naturligvis fører til en umådelig kvindemangel. Polyandri er også beskrevet fra Aleuter og Stillehavs-Eskimoer, idet en kvinde dær foruden sin almindelige mand havde en eller flere „bimænd“. Sternberg og Jochelson opfatter imidlertid dette som et virkeligt gruppeægteskab, hvori alle fætre og brødre kunde fordre ægteskabelige rettigheder af hverandres hustruer. Der er også hos andre Eskimoer svage spor af, at yngre brødre har visse forpligtelser over for de ældre brødres koner, f. eks. til at underholde dem, når deres ægtemænd er på rejser, hvormed efter eskimoisk tankegang ægteskabelige rettigheder følger af sig selv, og dette kan meget vel have givet stødet til en udvikling som den aleutiske. Det kan dog ikke nægtes, at spørgsmålet i det hele taget trænger til nærmere oplysning.

Niels Egede fortæller et sted, at der „kom een ung Mand til mig fra Grøn-Eylænderne og havde med sig et Refskind som han tilbød mig med disse Ord; Jeg veed at du er alt for net og reenfærdig til at gjøre det, jeg vil have giort, min Kone er u-frugtsommelig, du forstaar mig nok, men hvis du ikke vil, da befal een af dine Matroser til at gjøre hende frugtsommelig, da jeg nu strafede [ɔ: bebrejdede] ham for hans u-blue Tale, svarede han, det er ingen Skam hun er gift, og kand faae een af dine gifte Matroser ...“* Hele den eskimoiske opfattelse af ægteskabet, dens længsel efter afkom, mandens ret til at disponere frit over konen og sig selv, har vi her *in nuce*. Det siger sig selv, at ægteskabelig troskab i kønslig henseende ikke kan opfattes som nogen væsentlig dyd, lige så lidt som de unge piger lægger noget bånd på sig før giftermålet. Når en mand straffer sin kone for utroskab, er det, fordi hun gør et indgreb i hans rettigheder; næste aften kan han godt selv låne hende ud. På Aleuterne fordrede god tone tilmed, at mændene stillede deres koner til disposition for gæsterne, hvad de russiske pelsjægere ikke var sene til at benytte sig af og gengældte med at sprede

* *Tredie Continuation af Relationerne betreffende den grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed.*

kønssygdomme blandt befolkningen. Desuden er det allevegne en almindelig skik at bytte kone på kortere eller længere tid, og ægtmændene er da så langt fra at nære skinsyge mod hinanden, at konebytning tværtimod regnes for ét af de virksomste midler til at understrege og styrke et venskab på. Øst-Grønlænderne havde tidligere en skik, som kaldtes „lampeslukningslegen“, og i de store fælleshuse plejede man om aftenen at give sine gæster lejlighed til denne forlystelse.

Det vil imidlertid være i høj grad misforstået, hvis vi i disse skikke blot ser udsvævelser og last. Ofte gør rent praktiske forhold sig gældende. En mand skal f. eks. på en lang rejse og kan ikke undvære kvindelig hjælp til syning o. l.; hvis nu hans egen kone er forhindret på grund af sygdom eller svangerskab, bytter han midlertidigt med en ven, hvis kone måske gerne vil besøge sine fjærnt boende forældre. Ja, hvor underligt det end kan virke på os: det, en overfladisk anvendelse af europæiske moralprincipper vil fordømme, er i nogle tilfælde den højeste, sociale pligt. Foran en truende ulykke sker der almindelig konebytning på bopladsen, formodentlig ud fra den forestilling, at man derved ligesom skifter identitet og således vildleder de onde magter.

Til denne lidet højtidelige opfattelse af ægteskabets bånd svarer også den lethed, hvormed de opløses, for synes parterne ikke om hinanden, går de uden videre omsvøb hver til sit. Unge mennesker gennemgår som regel både tre og fire ægteskabers skærsild, før de falder til ro, hvilket som regel sker, når der kommer børn. Alle Eskimoer holder af børn og vil intet hellere end have afkom, helst drenge, der engang kan være forældrene en støtte på deres gamle dage. Den, der er barnløs, køber sig en adoptiv søn for en stogepande eller en håndfuld søm. Men med den snirklede bagvendthed, som ofte præger naturmenneskets tankegang, har netop ønsket om at få afkom ofte ført til barnemord. For at øge tallet af drengefødsler myrdes undertiden koldblodigt de spæde piger, hvis pasning vilde stå i vejen for et nyt svangerskab. Utvivlsomt har barnemord i nogen grad fundet sted hos alle Eskimoer i deres oprindelige tilstand, og de står som nævnt endnu på en uhyggelig højde inden for Netsilik-gruppen.

Børnene regnes i lige grad for faderens og moderens. Man har undertiden rejst det spørgsmål, om der hos Eskimoerne herskede fader- eller moderret, idet det jo ofte hos naturfolkene er sådan, at børnene henføres til moderens familje i stedet for til faderens. Dette spørgsmål er imidlertid ganske uberettiget for Eskimoerne som helhed; de kender hverken til de klansystemer eller arvelige stands- og kapitalforskelle, som først og fremmest ligger bag ved primitive folks genealogiske in-

teresser. Kun helt øvre ved Bering Strædet og navnlig på Aleuterne er der enkelte spor af moderret, f. eks. morbroderens privilegerede stilling i familien; men de er muligvis trængt ind fra de ægte moderretslige stammer i Nordøst-Asien. En bekræftelse på, at slægtskabet regnes ligeligt på faderens og moderens side, finder vi i de ret ejendommelige og indviklede slægtskabsbetegnelser.

Det er en selvfølge, at slægtninge også blandt Eskimoerne føler sig knyttet sammen i venskab og gensidig hjælp; men nogen ætfølelse kendes ikke. Ud over den snævre familjekreds findes der i grunden ingen varig, social organisation. Bopladsfællerne og — hvor der bruges huse for flere familjer — husfællerne har nok visse moralske forpligtelser over for hverandre med hensyn til fordeling af fangstbyttet; men disse forsvinder af sig selv, så snart fællesskabet opløses. Et udslag af bopladsens samhør, så længe det varer, er også forsamlingshuset, *qazge* eller *qagsse*. I Alaska er det et virkeligt „mandshus“ i smag med, hvad vi kender fra mange andre steder i verden, idet ikke blot de store, religiøse maskefester afholdes dær, men det også afgiver arbejds- og sovested for pladsens mandlige befolkning. Første gang en fremmed eller et barn besøger huset, må han tilkøbe sig adgang ved en gave til de tilstedeværende. Hos de centrale stammer — og dette synes at være det oprindelige — er der derimod intet fast *qazge*; dette er blot en særlig stor snehytte eller endog kun en tilbygning til en af beboelseshytterne, som rejses, når en dansefest står for døren, og i Grønland endelig, hvor de store fælleshuse gjorde en særlig forsamlingsbygning overflødig, er der kun svage og ubestemte spor tilbage af deres tidligere eksistens.

Der tales undertiden om eskimoiske stammer, men i politisk henseende findes sådanne i virkeligheden ikke. Hvad der betegnes med dette ord er kun geografiske grupper, som alene holdes sammen af et særlig nært slægtskab i kultur og sprog. Deres rent geografiske art fremgår for øvrigt også af selve navnene, der så godt som alle består af et stednavn med suffikset *-mio* (flertal: *-miut*), nøjagtigt svarende til vort „-bo“. Når i litteraturen flere af disse „stammer“ sammenfattes til større enheder som Netsilik-gruppen, Kobber-Eskimoerne o. s. v., svarer det til, at Eskimoerne uden for den pågældende gruppe som regel opfatter denne som et hele. De forholder sig til de mindre enheder som vor egen oldtids „tjod“ til de enkelte stammer, men bægge adskiller sig fra de skandinaviske institutioner ved deres fuldkomne mangel på politisk karakter.

En ung, polar-eskimoisk moder med sit barn i rygposen.
(Th. Thomsen fot).

Der er således hos Eskimoerne ingen stat, der lægger beslag på deres kræfter, ingen regering, der indskrænker deres handlefrihed. Om der noget steds findes virkeliggjort det samfund, bygget op på grundlag af frie menneskers fri overenskomst, som Kropotkin drømte om, da er det hos disse fattige stammer dør om dør med nordpolen. Der er ingen rang- eller standsforskelse hos Eskimoerne, som derfor må give afkald på den nydelse, Thackeray kalder den største af alle: at omgås sine

undermænd. Kun Aleuterne og Stillehavs-Eskimoerne, som havde rig lejlighed til at udvikle krigerske tilbøjeligheder og modtage påvirkninger under berøringen med den overlegne, nordvest-indianske kultur, havde både slaver (krigsfanger) og høvdinger; hvad de sidste angår, har man oven i købet lov til at tro, at deres stilling er blevet væsentlig styrket af Russerne, som så' deres fordel ved kun at forhandle med en enkelt mand.

Ellers er alle socialt ligestillede, og den ene behøver ikke at rette sig efter den anden. Man må dog understrege *behøve*; thi praksis stemmer ikke altid med teorien. Eskimoerne ejer i høj grad det primitive, vage sind, der nødvendigvis fatter en selvstændig beslutning, og i virkeligheden vil der som regel på bopladsen være en særligt fremstående personlighed, som resten stiltiende, og man kan næsten sige halvt ubevidst, anerkender som den første blandt ligemænd. Yderst betegnende kaldes han blandt de centrale stammer for *isumataq*, han der tænker — underforstået: for de andre. Men underkastelsen, om man kan bruge så stort et ord, er ganske frivillig, og hvis han af en eller anden grund mister sin autoritet, glider han af sig selv tilbage i skyggen.

Den første, store, uskrevne lov blandt bopladsfællerne er den, at ingen uden grund må unddrage sig kampen for føde og klæder. Den, der gør dette, lader man ganske vist ikke ligefrem sulte ihjel; men han er en stympet, som alle ser over hovedet. Jagtmarker og fangstpladser er alles eller ingens, *res nullius*, som ikke engang „stammen“ kan gøre fordring på. I den sidste menneskealder er efterhånden en mængde Netsilik-Eskimoer indvandret til Repulse Bay, hvor fra gammel tid de såkaldte Aivilingmiut, den sydligste stamme af Iglulik-gruppen, færdes; men skønt disses jagtmuligheder selvfølgelig indskrænkes ved indvandringen, er der ikke tale om nogen indsigelse fra deres side. Enhver kan jage, hvor han finder for godt. En væsentlig grund til, at det eskimoiske samfund er betegnet som kommunistisk, er den, at jagtbyttet ikke udelukkende tilfalder den, der nedlægger det. Nogen ligelig fordeling er der dog ingenlunde; man retter sig tværtimod efter ganske bestemte regler. Disse veksler fra sted til sted; men i hovedsagen er det således, at småsæler og rener ikke uddeles, omend den heldige fanger er forpligtet til at give sine bopladsfæller et stykke kød som gave eller indbyde dem til sit måltid. Større dyr som remmesæl, hvalros og hvidhval deles derimod på ganske bestemt måde mellem fangeren og de personer, der kommer til stede under flænsningen, og endelig er meget store dyr som rethvalen virkelig fælleseje, således at enhver har lov at tage efter behov; dette gælder også al føde under hungersnød.

På noget lignende måde forholder det sig med ejendomsretten. Rent personlige sager som klæder, kajak, slæde, fangstvåben o. s. v. er også personlig ejendom, og hvor nøje dette overholdes, veed enhver, der har handlet med Eskimoer; det er f. eks. utænkeligt, at selv forældre skulde sælge noget af deres børns legetøj uden først at indhente de små ejer-mænds tilladelse. Sådanne sager, som flere familjer nyder godt af — de store fælleshuse, stensætningerne til laksefangst og renjagt o. l. — tilhører derimod samfundet som helhed. Oprindeligt er det desuden således, at den personlige ejendomsret er betinget af benyttelsen; en mand, der ikke bruger sin rævefælde, må finde sig i, at en anden stiller den op, og i Grønland kunde en mand, der allerede ejede telt og umiak, ikke arve disse ting, fordi man gik ud fra, at ingen kunde vedligeholde og benytte mere end eet eksemplar af hver slags. Her er der sket en forskydning i Alaska, hvor der ikke synes at være grænser for, hvor meget den enkeltes ejendom kan omfatte. Denne ændring, som giver den store bådejer, *umialik*, en fremskudt stilling, denne opsparing af fuldkommen død kapital, der kun tjener til at ødsles bort som gaver ved de store fødsels- og dødsfester, er noget fuldkommen uestkimoisk, som kun kan stamme fra Amerikas nordvestkyst, hvor samfundsordningen fra Alaska til Californien har et stærkt plutokratisk præg.

Ejendomsretten kan overføres til andre, eller med andre ord der kan finde handel sted. Naturfolkene handelsforbindelser er ofte langt mere omfattende, end man almindeligvis tror, og hos Eskimoerne var der, før handelsstationerne undergravede det, et betydeligt samkvem mellem de forskellige grupper. Betegnende for omfanget af en enkelt mands geografiske viden er den af Hall offentliggjorte blyantsskitse fra Aivilik-Eskimoerne, der viser kysten fra Churchill Floden til Lancaster Sund, en strækning på henved 1 500 km i lige linje! Øst-Grønlænderne forstod at skære „kårt“ over deres hjemstavn i træ. Handelsvarerne var sådanne, som var stærkt efterspurgte, men havde mer eller mindre lokal fore-

Udskårne trækårt fra Angmagssalik. *A* forestiller en del af Øst-Grønlands kyst, *B* de foran liggende øer. For at „kårtet“ kan forstås, må *A* vendes en omgang og *B* efterhånden forskydes i forhold til *A*. Den dybe fure på *A* betegner et sted, hvor skindbådene må bæres over land. (Nationalmuseet).

komst: de højt skattede, brogede tamrenskind fra Sibirien, jade, der kun kendes fra Alaska, vegsten, som ikke findes vest for Coronation Gulf, det telluriske jern fra basaltområdet på Grønlands vestkyst o. s. v., foruden de mere almindelige produkter som drivtræ, kobberem, barder og senerehen europæiske varer. I Alaska udgik der indbydelser til store handelsstævner, der formede sig som overdådige fester med ceremonier og trommedans. Gode fangstpladser nær grænsen mellem de forskellige grupper var ellers de brændpunkter, hvorom handelslivet samlede sig. Barter Islands ved grænsen mellem Alaska og Canada, Akilineq-højdedraget på sydsiden af Thelon Floden, Nunaingoq ved Kap Chidley i Labrador, Taseralik Øerne ved munden af Nordre Strømfjord og Aluk ved Kap Farvel i Grønland er sådanne almindelige mødesteder i den eskimoiske verden. Stefánsson har regnet ud, at en handelsgenstand kunde nå fra Bering Strædet til Hudson Bugten på $2\frac{1}{2}$ år; men man kan roligt gå ud fra — hvad han også selv indrømmer —, at så hurtigt er det aldrig nogensinde gået, og når han desuden anser det nævnte Akilineq for et slags centrum for samtlige Eskimoer, gør han sig skyldig i en kolossal overdrivelse. Det har intet at gøre med det grønlandske fabelland af samme navn, som Stefánsson tror.

Det er klart, at ejendomsforbrydelser ikke kan spille nogen stor rolle i det eskimoiske samfund. Tyveri og røveri er praktisk talt ukendt, for de smårapserier, der kan finde sted over for fremmede, tæller ikke med i denne sammenhæng. Mord, hekseri og — selvfølgelig! — strid om kvinder er de hyppigste retsbrud. Det er nu interessant at se det primitive samfunds stilling over for disse, og kernen i det hele er da dette, at det for samfundet aldeles ikke kommer an på at øve ret og skel, men udelukkende på at genoprette freden i dette ords middelalderlige betydning af livets regelmæssige, tilvante gang. Ud fra denne synsmåde kan bopladsen f. eks. slutte sig sammen om at dræbe en mand eller kvinde, der er mistænkt for hekseri; thi vedkommende er en trussel mod samfundets fred. Men drabet er ingen straf for hekseriet, for på samme måde kan man skille sig af med en mand med et vildt og brutalt sind eller med gamle og syge, der ligger bopladsen til byrde.

Det samme ønske om blot at skaffe fred til veje kommer til syne i den måde, på hvilken mindre stridigheder bilægges. I de centrale egne sker det ved en regulær nævekamp, under hvilken modstanderne skiftes til at hamre løs på hinandens skulder og tinding. I Grønland og, som det synes, også i Alaska og på Aleuterne mødtes de stridende parter til afsyngelse af gensidige nidviser, hvor man sandelig ikke heller lagde fingrene imellem. Det gjaldt om for enhver pris at gøre modstanderen

latterlig, og en vel turneret nidvise kunde for lange tider gøre det af med en mands position. Det karakteristiske ved denne handling er, at vi her møder den samme synsmåde som før: om retten efter vor opfattelse derved er sket fyldest, vedkommer aldeles ikke samfundet, når blot parterne på denne måde har fået luft og freden er genoprettet.

Der er een forbrydelse, som ikke kan udjævnes på almindelig viis, og det er mord. Det kræver altid blodhævn. Mord er, som vi før har set, ingenlunde ualmindelige hos Eskimoerne i deres oprindelige tilstand. De skyldes simpelthen, at den høje vurdering af livet og den sikre følelse af, at ens egen ret hører op, hvor andres begynder, er Eskimoerne fremmed; men de er ikke udtryk for den sindets råhed og depravation som hos os, og mange af morderne er netop de dygtigste og mest energiske personligheder. Ganske paradoksalt virker det, når en mand, der har slået en medbejler ihjel for at få hans kone, senere som kærlig stiffader opdrager sit offers søn, der engang skal tage blodhævn over ham selv!

Blodhævnen kan i nogle tilfælde udarte til fejder mellem bopladserne; men dette var dog mest i Alaska og på Aleuterne, hvor følingen med den højere, nordvest-indianske kultur har været som at æde af kundskabens træ på godt og ondt. Her var bopladserne ofte af forsvarshensyn lagt på stejle steder med fri udsigt eller på landtanger, hvor man kunde flygte i båd i den modsatte retning af den, hvorfra fjenden nærmede sig. Her havde man også stavbrynjer af sammenbundne plader af hvalrostand — åbenbart efter øst-asiatisk forbillede — og store skjolde og pile forgiftede med saften af stormhat (*Aconitum*). Aleuterne og undertiden Alaska-Eskimoerne rejste fjendernes afhuggede hoveder på stager ved husene. Med de tilgrænsende Indianer-stammer levede alle Eskimoer på stadig krigsfod, og selv Grønlænderne bevarer mindet om disse kampe fra den tid, da deres forældre boede på Amerikas fastland; de fjendtlige „hundemennesker“ i sagnene kaldes med nøjagtig samme navn, som fra Hudson Bugten til Alaska anvendes om de athapaskiske stammer. Ridderlighed var der intet af i disse kampe, som kun gik ud på lumske overfald og brutal nedslagtning fra begge sider. Men selv Peleiden bebrejdede jo Agamemnon, at

„... aldrig med folket at gange til kamp i rustningens plader
„Eller med hærens fortrinligste mænd at drage til baghold
„Dristed dit mod ...“

Og hvor var ridderligheden i Evropa for ti år siden? —

Når vi til sidst søger at omspænde det eskimoiske samfund med et enkelt blik, kan vi ikke andet end igen føle os slået af dets primitive

præg. Som en af den arktiske jords fattige planter ser vi det groet op, næsten ubevidst, af det tågede dyb, hvoraf mennesket selv er steget frem. Der er ingen social spænding, som truer med at sprænge det, ingen kløft mellem helheden og den enkelte, intet råb om retfærdighed mod en privilegeret brutalitet. Dets etik er een og almenyldig, og derfor følges også dens rettesnor med en sikkerhed, som vi ikke kender magen til i vor civilisation. Det eskimoiske samfund hviler tilsyneladende i ligevægtig ro.

Men — vi må derfor ikke overvurdere det. Dets harmoni er ikke fast opbygget på retsbevidsthedens grund. Friheden er ikke den ansvarbevidste frihed, som trækker grænsen mellem individernes ret, og ligheden er den udifferentierede masses lighed, hvor personlighed og initiativ alt for let kvæles. Det er flokinstinktet, som bærer det eskimoiske samfund. Flokinstinktet er stærkt. Når et samfund vokser sig så stort, at det ikke kan omspænde det hele, gror det frodigt videre i privilegier og klassefølelser, i et håbløst proletariats hadefuldhed og plutokratiets gridske og skamløse despoti. I den henseende er vi ikke stort videre end Eskimoerne; vi har nærmest kun nået at give instinktet den økonomiske indpodning, som har forvandlet dets spærrende rammer til væggene i en dynamitmine. Men har man lært at læse fremtiden i nutidens flod, tør man måske netop i flokinstinktets indskrænkning til snævrere og snævrere kredse se dets gradvise opløsning, der åbner vejen for menneskets frigørelse fra den blinde hordes ensartethed og dets udfoldelse af personligheden på rettens grund.

Vi har givet et kort udsyn over samfundets ordening. Tilbage står at kaste et blik på livet i samfundet, som det former sig for den enkelte fra hans fødsel til døden.

Fødselen er en begivenhed, som i sig selv er fuld af fare og mystik, og ofte kan den både for moder og barn slå over i det allerfarligste, man kan komme i nærheden af, døden. Derfor er der mange skikke knyttet til et barns indtræden i denne verden. Som regel må fødselen foregå i et særligt hus eller telt; i Øst-Grønland var dette ganske vist ikke nødvendigt, men alle husbeboerne måtte da forlade det og alt bohavede bringes ud under åben himmel. I nogle tilfælde står et par gamle koner bi som jordemødre; men der er steder, hvor barselkvinden må stride sin hårde strid alene. Fødslerne er dog i regelen som hos alle naturfolk forbavsende lette, — dobbelt forbavsende, da kvindernes bækkene er forholdsvis snævrere end hos deres evropæiske søstre. Som oftest sker fødselen i knælende stilling. I en hel måned derefter er moderen nu *agdlers-*

foq, belagt med tabu eller „uren“, og må blive i sit eget hus eller telt, afholde sig fra særlige spiser, ikke nævne fangstdyrene ved navn o. s. v. Hun må nok modtage besøg, men ikke selv gå ind i fremmede huse. I tilfælde af abort er reglerne tilmed langt strængere.

Også for den nyfødtes vel sørges der. Navlestrængen må enten afbides eller skæres over med en stenkniv eller en muslingskal, hvorefter den gemmes som amulet. Når moderen drikker, skal hun lade en dråbe vand falde på barnets mund, og når hun spiser, skal hun gemme små kødstumper for det i en lille pose, hvis indhold siden sænkes ned i en sæls åndehul. Er det en dreng, skal hun bevæge hans arme, som om han roede i kajak og lade ham „harpunere“ kødstykkerne med kødspiddet (Iglulik). I Alaska afholdes der fester med gaveuddelinger til gæsterne.

Den vigtigste handling er dog navnegivningen. Et nyfødt barn græder, fordi det vil have et navn. Navnet opfattes som en slags ekstra sjæl, og når et menneske dør, flakker hans navn hjemløs om, indtil man opkalder en nyfødt med det. Derved arver barnet den dodes egenskaber. Indtil opkaldelse har fundet sted, vil man ikke nævne en af døds navn, men omtaler vedkommende med forblommede hentydninger og ubestemte vendinger. Hvis navnet er et almindeligt ord i sproget, må det udgå deraf i hvert fald for en tid, og det er dette forhold, der mer end noget andet har givet den østgrønlandske dialekt sit særegne ordforråd. Den dag i dag i Grønland — men mærkeligt nok ikke hos de centrale stammer — er der oven i købet en vis skyhed for at nævne sit eget navn. Spørger man en mand, hvad han hedder, ser han helst, at en anden svarer for ham. Det er gået så vidt, at en moder ved en barnedåb har besvaret præstens spørgsmaal om barnets navn med et forlegent „*naluvara!*“ det veed jeg ikke.

Siden vokser børnene op i et frit og ubudent liv. De får næsten altid deres vilje og straffes aldrig, hvilket måske til en vis grad står i forbindelse med den anskuelse, at de gennem navnet ofte står i nær forbindelse

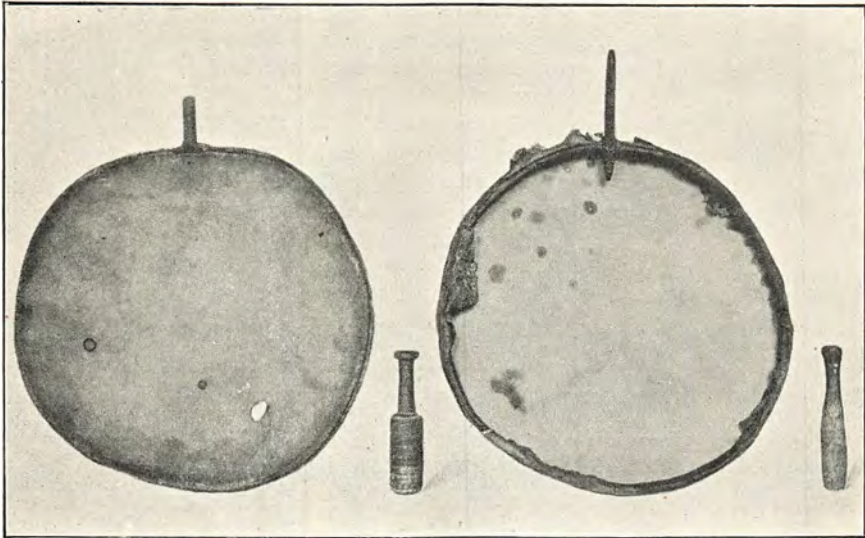

Svingtræ fra Vest-Grønland, et kulturelement, der er udbredt over det meste af jorden og sikkert ældgammelt. Oftest har det en mystisk-religiøs betydning, idet dets brummende lyd opfattes som åndernes stemme; sjældnere er det som hos Eskimoerne et rent legetøj. (Nationalmuseet).

med ens afdøde slægtninge. Ikke des mindre er de gennemgående mere lydige end europæiske børn, selv om der kan være slemme eksemplarer, især i alderen mellem to og otte, 3: fra de er store nok til at være uartige, til de er store nok til at skamme sig over det. Forældrene omfatter dem med den største kærlighed, giver dem de bedste stykker at spise, laver legetøj til dem og lærer dem i leg deres kommende arbejde. Så snart de er gamle nok, begynder de at hjælpe til i huset og på jagten, og den dag en dreng nedlægger sit første stykke vildt er en festdag, som kræver særlige skikke overholdt for at sikre ham god fangst i fremtiden. En pige regnes for voksen, når hendes første menstruation indtræffer. Da bliver hun for første gang *agdlertoq*, og senere må hun hver gang i denne periode koge sin egen mad i en særlig gryde.

Rigt på udvortes spænding, ofte en kamp på liv og død, er Eskimoernes liv, og dog indadtil ensformigt og snævert. De lange vinteraftener, de dræbende døgn, ofte to—tre i rad, hvor snestorm og uvejr binder dem til hytten, kalder på midler til at forkorte tiden ikke mindre end de lyse sommernætter, når ungdommen mødes på de fælles fangstpladser, og når varme og rigelig mad giver et overskud af kraft. Jeg har været både i vinter- og sommerlejre, hvor det aften efter aften gik løs med trommedans til ud på morgenstunden. Fra Vest-Grønland fortæller gamle forfattere om pigernes kredsdans, der imidlertid synes ganske uestkimoisk og formodentlig er et lævn fra Nordboernes middelalderlige danse ligesom de, der endnu er bevaret på Færøerne. Ser vi tillige bort fra de religiøse maskedanse, der siden skal omtales i anden sammenhæng, består dansen ellers kun i knæbøjninger, mens kroppen holdes forover, af og til svingende fra side til side nøjagtigt som en elefant foran sit gitter. Kun sjældent flyttes fødderne. I Alaska bruges ved festerne firkantede træpavker og rangler af søfuglenæb. Det eneste fælles-estkimoiske instrument er trommen. Denne, der egentlig er en tamburin med greb på siden, holder danseren selv i hånden, langsomt vuggende den fra side til side, omkring dens egen akse, idet han slår med trommestokken skiftevis på bægge sider af ringen . . .

Langsomt, siden hurtigere og hurtigere lyder slagene, og danserens bevægelser følger med. Han synger til, og kvindernes kor ledsager ham et eller andet sted højt oppe i tonerækken. Stadig dunker trommen, *dong-dong*, en dump, mystisk klang, hvis ensformighed efterhånden spænder nerverne til bristning. Vildere og vildere tamper han løs på trommens kant, så det er et under, at den holder. Hans øjne bliver fjærne, vidderne åbner sig for ham — flokke af vildren i knirkende

Tromme fra Netsilik-gruppen (til venstre) og fra Kobber-Eskimoerne (til højre). I yderområderne er trommerne ret små, men i de centrale egne har de et tværmål på omkring 1 m. (Nationalmuseet).

sne — bjerge af kød ...! Og kvindernes kor fortsættes uforstyrret, med det evindelige omkvæd *ajâ-jâ, ajâ-jâ-jâ* .... Hver mand har sin egen sang, som kun han har ret til at synge. Ofte er disse viser svære at fatte for udenforstående, fordi de er fulde af hentydninger; men i mange tilfælde rummer de en dyb og gribende poesi. Hør hvorledes en Vest-Grønlander sang i gamle dage (Knud Rasmussen's oversættelse):

O, sommervarme, der bølger over landet!
 Ikke et vindpust,
 ikke en sky,
 og mellem bjærgene
 de bejtende rener,
 de kære vildrener
 i det blålige fjærne!
 O, hvor dragende,
 o, hvor frydefuldt!
 Hulkende strækker jeg mig ud på jorden ....

Eller modsætningen, dette våndefulde udbrud, der slutter en „død mands sang“ hos Kobber-Eskimoerne (ligeledes i Knud Rasmussen's gengivelse):

Sig mig, var der så dejligt på jorden?
 Her fyldes jeg med fryd,
 hver gang daggryet står over jorden
 og den store sol
 glider op på himmelen.
 Men ellers ligger jeg angstfuld og ræd
 for maddikers vrimlende småkravl,
 der æder sig ind i mit kravebens hulning
 og borer øjnene ud.

Sangene er een form for Eskimoernes uskrevne „literatur“, men førstepladsen i denne tilkommer sagnene. Med forbavsende få variationer lyder fra Øst-Grønland til Bering Strædet disse fortællinger, der gemmer forfædrenes bedrifter og visdom til efterverdenen. I præg afviger de betydeligt fra de tilgrænsende Indianeres sagn. Karakteristisk for disse er, at de skildrer en omvæltning i naturen, der fører til skabelsen af et eller andet dyr eller forklarer dets ejendommelighed. Helt anderledes forholder det sig med Eskimoernes. Deres dyrefabler er med få undtagelser kun korte anekdoter, mens derimod mennesket selv indtager den centrale plads. De ligner heri snarere visse sibiriske folkeslags sagn. Det er rent menneskelige bedrifter — som Eskimoerne opfatter bedrift — der udgør kærnen i deres sagnverden. Den afspejler i virkeligheden meget nøje eskimoisk liv ud fra Eskimoernes egen opfattelse. Heltene er i deres dåd større end almindelige mennesker; men de er dog fuldt ud mennesker, og der findes i disse sagn ikke andet hekseri end lidt til husbehov, som det forekommer i enhver stor mands liv.

Undersøger vi sagnmotiverne, træder også det menneskelige stærkt i forgrunden. Enkelte æventyrmotiver er ganske vist kendt i Evropa og overhovedet i hele den gamle verden; eksempler herpå er fortællingen om, hvordan tågen blev skabt (den magiske flugt), og om manden, som giftede sig med en vildgås (gåsejomfruerne, der bader i søen). Nogle af dyrefablerne er også fælles med adskillige Indianeres som f. eks. „hvalen og kæmpemågen“, „hunden, som tog en pige til kone“ o. s. v., og længst vestpå er der en stærk påvirkning af de ravnemyter, som spiller så overvældende en rolle hos Nordvest-Indianerne og Nordøst-Asiens folk. Men karakteren i langt den største del af de eskimoiske sagn viser, at de til en vis grad turde være opbygget på grundlag af mer eller mindre historiske hændelser. I Syd-Grønland findes flere sagn om Eskimoernes sammenstød med Nordboerne i middelalderen. De grønlandske „hundemennesker“ er, som før nævnt, identiske med de forskellige athapaskiske stammer vest for Hudson Bugten, og kæm-

Gammel „grav“ ved Eskimo Point på Hudson Bugtens vestkyst: en simpel stenkreds, hvor liget henlægges indsnøret i skind og snart bliver et offer for rovdyr og fugle. (Tegnet efter naturen af forfatteren).

pefolket *tornit* synes at udgøre en ældgammel, eskimoisk befolkning i omtrent de samme egne. —

Når en Eskimo bliver syg, tager han tilflugt til åndemaneren; men, som Dalager fortæller fra det gamle Vest-Grønland, „er Patienten en fornemme og umistelig Mand, og Sygdommen dødelig, drister ingen Angekok sig til at forrette Curen alleene, men sammenkalder i Circumferentzen paa nogle Miile, det heele Facultet“.* I øvrigt er behandlingen næsten udelukkende magisk. Hvad der nu til dags findes i Grønland af folkemedicin er for størstedelen gamle, europæiske husråd og rester af tidligere tiders officinelle lægekunst.

I tilfælde af dødsfald er der overalt de nøjeste regler for, hvorledes de efterlevende har at forholde sig for at undgå de lurende farer, som berøringen med den frygteligste af alle magter udsætter dem for. Som eksempel kan efter Knud Rasmussen nævnes det vigtigste af, hvad der tidligere skulde iagttages i Øst-Grønland. Før døden indtræder, må alle bringe deres ejendele ud af huset, og bagefter må dette renses og alle husfæller vaske sig over hele kroppen. Kun de allernærmeste tør røre ved den døde og må efter begravelsen bortkaste deres klæder og iføre sig ny. En mand, der har haft med lig at gøre, skal i tre dage holde sig i baggrunden af briksen med bortvendt ansigt og fuldt påklædt med opslået hætte, hvilket ikke uden grund regnes for en sand tortur i den trykkende husatmosfære. Morgen og aften må han udstøde

* Grønlandske Relationer.

Platformgrav, rejst på hvalkæber og ribben, fra Point Hope i Alaska. En lignende gravskik har en stor udbredelse langt sydpå i Nord-Amerika, men forekommer i Eskimoernes område kun længst mod vest. (Leo Hansen fot.)

veråb over den afdøde og endelig gennemgå en række renselser, før han igen kan optage jægerlivet. Kvinden må overholde de samme regler; men endnu hele det første år efter dødsfaldet er hun „uren“; hun må hverken løfte sit blik imod himmelen eller se ud over havet, ikke nævne fangstdyrenes navne, ikke smile eller tale højt, ikke spise en mængde ting o. s. v.

Liget snøres ind i skind. I de centrale egne og spredt uden for disse lægges det simpelthen ud på tundraen eller i fjældet, højst med en ring af sten udenom. Tidligere havde man her, som endnu østpå, lukkede stengrave. Øst-Grønlanderne lagde liget af en mand, hvis forfædre var omkommet i kajak, i strandkanten, hvor det blev skyllet bort af bølgerne. I Alaska kendes den indianske platformbegravelse, og endelig begravede Aleuterne og Stillehavs-Eskimoerne deres døde i siddende stilling eller hensatte dem i klippehuler efter først at have foretaget en primitiv balsamering ved at lægge liget i rindende vand og erstatte indholdene med duftende urter.

Også på anden måde må man vise de døde hensyn. For at de ikke skal stå hjælpeløse i det hinsidige, skal våben og redskaber gives med i graven. At denne tanke virkelig ligger bag henlæggelsen af gravgods, hævdes udtrykkelig af Eskimoerne selv, og når visse religionshistorikere søger grunden dertil i frygt for den dødes hævn, hvis de efterlevende skulde benytte hans ting, stemmer denne teori i hvert fald ikke med

forholdene, som de nu er hos Eskimoerne. I Alaska afholdes store dødsfester, ved hvilke der bortskænkes gaver af pelsværk og brugsgenstande i så store mængder, at man må samle sammen til dem i årevis. Jacobsen har givet en skildring af en sådan fest fra Norton Sund, og det var ikke småting, der efterhaanden hejsedes ned gennem vinduet i festhusets tag og fordeltes mellem de tilstedeværende. Ceremonierne, hvis plutokratiske præg uden tvivl stammer fra Nordvest-Indianerne, strækker sig over en hel uge og skal bane vejen for en lykkelig tilværelse for de afdøde.

Ung Netsilik-åndemamer, et udpræget nervøst temperament, som ofte i trancer så sælsomme åndesyner, af hvilke et par er gengivet s. 179, 181 og 188. (P. Freuchen fot.)

VIII. LIVSOPFATTELSE

Religion, videnskab og myte springer af samme kilde. De er menneskets forsøg på at finde sig åndeligt til rette i den verden, hvis kår det også i materiel henseende må læmpe sig efter. Hvor de sikre kundskaber hører op, begynder æventyret; men overgangen er ganske umærkelig. Vi i sondrer mellem naturligt og overnaturligt, så vidt som vort kendskab til naturens love tillader det; men for Eskimoen er der intet sådant skel. Det „overnaturlige“ er for ham lige så naturligt som den dagligdags, håndgribelige verden, han færdes i.

Dette er af grundlæggende vigtighed for forståelsen af det primitive sinds verdensanskuelse. Eskimoerne gør ikke fordring på at sidde inde med en åbenbaret religion, som engang for alle har sagt det sidste ord om de dybeste problemer. Deres livssyn er for dem en række slutninger, opbygget på slægtleds erfaringer, og i hvert fald i teorien indrømmer de derfor disse slutningers relativitet. Deres livsanskuelse hviler helt på erkendelse, virkelig eller indbildt, og forskellen på deres barnlige tankebygninger og på Einstein's eller Niels Bohr's er kun den, at Eskimoerne er standset for tidligt og ubevidst har udfyldt hullerne med digtning. Således smelter erfaring og religiøs følelse sammen til en stenaldersfilosofi, mangelfuld og selvmodsigende så at sige på ethvert

punkt, men dog for så vidt en samlet livsanskuelse, som der ikke lævnes rum for modsætning mellem religion og fornuft. Her som på mange andre områder mødes det primitive med den højeste udvikling. Den splittede livsopfattelse, filosofien som *ancilla theologiæ*, tilhører mellemtrinnet, barbariet.

Nu må man imidlertid advare mod at lægge for meget ind i udtrykket eskimoisk „filosofi“. Der er virkelig enkelte, som uafhængigt af alt og alle søger sandheden, så vidt deres ævner strækker. Vi traf en sådan mand blandt Rensdyr-Eskimoerne, — og kun mod højtideligt løfte om tavshed over for hans landsmænd vovede han at lukke op for sine yderst rationalistiske og kætterske meninger. I almindelighed er det ikke således. Selvstændig tænkning er en endnu sjældnere fugl under disse breddegrader end under vore, og vi vil straks få at se, at det rent ubevidste sikkert har haft en meget stor betydning for Eskimoernes syn på tilværelsen. Et typisk karaktertræk spiller med ind her: deres næsten ubegrænsede tillid til hinandens ord, noget der vel for øvrigt hænger sammen med deres hele primitive mangel på selvstændighed. De vil tro, og derfor tror de. En Netsilik-Eskimo fortalte mig engang om en åndemaner, der var så stor, at han kunde jage en harpun tværs igennem sin krop, uden at der bagefter var det ringeste mærke at se. Enhver mistillid til en sådan beretnings sandhed mødes med komplet mangel på forståelse. Hvorfor skulde man tvivle om, hvad manden fortalte? Han måtte da bedst selv vide det!

Eskimoerne kender deres hjemstavn til fuldkommenhed; men om egnene i en vis afstand derfra bliver deres forestillinger tågede og fantastiske. Og selv i det land, hvor de er fortrolige med hver sø og hver fjældtop, færdes der væsner, som kun undtagelsesvis overraskes af menneskene: skærets folk, som undertiden hjælper dem, men andre gange holder dem i pinligt fangenskab — øjentroldene, hvis øjne blinker på langs, og som er farlige at møde for ensomme fjældvandrere — dværge og kæmper, grovædertrolde og skygger o. s. v., o. s. v. De er væsner med sælsomt ydre og vel bevandrede i trolddom, de kan blive åndemanernes hjælpere, men de er ikke i og for sig af anden art end mennesker og dyr. Under den synlige verden ligger underverdenen, hvor der er varmt og godt at være; her kommer mange efter deres død og fortsætter livet under lignende former som før. Andre går til himmelen, der hos nogle stammer også opfattes som et godt sted, mens Vest-Grønlænderne anså den for kold og øde. Når de døde deroppe spiller bold med et hvalroshoved, opstår nordlysene. Netsilik-Eskimoerne kender også et tredje dødsrige, „hængehovedernes land“, der er lige under

jordskorpen. Uduelige fangere og kvinder med dårlige tatoveringer sidder her med hagen mod brystet, af og til snappende sløvt efter de sommerfugle, som er deres eneste føde.

Dette er nu kun, om man så må sige, tilværelsens ydre apparat. Søger vi at trænge ind til kernen i den eskimoiske opfattelse, dens egentlig religiøse side, vil vi finde, at forestillingerne kan føres tilbage dels til en række psykologiske forudsætninger, ud fra hvilke det givne stof opfattes og bearbejdes, og dels til dette stof selv, som igen falder i tre forskellige grupper, nemlig jagttagerens eget sjæleliv og de ydre omgivelser, som de er normalt, og som de viser sig for ham i særlig påfaldende, uventet eller skrækkindjagende form. Til disse forskellige kilder svarer forskellige sæt af forestillinger, der ganske vist glider over i hverandre og er delvis selvmodsigende; men den logiske brist i tankegangen står ikke Eskimoerne klart.

De psykologiske forudsætninger bunder ikke i noget særligt „religiøst instinkt“; et sådant eksisterer overhovedet ikke. Forundring, frygt og fornemmelsen af ens egen afmagt over for alt det overvældende, der omgiver en, er de velkendte og dybest liggende følelser i naturmenneskets religion. Selv disse er næppe særlig stærkt udtalte på det allerældste trin. Man må gå ud fra, at fra første færd har mennesket simpelthen taget verden som givet uden at ofre den ret mange spekulationer, og vi må derfor regne med, at det rent ubevidste, hvis rolle også for sprogets og samfundets ældste historie efterhånden træder frem med større og større tydelighed, ligeledes på det religiøse område har været af overordentlig stor betydning.

Vi ser det klart, når vi søger rede på, hvad der kan kaldes den normale yderverdens bidrag til religionen. Hvorledes opfatter man ubevidst, „instinktmæssigt“, sine omgivelser? Således, at hele verden afspejles i jagttagerens billede, således som barnet, der slår den stol, det støder sig på, uden metafysiske spekulationer over, hvorvidt den har en sjæl, men blot ud fra den tanke, at det selv lever, og derfor må alt andet også leve. På samme måde hos Eskimoerne. Hver ting, hver klippe, hvert dyr, ja tilmed begreber som søvn og mad, er levende. Det har alt sammen sin levende „ejer“. Betegnende nok anvendes netop ordet *inuk*, der som før nævnt betyder menneske, i possessivformen *inua* (flertal *inue*), „dens ejer“. Hele verden er jo netop levende, som mennesket er det, og i Alaska kan det hænde, at man ser bjørnens pels krænges til side og dens *inue* stikke sit hoved — et menneskehoved! — ud i det fri. Disse *inue* er et slags udtryk for selve naturens livskraft; de er resultatet af menneskets ubevidste digten sig selv ind i den nor-

male natur, men de er vidt forskellige fra sjælen. En stor sten, en strømhvirvel i vandet har sin *inua*, men derimod ingen sjæl.

Hele denne synsmåde svarer nøje til, hvad R. R. Marett kalder præanimisme eller animatisme, idet han med rette hævder, at forestillingen om bestemt formede sjæle (animisme) kræver en ævne både til at stille spørgsmål og

til at besvare dem, som ikke kan ventes på det ældste trin.

Samtidigt med at Eskimoerne nu har bibeholdt og videreudformet den rent præanimistiske opfattelse, har de imidlertid også en stærkt udviklet sjæletro. Vi kommer her til den anden faktor i religionens udvikling, mennesket selv. Ud fra sit eget jeg, gennem drømme og hallucinationer, slutter man sig til sjælens eksistens. Mennesket og dyrene har en sjæl.

Hele det indviklede tabusystem og en væsentlig del af Alaska-

En Netsilik-åndemans uhyggelige møde på en fjældvandring, tegnet af ham selv.

Eskimoernes store maskefester går netop ud på at vise fangstdyrenes sjæle den fornødne ærbødighed, for at de ikke skal holde sig borte fra menneskene eller hævne sig på dem. Menneskets sjæl ser ud som et menneske, renens som en ren o. s. v., men i stærkt formindsket målestok. I Øst-Grønland tror man, at hver person har flere sjæle; een bor i struben og een i lysken, og de er omtrent så store som spurveunger.

Endelig er der den tredje, store faktor i den eskimoiske religions tilblivelseshistorie: det usædvanlige, det mystiske. Hvorfor sker dette uforudsete? Hvad ligger der bag denne tildragelse? Også her møder Eskimoen med sin forklaring. Alt uden for det dagligdags skyldes en

særlig magt, en upersonlig, magisk kraft, der gennemsyrrer hele tilværelsen. Denne kraft kaldes *sila**. Ordet er næsten umuligt at oversætte, fordi det udtrykker noget, der er os helt fremmed; det betyder også universet, vejr og forstand. I sig selv er *sila* hverken god eller ond, men kun yderst farlig for den, der ikke forstår sig på at omgås den. Den ligner heri ganske elektriciteten, som man træffende har sagt det om *mana*, den tilsvarende kraft hos Polynesierne.

Denne kraft er imidlertid også, ligesom alt andet, personificeret i en *inua*, *silap-inua* (syd for Yukon *slam-jua*) eller ganske simpelt *pinga*, den deroppe. Denne forestilling nå'r lige fra Grønland over til Bering Strædet og Aleuterne. *Slam-jua*, sagde en åndemaner fra Nunivak Øen til Knud Rasmussen, er så ubeskrivelig vældig, at hans tale ikke lyder gennem almindelige ord, men „gennem storme, snefald, regnskyl, havets oprør, gennem alle de kræfter, som mennesket frygter“. Men han er også så vældig, at han meddeler sig gennem det uskyldigste af alt, et lille barn. „Børnene hører en fin og nænsom stemme, næsten som en kvindes. Den taler til dem på en hemmelighedsfuld måde, men så venlig, at de ikke bliver bange; de hører blot, at en fare truer. Børnene fortæller det ligesom tilfældigt, når de kommer hjem, og da er det åndemanernes sag at træffe foranstaltninger, der kan forebygge en truende ulykke“.**

Ved siden af de almindelige forestillinger om *inua*, sjæl og *sila* er der også mere personligt formede skikkelser i Eskimoernes forestillingskreds. I nogle tilfælde (månemanden) er de kun en videre uddannelse af *inua*-ideen, i andre repræsenterer de et lån udefra (ravnen); men ofte er de kun rent mytologiske figurer, æventyrskikkelser, som i og for sig intet har med religionen at gøre. Dog er der to eller tre, som betegner en undtagelse, og tilmed en meget vigtig undtagelse, fra denne regel.

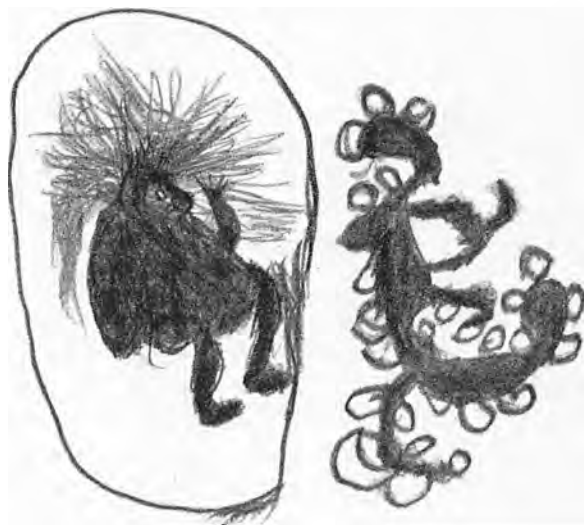
Kyst-Eskimoerne møder i havet et element, der ganske anderledes håndfast griber ind i deres daglige stræb end den vage og fjærne *silap-inua*. Havet yder den vigtigste føde, og på havets bund lever den kvinde, som råder over havdyrene, og hvis vrede menneskene derfor mer end alt andet må frygte. *Nulijuk*, „elskerinden“, eller *sedna*, „hende dernede“, kaldes hun af de centrale stammer, *arnarquagssâq*, „den gamle (eller i følge Thalbitzer snarere: den majestætiske, herlige) kvinde“, hed hun i Vest-Grønland, *imap-ukûa*, „havets moder“, i Øst-Grønland, — men skikkelsen er overalt den samme. Menneskenes synder sætter sig som skarn i hendes hår, og i sin retfærdige harme holder hun derfor sø-

* Denne opfattelse nåede jeg oprindelig til gennem gamle forfatteres spredte bemærkninger fra Vest-Grønland, og i mit arbejde om Egedesminde Distriktets etnografi har jeg givet en fremstilling af dette synspunkt, som siden fuldt ud blev bekræftet på 5. Thule-ekspedition.

** Knud Rasmussen: *Fra Grønland til Stillehavet*. Bd. II.

dyrene tilbage fra landene. Da må åndemaneren foretage den farefulde rejse til havets bund for at rense hende og stemme hendes sind blidt mod de sultende bopladser. Hos de centrale stammer indtager hun hovedpladsen blandt ånderne, og der afholdes fester, ved hvilke åndemanerne „harpunerer“ hende og søger at overtale hende til at give god fangst. Ikke mindre end „kvinden dernede“ frygtede Grønlænderne og Alaska-Eskimoerne månemanden. Overalt i den eskimoiske verden er

månen en mandlig skikkelse, hvis søster er solen; men i Grønland antoges han særlig at holde øje med menneskene og straffe deres u lydighed, og i Alaska, hvor havkvinden er trængt næsten ud af religionen, er det ham, der råder over fangstdyrene. I Alaska spiller endelig også raven en stor rolle; men dette er sikkert ikke oprindelig eskimoisk. Hos folkene på bæggesider

Den indcirklede figur er „sædyrenes moder“, som sidder på havets bund og ruger over menneskenes skæbner. Til højre ses *Putuleq*, „de mange hullers ånd“, som hjælper ved barnefødsler, fordi dens huller letter barnet i at komme ud af moders liv. (Tegning af en Netsilik-åndemaner).

af det nordlige Stillehav — Tjuktjere, Korjaker, Tlingiter o. s. v. — er raven midtpunktet i mytologien, og fra disse stammer synes Eskimoerne at have lånt deres forestillinger om den.

Livius fortæller om kong Tullus, at han var en meget from mand; men da han uforvarende forrettede nogle hellige ceremonier galt, ramtes han alligevel af Iupiter's lyn. Sammenlignet med denne ganske uetiske opfattelse af guderne står den eskimoiske religion til en vis grad på et højere trin. Straffen følger ganske vist også efter dens synsmåde i gærningens spor; men bekender man offentligt sin synd, sones den derved af sig selv. Der er dog nok at tage sig i agt for. Menneskenes lidenhed og magtesløshed er den dybe grundtone i Eskimoernes religion. Den klinger igen i hele den kamp, mennesket fører for at undgå

det onde. Fra den stammer alle disse tilsyneladende meningsløse vedtægter og taburegler, som strængt overholdes. Det gælder om ikke at fornærme „magterne“, ikke forstyrre ligevægten, så *sila* giver tilbageslag. Børn er selvfølgelig lidet modstandsdygtige over for det onde, og der er derfor mange ting, de ikke må spise; men også kvinderne kommer i farlig nærhed af det ved menstruation og fødsel, og endelig er der døden, som mer end noget andet kræver nøje overholdelse af de mest indviklede og besværlige regler. Eksempler på disse forskellige slags tabu er givet i forrige kapitel (s. 169 f. og 173 f.).

Hertil slutter sig nu alle de regler, som ikke tager sigte på „magterne“ i ubestemt almindelighed, men har et ganske særligt mål: at forsonse fangstdyrenes sjæle. „Livets største fare“ — sagde en gammel Iglulik-åndemaner — „ligger i, at menneskers føde består af lutter sjæle“. Hermed mente han, at mennesket må dræbe for selv at leve og således udsætte sig for dyresjælens vrede. Netsiden er et fredsommeligt dyr, også når den er død; men alligevel må fangerens hustru hælde vand over dens snude, for sæler lever i saltvand og lider derfor af tørst, og den første nat må harpunen også stå ved siden af spækklampen, så at sjælen, der endnu sidder i harpunspidsen, kan varme sig ved dens flamme. Remmesæl og bjørn fordrer, at man ikke arbejder i tre dage, efter de er nedlagt, og til bjørnen ophænger man gaver, bl. a. såleskind — bjørne går så meget! Efter en hel måneds forberedelser holder Alaska-Eskimoerne hvert efterår en højtidelig fest for remmesælen, sluttende med at urinblærerne af alle de i løbet af det sidste år fangne remmesæler sænkes ned gennem et hul i isen, mens åndemanerne beder om god fangst i det kommende år.

Udfoldelsen af det største ceremoniel knytter sig imidlertid til hvalfangsten. Forholdsvis simpelt var det ved Hudson Bugten, hvor mænd og gamle kvinder efter fangsten samledes på en åben plads med kredsstillede sten og indtog et måltid af hvalkød, som kun måtte koges over spæk eller knogler overhældt med tran, hvorefter alt arbejde hvilede i tre dage. Ved Bering Strædet gik det derimod langt mere højtideligt til. Efterfølgende beskrivelse, der citeres efter Knud Rasmussen*, kan give et indblik i, hvorledes disse Eskimoers store, religiøse fester former sig. Iført ny klæder, med det hellige pandesmykke af hvidt skind, prydet med hvalens billede, samles festens deltagere i dansehuset, *qazge*, der ved denne lejlighed er malet indvendigt som himmelhvælvet med dets stjærner og udstyret med kunstfærdige, mekaniske figurer. I bestemt rækkefølge afsynges eller fremmmules særlige åndeviser, indtil

* *Fra Grønland til Stillehavet*. Bd. II.

pludselig en mand med en fjerprydet træring i munden springer frem og begynder at danse.

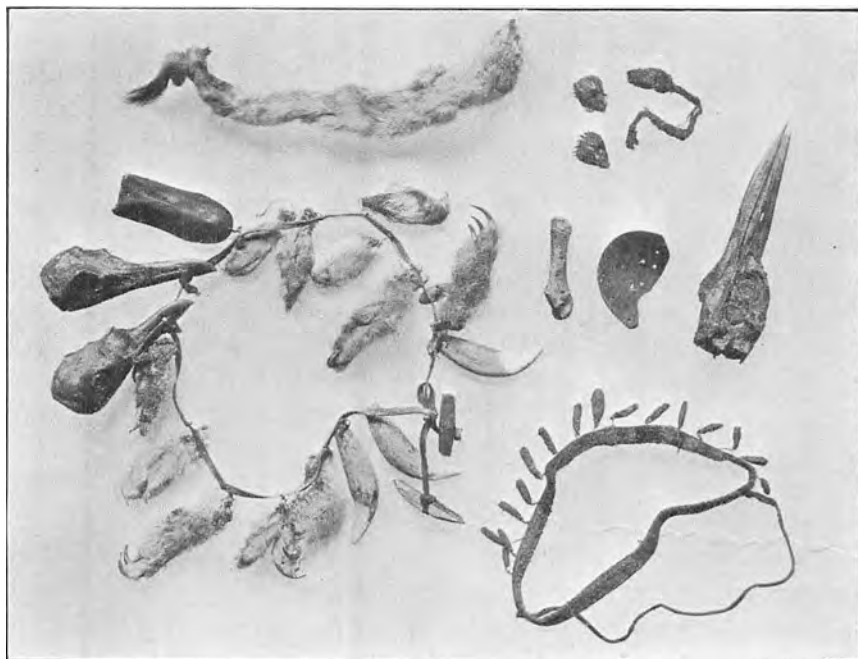
„Et øjeblik samler han opmærksomheden om sine sælsomme bevægelser, indtil han helt glemmes for alt det vidunderlige, der nu sker. Alle dukkerne i festhuset er blevet levende. Man er i et åndehus, man ler, man græder, man råber op i glæde, i angst — alt imellem hinanden — og en ubegribelig og voldsom følelse griber alle. Fuglen under loftet basker med vingerne og slår sine trommer, rungende, drønende, taktfast. Den lådne top sættes i gang med en snor af flettede sener, og alle dunene springer ud af hullerne og farer om i rummet som små, levende flyvere; kun ørnedunene i toppen bliver siddende som en dirrende fane, der bredes ud i dens snurrende fart. Nu falder også skindbådens besætning ind. Alle de små mænd, der er klædt til storm og langfart, fører med stor kraft deres

Stor lerkrukke fra Point Hope i Alaska. Til tabureglerne hører også, at kød af rener, der fanges i snarer, kun må koges i lerkar. (Nationalmuseet).

padler frem og tilbage, frem og tilbage, medens rorsmandens styreåre sætter kursen. Der er fart, der er liv over dem, og alle tarmskindspelsene blafrer om brystet for det hastige åndedræts pres. Foran indgangen står manden uden underkrop; han vinker til gæsterne og nikker til alle kvinder, han slår ud med armene, som ejede han det hele, og nikker rundt til alle.

„Og så er dog det mærkeligste tilbage; for nu kommer måren frem. Ingen har set den før, ingen har lagt mærke til den, men nu stikker den hovedet frem fra sit bo, fra sin hule, trækker det hurtigt til sig og viser det igen. Den tøver kun et øjeblik, så springer den frem og løber hen

Amuletter fra Netsilik-Eskimoerne. Foroven skind af hermelin, fortænder og skindstump af ren (giver heldig renjagt), stump af en afdød storfangers isøse (god sælfangst) og hoved af lom (mandige egenskaber). Forneden til venstre et bælte, båret af en lille pige af hensyn til hendes fremtidige barn; der findes svanenæb (barnet bliver en dreng), ugleklør (han får stærke næver), rypeklør (bliver hurtig løber), mågehoved og fiskelok (heldig fisker), bjørnetænder (gør ham fed). Nederst til højre et pandebånd indeholdende en bi med dens yngel; båret af en kvinde giver det hendes søn et stærkt hoved. (Nationalmuseet).

over snoren til sit andet bo på den modsatte sidevæg. Ingen tvivler om, at den er levende — benene går i galop, som sprang den gennem luften — ingen ser den tynde snor, den følger. Så forsvinder den ind i det andet bo, kommer ud igen og løber atter tværs over rummet; men midtvejs ude griber den urinblæren, der hænger i snoren med en rangle under sig, snapper den til sig og galoperer med den larmende blære hen til hulen. Alle holder vejret nu, for man veed, at får den ikke blæren med sig ind, skal en af dem, der er til stede i festhuset, dø, inden året er omme . . ."

Foruden disse taburegler og ceremonier, som henvender sig til hver sit dyr, findes der hos Central-Eskimoerne en hel række vedtægter, som skal forhindre sammenblanding af dyr, der hører hjemme på landjorden, med sådanne, der stammer fra havet. Det er, hvad Knud Rasmussen gør opmærksom på, og hvad der også bekræftes på anden måde, som om disse stammer først i forholdsvis sen tid er kommet i berø-

ring med havet og her har mødt noget fremmed, som de måtte tage sig i agt for. Ikke alene er det strængt forbudt at spise f. eks. hvalros og renkød samme dag; men før sælfangsten på isen igen begynder, må alle fangstvåben røges over et tangbål for at „tage landlugten af dem“, og samtidig skal al syning af renskind op- høre. Renen er øm- findtlig over for kvin- der; derfor må de hel- ler ikke sy, så længe sommerens renjagter står på, 3: mens man bor i telt. Det kan der- for mange gange knibe med at få de ny drag- ter færdige til vint- ren. —

Et værn mod det onde foruden overhol- delsen af tabureglerne er amuletterne. I og for sig er betegnelsen amulet, som fra gam- mel tid benyttes, noget misvisende; thi en ægte amulet, f. eks. en lykkeskilling, virker rent magisk, ved sin blotte nærværelse og kun ved denne. Eski- moernes såkaldte amu- letter er snarere feti- sjer i ordets religions-

En lille dreng fra Rensdyr-Eskimoerne, vel beskyttet mod de onde magter ved en række amuletter tværs over ryggen. Det er denne anbringelse af amuletterne, som har foranlediget den s. 124 afbildede udsmykning af pelsen. (Forf. fot.)

historiske betydning. De virker ikke selv, men i kraft af et mystisk forbund mellem bæreren og den magt, de symboliserer. Derfor kan man godt miste selve den synlige amulet og alligevel bevare dens kraft. Noget totem er den derimod ikke, ikke engang et såkaldt individual- totem; thi samme person har mange amuletter på samme tid, som f. eks. den syvårs Netsilik-dreng, hvis pels, behængt med firsindstyve forskel- lige amuletter, nu findes i Nationalmuseet. Desuden er det i mange til-

fælde den enkelte, bestemte genstands kraft og ikke, som ved totemet, genstanden som almindeligt begreb, der virker beskyttende. Dog ses det, at i troen på amuletterne ligger der ligesom spiren til en totemisme, og i denne retning er Alaska-Eskimoerne gået videst. Det gælder hos dem om, at der er så mange forskellige amuletter som muligt på en boplads; alt for mange ensartede amuletter, siger de, vilde splitte kraften, så her synes man til en vis grad at regne med genstanden som almenbegreb. Som før nævnt må folk med samme amulet her heller ikke gifte sig. Nogen egentlig totemisme kan dette dog næppe kaldes, og de såkaldte totemmærker på Alaska-Eskimoernes redskaber er i virkeligheden kun bomærker, der ganske vist ved nedarvning efterhånden får noget af en amulets karakter.

Amuletterne er i øvrigt af den mest forskellige art og udtrykker både en barok fantasi og en på sin vis logisk tankegang. Ugleklør giver stærke næver, renører gør bæreren lydhør på jagten, en tyk pilegren skænker grokraft og lampesod styrke — „thi soden er stærkere end ilden“ — et fiskeskind, som gemmes i værktøjskassen, giver held på fiskefangst, og skindet af en lom i kajakken giver hurtig fart. Pigeborn bærer mest amuletter af hensyn til de sønner, som de engang venter at føde; men for egen regning må de nøjes f. eks. med sidelinjen af en laks, der ligner en søm og derfor gør dem til gode syersker.

Ved særlige lejligheder, som når man er i fare på jagten, tager man sin tilflugt til trylleformularer. En Vest-Grønlander betroede mig engang følgende ord, der er gode for at skaffe fangst:

Hvorfor kan jeg nu ikke?
 Hvorfor er jeg nu umulig til at fange?
 Hvad hindrer mig — hvad hindrer mig?
 Kom hid, du der skal fanges!
 Kom hid, du der skal fanges!

Ajâ, ajâ!

En gammel forfatter nævner ikke mindre end 25 forskellige arter af formularer fra Vest-Grønland. De er gamle ord, ofte uforståelige eller meningsløse sætninger; men just derpå beror deres mystiske kraft. De er ikke bønner, henvendt til nogen bestemt magt; det heldige resultat skyldes selve det udtalte ønske og den måde, det er fremsat på.

I det hele taget stræber Eskimoerne mere efter at udøve et magisk herredømme over naturen og det „overnaturlige“, end de søger at opvække magternes velvilje. Dog er ofringer ikke helt ukendt. Når man passerer farlige strømsteder eller isfjorde, kræver disse lokaliteters *inue* deres offer, oftest en ren ubetydelighed, en stump spæk e. l. I afsides

egne af Grønland kan man endnu se bådsmandskabet, halvt forlegent og halvt i spøg, yde denne tribut. På Sentry Island, en lille ø ved Hudson Bugtens vestkyst, hvor nogle af Rendsdyr-Eskimoerne hver sommer står i telt for at jage sødyr, er en stor vandreblok helt behængt med gaver, som skal give god fangst, og i Alaskas forsamlingshuse er der udskårne træfigurer, til hvilke der ofres.

Men der er tider, hvor hverken tabu eller amuletter, trylleformularer eller ofre kan klare situationen, hvor man må tage sin tilflugt til en mand eller — sjældnere — kvinde, der står i særlig forbindelse med det overnaturlige, åndemaneren, *angákoq*, som han kaldes østpå, *tónralik*, „den, der har hjælpeånder“, som han hedder i Alaska. Han har i sig ligesom en lysende ild, så han kan se i mørke både i overført og bogstavelig forstand; han kan kæmpe mod fjendtlige ånder, og han kan udfinde,

Den hellige sten på Sentry Island ved Hudson Bugtens vestkyst. I snoren hænger dåser med tobak og bagepulver, knive, file og andre kostbarheder, der alle er ofrede for at få god fangst. (Forf. fot.)

hvem der har brudt en vedtægt og få vedkommende til at bekende det, hvilket, som før nævnt, er det samme som at sone brøden. Han er en velgører for samfundet og må ikke forveksles med troldmanden, *ilisitsoq*, som i det skjulte søger at hekse død og ulykke over sine fjender.

Man bliver så godt som aldrig åndemaner af egen fri vilje; det er *sila* eller ånderne selv, som gennem drømme eller på anden måde udpeger den udvalgte, men nogen seksuel baggrund for dette valg, som Sternberg mener at have fundet for de sibiriske sjamaners vedkommende, synes der ikke at være. I virkeligheden ligger der selvfølgelig bag åndernes udvælgelse det faktum, at den vordende åndemaner må eje et let

påvirkeligt sind, således at han er i stand til at hensætte sig selv i ekstase. Derfor er trommen et af hans vigtigste hjælpemidler, selv om den ikke er det højt udviklede kultusredskab som i Sibirien. Ofte er åndemanerne udprægede nevrastenikere eller epileptikere. Deres uddannelse foregår under ledelse af en gammel åndemaner; men hovedbetragtningen for, at den skal lykkes, er ensomhed. Fjærnt fra menneskene,

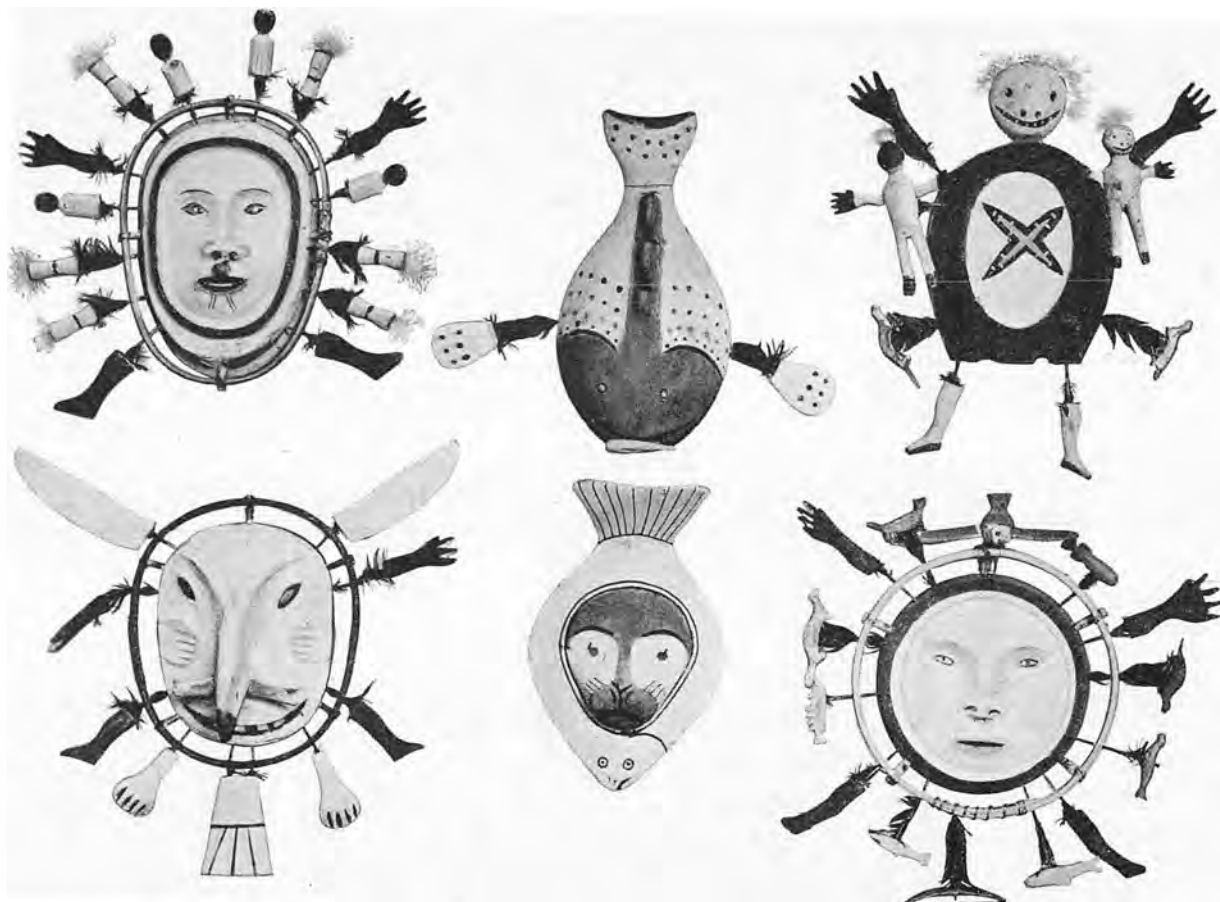

Ånden *Ijitôq* eller „Kæmpeøjet“. Efter at tegneren havde mistet sine forældre, viste denne ånd sig for ham og sagde: „Du skal ikke være bange for mig; også jeg kæmper med sørgelige tanker. Derfor vil jeg følge dig og blive din hjælpeånd“. Dens specialitet er at finde folk, som har begået tabubrud. (Tegning af en Netsilik-åndemaner).

fastende og frysende eller sysselsat med et nerveopslidende arbejde — som i Grønland, hvor man ustandseligt skulde gnide en mindre sten rundt på en større — afventer lærlingen de ånder, som omsider udmattelse og febersyner foregøgler ham.

Disse ånder bliver da hans fremtidige hjælpere. En sådan *tórnaq* eller hjælpeånd kan være en af naturens *inue*, en afdøds eller et dyrs sjæl o. l. I

Grønland og måske i Alaska havde åndemaneren altid en *tórnaarsuk*, „den særlige hjælpeånd“, som ved en misforståelse fra de første missionsnærers side blev opfattet som Eskimoernes øverste guddom. Dette er helt galt; i virkeligheden havde hver åndemaner sin særlige *tórnaarsuk*, en havånd, der hjalp ham på vej til „sødyrenes moder“. Til Øst-Grønlandernes sædvanlige hjælpeånder hører desuden en orakelånd, der besvarer spørgsmål, „kæmpefalken“ og „den skævmundede fra de yderste skær“, der ejer en vældig styrke og står åndemaneren bi, når den vrede månemand truer med hævn. Som tegn på deres værdighed bærer de central-eskimoiske åndemanere et bælte, behængt med alskens sager, der er en slags trofæer fra deres virksomhed, gaver fra personer, de har hjulpet; thi gaver skænker styrke. I enkelte tilfælde bruges også

Fantastiske masker fra Nunivak Øen i Bering's Havet. Hver af dem har sin særlige sang, som skal afsynges under åben himmel. (Nationalmuseet).

masker, idet man mener, at særlige ånder er knyttet til dem og ved benyttelsen tager bolig i bæreren. I Grønland er maskerne dog næsten uden religiøs betydning, og også hos de centrale stammer er den kun ringe; men i Alaska optræder de i grotesk mangfoldighed og indtager en central plads ved de store dansefester, som giver udtryk for åndemanerens oplevelser i åndernes land.

Hos indlandsboerne på Barren Grounds findes åndemaningen i sin simpleste form; som regel er det således, at åndemaneren søger ud i ensomhed, hvor *silap-inua* kan lægge mærke til ham, går og går, udmattet og fastende i alt slags vejr, kun tænkende på sin opgave, indtil hjælpemanden giver ham et svar. En anden form for åndemaning, som jeg overværede hos disse Eskimoer ved den store sø Hikoligjuaq, gik således for sig:

Hen under aften samledes næsten hele lejrens befolkning i det store renskindstelt, som tilhørte min vært og „plejefader“, åndemaneren og masseorderen Igjugârjuk. Som sædvanligt begynder man med sange; thi før den mystiske handling må man stemme sindet til fest. Een for een træder sangerne frem. Som en siluet tegner skikkelsen sig mod indgangen, gennem hvilken den arktiske forårsnats dæmring lister sig ind og belyser de nærmest siddende, mens resten af teltet ligger i anelsesfuldt halvmørke.

Omsider kommer turen til Igjugârjuk. Alle må trykke ham i hånden, kvinderne med venstre, mændene med højre hånd. Selv de sovende småbørn bliver vækket og rækker søvndrukne de små næver frem. Foran sig lægger han sin ene vante, hvorefter han vikler bæltet stramt om spidsen af sin åndemanerstav, en henved en halv meter lang stok af træ, „hentet langvejs fra“. Med staven berører han dernæst vanten og løfter den langsomt op og ned, op og ned ... Men snart er det, som om en usynlig kraft holder den fast. Med større og større besvær løfter han den, kortere og kortere stykker ad gangen, og sveden springer frem i store perler på hans pande. Til sidst synes han ikke at kunne rokke staven fra jorden trods alle anstrængelser. Det vidunderlige er sket! Her lige neden under os, nede i jorden, sidder nu hans hjælpemand og svarer på spørgsmålene, ja eller nej, alt efter som staven kan løftes eller ikke.

Den almindelige samtale er imidlertid døet hen. Kun af og til brydes stilheden af en dæmpet opfordring til ånden: *atê, atê!* Usikkerhed og spænding har lagt et tryk over alle. Flere gange gentages denne handling, indtil Igjugârjuk er klar over svarene og meddeler udfaldet. Hans stemme er stakåndet og anstrængt, — der er ikke tvivl om, at han selv er i den bedste tro. Derefter må vi atter trykke ham i hænderne, denne

gang med hænderne over kors, hvorpå vi en lille tid fortsætter med sangen og slutter af med almindelig tedrikning. Den korte nat er imidlertid skredet under. Da vi omsider tørner ind, er solen ved at hæve sig over de lave rygge i nordøst, og Hikoligjuags ismark ligger for os med fine, lyserøde toner mod en baggrund af fantastiske, violette skybanker . . .

Den her beskrevne slags divination findes i lidt anden form, som hovedløftning, hos de fleste stammer. I Alaska og i Grønland lagde åndemaneren dog langt mere vægt på ydre kunster, taskenspillerforestillinger og bugtaleri, der skulde gøre indtryk på tilskuerne. Klassisk er Holm's skildring af en sådan åndemaning ved Angmagssalik, som han iagttog under sin overvintring 1883—84 og beskriver i følgende ord:*

„... Nu fulgte der støj og larm af alle slags: raslende, susende, klaprende lyd, snart som på maskinværksteder, snart som af lokomotiver og snart som af store flyvende væsner. Under den forfærdeligste larm rystedes undertiden briks og vinduskarm. Snart hørte man *angákoq'en*, liggende under for en svær overmagt, stønnende, klagende, skrigende, hvinende, hviskende; snart hørte man ånder, af hvilke nogle havde grovc, andre spæde, andre læspende eller pibende stemmer. Ofte hørtes en djævelsk, skrattende og hånende latter. Stemmerne lød snart ovenfra, snart under jorden, snart i den ene ende af huset, snart i den anden, snart uden for huset eller i husgangen. Råb af: *„hoi! hoi! hoi!”* tabte sig som i den fjærreste afgrund. Med en umådelig færdighed brugtes trommen, ofte gående rundt i huset, og især dvælende over mit hoved. Til trommen lød ofte sang, der af og til var dæmpet, som om den kom fra underverdenen. Smuk kvindesang hørtes undertiden fra baggrunden. Efter en øredøvende, klaprende, raslende og susende larm blev der pludselig ganske stille, og nu kom det frygtelige uhyre, *Amórtortoq*, ind. Det har sorte arme, og hvem det kommer til at røre ved, bliver sort og må dø.** Det gik med tunge skridt omkring i huset og på briksen og brølede *„a:mó! a:mó!”* Alle flygtede til de fjærreste kroge på briksen af frygt for, at uhyret skulde komme til at røre ved dem . . .“

Selv i tilfælde som dette skal man være varsom med at tale om bevidst bedrageri; i ekstasen kan åndemanerne sikkert foretage sig meget, som ikke står dem selv klart, og der er troværdige eksempler på, at nogle har ladet sig hænge eller brænde levende i tillid til deres overnaturlige ævner.

* Ethnologisk Skizze af Angmagssalikerne. *Meddele'ser om Grønland*. Bd. X.

** Denne beskrivelse passer bedre på en anden af Øst-Grønlandernes ånder, *ájumâq*. (K. B.-S.)

Husruin på Southampton Øen. Man ser vægge, briks og midterpille, der har støttet taget. Talrige hustomter i det centrale område har ydet fund af største betydning for forståelsen af Eskimokulturens udvikling. (Th. Mathiassen fot.)

IX. ESKIMO-KULTURENS OPRINDELSE OG VANDRINGER

Den store, tyske geograf og etnograf Ratzel har et sted sagt, at et folks rod aldrig som en pælerod går lige i dybden, men forgrener sig ud til forskellige sider. Det er da også en gammelkendt sandhed, som vi ikke behøver at gå nærmere ind på, at slægtskab i race ikke behøver at betyde hverken slægtskab i sprog eller i kultur, så lidt som ensartet levesæt nødvendigvis medfører, at også sprog og legemsbygning er ens. Et begreb som Eskimoernes herkomst er derfor flertydigt, og skal det overhovedet bruges, må man først være klar over, om der menes deres rent fysiske afstamning, udviklingen af deres sprog eller kulturens oprindelse og historie.

Spørgsmålet om den eskimoiske racetype er allerede tidligere omtalt med det resultat, at det hænger nøje sammen ikke blot med vor opfattelse af Amerikas befolkning i det hele taget, men også med grundlæggende problemer inden for biologien overhovedet, således at vi foreløbigt må stille os afventende. Angående typens udbredelsehistorie kan kun så meget siges med nogenlunde sikkerhed, at den må være kommet til Bering Strædet fra øst, da vi i Alaska finder ændringer i legemsbygningen, som tyder på tilstedeværelsen af et ældre befolk-

ningslag. Havde Alaska været den egentlige Eskimo-types hjem, hvorfra den havde bredt sig østover, måtte man have ventet, at den under denne fremtrængen havde medført spor af den anden type.

Om sproget gælder noget lignende, hvis man tør gå ud fra, at de skarpe målgrænser ved Yukon og mellem Eskimoer og Aleuter skyldes opslugning af bestanddele fra et ældre, oprindeligt fremmed sprog i disse egne. I øvrigt har vi set, at i det store og hele står mundarterne i Alaska på et ældre trin end de østlige. Betyder nu alligevel dette, at sproget, modsat racetypen, har bredt sig fra vest til øst? Ingenlunde! Man har aldeles ingen ret til at tro, at man står over for en sproggruppes urhjem dær, hvor udviklingen af en eller anden grund har stået i stampe. Intet nordisk mål viser så gammeldags en bygning som islandsk, og dog tales det på et sted, der er bebygget mindst tusind år efter, at dets stamform lød ved Skandinaviens strande. Ud over det magre og endnu usikre resultat, at det eskimoiske sprog formodentlig kendetegner en indtrængen udefra til det sydlige Alaska og Aleuterne, fører der i virkeligheden ingen Vej for øjeblikket. Derimod viser sproget noget andet, som Rink's undersøgelser har godtgjort (jf. s. 75), nemlig at hvor så end det ur-eskimoiske sprog først nåede ud til havet, så har det været inden for et afgrænset område. Dette fører da til spørgsmålet om kulturens oprindelse.

Her er vi på noget mere sikker bund, selv om der fremdeles er utalte gåder at løse. Først må vi dog gøre rede for, hvad der i det hele taget menes med Eskimo-kulturens oprindelse. En kultur er jo under stadig omdannelse, udvikling eller forfald, og for så vidt er den også uden begyndelse, når man ikke vil følge den tilbage til sit allerførste udspring ved selve menneskeslægtens kilde. Skal opgaven afgrænses fornuftigt, kan man ved en kulturs oprindelse kun forstå udformningen af det særpræg, som skiller den fra andre kulturformer, og det vil for Eskimo-kulturens vedkommende sige dens tilpasning til havet. Dens vugge stod, som allerede Rink udtrykte det, dær hvor denne tilpasning gik for sig.

Der var en tid, da man tænkte sig, at enhver kultur så at sige hvilede i sig selv og havde udfoldet sig ud fra sine egne, særlige forudsætninger, næsten uden påvirkning udefra. Vi veed nu, at dette er galt. Enhver livskraftig kultur ejer en vis udvidelsestrang, ethvert af dens elementer spredes fra sit oprindelsessted, som kunde det være en dyre- eller planteart. Vanskeligheden ligger nu først og fremmest i at afgøre, om et kulturelement er af stedlig oprindelse eller lånt udefra. I nogle tilfælde er det meget let. Når vi på guldbrakteaterne fra vor jernalders germanske (efterromerske) tidsrum ser et mandshoved over en

galoperende hest, kan denne i sig selv meningsløse fremstilling kun forklares ved at betragte den som barbarernes efterligning af det romerske kejservældes guldmønter med rytterbillede. Der er en disharmoni til stede, som røber det fremmede. På lignende måde giver Alaska-Eskimoernes slavehold og kapitalophobning sig til kende som noget udefra indført, noget der ikke har sin rod i eskimoiske livsforhold; thi til hvad nytte er slaver og kapital i dette samfund? Et element, der står i modsætning til kulturens ånd, må være noget fremmed; men sætningen kan ikke vendes om: et udefra lånt element kan i løbet af lange tider passe sig ind i kulturen, så det ikke af indre grunde kan udskilles fra helheden.

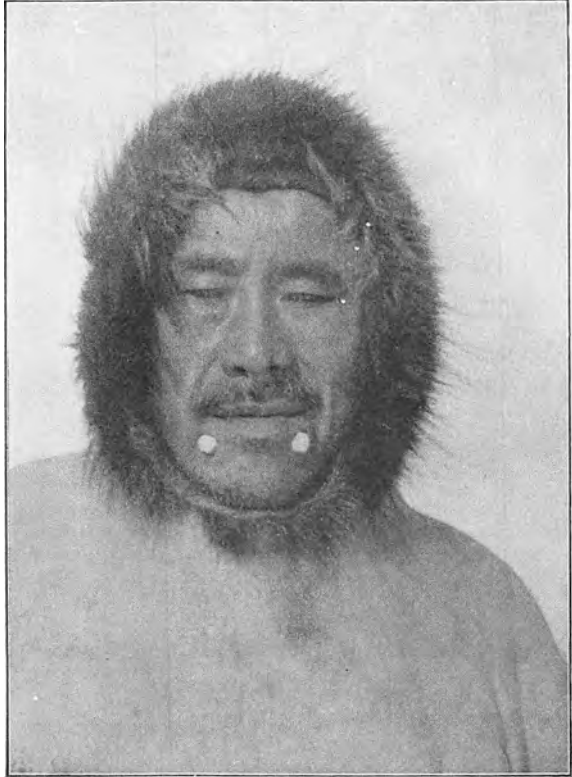
Dette er en kendsgærning af største vigtighed. Når man nu f. eks. finder, at i Afrika udsmæltet og smedet jærnet på samme måde fra Marokko til Kaplandet, er der ikke megen mening i at antage en lang række indbyrdes uafhængige opfindelser. Selv om der ikke som i dette tilfælde er tale om en jævn, uafbrudt udbredelse, men tværtimod om en udbredelse i stumper og stykker, er der ofte ingen grund til at tvivle om sammenhængen. I regelen vil det nemlig vise sig, at den pletvise udbredelse kendetegner gammeldags kulturelementer; de er for etnografien, hvad relikterne er i biologien, de til overs blevne læv af ældgamle kulturlag, som enkelte steder har været i stand til at hævde sig, men i øvrigt mest er gået til grunde.

Ofte hører flere elementer sammen til et uadskilligt hele og følges ad fra stamme til stamme, fordi intet af dem ret vel kan stå på egne ben. Vi vil straks få at se et eksempel herpå fra Eskimoerne, hvis hvalfangst med tilhør lige fra skindbåd til taburegler synes at danne en sådan gruppe, et kulturkompleks. På den anden side er en vis skole inden for den nye, tyske etnografi, som for tiden har sin førende skikkelse i pater W. Schmidt, gået langt uden for det rimeliges grænser i blind tro på sådanne kulturkomplekseres ubrydelige fasthed. Det er i virkeligheden ikke svært at få øje på svagheden i denne synsmåde, når vi vender os til etnografiens ældre søstervidenskab, arkæologien. Vi ser her, hvorledes slutningen af vor egen stenalder, som man har sagt, i flere henseender er en „forklædt bronzealder“, d: adskillige elementer, som i Middelhavs-landene tilhører metaltiden har fundet vej til Norden før metallet selv og er til dels efterlignede i flint (f. eks. dolkene), mens omvendt fremstilling af flintværktøj til daglig brug er fortsat gennem det meste af den egentlige bronzealder.

Grunden til, at de enkelte elementer i regelen vandrer alene i stedet for i sluttede grupper, er ganske ligetil. Som F. C. Bartlett gør op-

mærksom på i sin tankerige studie over *Psychology and Primitive Culture*, vil allerede menneskets konservative tilbøjeligheder foretage et udvalg blandt det nye, der dukker op. Ikke alle de elementer, der banker på en kulturs dør, lades ind. Men hertil kommer som noget endnu vigtigere den geografiske side af sagen. Hvad der i troperne udgør et naturligt hele, vil være unaturligt i det arktiske;

et kompleks, der er nøje knyttet til havet, kan ikke uden at opløses vandre tværs gennem en ørken. Nogle elementer trænger langt frem, andre falder hurtigt fra, og i en vis afstand fra udgangspunktet vil der derfor være sket en sådan forskydning mellem elementerne, at selv om disse i og for sig vedbliver at være de samme, er lagenes sammensætning ofte en ganske anden. Den brogede kulturrigdom jorden over er netop vældet frem, fordi de enkelte bestanddele når frem til forskellig tid, og fordi sammen-

Mackenzie-Eskimo med læbesmykker, en form for prydelser, der er udbredt hos alle de vestlige stammer. (Leo Hansen fot.)

træf af to sådanne, der oprindeligt står hinanden fjærnt, undertiden kan avle noget helt nyt, som f. eks. det middelalderlige lens- og gildevæsen, der bægge, som historikerne har påvist, er opstået ved sammensmeltning af germanske og romerske elementer.

Det foregående har været nødvendigt for at skabe de forudsætninger, der betinger forståelsen af, hvilke vanskeligheder man må overvinde i et spørgsmål som det om Eskimo-kulturens oprindelse. Vi vender tilbage til dette. Rink troede at finde dens hjemstavn i Alaska, fordi den jævne

overgang her mellem indiansk og eskimoisk kultur bibragte ham den opfattelse, at man ligefrem kunde iagttage omdannelsen fra indlands- til kystlevevis. Men dette slår ikke til. Kulturovergangen skyldes i virkeligheden, at Eskimoerne har udøvet en meget stærk indflydelse på Kaiyuhkhotana-Indianerne ved nedre Yukon samtidigt med, at bægge folk er ganske overordentlig stærkt påvirket af Tlingit-Indianerne som repræsentanter for hele den mærkeligt udviklede kultur på den nordlige Stillehavs-kyst, der betegner højdepunktet af al amerikansk jægerkultur overhovedet.

At det virkelig forholder sig således, ses af, at de fleste elementer, som særlig udmærker Alaska-Eskimoerne frem for deres østlige stam-

Flettet stråhat fra Stillehavs-Eskimoerne, malet med grønt, rødt og sort og prydet med *dentalium*-skaller. Både fletningens finhed, hattens form og de ejendommelige mønstre viser påvirkning fra Tlingitterne. (Nationalmuseet).

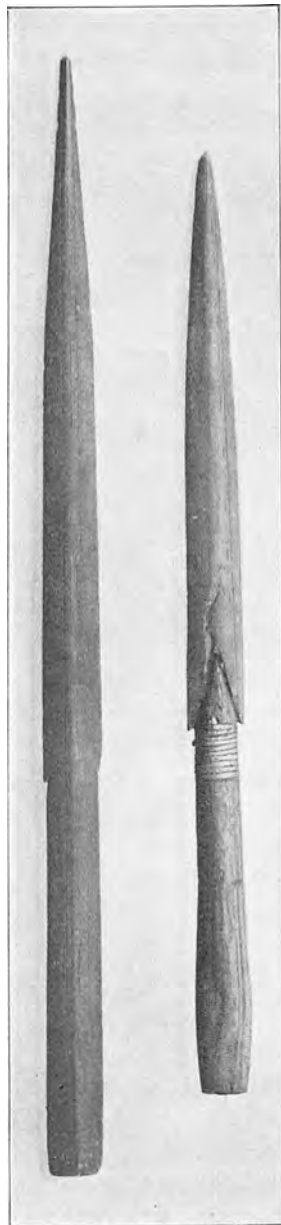
mefrænder, har deres tyngdepunkt hos Nordvest-Indianerne. Enkelte af disse elementer er nået vidt — læbesmykkerne således lige til Mackenzie — men i øvrigt er det således, at jo længere man kommer mod syd, jo flere tilknytningspunkter

dukker der op: hele den rige træskærerkunst med de grotteske masker (om det gælder brugen af masker i det hele taget er mindre sikkert), festerne med gaveuddeling, slaveholdet, tilnærmelsen til totemisme, ravnemyterne, platformgravene, hovedtrofæerne, foruden mange mindre ting som den finere kurvefletning, de firkantede træpavker, næseprydelserne m. m. Kun ganske lidt synes at stamme fra det indre Alaska (enkeltåren). Derimod hører åbenbart mere oprindeligt hjemme i Asien: den kanelignende slæde, isøser bestående af et i en ring udspændt næt, bæreeåg, der anbringes over brystet o. s. v.. Endelig er der også visse elementer, som forekommer på begge sider af det nordlige Stillehav, hvorfor man foreløbigt ikke kan afgøre, fra hvilken kant de er trængt frem til Eskimoerne: pælebygninger og jordhuse med ildsted, den kegleformige træhat o. l. Som man ser, har Eskimo-kulturen i disse egne, hvor to verdensdele mødes, haft rige muligheder og har forstået at udnytte dem til at udfolde sig til sin største fylde — men på spørgsmålet om oprindelsen giver den intet svar!

Vi må da forsøge os ad andre veje. Et af de mest ejendommelige træk

i Eskimo-kulturen er det skel, der på visse, grundlæggende punkter findes mellem Aleuter og Stillehavs-Eskimoer på den ene side og alle de øvrige stammer på den anden, idet dog befolkningen ved Bristol Bugten og ved Yukons og Kuskokwims delta danner en overgang. Vi finder dette skel udtrykt i pelsens og fodtøjets snit, i spækklampens form, de ejendommelige stegepander af sten, der er som en slags forløbere for de andre Eskimoers stengryder, hvalfangsten med lanse i stedet for harpun, begravelse i siddende stilling og i huler, balsamering af liget m. m. For nogle elementers vedkommende er det foreløbig umuligt at sige, om de skyldes en oprindelig kulturforskel fra andre Eskimoer eller kun særlig stærk påvirkning fra Nordvest-Indianerne og Nordost-Asien; det gælder den særlige stenteknik (prik-hugningen), huse med indgang gennem taget, spor af moderret o. l.

Denne forskel i kultur kan jævnføres med de omtalte egnes særstilling i antropologisk og sproglig henseende og tyder for så vidt på tilstedeværelsen ikke alene af en ældre befolkning, men også af en gammel, før-eskimoisk kultur, der dog synes at have haft visse berøringspunkter med den egentlig eskimoiske; men hvorledes forholdet i øvrigt skal fortolkes, er usikkert. Desværre lades vi ganske i stikken af de indtil nu foretagne, ret omfattende, arkæologiske undersøgelser på Aleuterne. Dall mente i sin tid at kunne skelne mellem tre forskellige lag, repræsenterende hver sit kulturafsnit: nederst et lag udelukkende bestående af søpindsvinets skaller, hidrørende fra en yderst primitiv samlerbefolkning; derover et lag, som skaller af bløddyr og knogler af torsk, helleflynder og laks henviste til et folk af fiskere, der imidlertid fremdeles stod på et så lavt trin, at ildens brug ligesom i det foregående tidsrum var ukendt (!); og endelig øverst et lag med rester af store sødyr som hval og sæl, søløve

Slanke skiferspidser til hval-lanser, fra Stillehavs-Eskimoerne. (Nationalmuseet).

og hvalros, svarende til den historisk kendte, aleutiske kultur. Den således skitserede udviklingsgang må i sig selv siges at savne indre sandsynlighed — et samlerfolk, som det Dall tænker sig, vilde næppe kunne eksistere under disse breddegrader — og den har da også ved Jochelson's senere udgravninger viist sig at bero på en mistydning af forholdene. Men den aleutisk-pacifiske Eskimo-kultur er stadig det vigtigste, uløste problem inden for eskimologien, og formodentlig vil det kun kunne klares ved fornyede studier i marken.

Hvis det imidlertid er rigtigt, at der på Aleuterne og den nordlige Stillehavskyst sidder rester af en gammel, omend nu i hovedsagen eskimoiseret befolkning, falder i hvert fald disse egne uden for de muligheder, hvormed vi må regne i spørgsmålet om Eskimoernes urhjem. Boas er den første, som i denne forbindelse har peget på de centrale egne under henvisning til, at dette stemmer bedst med de eskimoiske sagn; men en særlig betydning har denne hypotese fået ved Steensby's langt dybere gående undersøgelser. Steensby stiller den arktiske og den subarktiske kulturfase over for hinanden og spørger, hvilken af dem der er ældst.* For at besvare dette deler han de forskellige erhvervsmetoder og fangstredskaber i tre grupper. Den første, der bl. a. omfatter metoderne til renjagt og laksefangst og de dertil hørende våben bue og lyster, findes overalt og giver for så vidt ingen oplysninger i denne sag. Til den anden gruppe regnes de elementer, hvis udbredelse har tyngdepunktet i de to yderområder mod øst og vest, altså væsentlig i de subarktiske egne — sælfangst fra kajak og med net, hvalfangst fra umiak o. l. — hvorimod de mangler i det centrale område. Endelig finder vi i den tredje gruppe de metoder, som netop fortrinsvis hører hjemme i den arktiske kulturfase, nemlig isfangst, hundeslæde og snehytte m. m.

Det er således om de to sidstnævnte gruppers alder, at striden kommer til at stå. Det kunde, indrømmer Steensby, se ud, som om den tredje eller arktiske gruppe var den yngste, idet den gør indtryk af at have skudt sig ind som en kile i de centrale egne og derved have sprængt den ældre, subarktisk prægede kultur i en vestlig og en østlig gren. Alligevel mener han, at dette ikke er tilfældet, men at tværtimod den arktiske gruppe er ældst. For det første forholder det sig ganske øjensynligt således i det ene af de subarktiske områder, nemlig Grønland (jf. s. 114). Men desuden er det i den arktiske fase, at vi finder de elementer, der er de egentlige karakteristiske for Eskimoernes levevis, mens på den

* Steensby regner ikke som vi med den højarktiske kultur som en særlig fase. [Dette kommer dog ikke til at spille nogen rolle i denne sammenhæng, da den tydeligt nok er en aflægger af den arktiske. Jf. s. 108.]

anden side de særligt subarktiske elementer enten skyldes en specialisering (kajakfangsten) eller lån fra fremmede kulturformer (sælfangst med næt og hvalfangst fra umiak), hvorved han især tænker på asiatisk indflydelse. Når nu disse elementer mangler i de centrale egne, skal det simpelthen skyldes ugunstige, geografiske betingelser.

Ud fra den betragtning, at den arktiske kultur er ældst, søger han nærmere at bestemme stedet for dennes udvikling, som således skulde være enstydig med hele Eskimo-kulturens vugge. Sibiriens flade nordkyst med dens ufremkommelige masser af skrueis falder uden for mulig hederne, og det samme gælder Alaskas nordkyst, hvor befolkningen væsentlig eksisterer på grundlag af de oprindelig uestkimoiske erhverv: sælfangst med næt og hvalfangst. Ved Mackenzie-deltaet går skoven næsten helt ud til havet, og heller ikke det ejer derfor de betingelser, som kunde give stødet til en ny, arktisk kulturforms udvikling, lige så lidt som det kan nytte at tænke på de østligste egne, Baffin Land, Grønland og Labrador, hvor Eskimoerne tydeligt nok er indvandrere. Tilbage bliver da strækningen fra Coronation Gulf til Hudson Bugten. I disse egne ejendommelige, geografiske fysiognomi, der præges af træmangel, det jævne, langvarige dække af vinteris, rigidommen på sæl og de umådelige, vandrende flokke af vildren, finder han en passende baggrund for den tilpasningsproces, der har ført til udviklingen af den arktiske kulturfase og dermed indledet hele Eskimo-kulturens udvikling.

Han betegner denne ældste, arktiske kultur som den palæ-eskimoiske. Først da Palæ-Eskimoerne havde bredt sig helt vestpå til Bering Strædet og kom i berøring med asiatiske folk — Steensby går så vidt, at han særligt peger på japanske fiskere, hvilket imidlertid er meget lidt sandsynligt — skulde kulturudviklingen igen have taget fart, dels ved en specialiseret tilpasning til de mindre barske kår, dels ved optagelse af fremmede elementer. Derved opstod så et yngre, neo-eskimoisk lag i kulturen, og dette bredte sig efterhånden mod øst, dog således at det strænge, arktiske klima forhindrede det i at slå fast rod i de centrale egne, hvor derfor det gamle, palæ-eskimoiske kulturpræg blev bevaret.

Det vil ses, at en hovedhjørnesten for Steensby's hypotese er det, at når de såkaldte neo-eskimoiske elementer mangler i de centrale egne, skyldes det geografiske forhold. Der er her unægtelig et yderst svagt punkt; thi som senere Hatt har påvist, er det ikke alene lidet sandsynligt, at mangelen på umiak og sælnæt i de centrale egne kan føres tilbage til geografiske årsager, men der er også andre overensstemmelser mellem de to yderområder, hvor den givne forklaring er absolut udelukket, f. eks. brug af tarmskindspelse og uringarvning. Man forstår, at Hatt kom-

mer til det modsatte resultat af Steensby: det centrale lag må være det yngste, det perifere det ældste.

Det ses imidlertid, at trods de afvigende meninger om dateringen er Steensby og Hatt enige om at regne med to store kulturkilder, en vestlig i Alaska og en central i egnene om nordvestpassagen. Dette bekræftes til fulde ved et detaljeret studium af de enkelte kulturelementers udbredelsesforhold. Det er her umuligt at gaa ind på dette; men nogle eksempler kan nævnes. Således har vi allerede tidligere set, at nogle særlige redskaber til åndehulsfangsten har en udpræget central udbredelse. Langt flere elementer er dog ejendommelige for de to yderområder. Foruden de af Steensby og Hatt omtalte er der en mængde andre: visse småsager til brug ved syarbejdet (rynkeben, særlige former for syringholder og nålhus, om ikke nålhuset i det hele taget); fangststole til isfangsten; „kajakstol“ til anbringelse af harpunlinen; den såkaldte halvpels; det skærmformige telt m. m. Nogle sager har i yderområderne anden form end i det centrale, som de små trommer og den korte mandspels, der er kantet med en pelsbræmme i stedet for med frynser. Inden for det sociale og religiøse område kan nævnes nidviserne og månens betydning. Enkelte elementer forekommer ganske vist i det centrale område, men har her temmelig ringe anvendelse, som f. eks. bola, syede kurve, renhårbroderi og tværøkse. At strømmen nu virkelig er gået hovedsagelig fra vest til øst med udgangspunkt i Alaska, fremgår deraf, at der sammen med de øvrige er nogle, som viser ganske speciel tilknytning til Sibirien (sejl, sytatovering, særlige former for udsmykning som kædeled og gennemtrukne skindstrimler, lerkar m. m. og muligvis bueboret, trods dette sidstes vide udbredelse), mens andre er knyttet til den nordvest-indianske kulturkreds og ejendommeligt nok især til dennes sydlige form i egnen om Vancouver Øen (sammensat fiskekrog, fangstblære til harpun, hvalfangst, urinvask, lukkede stengrave). Et par elementer findes på bægge sider af det nordlige Stillehav (øjenskærmen, den tersformige harpunspids).

Sammenlignet med kulturcentrerne i vest og i midten af området, og navnlig da med det første, frembyder de østlige egne kun lidet nyt. Selv om der kan tales om en vis, selvstændig udvikling i Grønland, især østpå i ornamentik, sagnfortælling og religion, og selv om, som Jenness mener, den gamle kultur om Hudson Strædet ligeledes har haft et vist særpræg („Kap Dorset-kulturen“), så blegner dette ganske ved siden af de to andre.

Med hensyn til problemet om disses og de derfra udgåede kultur-bølgers alder er vi imidlertid foreløbigt lige vidt. Nye bidrag til løsning

gen heraf er bragt til veje af Jenness på den canadiske, arktiske ekspedition og af Knud Rasmussen, Therkel Mathiassen og forfatteren på Femte Thule-ekspedition. Vi har i et tidligere kapitel set, hvorledes Eskimoerne ved nordvestpassagen ikke kan betragtes som en ren kystbefolkning, men at den står på et overgangstrin mellem indlands- og kystbeboelse. Jen-

ness fremhæver som sin opfattelse, at Kobber-Eskimoerne først i meget sen tid er trængt ud til havet, og til ganske samme resultat er vi andre kommet med hensyn til de østligere grupper, Netsilik- og Iglulik-stammerne. Der er før nævnt forskellige grunde, som taler for en lignende vandring af de få Rensdyr-Eskimoer, som årligt besøger kysten, og tidspunktet synes her ad historisk vej at kunne bestemmes så sent som til det 18. århundrede.

Et afgørende

bevis for rigtigheden af en sen udvandring fra indlandet til kysten foreligger i de omfattende, arkæologiske udgravninger, der er foretaget især af Mathiassen og Knud Rasmussen i disse egne. Mens den nuværende befolkning om vinteren bor i snehytter og lever mindst lige så meget af renjagt som af sælfangst, er der af de talrige ruiner af faste hvalknoglehuse fremdraget minder om en tid, da livet langt mer end nu var knyttet til havet. Den gamle befolkning har drevet hvalfangst

Flettede kurve fra forskellige egne: dåsen med låg foroven til venstre er fra Aleuterne, de to større kurve fra det nordlige Alaska, den mindste fra Netsilik-gruppen. Denne sidste viser den ejendommelige, syede teknik, som er ejendommelig for neo-eskimoisk kurvefletning og den eneste, som har bredt sig uden for Alaska. (Nationalmuseet).

i stor stil, man har kendt umiakken, lavet næt af hvalbarder, der i det hele taget har spillet en stor rolle som materiale, o. s. v. Denne kultur, der er kaldt Thule-kulturen, svarer, som man vil se, meget nøje til, hvad Steensby benævnte det neo-eskimoiske lag, og minder stærkt om den kultur, der endnu findes i yderområderne. Kulturen i det nordlige Alaska, på Southampton Øen, indtil dens oprindelige beboere uddøde 1903, og i det nordlige Grønland kan i virkeligheden opfattes som mer eller

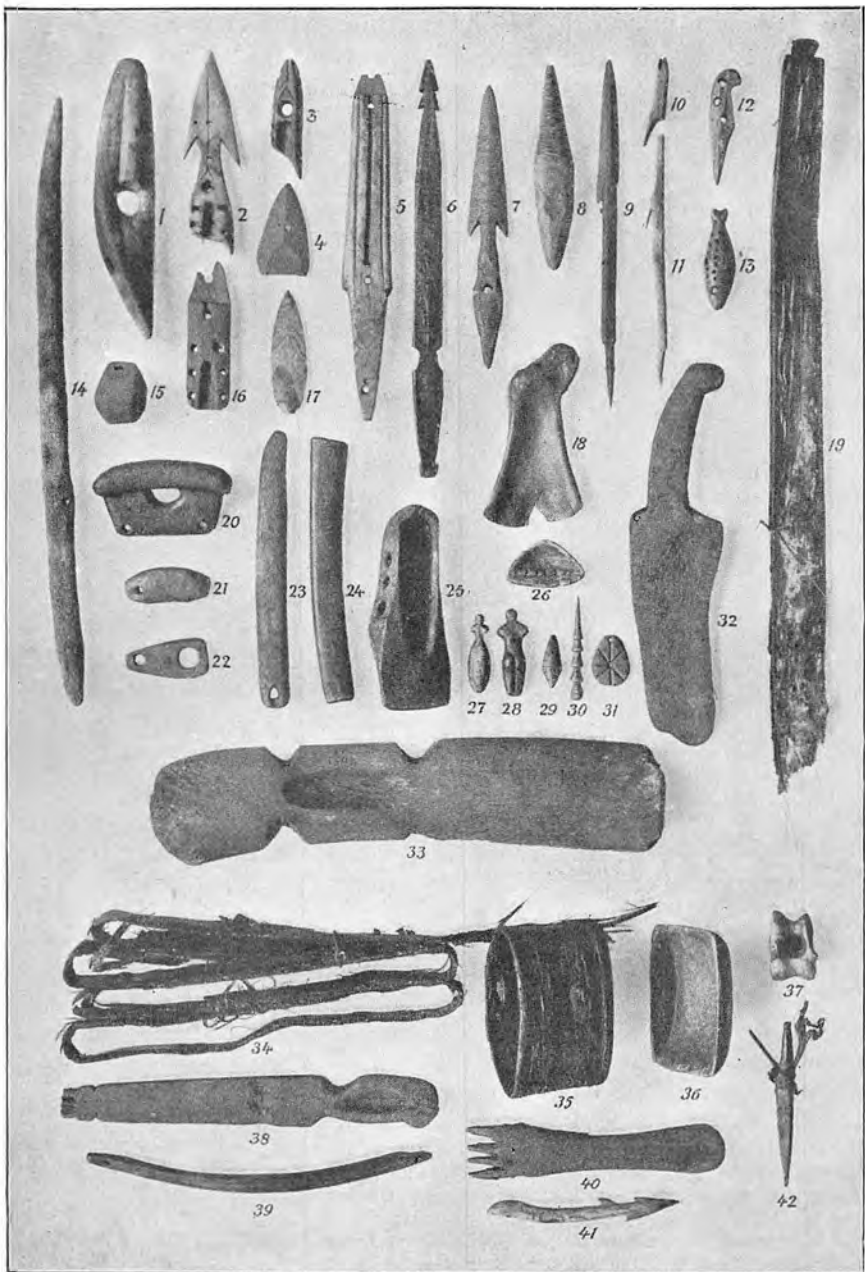
Stor, vest-grønlandsk skindpose til opbevaring af klæder, prydet med gennemtrukne skindstrimler, en karakteristisk, neo-eskimoisk form for ornamentik, som synes at stamme fra Asien. (Nationalmuseet).

mindre ændrede, moderne udløbere af denne gamle kultur, således at vi engang har haft en sluttet kæde af sødyr-fangere lige fra Bering Strædet til Grønland. Men i de centrale egne er den bukket under for et fremstød fra indlandet, og det er dette, der har medført det præg, som Steensby betegner som palæ-eskimoisk.

For en flygtig be-
tragtning kunde Hatt's
opfattelse af lagenes da-
tering ikke finde nogen

bedre bekræftelse; thi det fremgår til fulde af de omtalte undersøgelser, at de geografiske forhold i k k e har udelukket hvalfangerkulturen og alt, hvad dertil hører, fra de centrale egne, men at den tværtimod har blomstret dær, lige til den blev sprængt i stykker af en ny folkebølge. Alligevel er der endnu et stykke til bunden i spørgsmålet. Selv om nemlig Thule-kulturen, den neo-eskimoiske kultur, eller hvad man nu vil kalde den, er ældre end det sidste fremstød i disse egne, er det så dermed givet, at den i det hele taget er den ældste form for Eskimo-kulturen? Dette er højst tvivlsomt.

Der er for det første det mærkelige, at de neo-eskimoiske Thule-typer så godt som alle repræsenterer en højere udvikling end de tilsvarende, der nu findes i det centrale område, hvilket rimer dårligt med, at de skulde være ældst. Vi har endvidere før omtalt, at både Eskimoernes fysiske type og deres sprog rimeligvis stammer fra landet øst for Alaska, hvilket med en vis rimelighed tør sættes lig med

Oldsagstyper fra Thule-kulturen, 1-33 fra Repulse Bay, 34-42 fra Pond's Inlet. 1, harpunspids til hvalfangst; 2-3, mindre harpunspidser; 4, skiferblad til harpun eller lans; 5, mellemstykke til lans; 6-7, spyd- og harpunspids; 8, ismejsel; 9-11, pilespidser; 12, modhage til lyster; 13, fiskelok, udskåret som fiskefigur; 14, løs harpunhals; 15, kugle til fuglebola; 16, løs lansspids; 17, knivsblad af flint; 18, skindskraber af ren-skulderblad; 19, bue af hvalbarde; 20-21, håndtag til kvindekniive. 22, skaglespænde. 23-24, knivhåndtag. 25, økse-hoved af ben til optagelse af stenskarpe. 27-31, udskårne småsager. 32, snekniv. 33, hakkeblad af hvalben. 34, brudstykke af „fjermedras" af hvalbarde, som forhindrer, at sengeskindene fryser fast til sneen. 35, kop med kant af barde; 36, skålførmig skraber. 37, mundstykke til buebor, af rullebenet af en ren. 38, ukendt træredskab. 39, bue til bor. 40, redskab, hvormed man kradses på isen for at lokke sælterne til. 41, sidegren til fuglespyd, 42, „krog" til mågefangst. (Nationalmuseet).

de centrale egne. Men nu er der også nogle meget vigtige kulturelementer, om hvilke det samme kan siges, nemlig spæk-lampen i dens typisk eskimoiske, brede form, isfangsten (især åndehulsfangsten) på sæl og

Oldsager fra Southampton Øen, hvis kultur betegner en direkte fortsættelse af Thule-kulturen. 1, trykstkod til flintbehandlingen. 2, harpunspids. 3—4, nålehuse. 5, kam af hvalrostand. 6, knivskaft. 7, harpunod af hvalrostand. 8—9, flintskrabere. 10, bennål, hvormed fisk trækkes på snor. 11, lille lampe af en naturligt udhulet kalksten. 12, kalkstensplade af en gryde. Da vegsten ikke forekommer på øen, er den erstattet med kalkstenen. (Nationalmuseet).

lampen er imidlertid igen betinget af isfangsten, og snehyttens tilstedeværelse er dokumenteret ved talrige rester af sneknive.

Med andre ord, Thule-kulturens folk må allerede fra første færd have haft forbindelse med en fra de centrale egne udgået kulturbølge,

snehuset. At dette slår til for lampens vedkommende fremgår alene deraf, at man i Alaska lige til Yukon vedbliver at indføre vegstenslamper østfra, skønt det nærmeste vegstensbrud ligger så langt borte som Coronation Gulf, hvorimod lerlamperne, der anvendes i Yukon-deltaet, aldrig når nord for dette, trods det at man vilde kunne lave dem allevegne. Et bevis for, at åndehulsfangsten er ældst i de centrale egne, har man i, at den dær er højst udviklet i retning af særlige metoder og redskaber. Endelig må snehytten være opstået i ganske anderledes træfattede egne end Alaska. Kaster vi nu et blik på Thule-kulturen, ser vi for det første, at den brede lampetype har været kendt, tilmed i særlig udviklet form. Spæk-

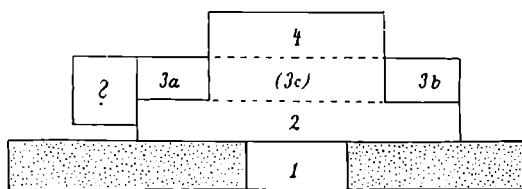
antagelig den samme, hvortil det eskimoiske sprog og den eskimoiske racetype var knyttet, og dette vil igen sige, at der forud for Thule-kulturens opståen i Alaska må være gået en strømning mod vest fra de centrale egne. Vi føres således trods alt til den antagelse, at Steensby's teori om Eskimo-kulturens oprindelse i egne mellem Coronation Gulf og Hudson Bugten er den rigtige; men foruden som han at opstille et palæ-eskimoisk og et neo-eskimoisk lag er det nødvendigt at regne med et tredje og yngste, som er trængt ind netop i de samme egne, hvor den første tilpasning havde fundet sted, og dær har genindført det palæ-eskimoiske præg. Det kunde betegnes som det eschato-eskimoiske.

Dette yngste lag stammede, som vi har set, fra indlandet, og deri må man søge forklaringen på, at det har en så gammeldags karakter. Sagen er jo den, at der her på Barren Grounds lever de såkaldte Rensdyr-Eskimoer, af hvilke de to tredjedele er ganske uden forbindelse med havet. En omfattende analyse af deres redskabskultur viser, at den står på et overordentlig primitivt trin; ikke mindre end henved 80 % af dens elementer genfindes hos samtlige Eskimo-stammer og må antages at være ældgamle. Som Knud Rasmussen har påvist, forholder det sig på lignende måde med deres religion. Det er desuden tidligere nævnt (jf. s. 119), at der ikke findes mindste spor af, at de nogensinde har levet ved havet. Når nu dette sammenholdes med, at Eskimoernes første skridt i retning af tilpasning til en kystlevevis netop må tænkes at være foregået i de centrale egne, ligger det snublende nær at opfatte disse Rensdyr-Eskimoer som den sidste rest af det ur-eskimoiske (eller proto-eskimoiske) folk, en rest, der er blevet tilbage på de udstrakte tundraer med deres umådelige renflokkede, i hovedsagen uberørt både af den udvikling, der fandt sted ved kysten, og af de impulser, der gjorde sig gældende langt vestpå ved Bering Strædet — en lille, forglemt relikv fra en ældgammel periode.

Netop fordi indlandsboerne var blevet stående på et så gammeldags standpunkt, måtte det fremstød, som betegnes ved det eschato-eskimoiske lags overvejning på det neo-eskimoiske, føre til, at kulturen i det centrale område påny fik en primitiv farve. Det er dette, der har gjort forholdene så vanskelige at tyde, idet der er foregået, hvad man kan kalde en inversion af lagfølgen. Vi kan da kort skitsere udviklingsgangen som følger:

Først har Eskimoerne levet i indlandet af renjagt og om vinteren af fiskeri fra isen på floder og søer; dette er det ur- eller proto-eskimoiske lag, som med forholdsvis få ændringer har holdt sig hos en enkelt gruppe, Rensdyr-Eskimoerne på Barren Grounds, men ellers er gået

til grunde. Ved at omdanne isfiskeriet til sælfangst fra havisen i egnene mellem Hudson Bugten og Coronation Gulf er den palæ-eskimoiske kultur indledet. Der åbnede sig derved nye udbredelsesmuligheder i egne, som hidtil havde været ubeboelige, og Palæ-Eskimoerne fulgte da kysten vestpå lige til Bering Strædet; om de også er gået mod øst og i så fald hvor langt, veed vi intet om — til Grønland er de dog næppe nået. Ved Bering Strædet er en tid, rig på frugtbar udvikling, oprundet for Eskimoerne. En del nyt skyldes vistnok selvstændig til-

Lagfølgen i Eskimo-kulturen efter den her fremsatte hypotese. 1, den proto-eskimoiske kultur, oprindeligt vidt udbredt i indlandet, nu kun bevaret hos Rensdyr-Eskimoerne. 2, det palæ-eskimoiske lag. 3a og 3b, det neo-eskimoiske lag henh. i de vestlige og de østlige yder-egne, i Alaska meget stærkt påvirket fra Nordvest-Indianerne, i Øst-Grønland med en vis særudvikling. 3c, det forbindende led mellem øst og vest, den nu forsvundne Thule-kultur i de centrale egne. 4, det eschato-eskimoiske lag, som skyldes et nyt fremstød af indlandsstammer i det centrale område og står det palæ-eskimoiske nær. Med ? er betegnet den særlig aleutisk-pacifiske Eskimo-kultur, hvis hele stilling endnu er uklar.

pasning til de mildere kår, men endnu mere synes at være lån fra Amerikas nordvestkyst og fra Asien. Rimeligvis har Eskimoerne her tillige fundet en ældre kystbefolkning, som endnu er repræsenteret af de eskimoiserede Aleuter og Stillehavs-Eskimoer; men disses rolle for den neo-eskimoiske kulturs udvikling og deres forhold til de andre nord-amerikanske og nordøst-asiatiske folkeslag er i øvrigt endnu ganske usikker.

Den neo-eskimoiske kulturs overlegenhed over det ældre trin satte den i stand til at brede sig østover. Desuden har den været begunstiget af en landsækning, som åbenbart har givet de store sødyr bedre kår end nu, og muligvis af en mildning i klimaet. Til denne periode hører åbenbart fremstødet i de nu ubeboede, nordlige dele af det arktiske ørige såvel som indvandringen til Grønland. At denne sidste er foregået over Smith Sund, er hævet over enhver tvivl. Derfra er vejen gået langs vestkysten, omkring Kap Farvel og nordpå ad østkysten i hvert fald til egnene om Scoresby Sund. Fra sådanne tidlige indflyttere stammede rimeligvis de spor af bebyggelse, som Erik den Røde traf på i de sydvestlige fjorde, og siden rejste Nordbo-bygderne en længe uoverstigelig mur mellem Eskimoerne på den nordlige vestkyst og østlændingene, hvad der uden tvivl har bidraget væsentligt til at give de sidste deres kulturelle og sproglige særpræg. Oldsagerne fra kyststrækningen norden for Scoresby Sund minder i meget mest om de tilsvarende fra

den nordlige vestkyst; men før vi kender mere til Grønlands arkæologi i det hele taget, kan det ikke afgøres, om man heri skal se et vidnesbyrd om en indvandring nord om Grønland (jf. s. 35).

Endelig er der i de centrale egne sket et nyt fremstød af Eskimoer fra indlandet, som førte til dannelsen af det sidste, eschato-eskimoiske lag, der selvfølgelig efter sin oprindeles må vise mange overensstemmelser med det palæ-eskimoiske. Det er stærkest udpræget i egne om nordvestpassagen, svagere på Baffin Land, men kan endnu spores i Labrador og i Thule Distriktet. Den fremtrængen til Hudson Bugten, som nogle af Rensdyr-Eskimoerne har foretaget i det 18. århundrede, og Aivilik-stammens udbredelse til Southampton Øen, efter at dennes oprindelige indbyggere var uddøde i 1903, betegner de sidste dønninger i denne bevægelse. Man går næppe meget fejl, naar man søger grunden til de centrale stammers genopvågnede stødskraft i den landhævning, som faktisk har fundet sted mod slutningen af den neo-eskimoiske periode, og som varer ved den dag i dag. Hævningen har indskrænket de store sødyrs, navnlig hvalernes, område og må derfor have svækket en kultur, der hovedsagelig hvilede på sødyrjagten. Hånd i hånd hermed er muligvis gået en forværring af klimaet, som den synes at kunne spores i Grønland ved middelalderens slutning.

Vi har set, at det yngste fremstød fortsættes så at sige i vore dage og næppe er mer end nogle hundrede år gammelt. Siden den neo-eskimoiske kultur stod i fuld blomst ved Hudson Bugten, har landet hævet sig omkring 10 m, og hvis hævnings hastighed rent skønsmæssigt sættes lig den, der kendes fra det nordlige Skandinavien, skulde det betyde et tidsrum på 1000 år. Selv om dette foreløbig er rent gætteværk, stemmer det dog ganske godt med opfattelsen af det eschato-eskimoiske lags alder. Nogen datering af de endnu ældre kulturformer lader sig på det nuværende tidspunkt ikke gennemføre ud over den selvfølgeligelige slutning, at det neo-eskimoiske lag må være i hvert fald et par århundreder ældre ved Bering Strædet end i de centrale egne. En nedre grænse for udviklingen er dog givet derved, at den må være yngre end istiden, da hele landet med undtagelse af enkelte strækninger i det nordlige Alaska, på øerne og i Peary Land var begravet af indlandsis. I Skandinavien kan istidernes ophør med temmelig stor sikkerhed sættes til henved 7000 år f. Kr.; men i disse arktiske egne må det være langt senere — dog, hvor meget er det umuligt at vide. Der er imidlertid al grund til at tro, at man inden længe vil have midler i hvert fald til en skønsmæssig datering. Den tid synes ikke fjærn, da det endelig vil lykkes at knytte den mexicanske tidsregning til den gamle ver-

dens, og dette vil også kunne give visse holdepunkter med hensyn til Eskimo-kulturen, for hvis senere udviklingstrin vi yderligere vil have et korrektiv i den grønlandske Nordbo-arkæologi.

Som repræsentanter for et ældgammelt kulturlag får de fåtallige og fattige Rensdyr-Eskimoer en enorm betydning for kulturhistorien; men skal vi nå til en virkelig forståelse af den ur-ekimoiske kultur, er det nødvendigt at se den i forhold til de omgivende folkeslags. I Amerika, Asien og Evropa udgør polarlandene — hvormed ikke blot menes tundraområderne, men også det uhyre bælte af nåleskove, der nå'r dybt ind i kontinenternes hjærte — et eneste, samlet kulturrige med ensartet natur og fælles udviklingslinjer. De forskelligheder i kultur, der er til stede, skyldes i mangt og meget, at det er kulturlag af forskellig alder, der ligger fremme i dagen. I udkanterne findes de ældste, de, som har haft længst tid til at brede sig, i midten af de yngste. „Midten“ er i dette tilfælde det østlige Sibirien.

Når vi nu ser ud over det store indlandsområde i Canada, finder vi, at sommerlivet hos disse egne Indianere praktisk talt er det samme som Eskimoernes, renjagt og fiskeri med spærrer o. l.; derimod tilbringer de vinteren på fuldstændig anden viis, nemlig med jagt på ren og elg, som de på snesko kan komme tæt ind på livet af, fordi dyrene synker ned i den bløde sne. Deres vintererhverv er helt og holdent afhængigt af det ene redskab sneskoen, som igen har betinget udviklingen af de sibiriske stammers rensdyrnomadisme. Det er Hatt's fortjeneste at have påvist, hvilken omvæltning i polarfolkenes liv sneskoens opfindelse må have medført. Før denne var det umuligt at færdes i skovenes bløde, dybe sne, og man må da have holdt sig til floder og søer, fra hvis is man kunde drive fiskeri, altså ganske som Rensdyr-Eskimoerne gør det. Spor af et sådant ældgammelt isfiskeri findes f. eks. hos Tunguserne i Sibirien og, nøjagtigt i samme form som hos Eskimoerne på Barren Grounds, blandt Ojibway-Indianerne ved Øvre Sø. Sneskokulturens karakteristiske fartøj er den lette birkebarkskano, mens en primitiv skindbåd, stamform for både kajak og umiak, tilhører isfangst-kulturen. Lejlighedsvis er simple skindbåde imidlertid benyttet af Chipewyan, Cree, den nu uddøde Beothuk-stamme på Newfoundland, Micmac og — som dr. Speck ved Pennsylvania Universitetet velvilligt har underrettet mig om — tillige af Montagnais i Labrador, en Algonkin-gruppe ved Golden Lake, Ont., Penobscot og Wabenaki, med andre ord en hel række stammer. Uden tvivl står de også i forbindelse med

Præri-Indianernes såkaldte *bull-boats*. Fra Asien skal der i en gammel kinesisk kilde foreligge en beretning om skindbåde fra Tunguserne.

At vi i øvrigt ikke har særlig mange overensstemmelser mellem den ur-eskimoiske kultur og kulturen i Canadas nåleskove, er kun hvad der på forhånd kunde ventes, fordi isfangstlaget jo de sidst nævnte steder ligger dybt begravet under yngre dannelser. Med mere udsigt til held skulde man kunne søge i egne, der i forhold til det nordlige område må betragtes som liggende i udkanterne, og dette slår også til. Ved en tidligere lejlighed mener jeg at have gjort det sandsynligt, at vi hos Algonkin-stammerne syd for de store, laurentiske søer har rester af isfangstlaget, og siden har Fritz Krause fundet dette som basis for de californiske Indianeres kultur. Bægge steder er det stærkt ændret; bægge steder er for sydlige til, at egentligt isfiskeri kan drives, og østpå er der kommet stærke strømninger fra egnene om den Mexicanske Havbugt, hvorved majsdyrkning o. m. a. er indført, mens der mod vest er sket en specialisering med indsamling af vilde frugter som midtpunkt. Imidlertid findes der både mod øst og mod vest, især det sidste sted, når man medregner højsletterne i Britisk Columbia og de Forenede Stater, adskillige af ganske de samme elementer, som kendetegner isfangstlaget: kuppelhytten, stengryder, jagt i mer eller mindre gennemført forklædning, det primitive fiskeredskab bestående af en snare på enden af en stok o. s. v. En kniv, der nøjagtigt ligner den eskimoiske *ulo*, findes dels i Ny England-staterne, dels hos Nordvest-Indianerne. Mange ting viser en ganske særlig tilknytning til det vestlige område som to-skins-snittet i dragten, den sammensatte bue, den simple udsætning af liget i stedet for begravelse, pileretteren, fuglespyd og kastetræ, lampe, ildsten m. m. Dette kunde tyde på, at Ur-Eskimoerne i indlandet har været udsat for påvirkning fra vest og derfor har haft deres hjem f. eks. i egnene om Athabasca og Store Slave Sø, hvortil strømninger ad flodvejen let kunde nå fra de vestlige bjærge.

I den gamle verden forholder det sig øjensynlig på lignende måde som i Amerika: isfangstkulturen er for størstedelen udslettet i Sibiriens og Nord-Europas nåleskove, hvor jagten på snesko og den endnu yngre rensdyrnomadisme har vundet frem, og hvad yderområderne angår, står vi her over for den vanskelighed, at de ligger inden for rækkevidden af endnu kraftigere og nærmere kulturkilder end i Amerika: Kina, Vest-Asien og Evropa. Dog kan ogsaa her enkelte overensstemmelser påpeges, som udsættelse af de døde, der er blevet regelmæssig skik i den lamaistiske form for buddhisme i Mongoliet og Tibet, men

sikkert går tilbage til ældgamle sædvaner. Mest ejendommeligt er det nok, at der endnu i afsides egne af Evropa lader sig påvise træk, som taget hver for sig måske kun betyder lidt, men som netop, fordi de optræder flere i følge, ikke kan lades ude af betragtning. Vi finder dem især i de keltiske egne i Storbritannien og Irland: yderst simple lamper dannet af en naturlig muslingeskal, skindbåden — den irske *coracle* — og en kniv næsten som den eskimoiske *ulo*. Et stykke legetøj, der ganske øjensynligt stammer fra kastetræet, er til ind i det 19. århundrede anvendt i Irland. Skålformige stenlamper og en slags *ulo*'er kendes også fra afsides egne i Alperne, ligesom de anvendtes i det gamle Ægypten, hvorfra stenlampen i før-mykenisk tid indførtes til øerne i det Ægæiske Hav. Bekendt er desuden skindbådene i Mesopotamien, hvor de nævnes allerede af Herodot.

De gamle og hidtil mislykkede forsøg på at knytte den evropæiske istids renjægere til Eskimoerne træder herved i et nyt lys. Tanken om en sådan forbindelse fremsattes først af Boyd Dawkins og er siden gang på gang taget op, sidst af Rivet og Bogoras; men skønt der efterhånden er fremdraget adskillige lighedspunkter (spidser til harpuner og fuglespyd, kastetræ, pileretter — arkæologernes *bâton-de-commandement* — stenlampe m. m.*) har forsøget altid vundet ringe tilslutning. Og dette kan ikke undre, da Eskimoerne jo hidtil har stået først og fremmest som et folk af sødyrfangere, mens istidsmennesket var en indlandsjæger. Denne indvending bortfalder nu, i samme øjeblik vi erkender Rensdyr-Eskimoerne som repræsentanter for den ældste Eskimo-kultur, ja i visse henseender for den ældste polarkultur overhovedet. Der er endnu ikke grund til uden videre at knæsette Boyd Dawkins' gamle hypotese, men der er al mulig grund til at tage den op til indgående prøvelse. Der er i det hele taget ingen tvivl om, at et nøjere samarbejde end hidtil mellem etnografien og den evropæiske, forhistoriske arkæologi på mange måder vil vise sig frugtbar.

Det synes således, som om der over hele det nordlige Evropa og Asien samt store dele af Nord-Amerika kan spores rester af en ældgammel, fælles kultur. Det fortjener at nævnes, at også pater Schmidt ad helt andre veje er kommet til at betragte dette område som en ensartet kulturkreds. Efterhånden som udviklingen tog fart, skiltes imidlertid vejene. I indlandet foregik en tilpasning til sneen, som i tidens løb førte til renens tæmning; ved ishavets kyst tog man derimod sin

* Med vilje forbigår jeg den ofte omtalte lighed i kunst; for det første synes den kunstneriske sans afgjort at være et neo-eskimoisk fænomen og altså tilhøre et yngre udviklingstrin, og for det andet er der, trods nogle overensstemmelser, meget betydelige forskelligheder i stil og formål mellem eskimoisk og palæolitisk kunst.

tilflugt til havet, dets is og dets sødyr, og denne udvikling kulminerede ved Bering Strædet. Kun gemt på tundraen, klemmt inde mellem uvejsomme skove, hvor fjendtlige folkeslag færdedes, og en isbunden kyst, hvor stammefrænder havde udviklet sig på en måde, så de vanskeligt kunde få nogen betydning for en indlandsbefolkning, fortsatte en enkelt lille gruppe i det spor, de for årtusinder siden var slået ind på.

Et optrin fra malkepladsen. Stedet er Igaliko i Syd-Grønland, de gamle Nordboers Gardar, hvor domkirken og bispegården lå. Grønlænderne driver her kvægavl under meget primitive former. (J. Raklev fot.)

X. ESKIMOER OG HVIDE

I det såkaldte Russiske Museum i Leningrad er der et par skabe, hvis indhold er egnet til at vække eftertanke. Det er ikke, fordi det adskiller sig fra den omgivende udstilling af sager fra de forskellige folkeslag ved Asiens nordøstlige spids — tværtimod! Med ved siden af hænger der fotografier af de steder, hvorfra tingene stammer, og dær ser man for sig almendelige, russiske landsbyer med bjælkehuse og tømmerkirke, kronet af løgkuppel og kors. Ved de store floder Kolyma og Anadyr har fra gammel tid russiske nybyggere slået sig ned. Nogen indblanding af indfødt blod har vel nok fundet sted; men det russiske sprog og den ortodokse religion er bevaret. I levevis har beboerne derimod fuldstændig sluttet sig til den oprindelige befolkning og derved, med Tjuktjere og Jukagirer som mellemed, også optaget adskillige af de elementer, vi finder i Eskimo-kulturen. Ikke alene pelsdragten er forståeligt nok ganske som hos landets egne børn; men også våben som bola, fuglespyd og kastetræ, ja selv primitive skindskrabere med stenblad optræder blandt dagligredskaberne fra disse hvide indflyttere. Om man søger et bevis på den arktiske kulturs seje kraft, en kraft, der skyldes den nøjeste tilpasning til naturforholdene, kan det ikke findes bedre end her. Den europæiske civilisation, som for 500 år siden blev grun-

digt knækket i Grønlands Nordbo-bygder, har i nutiden ikke haft stort bedre skæbne ved det modsatte hjørne af Eskimo-området.

Endnu er det arktiske intet land for hvide indvandrere. Stefánsson er med rette draget til felts mod den overdrevne rædsel, man nærer over for disse egne, men går selv til den modsatte yderlighed ved at stille alt i det mest rosenrøde skær. En bog som *The Northward Course of Empire* bør læses som udtryk for mange års udmærkede iagttagelser og erfaringer, men også med den kritik, hvormed man må møde al propandaliteratur. At polarlandene i fremtiden vil komme til at spille en større rolle i verdenshusholdningen end hidtil, er hævet over al tvivl; men bortset fra et par grænseegne er de endnu, hvad de altid har været siden opdagelsen: en arbejdsmark for handel og ganske enkelte, tekniske virksomheder, der kun er i stand til at hævde sig med hele den moderne verdenskultur i ryggen. Civilisationen kan støtte og hæve den indfødte befolknings kultur, eller den kan ødelægge den — kun i alt for mange tilfælde viser forholdene, at det sidste er ulige det letteste — men den har foreløbig ikke sat noget andet i stedet.

De første hvide ud over opdagernes skare, der kom i berøring med Eskimoerne, var fiskerne i farvandet om Newfoundland og hvalfangerne i Davis Strædet. Disse kom især fra Holland. Den første, hollandske hvalfanger viiste sig allerede i 1619; men først efter næsten et hundreårs forløb, navnlig da freden i Utrecht 1713 havde skabt mere trykke kår, nåede fangsten sit højdepunkt. Et år udrustedes over hundrede hollandske skibe til hvalfangst i disse farvande. Hollænderne drev tillige en udstrakt handel med Eskimoerne og holdt sig her ganske naturligt til de let tilgængelige, grønlandske kyster. At deres fremfærd ikke var synderlig hensynsfuld, ses deraf, at generalstaterne i 1720 ligefrem måtte udstede en plakat, som under straftrudsel forbød røveri og drab af den indfødte befolkning. Ved denne tid lagdes imidlertid grundstenen til den danske kolonisation i Grønland, idet Hans Egede i 1721 landede ved det nuværende Godthaab og begyndte sin mission blandt Eskimoerne. Dette var den første bosættelse i det arktiske siden middelalderen og indledede et nyt tidsafsnit i Grønlands historie. Til denne side af sagen skal vi imidlertid senere vende tilbage og her nøjes med at bemærke, at det selvsagt førte til adskillige rivninger med Holland, så at der endog i 1739 leveredes et formeligt søslag i Disko Bugten mellem tre danske og fem hollandske skibe, der erobrede og gjordes til prise. Enden på disse stridigheder blev en voldgiftskendelse 1762, i følge hvilken Danmark frigav hvalfangsten, og Hollænderne afstod fra at

handle inden for en afstand af fire mil fra kysten. Hermed ophører Hollændernes berøringer med Eskimoerne, og snart efter gav revolutionskrigene stødet til, at de helt trængtes ud af disse nordlige farvande.

Deres arvtagere var skotterne. Efterhånden blev det nødvendigt at søge hvalerne i de mere utilgængelige egne mod nord og vest. En hel

Hans Povelsen Egede, „Grønlands apostel“. (1686 – 1758). Boplatte sig 1721 ved det nuværende Godthaab, hvor han under savn og anstrængelser virkede indtil 1736. Ved hans uselviske arbejde lagdes grundlaget for Eskimoernes civilisering. (Gammelt stik).

Skotterne handel på Baffin Land og anlagde her i tidens løb et par faste stationer.

Omkring århundredets midte fik man øjet op for de hidtil næsten unyttede muligheder i Hudson Bugten, som snart blev et mødested for en betydelig fangstflåde fra Ny England-staternes havne. Årene om ved 1870 var disse farvandes store tid. Amerikanernes fremgangsmåde afveg stærkt fra Skotternes. Mens de sidste drev fangsten med eget mandskab fra barkriggede smådampere, førte de amerikanske fartøjer

flåde fulgte 1818 i John Ross' kølvand et stykke nordpå i Melville Bugten, og snart blev det fast skik hver sommer at søge gennem dens is til Smith, Jones og Lancaster Sundene. Sidst i juni plejede hvalfangere at træffe sammen med Polar-

Eskimoerne, som derfor kaldte dem *upernagdlit*, „forårsbringerne“. Resultatet af dette samkvem, som varede hele århundredet, var en livlig byttehandel med bjørneskind på den ene side og træ, bøger og værktøj på den anden. På lignende måde drev

udelukkende sejl og tjente kun som middel til overfarten og fast basis under opholdet, der som regel strakte sig over et år eller to. Fangsten skete fra hvalbåde, af hvilke hvert skib havde flere, end det selv kunde bemande, og ofte stod derfor hele Aivilik-stammen i deres tjeneste. På denne måde trådte Eskimoerne i langt intimere forhold til de amerikanske hvalfangere end til de skotske. Eskimoerne fik ingen fast løn, men forsynedes med føde og andre fornødenheder, og om vinteren sørgede de for frisk kød til messen. Mandskabet på disse skibe var kun for en brøkdels sømænd, men bestod af et skrabsammen af havarerede og shanghajede eksistenser fra Bostons og New Bedfords havnekipper, der kun holdtes i ave af en jærnhård disciplin. Nefop denne er vel årsagen til, at deres indvirken på Eskimoerne langt fra har været så skæbnesvanger, som det ellers kunde ventes, og ikke kan sidestilles med de tidligere forhold i Alaska. I betragtning af den eskimoiske form for kønsmoral er veneriske sygdomme overraskende lidt udbredt, og alkohol har aldrig fundet den indpas som vestpå. Hvalfangere og indfødte synes gennemgående at have stået på god fod med hverandre, og en mand som kaptajn Geo. Comer, der har indlagt sig betydelig fortjeneste som samler af etnografisk materiale, mindes endnu med taknemlighed af befolkningen.

I et af de første år af det 20. århundrede fandtes en kunstig erstatning for barder, der fik priserne på dette produkt til at falde med så rivende hast, at hvalfangsten, som i forvejen var i tilbagegang på grund af dyrenes aftagen, slet ikke mere kunde betale sig. Det er nu adskillige år siden, at en hvalfanger har pløjet Hudson Bugtens vande. Samtidigt har det mægtige *Hudson's Bay Company* — eller H. B. C., som dets navn gerne forkortes til i Canada — foretaget et omfattende fremstød i det arktiske. Dets poster ligger nu spredt på Baffin Land og bægge sider af Hudson Strædet og Hudson Bugten, og fra egnene om Mackenzie-deltaet har det udstrakt sin virksomhed gennem Kobber-Eskimoernes område lige til King William's Land, hvor en station blev oprettet 1923.

Det er først og fremmest rævefangsten, som bærer kompagniets virksomhed i disse egne. Dette er i færd med at fuldbyrde en omlægning af Eskimoernes økonomi, og ikke udelt til deres fordel. En dygtig mand er for H. B. C. det samme som en dygtig fældesætter, og derved bringes Eskimoerne efterhånden mer og mer til at forsømme den renjagt og sælfangst, der ene holder dem forsynet med deres vigtigste fornødenheder: kød, skind til klæder og spæk. Rævene har jo kun handelsværdi, men betyder intet i Eskimoernes egen husholdning. Det

er allerede kommet så vidt, at f. eks. Aivilik-stammen i lange tider af vinteren får en ganske utilstrækkelig ernæring af te og „pandekager“ (af mel, bagepulver og vand), for at de med så meget større iver kan kaste sig over rævefangsten. H. B. C. har endog begyndt at sælge konserves til befolkningen; jeg mindes endnu med behørig respekt deres *Army Ration*, en rivende salt blanding af kartofler og gulerødder med spredte trævler af fårekød. Et større fejlgreb end at indføre denne slags fødemidler og lade Eskimoerne forsømme deres gamle erhverv skal man lede længe efter, og jo før H. B. C. får øjnene op for, at det i virkeligheden står sig selv i lyset, jo bedre. I det hele taget kan Eskimoerne i butikken købe, hvad de ønsker, blot de betaler. Jeg kender en Eskimo, der er den lykkelige ejer af et harmonium. At føre det med sig på slæden fra snehytte til snehytte lader sig selvfølgelig ikke gøre, og det er derfor aldrig kommet uden for handelsstationens varetagt. Man har jo lov at gøre sig sine egne tanker i sådanne tilfælde!

I store dele af det canadiske Eskimo-område ejer H. B. C. i virkelig heden et *de facto*-monopol, og da det fra første færd synes at have handlet ud fra det synspunkt, at forretning er forretning, kan man selv slutte sig til prisernes art. Noget skel mellem Eskimoernes virkelige fornødenheder og luksusartikler gøres der ikke ved prissætningen. Som støtte for regnskabet får Eskimoerne udleveret et antal træklodser, hvis værdi er sat til c. 50 — en mindste møntenhed af denne størrelse skal jo ikke bidrage til at sænke prisniveauet — og de rækkes så tilbage over disken, når indkøbene går for sig. Teoretisk behøver Eskimoerne ganske vist ikke at bruge hele beløbet på een gang; men selvfølgelig må mangelen på penge i høj grad opmuntre til det.

I Canada er de eskimoiske fremtidsproblemer trukket op med rødkridt. De farlige sider ved mangelen på konkurrence, når handelen er i hænde på et så hårdhændet selskab som H. B. C., træder grelt frem. På den anden side viser det vilde kapløb mellem flere firmaer sig mindst lige så skarpt og med lige så utiltalende resultater. Med alle midler søger de da at lokke Eskimoerne til sig; lige fine er de ikke, og efterhånden forvandles befolkningen til en bande mer eller mindre demoraliserede driverter. Værst er det uden tvivl gået ud over Mackenzie-Eskimoerne, der har været udsat for dobbelt ild, dels fra kysten og dels fra floden. Talrige *free traders* kommer årligt ned ad denne for at opkøbe pelsvarerne, over hvilke Eskimoerne holder ligefrem auktioner. Ingen vil sige noget til, at de får så meget for deres skind som muligt, og der mangler nu hverken motorskonnerter eller skrivemaskiner mellem deres ejendele; men de er derved suget ind i en dollar-

Hudson's Bay-Kompagniets station på en lille ø i Baker Lake, det uanseelige midpunkt for den vidt spændende pelshandel på tundraerne vest for Hudson Bugten. (Forf. fot.)

malstrøm, hvis virkninger de er ganske ude af stand til at forudse. I øvrigt er en meget stor del af de oprindelige Mackenzie-Eskimoer allerede bukket under, og indvandrere fra Alaska har indtaget deres plads.

Nogen forædlende indflydelse fra den hvide mands side er det foreløbigt ret vanskeligt at få øje på blandt de canadiske Eskimoer. Der findes både en romersk-katolsk og en anglikansk mission, den første med hovedkvarter ved Chesterfield Inlet, den sidste dels vestpå, dels i Labrador og Baffin Land. I mange tilfælde synes den indtil nu kun at have sat sig temmelig overfladiske spor. Et virkeligt gode er dog allerede den af missionæren Peck opfundne stavelsseskrift, som rigtignok gengiver de eskimoiske lyde uhyre ufuldkomment, men dog åbner muligheder for skriftlig meddelelse og nu efterhaanden har bredt sig over store strækninger på begge sider af Hudson Bugten.

Som myndighedernes stedfortrædere sidder der i de senere år rundt om små afdelinger af det berømte *Royal Canadian Mounted Police*. Jeg har personlig kun en række gode minder om forstående og velmenende mænd, som kom ud af det med Eskimoerne på bedste måde

og var sig deres ansvar fuldt bevidst. Desværre har deres virksomhed for en stor del måttet indskrænke sig til eftersporing af drabsmænd, ofte hele ekspeditioner under farer og besvær, der var en bedre sag værdig. I længden er selvfølgelig denne stilling uholdbar, hvis tilliden til myndighederne skal bevares usvækket. Det er vanskeligt at finde nogen regerings ret til at hænge en mand for en forbrydelse, der for ham og det samfund, han lever i, ikke er nogen forbrydelse, og det stemmer dårligt med britisk ånd. I stedet for at øse hundrede tusinder af dollars ud til morderjagter og domfældelser må Canada formentlig i fremtiden rette opmærksomheden på det eneste middel til at ramme ondets rod: Eskimoernes oplysning og skolegang.

I det hele taget synes det sidste tiårs stærke udvikling i det arktiske at være kommet bag på den canadiske regering; men det kan heller ikke nægtes, at den har store vanskeligheder at kæmpe imod netop her. Klimaet er som helhed strængere end både i Alaska og Grønland, området større og befolkningen langt mindre. Jeg vil anslå dens tal til omkring 4000.* Det må da hilses med så meget større glæde, at der i de sidste år er sket et tydeligt omslag i regeringens holdning. Året efter sin hjemkomst fra 5. Thule-ekspedition var Knud Rasmussen således indbudt til en række forhandlinger i Ottawa, der hovedsagelig havde Eskimoernes fremtid for øje, og et par unge danske, sønner af lederen af den biologiske station på Disko i Grønland, mag. scient. M. P. Porsild, undersøger Mackenzie-området med særligt henblik på indførelsen af tamren. Samtidig er der oprettet en række reservationer, hvor hvide mænd hverken må jage eller sætte fælder. De omfatter bægge de vældige øer Banks Land og Victoria Land og et område på fastlandet begrænset af Back Flodens nedre løb og Bathurst Inlet foruden nogle sydligere strækninger i nåleskovsbæltet, der her ikke kommer i betragtning.

Eskimoernes skæbne vil imidlertid også være afhængig af de muligheder, landet frembyder for forøget samfærdsel og virksomheder som minedrift o. l. Hvis den påbegyndte, men atter opgivne jærnbane fra Winnipeg til Hudson Bugten gennemføres, betyder det, at dennes kyster hver sommer vil blive hjemsoget af en skare handelsmænd, som

* Den officielle tælling for 1921 giver rigtignok kun 3269; men jeg tror, at dette tal er for lavt. I følge 5. Thule-ekspeditionens omhyggelige folketællinger 1921-23 udgør Iglulik, Rensdyr, Netsilik og Kobber-Eskimoerne tilsammen 2176; hertil kommer desuden c. 400 Eskimoer i Mackenzie-Distriktet. Efter den officielle Tælling skulde der da næppe være 700 tilbage til vestkysten af Davis Strædet og østkysten af Hudson Bugten, hvor befolkningen ikke tyve år i forvejen var sat til 17-1800. Selv om der er sket en tilbagegang her, kan den næppe have været så rivende.

Mackenzie-deltaet er blevet det, og formodentlig med lignende resultat, og hvis der nogensinde, som det også har været på tale, bygges en jærnbane fra Store Slave Sø til Chesterfield Inlet, vil det være en dødsdom over al renjagt nord for denne linje, fordi den vil gå på tværs af det store rentræks vj. Det vil mer end noget andet sted kræve et målbevidst og meget energisk arbejde, hvis de canadiske Eskimoer skal kunne se fremtiden nogenlunde roligt i møde.

De canadiske Eskimoer er ikke de eneste, som hører ind under den britiske krone, og årsagen hertil må søges i den lange række af fransk-engelske kolonikrige, som strækker sig fra slutningen af det 17. gennem det mest af det 18. århundrede. Udfaldet af den spanske arvefølgekrig viser, at denne var andet og mere end en strid mellem dynastier. I Evropa betød den, at Spaniens stormagtsdage var endelig og uigenkaldeligt forbi, og at Ludvig XIV's magt var rystet i sin grundvold. Med hensyn til de amerikanske besiddelser måtte Frankrig ved fredsslutningen i Utrecht 1713 afstå Nova Scotia til Englænderne og anerkende deres herredømme over Hudson Bugt-landene og Newfoundland, men bevarede dog retten til at have fisketørringspladser på dets nordlige kyster; ja, efter Versailles-freden 70 år senere måtte England endog forpligte sig til at rømme denne såkaldte *treaty shore* for britiske nybyggere. Selv om denne bestemmelse aldrig blev overholdt, lagde forholdene i det hele et tryk på de newfoundlandske fiskere, som derfor begyndte at søge nordover langs Labradors atlantiske kyst. Allerede siden midten af det 18. århundrede er derfor strækningen mellem Belle Isle Strædet og Kap Chidley — på en kortere årrække nær — regnet til Newfoundland, der som bekendt ikke hører ind under Dominion of Canada, men udgør en selvstyrende, britisk koloni.

Omtrent samtidigt med Labrador-kystens indlemmelse begyndte den herrnhutiske brødremission sin mission blandt Eskimoerne dær. Det gik ikke af uden blodsudgydelse, for disse var vant til at dømme de hvide ud fra de eksempler, som fiskerne gav, og de var ikke de bedste. Først 1764 lykkedes det Jens Haven at lægge grunden til den mission, som er fortsat til den dag i dag. Samtidig med at befolkningen er undervist i religion og de almindelige skolefag, har man søgt at støtte den økonomisk, først og fremmest ved at overtage handelen og drive den på en for Eskimoerne fordelagtig måde. Missionens varer er toldfri, og priserne bestemmes således, at der til indkøbssummen lægges 25 % på proviant, 50 % på mindre nødvendige ting eller sådanne, der

udviser stærkt svind, og 100 % på luksusartikler. Indhandlingspriserne på skind er så høje, som verdensmarkedet tillader.*

Missionen har fra gammel tid søgt regeringen om eneret på handelen og forbud mod, at fremmede nedsatte sig i stationernes nærhed. Newfoundland har imidlertid aldrig viist spor af interesse for at værne om den indfødte befolkning, hvis land den har tilegnet sig. Der er aldrig gjort forsøg på at håndhæve monopolet, og trods herrnhuternes uselviske og redelige bestræbelser, har de ikke formået at holde de nedbrydende kræfter stangen, som i rigt mål er udgået fra den skare fiskere og handelsmænd, der årligt hærger kysten. Det er ikke noget lyst billede, som en erfaren embedsmand, den tidligere kgl. inspektør i Nord-Grønland Harald Lindow, tegner på grundlag af sin studierejse langs Labrador-kysten 1921. Ved at byde en ubetydelig overpris lokker disse tilrejsende handelsmænd Eskimoerne til at afsætte deres skind til dem og sælger dem så til gengæld værdiløst og unyttigt kram til ublu priser. På Eskimoernes fangstpladser har allerede for længe siden hvide indflyttere slået sig ned, de såkaldte *leveyers*, der trods engelsk blod, sprog og klædedragt i ingen henseender står på noget højere trin end de indfødte selv og derfor uden at højne disses kultur kun bidrager til at tage brødet ud af munden på dem. Deres kamp for tilværelsen gøres heller ikke lettere ved en uforstående regerings overdrevne fredning af dyrene, således at det f. eks. forbydes Eskimoerne at skyde rener på den årstid, hvor de har mest brug for dem, samtidig med at de idømmes bøder på \$ 100, hvis de nedlægger mer end de tilladte tre (!) stykker om året. Derimod tillades det hvide fangstmænd med alle moderne hjælpemidler fra trådløs telegraf til flyvemaskiner at efterstræbe sælflokkene på selve deres ynglepladser i drivisen og dræbe dem i tusindvis.

Ved det uhæmmede samkvem med fremmede er endvidere kønsygdommene blevet så udbredt, at i følge missionærernes mening mindst halvdelen af befolkningen lider deraf, og dens aldrig videre modstandsdygtige moral er efterhånden helt brudt. Også andre sygdomme har som dødbringende farsoter hærget kysten, sidst influenzaen i 1918, som lagde den største station, Okak, fuldstændig øde og på et andet sted bortrev to tredjedele af befolkningen i løbet af få dage. Intet under derfor, at indbyggertallet er i stærk nedgang. Fra ca. 3 000 ved missionens begyndelse sank det i løbet af 70 år til henved en tredjedel, hvor-

* Her ser man forskellen fra H. B. C., hvis udhandlingspriser uden hensyn til varernes art beregnes som indkøbspris plus fragt med et tillæg på 100 %/1. Desuden betalte det i 1921 kun \$ 10-12 for en hvidræv, mens Labrador-missionen gav \$ 20.

omkring det derefter svingede i et lignende tidsrum. I 1921 var der imidlertid kun 738 tilbage. Om det vil lykkes at bevare denne lille rest for fremtiden synes tvivlsomt, og det vil i hvert fald ikke ske, hvis Newfoundland's regering vedbliver at se udelukkende på fiskernes og fangstmændenes interesser.

I Alaska kom Eskimoerne ganske naturligt under russisk herredømme. Da de før omtalte *promyshlenniki* i 40 år havde fået lov til uhindret at udfolde deres velsignelsesrige virksomhed og efterhånden havde opnået ikke alene at knække Aleuternes sundhed og kraft, men også var ved at ødelægge vildtbestanden, blev det første, egentlige handelselskab stiftet og fik hovedsæde på Kodiak. Da flere konkurrerende selskaber snart kom til, endte det med, at de blev slået sammen til eet, som ved kejserligt ukas 1799 fik navnet det Russisk-Amerikanske Kompagni og monopol på at drive agerbrug og handel overalt nord for 55 ° n. br., udbrede den græsk-katolske religion og udvide det russiske herredømme, for så vidt det kunde lade sig gøre uden at føre til konflikt med andre magter. Aleuterne blev forpligtet til at yde en treårig tjeneste, mens Stillehavs-Eskimoerne nøjedes med at betale en skat i pelsvarer. Kun langsomt trængte Russerne videre mod nord; ved Norton Sund anlagdes den første station 1832, og først efter 1848 udsendtes årlige handels ekspeditioner til Kotzebue Sund.

Pelshandelen var selvfølgelig den tap, hvorom Russernes virksomhed drejede sig. Da Tlingit-Indianerne stillede sig afvisende over for dem, udrustede de hele fangsttogter med aleutisk mandskab sydpå langs Amerikas vestkyst. Der er sikre vidnesbyrd om, at Aleuter på denne måde er nået lige til Sta. Barbara Øerne i det sydlige Californien, og da kompagniet senere også fik privilegium på de Kurilske Øer mellem Japan og Kamtjatka, overførtes der ligeledes Aleuter til dem. Der er dog ingen tvivl om, at for behandlingen af de indfødte betød kompagniets virksomhed en afgjort vending til det bedre. Dermed være ikke sagt, at den var uangribelig, og vodkaen flød sikkert rigeligt; men Russerne havde nu selv interesse af at værne om dem, af hvilke pelshandelen afhang, og det er lærerigt, at syfilis først blev bragt til Eskimoerne ved Norton Sund 1866, over trede år efter at Russerne havde lagt en station dær, og smitten kom heller ikke fra dem, men fra den amerikanske telegraf-ekspedition. Desuden medførte pelshandelen, at man forsøgte så lidt som muligt at gribe ind i befolkningens vante levevis. Lige til den sidste tid var brød, te og sukker næsten ukendt uden for handelsstationernes umiddelbare nærhed. Også Russerne selv levede

i meget stor udstrækning af landet, og kvæg indførtes f. eks. først til Kodiak i 1850.

På den anden side tog man sig også forpligtelsen til kristendommens udbredelse temmelig let. Allerede 1795 åbnedes rigtignok en skole på Kodiak, og efterhånden oprettedes græsk-katolske missionstationer flere steder; men ligesom i Sibirien var man tilfreds med den mest overfladiske anerkendelse af den nye lære. Det eneste sted, hvor den trængte dybere ned i folket, var på Aleuterne, og æren herfor tilkommer uden tvivl i første række den også som etnograf berømte Veniaminov, som virkede på disse øer i tiåret efter 1824, før han forflyttedes til Sitka, hvor han sad som biskop til 1850.

Under Krim-krigen nærede Rusland frygt for, at Englænderne skulde erobre dets amerikanske besiddelser og indlede forhandlinger om deres overdragelse til de Forenede Stater. I 1867 bragtes salget i orden for en sum af \$ 7 200 000. I betragtning af at Alaska siden har ydet 44 gange dette beløb alene i guld, tør det nok betegnes som en god forretning for Amerikanerne. Under russisk styre forblev kun Eskimoerne på Sibiriens fastland. Deres tal blev af Bogoras i begyndelsen af det 20. århundrede anslået til 1 200; hvorledes deres stilling i øvrigt er under sovjetregeringen, savnes der materiale til at bedømme. Det fortjener dog at bemærkes, at indførsel af alkohol er blevet forbudt.

For Eskimoerne i Alaska betød de ny herrer i begyndelsen næppe stort andet, end at whiskyen afløste vodkaen. Endnu før salget havde hvalfangerne imidlertid fået øje på farvandene her omkring; i 1848 passerede den første af dem Bering Strædet, og fra 1889 havde de deres faste vinterhavn på Herschel Øen vest for Mackenzie-mundingen. Alle er enige om, at disse hvalfangere udøvede en indflydelse, hvis ødelæggende virkninger langt overgik, hvad der kendes fra Davis Strædet og Hudson Bugten. Lov og ret forsvandt i tågen af den spiritus, som i strømme flød ind over kysten. Der går endnu blandt Eskimoerne fræsagn om fantastiske orgier, under hvilke de franarredes deres ejendele af repræsentanterne for den højeste, menneskekærlige civilisation. Kvinderne solgte sig selv, og de, der ikke gjorde det, solgtes af deres mænd eller fædre. Drab var ikke ukendt.

Der var kun de usle rester tilbage af et i bund og grund ruineret og demoraliseret folkefærd, da omsider de Forenede Stater tog kraftigt fat på en genrejsning, der er foregået lige så pludseligt som heldigt. Det navn, der til alle tider vil nævnes med ære i forbindelse hermed, er dr. Sheldon Jackson's. Omslaget kan dateres fra 1890, da *Bureau of Education* begyndte sit arbejde. Fra først af under beskedne former, men kraf-

Tamrener ved Point Barrow, Alaska. I baggrunden ses, mellem eskimoernes småhuse, den nordligste kirke og skolebygning i de Forenede Stater.
(Leo Hansen fot.)

tigt og målbevidst, tog man fat på de mest ødelagte egne, fra Yukon og nordefter, med oprettelse af skoler med engelsk undervisningssprog, så hele det yngre slægtled nu både taler og skriver engelsk. Befolkningen længere sydpå, der aldrig havde været udsat for nævneværdig indflydelse fra hvalfangerne, har derimod til de senere år fået lov til at leve ret uberørt, således at de nu udgør de mest primitive af Alaskas Eskimoer. Men man nøjedes ikke med undervisning alene. Hvalfangsten var gået ned og de tidligere mægtige flokke af vildren udtyndede, så det var ubetinget nødvendigt at se sig om efter nye erhverv, og blikket faldt da naturligvis på indførsel af tamren. At forvandle et udpræget jægerfolk til hyrder skulde synes en vanskelig opgave, men denne omdannelse, som engang ganske gradvis har fundet sted „af sig selv“ på sibirisk jord, lykkedes for Amerikanerne i Alaska i løbet af få år. I 1892 købte regeringen en lille hjord på 171 rener i Sibirien, og der indkaldtes norske Lapper som lærere; indtil 1902 indførtes i alt 1 280 dyr, og fra denne beskedne begyndelse er renavlens vokset op til at blive en økonomisk faktor af allerstørste betydning. Der er i øjeblikket over 200 000 tamrener, af hvilke en meget stor del ejes af Eskimoerne, og der er muligheder for endnu større mængder af dyr; henved 800 000 km² af Alaska menes at kunne finde passende anvendelse til renavl. Der er iværksat et heldigt samarbejde mellem kyst- og indlandsboer, idet de første for et ringe vederlag kan få deres dyr passet, og produktionen af kød er allerede så betydelig, at det udføres og sælges i de Forenede Staters byer ved Stillehavet.

Den almindelige oplysning — sikkert ikke mindst kendskabet til det engelske sprog — og de forholdsvis trygge, økonomiske kår synes at have givet Eskimoerne en ikke ringe selvstændighed. I hvert fald har de med regeringens bistand kunnet tage kampen op med indflyttede handelsmænd, således at de ikke er genstand for den udbytning, der kendes på canadisk og newfoundlandsk område. De har stiftet brugsforeninger, *co-operative stores*, som står under opsyn af det lokale skolevæsen og for en ringe fragt får opsendt deres varer med statens skibe. Derved holdes priserne i et fornuftigt plan, og der er ikke tvivl om, at det hele system har en folkeopdragende værdi, som ikke kan vurderes for højt. I følge de Forenede Staters folketælling 1920 var der i Alaska 13 698 Eskimoer mod 13 144 i 1890; Aleuterne, hvis tal i 1890 kun nåede 1 702, udgjorde 2 942 i 1920. Der er altså sket en tydelig fremgang. Det eskimoiske sprog i Alaska vil formodentlig forsvinde; men folket selv og visse dele af den oprindelige kultur vil sikkert holde sig i en overskuelig fremtid, og der er al grund til at yde dets regering den største

Bestyrerboligen ved Thule i Nord-Grønland, verdens nordligste handelsstation.
(P. Freuchen fot.)

anerkendelse for dette resultat, som næppe mange havde turdet håbe på for en god menneskealder siden.

Den 3. juli 1721 kom Hans Egede til Grønland. Dermed indleddes et nyt afsnit i den arktiske historie i almindelighed, og særligt for Danmark betød det grundlæggelsen af den kolonisation, som fortsættes i Grønland den dag i dag. Hans Egede's formål var fra først af at forny evangeliet blandt de efterkommere af middelalderens Nordboer, som efter almindelig mening endnu måtte leve i landet. Af gode grunde blev dette ikke til noget; men i stedet for kastede han sig med glødende nidkærhed over missionen blandt Eskimoerne.

Det var meningen, at de dermed forbundne udgifter skulde dækkes ved handelen, og i løbet af et halvt århundrede spredtes handels- og missionstationer over vestkysten. Den nordligste koloni, Upernivik, anlagdes 1771 og den sydligste, Julianehaab, i 1775. Forskellige kompagnier søgte efter hverandre at drive den grønlandske handel, men led store tab, så at den 1774 blev overtaget af den danske stat. Handelen blev derved et regeringsmonopol, og i følge kongelig anordning af 18. marts 1776 blev det forbudt „at besejle eller handle på bemeldte land Grønland og herunder liggende øer, pladser og havne og de her anlagte kolonier og loger, hvilke for nærværende tid strækker sig fra den 60. til den 73. breddegrad, samt hvilke andre efterdags endnu måtte blive dær i landet anlagte ...“ Ordlyden er vigtig, fordi det fremgår af den, at Danmark lige fra da har hævdet den suverænitet over hele landet — og

ikke blot over de øjeblikkeligt koloniserede strækninger — som størmagterne endelig anerkendte 1921. Da i 1894 stationen ved Angmagssalik blev anlagt, inddroges i overensstemmelse med anordningen hele den sydlige østkyst under monopolet, ligesom en årrække senere strækningen fra 73° til 74¹/₂° n. br. på vestkysten. Derimod er Thule Distriktet holdt udenfor. I 1909 oprettedes her en privat, dansk missionsstation og året efter under Knud Rasmussen's ledelse handelsstationen Thule, den nordligste i verden og kendt som udgangspunktet for de forskellige Thule-ekspeditioner, der for størstedelen er betalt af dens overskud.

Basis for den danske kolonisation i Grønland er således handelen. Ligesom de evropæiske besiddelser i Asiens gamle kulturlande er Grønland en handelskoloni, hvor den indfødte befolknings produkter udveksles med evropæiske varer. Men handelsvirksomheden har en ganske særlig karakter derved, at den, som det udtrykkes i loven om Grønlands styrelse af 18. april 1925, „skal have til formål at fremme den grønlandske befolknings økonomiske vilkår.“ Det må også straks anerkendes, at en betænksom omhu for Grønlændernes vel næsten altid har dikteret den grønlandske styrelse de skridt, den har foretaget, og det private selskab, som driver handelen med Polar-Eskimoerne, har ikke stået tilbage i denne henseende. En følge af den gældende grundsætning for handelen er, at alle nødvendighedsartikler sælges til meget lave priser, undertiden ligefrem med tab, mens der må betales mere for luksusvarer, ligesom der også gives forholdsvis lave priser for de grønlandske produkter. Over for dette princip har der været rejst skarp og ofte uberettiget kritik; på den anden side må man selvfølgelig være klar over, at en af forberedelserne til en åbning af landet netop må være en gradvis udjævning af forskellen mellem det grønlandske og verdensmarkedets prisniveau.

I Thule og Angmagssalik Distrikterne er den danske indflydelse på erhvervet mindst mærkbar, dels fordi den har virket i kortest tid, dels fordi den har kunnet nyde godt af næsten to hundrede års erfaringer på vestkysten. De produkter, der betinger Eskimoernes egen tilværelse, som spæk, sælskind o. l., bliver ikke eller kun i meget ringe grad indhandlet, idet opkøbning hovedsagelig er indskrænket til, hvad der til en vis grad kan betegnes som luksus, nemlig ræve- og bjørneskind, narhvalstand o. l. På vestkysten har den danske kolonisation derimod grebet ganske anderledes dybt både direkte og indirekte. Her har indhandlingen i væsentlig grad også omfattet spæk og sælskind, to nødvendighedsartikler for den oprindelige Eskimo-kultur, og der er tillige udhandlet mange evropæiske fødemidler som mel og gryn, tørrede ærter, skibs-

brød, ris, sukker, kaffe, te o. s. v. Dette har selvfølgelig bidraget til at omforme de oprindelige, økonomiske tilstande og i nogle tilfælde medført, at Grønlænderne har afsat spæk og skind, som de egentlig selv behøvede, for at få de eftertragtede, evropæiske varer.

Om ikke andet var trådt til, vilde dette imidlertid kun være en børnesygdom, som aldrig i sig selv kunde blive farlig, da regeringen på dette punkt som oftest har viist sig sit ansvar voksen. Men der er andre følger af kolonisationen, som denne næppe kan drages til ansvar for, men som er langt mere skæbnesvangre. Rink anslog skønsmæssigt den årlige sælfangst omkring 1850 til 50 000 i Nord-Grønland og 42 000 i Syd-Grønland*. I de senere år svinger middeltallet for den samlede fangst mellem 75 000 og 120 000 sæler, altså omtrent det samme tal som for 75 år siden; men i mellemtiden er rigtignok folkemængden vokset til næsten det dobbelte, så der med andre ord er en meget betydelig relativ nedgang. Hvad grunden til denne uheldige vending er, kan ikke afgøres med sikkerhed; thi højst sandsynligt skyldes den et sammenspil af faktorer, blandt hvilke nogle af de vigtigste er fremmede sælfangeres brutale nedslagtinger på ynglepladserne og Grønlændernes stigende forkærlighed for at bruge riffel i stedet for harpun, hvilket dels skræmmer sælerne, dels bevirker, at mange slipper bort eller går til bunds. Hvad renjagten angår, havde indhandlingen af renskind omkring 1840 et så hensynsløst myrderi til følge, at udbyttet i løbet af nogle år tog af med rivende hast, og dyrestanden led et knæk, det endnu ikke har forvundet. På samme måde har tankeløse redeplyndringer for dun og æg, i nyere tid forbundet med ivrig jagt af hensyn til tæppeindustrien, i høj grad tyndet ud mellem ederfuglene.

Det har altid været hensigten, at det gamle, nationale erhverv, sælfangsten, skulde vedblive at danne grundlaget for erhvervslivet i størsteparten af Vest-Grønland. En undtagelse herfra er kun sket på to steder, Holsteinsborg og Godhavn, hvor forhåbningen om at skabe en indbringende hvalfangst fik regeringen til at bryde sit princip. I de sidste tiår af det 18. og den første tredjedel af det 19. århundrede nåede hvalfangsten sin blomstring, men døde så hen af sig selv. Den stadig mere følelige aftagen af sælerne, navnlig i Syd-Grønland, har imidlertid gjort det nødvendigt, at man igen i nyeste tid har måttet se sig om efter nye erhvervsmuligheder, og ganske naturligt er fiskeriet først gjort til genstand for rationel ophjælpning, da det i forvejen er et erhverv, Grønlænderne er fortrolige med, men på den anden side ikke stiller større

* Ved Nord- og Syd-Grønland forstås her, i overensstemmelse med den administrative inddeling, vestkysten nord og syd for Nordre Strømfjord.

fordringer til legemlig dygtighed, end at også folk, der af en eller anden svaghed er hindret i at fange sæl, kan drive dette med udbytte. Siden 1908 har navnlig Ad. S. Jensen foretaget en række banebrydende undersøgelser over de grønlandske fisks biologi, og der er taget fat på fiskeriets udvikling ved indførelse både af forbedrede redskaber og metoder (langliner, motorbåde) og ved ansættelse af danske fiskere som lærere for Grønlænderne. Der er nu syd for Disko Bugten ikke mindre end 26 stationer for opkøbning, henkogning og saltning af fisk, især hellefisk, men også torsk, helleflynder o. a., og formodentlig kunde der også gøres noget ud af eksporten af rødfisk, hvis der kunde skaffes et marked for den overordentlig velsmagende fisk. Den grønlandske haj, havkalen, er yderst almindelig mange steder og spiller navnlig en rolle ved Jakobsøhavn; men dens fangst har i de senere år taget et vældigt opsving i Syd-Grønland. Kødet kan kun bruges til hundefoder, men den fede lever yder 50 % tran. Hvor meget fiskeriet betyder for det moderne, grønlandske samfund fremgår af, at eksporten af hellefisk er vokset fra 17 tønder i 1904—05 til 2 758 tønder i 1922—23, og torskefiskeriet, som i øvrigt har været underkastet store svingninger, nåede 2 055 000 kg i 1926.

Mens fiskeriet er en videre udvikling på gammelt, eskimoisk grundlag, betyder kvægavlen et virkeligt brud med al eskimoisk tankegang og kultur, en omvæltning fra den udelukkende destruktive økonomi. Det faldt naturligt, at det 18. århundrede med sin levende sans for almenvellet også undersøgte mulighederne for kvægavl i de egne, hvor Nordboerne før havde haft deres gårde. I 1782 opsendtes de første tre kalve til Julianehåb; dermed lagdes grunden til de danskes kohold i denne del af Grønland, og kort tid efter gav den omtalte kolonis grundlægger stødet til, at den også bredte sig til Grønlænderne, idet han, der var grønlandsk gift, slog sig ned som kvægavler ved Igaliko, hvor engang Nordboernes bispesæde havde stået. På dette sted har hans talrige, halvblods efterkommere siden bibeholdt kvægavlen, ligesom den også et par steder i omegnen er optaget af andre. Hvad det mest kniber med ved denne kvægavl, er at få ejerne til at røgte dyrene ordentligt. Hornkvæget er en lille, hårdfør, men lidet ydende race, som ikke er ganske fri for degeneration. Om vinteren står det på stald i den værste tid; men Grønlænderne regner med, at det kan gaa ude størstedelen af vinteren, og det indsamlede foder er derfor ofte utilstrækkeligt. Ud over lidt roedyrkning gøres der næsten intet andet for at skaffe foder end slåning af det naturlige græs, hvorved både nærende og værdiløse planter går med i købet, og afgrøftning, udluftning af jorden og gødsling er ganske ukendte begreber.

Sammenlignet med denne ubetydelige og yderst ekstensive form for kvægavl er fåreavlen langt videre fremme. Fåreavlsforsøget blev startet på regeringens initiativ i 1906 med et mindre antal færøske får, og som følge af det gode resultat blev forsøget i 1915 udvidet med et større antal islandske dyr. Stationen har gjort betydelig nytte ved at opmuntre Grønlænderne til fåreavl, idet den gratis udleverer et passende antal dyr på betingelse af at få lige så mange igen efter et rimeligt tidsrums forløb. Der er nu i alt henved 3 000 får i Vest-Grønland.

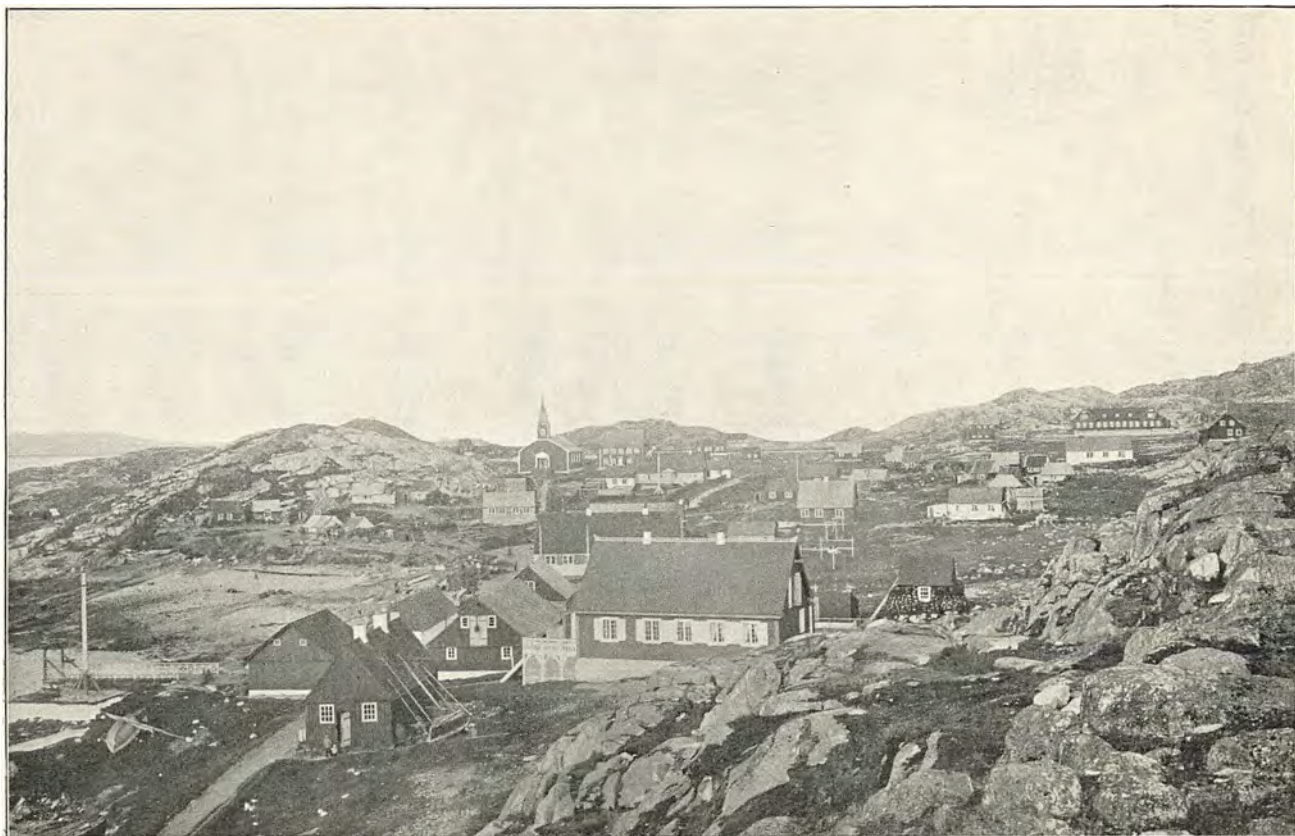
Hvis vi vil gøre os en forestilling om Grønlændernes økonomiske muligheder i fremtiden, vil det være nødvendigt at skelne mellem forskellige områder; thi de ydre kår, som også i den oprindelige Eskimokultur gør sig stærkt gældende, vil heller ikke i fremtiden tabe deres magt. Thule og Angmagssalik Distrikterne indtager en særstilling, som både har historiske og geografiske årsager, historiske for så vidt som disse egne beboere repræsenterer den mindst omformede Eskimokultur, og geografiske fordi de endnu har mulighed for at fortsætte i det samme spor, ikke mindst gennem den udflytning, som østkysten tillader; som bekendt blev i 1925 et antal familjer fra Angmagssalik overflyttet til den nyanlagte koloni ved Scoresby Sund. Polar- og Angmagssalik-Eskimoerne står endnu hovedsagelig på naturaliehusholdningens trin. Deres produktion går i første række ud på at skaffe dem selv det nødvendige, mens overskud og luksusvarer afsættes.

I modsætning til disse egne står Vest-Grønland. Geografisk afviger det fra de andre ved ringere muligheder for at udvide fangstfelterne; men til gengæld findes der hos hovedparten af befolkningen en større åndelig modenhed, som ganske vist foreløbig kun i ringe grad har givet sig udslag på det økonomiske område. I fremtiden vil Vest-Grønland stå over for et problem, hvor spørgsmålet om regeringsmonopolets ophævelse eller ej på en måde er underordnet, idet det egentlige, springende punkt er dette: overgang fra naturaliehusholdning til pengeøkonomi, fra lokalt til universelt bestemt produktion. Det drejer sig om, i hvor stor udstrækning europæisk civilisation kan udnytte det arktiske område, og i så stort omfang, som svaret vil lyde bekræftende, må det formodes, at udviklingen vil finde sted med en naturlovs nødvendighed. At regulere denne udvikling, så den kommer landets egne, fattige indbyggere til gode, vil være det danske folks smukke og ansvarsfulde opgave.

Det er en selvfølge, at jo mere naturforholdene nærmer sig tempererede egne, des større muligheder har en europæisk kultur. I det egentlig arktiske Vest-Grønland, landet omkring og nord for Disko Bugten, vil produktionen derfor endnu i et overskueligt tidsrum være baseret på

sødyrjagt, mer eller mindre forøget med fiskeri på hellefisk og haj. Det er så heldigt, at sælfangsten i disse egne har om ikke helt, så dog nogenlunde holdt trit med befolkningens vækst. Det er i overgangsområdet og de subarktiske egne, at spørgsmålet bliver brændende. Betingelserne for et rent eskimoisk erhverv på disse kanter bliver ringere og ringere, mens fiskeriet derimod befinder sig i opblomstring. Der er ingen tvivl om, at fiskeriets betydning på den sydlige vestkyst vil stige; thi landet synes at have udmærkede betingelser, især hvis også farvandet længere fra kysten udnyttes intensivt. Haj findes overalt, Holsteinsborg Distrikt har sin helleflynder, Sukkertoppen og Godthaab Distrikterne torsk, Julianehåb hellefisk, og Frederikshåb Distrikt kunde yde en betydelig eksport af rødflisk, hvis denne fortræffelige fisk kunde indarbejdes.

Udelukkende at basere erhvervet på fiskeri rummer imidlertid en vis fare. Grønlands udpræget isolerede beliggenhed gør en alt for stærk specialisering til en betænkelig sag. Agerbrug kan ikke drives, og alle kornvarer må nødvendigvis indføres i fremtiden ligesom nu. Om fiskeriet da også vil kunne bære importen af kød og skind, der i dette klima er lige så nødvendige som korn, er et stort spørgsmål; thi disse varer vil næppe kunne fås fra andre egne af Grønland. Fiskeriets ophjælpning og en ophjælpning af kødforsyningen er derfor to sider af samme sag; de kan ikke skilles. Den endnu lidet rationelle fåreavl har betingelser for at blive en langt betydeligere faktor i erhvervslivet, men næppe nordligere end Godthaab Distrikt. Der har været tale om at indføre tamrener til Grønland, og i virkeligheden skulde det synes, som om strækningen netop fra Godthåb til Disko Bugten frembød gunstige, geografiske betingelser derfor. Det antal vildrener, som nedlagdes i årene 1835—45, og som næsten udelukkende kom fra det nævnte område, kan som minimum anslås til 150 000, men var snarere op mod en kvart million, hvilket svarer til det antal tamrener, der for øjeblikket lever i Alaska. De vidtstrakte områder foran indlandsisens rand i Sukkertoppen og Holsteinsborg Distrikter er meget lidt kendt; men så meget vides dog, at de danner et lavt, steppeagtigt bakkeland med ringe nedbør. Det svære snefald, som fylder dalene og kan være en fare for den skandinaviske renavl, kan der her ikke være tale om. Endvidere undgås en anden fare, som Stefánsson med rette påpeger i forbindelse med indførelse af tamren i Canada, nemlig de talløse flokke af vilde artsfæller, der helt vil opluge de tæmmede dyr. Ulv og jærv kendes heller ikke i Vest-Grønland, så kalvene lades i fred. Og det kan ikke antages, at Grønlænderne selv skulde vise sig mindre egnede til vogtergærningen end Eskimoerne i Alaska. En sådan

Godthaab, den vigtigste koloni i Syd-Grønland, sædet for denne landsdels landfoged og provst. Den store bygning til højre i baggrunden er Grønlands seminarium og højskole. (J. Møller fot.)

renavl skulde selvfølgelig ikke konkurrere med fåreavlen, men kun drives på de steder, hvor den betalte sig bedre.

Undervisningen i Grønland svarer omtrent til den danske folkeskoles; der er på vestkysten skolepligt for børn mellem syv og fjorten år, og analfabeter forekommer ikke. Efter loven af 1925 skal der nu desuden overalt undervises i dansk, hvilket i høj grad har Grønlændernes interesse, og på fire steder skal der oprettes efterskoler. Endvidere skal der til seminariet i Godthaab, som hidtil kun har tjent til uddannelse af kateketer, føjes en toårig realklasse med særligt henblik på at uddanne Grønlændere til handelens tjeneste. Desuden får de bedst begavede som hidtil lejlighed til yderligere to eller tre års studium i Danmark. Det er således ingenlunde et „naturfolk“, som nu til dags lever i Vest-Grønland, og det er derfor kun rimeligt, at befolkningen har en ret betydelig indflydelse på styrelsen af sine indre anliggender. Det første skridt i denne retning skete, da i 1862—63 de såkaldte forstanderskaber blev oprettet på forslag af Grønlændernes utrættelige ven og forkæmper, dr. Rink. I følge den nu gældende lov findes der kommune-, syssel- og landsråd. Af de sidste er der eet for den nordlige og eet for den sydlige landsdel; de medvirker ved fastsættelse af sådanne retsbestemmelser, som angår hele det grønlandske samfund, og afgiver betænkning med hensyn til alle forslag til love og anordninger angående offentlige foranstaltninger for landsdelen eller hele landet. Ingen beslutning er dog gældende, før den er godkendt af landsfogeden i Godthaab eller Godhavn eller af vedkommende minister i København.

Grundlaget for det grønlandske samfund er imidlertid fremdeles regeringens handelsmonopol. I sin berømte essay *On Liberty* siger J. Stuart Mill, at den eneste grund til, at man med rette tør udøve tvang over for et medlem af et civiliseret samfund, er den at forhindre ham i at volde andre skade. Et monopol er altid en tvang, og at det engang skal forsvinde i Grønland er alles ønske. Spørgsmålet drejer sig kun om tidspunktet. Monopolet har været til uvurderlig nytte for Grønlænderne; men ofte spørges der, om de nu ikke er modne nok til dets afløsning af frihandel. De fleste vil dog vistnok indrømme, at som forholdene nu er, vil en pludselig åbning af landet være katastrofal. Grønlænderne selv indser dette. Jeg fik i sommer (1927) et brev fra en ven, en indfødt Grønlænder, og skal citere et brudstykke deraf: „... jeg er ikke glad for, at Færingerne fik lov til at fiske på søterritoriet imellem Ravn's Storø og Haabets Ø. Den bedste fangstplads, Narssaq nord for Skinderhvalen, er nu allerede ødelagt; der var næsten ingen sæler in-

denskærs nu i sommer. Færingerne sejler rundt og fisker imellem øerne disse steder, og på denne måde bortjager de sælerne, som skulde til egnen om Narssaq. Hvis det ikke bliver forhindret, så får Færingerne måske næste sommer lov til at fiske inde i fjordene og bosætte sig dær, og Grønlænderne bliver måske arbejdere hos Færingerne. Mange Grønlændere taler tidt om monopolets ophævelse; men de veed ikke, hvor stor skade det vil være for dem. De taler tidt om, at de vil sælge deres varer meget dyrere, når monopolet er ophævet; men de tænker slet ikke på de dyrere varer, de måtte købe hos handelsmændene. Jeg vil også sely, at monopolet skal ophæves engang; men jeg må holde på det endnu, da Grønlænderne er så langt tilbage . . .“ Sagen er jo den, at Grønlænderne er langt fremme på mange punkter; de har de første spirer til en literatur i almindelig forstand, de ejer endog flinke komponister og amatørmalere; men økonomi har aldrig været deres stærke side, og monopolet har netop på dette punkt holdt hånden over dem.

På den anden side, skal Grønlænderne u n d e r monopolet så at sige indvendigt fra udvikle en sådan selvstændighed, at man med sindsro kan slå porten op og sige værs'god — ja, da kan man sikkert få lov at vente både hundrede år og mere. Og her kommer faremomentet; for vil ikke forhold udefra allerede inden den tid tvinge til monopolets ophævelse? Vi ser jo, hvorledes Færingerne allerede kan fiske på søterritoriet, og Nordmændene lægger ikke skjul på deres planer. Vi kan, før vi aner det, tvinges til at foretage et skridt, som vi måske under normale forhold hellere vilde vente med, og er Grønlænderne da ikke i forvejen forberedt, står Danmark med et frygteligt ansvar, og alt, hvad der er bygget op, vil styrte i grus. Hvis man da spørger om vejen til forberedelse, kan der, ved siden af en stadig forbedret undervisning, næppe findes noget rettere end de brugsforeninger under statens opsyn, som er omtalt fra Alaska. Knud Rasmussen har peget på dette, og forhenværende indenrigsminister Hauge har også nævnt det som en mulighed. Det synes i alt fald at være en bedre og læmpeligere metode end den undertiden omtalte indflytning af færøske fiskere og fåreavlere, som hovedsagelig vil betyde en endnu skarpere kamp for tilværelsen for de Grønlændere, hvis land det til syvende og sidst drejer sig om.

Under Danmark og de Forenede Stater hører langt de fleste Eskimoer. Grønlands indbyggere udgør 14807 (1923), altså næsten det samme som Alaskas eskimoiske befolkning, og hver for sig tæller disse to områder næsten tre gange så mange Eskimoer som de britiske besiddelser. Danmark og de Forenede Stater har derfor den største in-

teresse i Eskimo-spørgsmålet. Naturen i Grønland og Alaska er så forskellig, som den overhovedet kan være inden for det arktiske, områders historie er gået hver sine veje, og dansk og amerikansk ånd er heller ikke ens. Men måske man da netop kan lære af hinanden. Det var vel ikke uoverkommeligt at sende en dansk kommission til Alaska og samtidig indbyde en amerikansk til at besøge Grønland. Vi vil alt for gjerne slå os til ro med, at vort er det eneste rigtige; men vi lærer ikke at forstå, hvad der er godt, og hvad der er mindre heldigt, før vi ser det i modsætning til noget andet. —

Foran domkirken i Reims står en af gotikkens skønneste billedstøtter, en kongestatue. Blikket under de rolige øjenbryn synes at trænge forskende ind i tilskuerens tanker, fingrene på den venstre hånd hviler endnu tøvende i kappesnoren, men højre arm er allerede udstrakt i fast beslutning. Lad dette være et sindbillede på vort forhold til Grønland, vor sidste koloni, og til Grønlænderne, der, som en af dem engang sagde, „til alle tider vil føle sig som børn, der skylder moder Danmark barnets oprigtige kærlighed og tak“.

T I L L Æ G

1. Oversigt over eskimoiske stammegrupper.

Som anført s. 162 er det til en vis grad vilkårligt, hvad der opfattes som en stamme, da denne har en rent geografisk, men derimod aldrig politisk karakter. Nedenstående grupper kan imidlertid opfattes som de vigtigste (Stavemåden for navnene i Asien og det sydlige Alaska er usikker):

1. Aleuter: *Atka* på Andreevanov, Rat og Near Islands. *Unalaska* på Alaska Halvøen indtil Kap Stroganov på nordsiden og Pavlov Bugten på sydsiden samt på Fox og Shumagin Islands. Af Russerne er en del Aleuter ført til NO-spidsen af Kodiak og den overfor liggende kyst af fastlandet.

2. Stillehavs-Eskimoer: *Ugalagmiut* ved kysten øst for Prince of Wales Sund; nu ganske opsuget af Tlingit-Indianerne. *Chugachigmiut* ved Prince of Wales Sund. *Kikhtagmiut* («Konjager») på Kodiak og fastlandskysten overfor.

3. Asiatiske Eskimoer (Yuit, »Namollo«): *Nookalit* ved Kap Deshnev. *Aiwanat* ved Kap Chukotsk. *Wuteelit* ved Kap Ulakhpen. *Siorarmiut* (Eiwuelit) på St. Lawrence Øen.

4. Bering's Hav-Eskimoer: *Aglemiut* og *Nushagagmiut* ved Bristol Bugten. *Kuskokwigmiut* ved nedre Kuskokwim. *Nunivagmiut* på Nunivak Øen og fastlandskysten overfor. *Kaialigmiut* og *Magemiut* i Kuskokwims og Yukons delta. *Kuigpågmiut* (Ikogmiut) ved nedre Yukon. *Ungalardlermiut* og *Qaviasamiut* ved Norton Sund. *Tikerarmiut* ved Point Hope.

5. Colville-Eskimoer: *Kûvagmiut* ved Kobuk Floden. *Nunatågmiut* ved Noatak Floden. *Kangianermiut* ved Colville Floden. *Utorqarmiut* ved Otukak Floden.

6. Point Barrow-Eskimoer: *Kûgmiut* nær Wainwright Inlet. *Utqiarfingmiut* ved Kap Smyth. *Nuvungmiut* ved Point Barrow.

7. Mackenzie-Eskimoer: *Qiqertarmiut* omkring Herschel Øen. *Kûgpagmiut* ved Mackenzie-mundingen. *Kitikârjumiut* ved Liverpool Bugten.

8. Kobber-Eskimoer: *Kangerjuatjarmiut* ved Minto Inlet. *Kangerjarmiut* ved Prince Albert Sound. *Puivlermiut* (Ahungahungârmiut) ved Dolphin and Union Strædet. *Nuvungmiut* ved Kap Krusenstern. *Nagjugtôrmiut*, *Kidlinermiut*, *Qorlortôrmiut* og *Agiarmiut* ved Coronation Gulf. *Egalugtôrmiut* ved Dease Strædet. *Umingmagtôrmiut* på Kent Halvøen. *Ahiarmiut* ved Queen Maud Gulf.

9. Netsilik-Eskimoer: *Ilivilermiut* (Ugjulingmiut) på Adelaide Halvøen. *Utkuhigjalngmiut* ved nedre Back Flod. *Netsilingmiut* på Boothia Tangen. *Arvertôrmiut* ved Bellot Strædet. *Arviligjuarmiut* ved Pelly Bugten.

10. Rensdyr-Eskimoer: *Qærnermiut* (Kinipetu) ved Baker Lake og Chesterfield Inlet. *Hauneqtôrmiut* inden for Ranken Inlet. *Harvaqtôrmiut* ved nedre Kazan Flod. *Pâdlimiut* syd for de sidstnævnte indtil skovgrænsen.

11. Iglulik-Eskimoer: *Aivilingmiut* ved Repulse Bay og Roe's Welcome, nu tillige på Southampton Øen. *Iglulingmiut* på østkysten af Melville Halvøen og ved Fury and Hecla Strædet. *Tununermiut* ved Pond's Inlet.

12. Southampton-Eskimoer: *Sadlermiut* på Southampton Øen; uddøde 1903.

13. Syd-Baffinlændere: *Akudnirmiut* ved Home Bay. *Oqomiut* ved Cumberland Sund. *Nugumiut* ved Frobisher Bugten. *Akuliarmiut* og *Sikosuilarmiut* på nordsiden af Hudson Strædet.

14. Labrador-Eskimoer: *Serqinermiut* på Atlanterhavs-kysten. *Tararmiut* på sydsiden af Hudson Strædet. *Itivermiut* østkysten af Hudson Bugten.

15. Polar-Eskimoer: Nordvestkysten af Grønland fra Humboldt Bræen til den nordlige del af Melville Bugten.

16. Vest-Grønlandere: Grønlands vestkyst mellem Melville Bugten og Kap Farvel.

17. Øst-Grønlandere: *Angmagssalingmiut* ved Angmagssalik Fjord, hvorfra en del i 1925 er overflyttet til den nyoprettede station ved Scoresby Sund. Befolkningen på Frederik VI Kyst er i det 19. århundrede indvandret til den sydlige vestkyst.

2. Udtaleregler.

Stavemåden af de eskimoiske ord er holdt nær op til den officielle, grønlandske retskrivning, eventuelt med de ændringer, som en anden udtale nødvendiggør. De vigtigste regler for udtalen er flg.: vokalerne omtrent som på dansk eller tysk; dog har *a* foran en konsonant en kort, æagtig klang; *k*, *t*, og *p* udtales i begyndelsen af en stavelse med meget svagt pust, omtrent som på fransk; *q* = et med drøvelen udtalt *k*, næsten som *kr* eller *rk*; *dl* = ustemt *l*; *gg* = *ch* i *tch*; *rr* = tysk *ch* i *ach*. Lydlængden, der er af meget stor betydning for ordenes forståelse, udtrykkes ved tegn over vokalerne, idet *˘* betegner en lang vokal, *˙* at den efterfølgende konsonant er lang og *˜* at både vokalen og den følgende konsonant er lange.

Om den særlig vest-grønlandske sammensmeltning af lydgrupper se s. 67.

3. Literatur.

Kun en meget ringe del af den righoldige literatur er opført i nedenstående liste og kun sådanne værker, som direkte vedrører Eskimoerne (og de nærtstående Tjuktjere og Korjaker). Grammatikker og ordbøger er ikke medtaget. Navnet på den vigtige skrifterække »Meddelelser om Grønland« er forkortet til MoG.

Amundsen, R.: Nordvestpassagen. Oslo 1908.

Astrup, E.: Blandt nordpolens naboer. Oslo 1895.

Bilby, J. W.: Among Unknown Eskimo. London 1923.

Birket-Smith, Kaj: Foreløbigt Bidrag til Kap Farvel-Distrikternes Kulturhistorie. (MoG. LIII. Kbh. 1917).

— Etnografiske Problemer i Grønland. (Geogr. Tidsskr. XXV. 1920).

— Ethnography of the Egedesminde District. (MoG. LXVI. Kbh. 1924).

— Foreløbig Beretning om Femte Thule-Ekspedition: Antropologi, Sprog og materiel Kultur. (Geogr. Tidsskr. XXVII. Kbh. 1924).

— Det eskimoiske slægtskabssystem. (Smst. XXX. 1927).

- Boas, Franz: The Central Eskimo. (6. Ann. Rep. Bureau of Ethnol. Washington 1888).
- The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay. (Bull. Amer. Museum of Natur. Hist. XV. N. York 1907).
- Bogoras, W.: The Chukchee. (Jesup N. Pacif. Exped. VII. N. York 1904—09).
- Cranz, D.: Historie von Grönland. I—IV. 2. udg. Barby 1770.
- Dalager, L.: Grønlandske Relationer. 1752 (Ny Udg. v. L. Bobé i Det grønl. Selsk. Skr. II. Kbh. 1915).
- Dall, W. H.: On Succession in the Shell Heaps of the Aleutian Islands. (Contr. N. Amer. Ethnol. I. Washington 1877).
- Egede Hans: Relationer fra Grønland 1721—36 og Det gamle Grønlands ny Perustration 1741. (Ny udg. v. L. Bobé i MoG. LIV. Kbh. 1925).
- Egede, Paul: Efterretninger om Grønland. Kbh. 1788.
- Fabricius, O.: Nøiagtig Beskrivelse over alle Grønlændernes Fange-Rcdskaber ved Sælhunde-Fangsten. (Kgl. Danske Vidensk.-Selsk. Skr. 1807—08. V. Kbh. 1810).
- Nøiagtig Beskrivelse over Grønlændernes Landdyr, Fugle og Fiskefangst. (Smst. 1809—12. VI. 1818).
- Franklin, J.: Narrative of a Journey to the Shores of the Polar Sea. London 1823.
- Narrative of a Second Expedition to the Shores of the Polar Sea. London 1828.
- Fürst, C. & Hansen, Fr. C. C.: Crania groenlandica. Kbh. 1915.
- Glahn, H. C.: Dagbøger. (Udg. H. Ostermann i Det grønl. Selsk. Skr. IV. Kbh. 1921).
- Graah, W.: Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland. Kbh. 1832.
- Hansen, Søren: Bidrag til Vestgrønlændernes Anthropologi. (MoG. VII. Kbh. 1893).
- Contributions to the Anthropology of the East Greenlanders. (Smst. XXXIX. 1914).
- Hatt, G.: Arktiske Skinddragter i Eurasien og Amerika. Kbh. 1914.
- Kyst- og Indlandskultur i det arktiske. (Geogr. Tidskr. XXIII. Kbh. 1916).
- Hawkes, E. W.: The Labrador Eskimo. (Canada. Geol. Surv. 91 Mem. Anthrop. Ser. XIV. Ottawa 1916).
- Holm, G.: Ethnologisk Skizze af Angmagsalikerne. (MoG. X. Kbh. 1888; eng. udg. smst. XXXIX 1914).
- Holmberg, H. J.: Ethnographische Skizzen über die Völker des Russischen Amerika. (Acta Soc. Scient. Fenn. IV. Helsingfors 1856).
- Hutton, S. K.: Among the Eskimos of Labrador. London 1912.
- Jenness, D.: The Life of the Copper Eskimos. (Rep. Canad. Arct. Exped. XII. Ottawa 1923).
- Physical Characteristics of the Copper Eskimos. (Smst.).
- Origin of the Copper Eskimos. (Geogr. Review. XIII. N. York. 1923).
- A New Eskimo Culture in Hudson Bay. (Smst. XV. 1925).
- Jochelson, W.: The Koryak. (Jesup N. Pacif. Exped. VI. N. York 1908).
- Archaeological Investigations in the Aleutian Islands. (Carnegie Inst. No. 367. Washington 1825).
- König, H.: Der Rechtsbruch und sein Ausgleich bei den Eskimo. (Anthropos. XX. Wien 1925).

- Kroeber, A. L.: The Eskimo of Smith Sound. (Bull. Amer. Mus. of Natur. Hist. XII. N. York 1900).
- Lindow, H.: Blandt Eskimoerne i Labrador. (Det grøn. Selsk. Aarsskr. 1923—24. Kbh. 1924).
- Lyon, G. F.: Private Journal. London 1824.
- Matthiassen, Th.: Foreløbig Beretning om Femte Thule-Ekspedition: Arkæologi. (Geogr. Tidsskr. XXVII. Kbh. 1924).
- Med Knud Rasmussen blandt Amerikas Eskimoer. Kbh. 1926.
- Murdoch, J.: Ethnological Results of the Point Barrow Expedition. (9. Ann. Rep. Bur. of Amer. Ethnol. Washington 1892).
- Mylius-Erichsen, L. & Moltke, Harald: Grønland. Kbh. 1906.
- Nansen, Fridtjof: Eskimoliv. Oslo 1891.
- Nelson, E. W.: The Eskimo about Bering Strait. (18. Ann. Rep. Bur. of Amer. Ethnol. Washington 1899).
- Nordenskiöld, A. E.: Vegas färd kring Asien och Europa. I—II. Stockholm 1880—81.
- Parry, W. E.: Journal of a Second Voyage for the Discovery of a North-West Passage. London 1824.
- Porsild, M.: Studies on the Material Culture of the Eskimo in West Greenland. (MoG. LI. Kbh. 1915).
- Rasmussen, Knud: Nye Mennesker. Kbh. 1905.
- Grønland langs Polhavet. Kbh. 1919.
- Myter og Sagn fra Grønland. I—III. Kbh. 1921 ff.
- Fra Grønland til Stillehavet. I—II. Kbh. 1925—26.
- Rink, H.: Eskimoiske Eventyr og Sagn. I—II. Kbh. 1866—71.
- Om Grønlændernes gamle Tro. (Aarb. f. nord. Oldk. 1868. Kbh. 1868).
- The Eskimo Tribes. (MoG. XI. Kbh. 1891).
- Ross, J.: A Voyage of Discovery ... for the purpose of exploring Baffin's Bay. London 1819.
- Narrative of a Second Voyage in Search of a North-West Passage. London 1835.
- Rüttel, F. C. P.: Ti Aar blandt Østgrønlands Hedninger. Kbh. 1917.
- Sauvageot, A.: Eskimo et Ouralien. (Journ. Soc. des Américan. N. s. XVI. Paris 1924).
- Schultz-Lorentzen: Eskimoernes Indvandring i Grønland. (MoG. XXVI. Kbh. 1904).
- Steenby, H. P.: Om Eskimokulturens Oprindelse. Kbh. 1905. (Stærkt udvidet, eng. udg. i MoG. LIII. Kbh. 1917).
- Contributions to the Ethnology and Anthropogeography of the Polar Eskimo. (MoG. XXXIV. Kbh. 1910).
- Stefánsson, V.: My Life with the Eskimo. London 1913.
- Preliminary Ethnological Report. (Anthr. Pap. Amer. Mus. of Natur. Hist. XIV. N. York 1914).
- The Friendly Arctic. N. York 1921.
- Sverdrup, H. U.: Tre aar i isen. Oslo 1926.
- Thalbitzer, W.: A Phonetical Study of the Eskimo Language. (MoG. XXXI. Kbh. 1904).
- Ethnological Description of the Amdrup Collection. (Smst. XXVIII. 1909).

- Thalbitzer, W.: Ethnographical Collections from East Greenland. (Smst. XXXIX. 1914).
- Language and Folklore. The Ammassalik Eskimo. II. (Smst. XL. 1923).
- Eskimoernes kultiske guddomme. (Stud. f. Sprog^s og Oldtidsf. 143. Kbh. 1926).
- Thomsen, Th.: Implements and Artefacts of the North-East Greenlanders. (MoG. XLIV. Kbh. 1917).
- Turner, L. M.: Ethnology of the Ungava Territory. (11. Ann. Rep. Bureau of Amer. Ethnol. Washington 1894).
- Wissler, Cl.: Archaeology of the Polar Eskimo. (Anthr. Pap. Amer. Mus. of Natur. Hist. XXII. N. York 1918).
- Woldt, A.: Capt. Jacobsen's Reise an der Nordwestküste Amerikas. Leipzig 1884.
-

INDHOLD

	Side
Forord af dr. phil. Knud Rasmussen	5
Indledning	7
I. Landet — dets opdagelse og kulturbetingelser	16
II. Ydre præg og indre egenskaber	38
III. Sproget	65
IV. Kampen for føden	76
V. Kampen for føden (fortsat)	105
VI. Kampen mod kulden	121
VII. Samfundet	158
VIII. Livsopfattelse	176
IX. Eskimo-kulturens oprindelse og vandringer	192
X. Eskimoer og hvide	212
Tillæg 1. Oversigt over eskimoiske stammegrupper	235
„ 2. Udtaleregler	236
„ 3. Literatur	236

En del clichéer er velvilligt udlånt af Kommissionen for Ledelsen af de Geologiske og Geografiske Undersøgelser i Grønland og af det Kgl. Danske Geografiske Selskab.